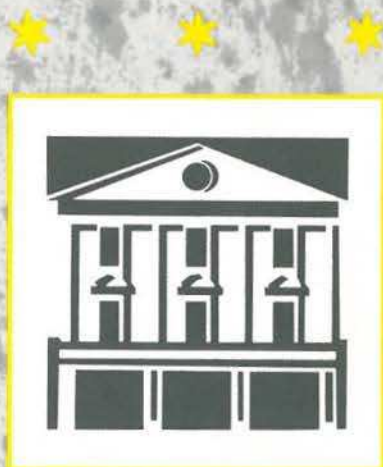

ODSEVI PRETEKLOSTI

1

IZ ZGODOVINE CELJA
1780–1848

Bojan CVELFAR

Janez CVIRN

Branko GOROPEVŠEK

Žarko LAZAREVIĆ

ODSEVI PRETEKLOSTI

1

**IZ ZGODOVINE CELJA
1780-1848**

Celje, 1996

Izdal in založil

MUZEJ NOVEJŠE ZGODOVINE CELJE

Odgovorna urednica

ANDREJA RIHTER

Glavna urednica

MARIJA POČIVAVŠEK

Uredniški odbor

JANEZ CVIRN

BRANKO GOROPEVŠEK

ŽARKO LAZAREVIČ

BRANKO LESJAK

MARIJA POČIVAVŠEK

ANDREJA RIHTER

ANDREJ STUDEN

ALEKSANDER ŽIŽEK

Lektoriranje

ANTON ŠEPETAVC

Prevod v nemščino

NIKO HUDELIJA

Prevod v angleščino

ALAN McCONNELL - DUFF

Bibliografska obdelava

BRANKO GOROPEVŠEK

Fotografije

SHERPA

Oblikovanje

RADO GOLOGRANC

Računalniški prelom

MARIJA POČIVAVŠEK

Tisk

CETIS CELJE

11549

N 23 -05- 1997 / 365.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4 Celje)(082)

IZ zgodovine Celje : 1780-1848 / [glavna urednica Marija Počivavšek ;
prevod v nemščino Niko Hudelja, prevod v angleščino Alan McConell-Duff].

- Celje : Muzej novejše zgodovine Celje, 1996. -

(Odsevi preteklosti ; 1)

ISBN 961-90173-6-6

1. Počivavšek, Marija
64387072

VSEBINA

Aleksander Žižek UPRAVNI RAZVOJ CELJA V LETIH 1748 - 1850	9
Branko Goropevšek PROSTORSKA ŠIRITEV CELJSKEGA MESTA DO SREDE 19. STOLETJA	55
Janez Cvirn MEŠČANSKI SVET 1780-1848	77
Andrej Studen K ZGODOVINI CELJSKEGA BIVANJSKEGA VSAKDANJKA V PREDMARČNI DOBI	89
Bojan Cvelfar POSESTNE RAZMERE CELJSKIH MEŠČANOV V LUČI FRANCISCEJSKEGA KATASTRA LETA 1825/26	107
Andrej Pančur CELJANI V KRSTNIH KNJIGAH OD 1773 DO 1857	185
Žarko Lazarevič GOSPODARSKA PODOBA CELJA V PRVI POLOVICI 19. STOLETJA	235
Ivanka Zajc Cizelj ŠOLSTVO V CELJU V LETIH 1780-1848	255
Ivanka Zajc Cizelj ZDRAVSTVO V CELJU V LETIH 1780-1848	271

UVODNA BESEDA

*Izvor sedanjih stvari se nahaja v preteklih stvareh,
stvar pa se nikdar ne spozna bolje kakor po svojih vzrokih.*

Leibniz

Pred nami je prvi od petih zbornikov v zbirki, ki smo jo poimenovali Odsevi preteklosti. Njen namen je publicirati dejstva, dogodke in procese iz bližnje preteklosti Celja ter tako osvetliti razvoj mesta z različnih zornih kotov.

V našem muzeju zbiramo, hranimo in varujemo premično kulturno dediščino iztekajočega se stoletja, ko so vrednote in tempo življenja usmerjeni v prihodnost. Naš poklic pa je takšen, da smo vedno deloma zazrti tudi v preteklost; zavedamo se namreč, da bodo naši zanamci iz drobcev, ki jim jih bomo zapustili, kot mozaik sestavljali današnjo sedanjost, ki bo takrat zanje že preteklost.

V Muzeju novejše zgodovine Celje smo si kot obsežno in zahtevno nalogo zastavili raziskavo in objavo tekočih izsledkov o novejši zgodovini Celja. Ta projekt teče vzporedno z delom na novi stalni razstavi, ki jo pripravljamo in na kateri bo govora o zgodovini Celja v razburljivem 20. stoletju, stoletju tehničnega napredka in razvoja, ki sta mesto ob Savinji pripeljala v današnji čas. Do leta 2000 bo tako izšlo 5 zbornikov, kot zadnji zvezek bo izšla bibliografija o Celju.

Zbornik, ki je pred nami, predstavlja neke vrste uvod v obdobje, ki ga, kot že rečeno, pokrivamo v muzeju - namreč zgodovino Celja od začetkov industrializacije do današnjih dni. V pričujočem zborniku smo z različnimi prispevki poskušali ujeti trenutke v življenju Celja in Celjanov v predmarčni dobi, preden je skozi Celje pripeljala Južna železnica, ki je nato sprožila proces preoblikovanja prijetnega provincialnega mesteca v industrijsko središče regije.

V zbornikih, ki bodo sledili po kronološkem redu, bomo v vsebinsko zaokroženih celotah (upravni razvoj, urbanizacija, gospodarski razvoj, socialna zgodovina, spremembe v načinu življenja, kulturno življenje ipd.) objavili najnovejša dognanja o celjski preteklosti.

Prvi zbornik smo zasnovali z avtorji: Janezom Cvirnom, Brankom Goropevškom, Žarkom Lazarevičem, Andrejem Studnom ter Aleksandrom Žižkom, omenjeni avtorji

pa so k sodelovanju povabili še Bojana Cvelfarja, Andreja Pančurja in Ivanko Zajc Cizelj.

Ob koncu, a nenazadnje, se želiva zahvaliti omenjenim kolegom zgodovinarjem, ki so se s svojimi raziskavami z vso zavzetostjo vključili v zastavljeni projekt in tako pripomogli k njegovemu udejanjenju.

Andreja Rihter
Marija Počivavšek

INTRODUCTION

*The source of things present is to be found in things past;
things can never be better recognized than by their causes.*

Leibniz

Before us we now have the first of five Records in the collection which we have entitled *Odsevi preteklosti / Reflections of the Past*. The purpose of this collection is to bring to public attention the facts, events and processes arising from the recent past of Celje, and so to cast light upon the development of the town, as seen from various perspectives.

In our Museum, we collect, preserve and protect the moveable cultural heritage of the outgoing century, at a time when the values and the tempo of life are directed towards the future. Our profession, however, is such that a good part of our attention is also constantly directed towards the past: that is, we are well aware that the fragments which we have collected for posterity will enable future generations to piece together, as a mosaic, the reality of our present, which for them will already be the past.

At the Celje Museum of Recent History (MNZC), we have set ourselves the comprehensive and demanding task of researching and publishing the current historical discoveries relating to the recent history of Celje. This project is running parallel to our work on a new permanent exhibition, which is already being prepared and which will portray the history of Celje during the turbulent years of the 20th c., a century of technical advance and development which has led the City on the Savinja right up to the present times. Thus, by the year 2000, 5 Records of the Collection will have appeared, the last being a bibliography of Celje.

This Record, which we here present to you, is a form of introduction to the period which, as mentioned, is covered by the Museum, i.e. the history of Celje from the beginnings of industrialization to the present day. In the present Record, we have introduced a diversity of contributions in order to enable the reader to capture the life-events of the people of Celje during the pre-March (1848) period, the time before Celje saw the arrival of the Southern Railway, which was soon to generate the transformation of a pleasant provincial small town into the industrial centre of the region.

In the forthcoming Records, which will appear in chronological order, we intend to present the most recent historical findings on the past of Celje. These findings will be grouped according to units of thematic entities, including: administrative development, urbanization, economic development, social history, changes in life style, cultural life, etc.

Our first Record has been compiled from contributions by: Janez Cvirn, Branko Goropevšek, Žarko Lazarević, Andrej Studen, and Aleksander Žižek; the authors were also assisted in their work by: Bojan Cvelfar, Andrej Pančur, and Ivanka Zajc Cizelj.

Last, but not least, we should like most sincerely to thank our colleagues and historians who, by their most devoted engagement as researchers in the project, have aided and enabled us to publish this first volume.

Andreja Rihter
Marija Počivavšek

Aleksander Žižek

**UPRAVNI RAZVOJ CELJA
V LETIH 1748 – 1850**

Kratek pregled deželnoknežjih (splošnih) upravnih instanc

Stalnica vladavine Marije Terezije je postala ob silovitih bojih za uveljavitev (boji s Prusijo (dve šlezijijski vojni) in drugimi državami (nasledstvena vojna)) tudi notranja homogenizacija države. Za svoje državnoobrambne cilje je namreč potrebovala stalen izvor denarja, ki pa ga dotedanja uprava (razdeljena med močne deželne sloje - stanove in šibke centralne oblasti) ni mogla zagotoviti.

Začetek obsežnih upravnih sprememb v sredini 18. st. je sprožilo spoznanje o popolni neučinkovitosti in neurejenosti deželnih (in posledično tudi državnih) financ.¹

Nastanku dveh novih državnih (deželnoknežjih) organov (spodbujenih s Haugwitzovo akcijo) - *repräsentanz*² za Koroško in Kranjsko (1747; prevzeli sta funkcije več prejšnjih deželnoknežjih organov - deželnih glavarjev in vicedomov) je leto zatem sledila ustanovitev podobnih teles tudi v ostalih avstrijskih deželah.

Deputacije (tako so se ti organi imenovali) so prevzele kameralne, kontribucijske in vojaško-upravne zadeve, medtem ko so ostale resorje združili v *deželne vlade*. S tem sta bili ločeni splošna in kameralna (kontrola in pobiranje državnih obveznosti - dajatev, pristojbin) uprava.

Ločitev obeh vej uprave se očitno ni obnesla, saj so že 1749. ustanovili za Štajersko, Koroško in Kranjsko *repräsentance in komore*, ki so združile opravljanje obeh upravnih funkcij (splošne in kameralne).

Ustanavljanje deželnoknežjih (osrednjih, "državnih") uradov na višji (deželni) stopnji je spremljalo formiranje ustreznih institucij (organov) na srednji stopnji. Funkcijo posrednika med centralnimi (in deželnimi) deželnoknežjimi organi so prevzeli okrožni uradi - *kresije* (1748), ki so jim v jožefinski dobi poleg davčne, vojaške, zdravstvene in šolske uprave zaupali tudi podložniške zadeve, nadzor nad zemljiškimi gospostvi in mesti, gospodarske zadeve ter policijski nadzor.

Na Štajerskem je bilo ustanovljenih pet okrožnih uradov: Judenburg, Bruck na Muri, Gradec, Celje in Lipnica (to je kot sedež kresije 1750. nadomestil Maribor).

¹ Gre za angažiranje grofa Friderika Viljema Haugwitza, ki ga je cesarica po uspešnem preoblikovanju uprave avstrijskega dela Šlezije po pruskem vzoru (in po ureditvi šlezijijskih financ) poslala s podobno nalogo tudi "nad" Koroško in Kranjsko (kjer so bile finance v podobnem razsulu).

² Uraden naziv je bil "kameralna, komercialna in politična repräsentanz".

Leta 1763 so odpravili reprezentance in komore in jih nadomestili z *deželnimi glavarstvi* (deželnimi vladami za Koroško, Kranjsko in Goriško-Gradiško). Upravne zadeve za Štajersko pa je opravljala *notranjeavstrijska vlada*. Kot notranjeavstrijski nadzorni organ je 1763. začel delovati *gubernij* v Gradcu. Ta sistem različnega poimenovanja se je ohranil še nekaj časa - za Štajersko in Trst sta bila značilna gubernija, medtem ko so imele druge (manjše) dežele vlade.

Pomemben rez v upravno strukturo je pomenila vlada Jožefa II., ki je sicer ohranil obliko gubernija, je pa presegel njegovo prostorsko navezanost na deželo - nov *notranjeavstrijski gubernij* (ustanovljen 1782/83) je pokrival Štajersko, Koroško in Kranjsko. Guberniji jožefinske dobe so bili pristojni za celotno upravo, verske, šolske in obrtne zadeve ter varnostno policijo.

Jožefova smrt je podobno kot na drugih področjih tudi v upravi pomenila vrnitev nazaj - na stopnjo terezijanskih inštitucij, gubernije pa so ponovno vzpostavili 1803.

Tedaj so oblikovali tri gubernije, ki so imeli sedeže v Gradcu (za Štajersko in Koroško), Ljubljani (za Kranjsko in Goriško - ohranil je ime deželno glavarstvo /vlada) ter v Trstu (za Trst in Istro).

Napoleonove vojne ter vojaški in politični porazi Avstrije v začetku 19. st. so se odražali tudi na upravnem področju. Leto 1813 je "dočakal" le gubernij v Gradcu (pa še ta je deloval zmanjšan za beljaško okrožje, ki je dotlej spadalo v Ilirske province).

Čas po francoskem zlomu je prinesel vnovično ožvitev gubernijev v Ljubljani (za Kranjsko in Koroško), Trstu (za Trst, Goriško, Gradiško, Istro in Kvarnerske otoke) in Gradcu (ta je deloval po spremembi le za deželo Štajersko).

Lokalna uprava

Sistem prosvetljenega absolutizma se je na najnižji ravni uprave precej dolgo posluževal že preizkušene (in mnogokrat tudi v namene deželnoknežje oblasti uporabljene) mreže zemljiških gospostev in mest, ker precej hitremu ustanavljanju in reformiranju uprave na višji ravni (dežele in okrožij) ni sledila (ni mogla slediti) tudi ustrezno hitra vzpostavitev upravne mreže na najnižji ravni³.

³ Jože Žontar: Nastanek in razvoj upravnih okrajev na Slovenskem do leta 1849. ZČ 34/1980, 1-2, str. 119-155.

Mreža najnižjih upravnih enot - *okrajnih gosposk* se je razvila iz *nabornookrajnih gosposk* (pomembnejših zemljiških gospostev ali mest), ki jih je država formirala zaradi izvajanja nabora vojaštva (na Štajerskem v sredini leta 1779).

Na območju celjske kresije je delovalo 40 nabornih okrajev, medtem ko je ožje celjsko območje (mesto z okolico) spadalo pod jurisdikcijo treh nabornih okrajev: Celja - mesta, Novega Celja in Tabora pri Vojniku.⁴

Teritorialno so te enote obsegale več župnij (na Štajerskem in Kranjskem), na Koroškem pa je bila teritorialna osnova nabornemu okraju lahko deželsko sodišče ali pomirje (ozemlje, ki je sodilo k trgu ali mestu - znotraj njegovih meja). Nižje celice okrajne gosposke so bile *soseske* (Gemeinde; izraz občina bi bil lahko v tem primeru zavajajoč), kjer so kot pomožne organe imenovali rihtarje.

Okrajnim gosposkam so polagoma poleg vojaških (nabornih) nalagali tudi vedno več splošnih upravnih zadev - rastočemu obsegu dela in rastočim stroškom primerno pa je padala navdušenost nad njimi pri zemljiških gospodih, ki so morali ta urad vzdrževati.

Na uniformiranje in podrejanje najnižjih upravnih organov deželnoknežji oblasti so imele največji vpliv že omenjene kresije.

Sistem okrajnih gosposk se je na Štajerskem ohranil do 1848.

Nižje ravni državne (deželnoknežje) uprave so se v mestih naslonile na okrožne urade (kresije, kjer so te seveda ustanovili), predvsem v začetku (v terezijanskem obdobju) pa še vedno tudi na mestne oblasti iz preteklosti (mestni svet, mestnega sodnika). Mestni organi so postali v terezijanskem obdobju zgolj izvajalec direktiv okrožja. Do sprememb je prišlo zlasti pri sestavi mestnega sveta, ki se je z obdobjem absolutizma zaprl (utrdila se je oblast vrhnje plasti premožnih meščanov). Podaljšan je bil mandat sodnikov in županov (z enega na tri leta) ter zmanjšano število svetnikov (trem svetnikom je država dovolila profesionalno opravljanje svojega dela).⁵

Z reformami Jožefa II. so nastali *mestni magistrati*, ki so jim spočetka namenili predvsem sodno funkcijo (sestavljali naj bi jih trije ali štirje plačani svetniki s potrebnimi izpiti), kasneje pa so izvajali tudi splošno, gospodarsko in finančno

⁴ J. Orožen: Zgodovina Celja in okolice I, str. 334.

⁵ Jože Žontar: Problemi zgodovine mest na Slovenskem od srede 18. st. do leta 1848 s posebnim ozirom na Ljubljano. Kronika, 29, 1981/2, str. 93. Dalje: J. Žontar: Problemi...

upravo. Na čelu tega organa je bil župan, ki so ga volili vsaka štiri leta. Odpravljeni so bili mestni sveti v prvotnem (samoupravnem) pomenu. Izven deželnih glavnih mest je svojo funkcijo profesionalno opravljal ponavadi zgolj en magistratni svetnik, ki je opravljal tudi funkcijo sindika (mestnega tajnika).⁶

Celje kot sedež kresije

Celje je po Gubu dobilo okrožni urad predvsem zaradi svojega zgodovinskega pomena, ozemeljsko pa se je ozemlje kresije pokrivalo s površino nekdanje celjske četrti.

Meja celjske kresije je na jugu potekala po Savi in Posavskem hribovju, na zahodu od Menine in Raduhe do Olševe, na severu od Uršlje gore na Dravograd, nato po Dravi. Meja je nato zavila proti jugu pri Lovrencu na Pohorju. Na vzhodu je ozemlje kresije seglo do Haloz in Sotle.

Po jožefinskem katastru je celjsko okrožje merilo 534.499 oralov in 1457 kvadratnih sežnjev, imelo pa je 166.554 prebivalcev. Obsegalo je 40 okrajev, 34 (kasneje 35) deželskih sodišč in 4 mestna.⁷

Po podatkih za leto 1800 je celjska kresija merila 65 kvadratnih milj, na njenem ozemlju pa je živelo 173.533 ljudi. Vključevala je naslednja deželnoknežja mesta: Celje, Brežice, Slovensko Bistrico in Slovenj Gradec, šest deželnoknežjih trgov: Vojnik, Rogatec, Laško, Žalec, Motnik, Vuzenico in dvajset municipalnih trgov: Vitanje, Konjice, Lemberg, Studenice, Makole, Podčetrtek, Pilštanj, Kozje, Podsredo, Brestanico, Sevnico, Planino pri Sevnici, Sv. Jurij pri Brestanici, Braslovče, Gornji Grad, Ljubno, Rečico, Mozirje, Šoštanj, Velenje ter okoli 1000 vasi in manjših krajev. Obsegala je 58 nabornih okrajev, 558 "občin" (Gemeinde-sosesk).

Kresije so v začetku nastopale kot vmesnik med višjimi ravnmi uprave in vključenimi enotami (mesti, gospostvi) zgolj pri davčnih in nabornih zadevah, sčasoma pa so nameravale prevzeti večji delež tudi pri skrbniških, zemljiškoknjižnih, gradbenih, merskonadzornih, trgovskih in obrtnih zadevah. Kot nadzorno oblastvo se je kresija ukvarjala tudi z gradnjo cest, šolskimi in verskimi zadevami, predvsem pa je nadzirala krajevne (zemljiške) gosposke.

⁶ Prav tam.

⁷ J. Orožen: Zgodovinski pregled teritorijev in oblik samouprave v celjski pokrajini, ČZN, 4, 1968, str. 108.

Kadrovska struktura kresije

Kresijo je vodil *okrožni glavar*, ki ga je imenovala deželna vlada, razvejan spekter pristojnosti okrožja pa so vodili *okrožni komisarji* za različna področja (npr. za ceste, gospodarstvo). Pomembni področji gradenj in zdravstva sta vodila *okrožni inženir* oziroma *okrožni zdravnik (fizik)*.

Zadnjega celjskega vicedoma⁸ Khillaua pl. Ehrensteina je tako nasledil prvi okrožni glavar grof Franc Jožef pl. Saurau.⁹

Kadrovska zasedba kresije, še bolj pa seveda njena številčnost sta bili v obravnavanem času predmet precejšnjih reform. Že bežen pogled v sezname uradnikov celjske kresije ter opisi njihovih funkcij nas prepričajo v krepitev državne birokracije ter menjajoče se pristojnosti posameznih organov (v našem primeru okrožnih uradov). Skromno številčno zasedbo kresije s konca 18. st. je v dobrega pol stoletja nadomestil precej "nabuhel" in strogo hierarhiziran aparat, ki je priznaval le kontrolirano in natančno določeno napredovanje iz naziva v naziv. Okrožni uradi so postali, kot kaže celjski primer, nekakšni rezervati za izobraževanje bodočih državnih uradnikov, ki so svojo poklicno pot začinjali na različno visokih klinih uradniške lestvice (glede na predizobrazbo in stan) in se nato pomikali proti vrhu. Uradnike, ki so svojo pot začeli v Celju kot "praktikanti", srečamo čez leta na povsem drugem koncu dežele kot okrožne glavarje ali komisarje. Omenjenih primerov je seveda neprimerno manj kot tistih, v katerih je kresija izobraževala kader (zlasti srednji: tajnike, protokoliste, registrante) za svoje potrebe. Zanimiva je poklicna pot Baltazarja Ziernfelda, ki je svojo pot začel konec 18. st. kot protokolist celjske kresije, zaključil pa kot dolgoletni okrožni glavar v Celju.

Namenoma zapisani plemiški nazivi nekaterih uslužbencev nas lahko prepričajo v vse večjo demokratizacijo javnih služb v državi - visoke funkcije so bile vedno lažje dosegljive tudi osebam neplemenitega porekla, ki so lahko dosegle plemstvo zgolj z zglednim in dolgoletnim opravljanjem državne službe. Obenem nas "zaposlovanje" plemstva prepriča v njegovo vse večjo vpetost v državni organizem.

⁸ Deželnoknežjega upravnika posesti.

⁹ Po vrsti so se na mestu okrajnega glavarja zvrstili še Jožef Anton pl. Fürnberg (1751-1770), baron Jožef Gail pl. Gallenfels (1771-1775), Franc pl. Weingarten (1775-1777), baron Kajetan pl. Langenmantel (1777-1782), Jožef Marija pl. Dienersberg (1783-1786), Karl Schneid pl. Ehrenberg (1787-1796), baron Johann pl. Dienersberg (1797-1808), baron Franc Jurič (1809-1810), Leo Maruzi (1810-1811), grof Rajnhard Auersperg (1812-1813), Baltazar pl. Ziernfeld (1817-1836), Anton Schürer pl. Waldheim (1837-1848) in Johann Schmelzer.

Nekaj plemstva pa je očitno spoznalo, da je služba državi v obravnavanem obdobju že precej varnejši in stalnejši način preživetja kot ukvarjanje s posestjo.

Mestni upravni organi¹⁰

Avtonomna mestna uprava je funkcionirala preko *mestnega sveta* (Rath), ki ga je sestavljalo poleg *mestnega sodnika* (Richter, judex) še 12 *prisednikov* (Assessores, svetniki). Redkeje se je sestajal širši mestni svet - *mestni odbor* (Ausschuß - denimo za volitve mestnega sodnika), medtem ko so bili sklici "gmajne" (zbor meščanstva) namenjeni najpomembnejšim odločitvam za prihodnost mesta (volitve sodnika, seznanjanje z uredbami notranjeavstrijske vlade in vladarja, gospodarjenje z mestnimi zemljišči).

Od leta 1803 plačanih magistratnih uradnikov niso več volili, temveč jih je imenoval kar gubernij na predlog mesta. Kandidati so morali imeti predpisano izobrazbo.¹¹

V času, ki ga zajema naš tekst, so avtonomno mestno upravo vodili naslednji mestni sodniki: Leonhard Barbolan (1752), Andrej Wolf, Janez Janätschek (1759-61), za njim je sodnišтво prevzel sodar Janez Rath, ki ga je zaradi boleznj pogosto nadomeščal "sodni upravnik" (Gerichts-Verwalter) Andrej Wolf, leta 1763 pa je postal mestni sodnik lekarnar Janez Tutschek.¹²

Mandat mestnega sodnika je trajal tri leta, v posebnih primerih pa so ga lahko razrešili tudi prej.¹³

¹⁰ Celjsko mestno upravo nam bo pomagala ilustrirati malo znana objava virov Andreasa Guba, ki je konec prejšnjega stoletja v publikaciji Beiträge zur Kunde der steiermärkischen Geschichtsquellen v nadaljevanjih objavljaj zapisnike mestnega sveta - za obravnavano obdobje pridejo v poštev 3., 4. in 5. nadaljevanje.

A. Gubo: Aus den Rathsprotokollen der Stadt Cilli, Beiträge zur Kunde der steiermärkischen Geschichtsquellen, Graz 26/1894 (III), 28/1897 (IV), 29/1898 (V) [dalje: A. Gubo: Aus den Rathsprotokollen].

¹¹ J. Žontar: Problemi..., str. 94.

¹² A. Gubo: Aus den Rathsprotokollen III, Beiträge.... 26/1894, str. 74. Tutschku je sledil Anton Schifferl, temu Jožef Andree, Johann Fr. Schliesselberger in sedlar Johan Horsteiner (1778-1781), temu jermemar Jurij Fröhlich (1782-1787), tiskar Franc Jožef Jenko, Jožef Andree (1792-1793), Severin Berchtold (1794-1795), baron Jožef Gall pl. Gallenfels (1796-1799, prej je vršil funkcijo okrožnega glavarja), Franc Schliesselberger (1800-1805), Jurij Nickel (1805-1809), strojar Jožef Siebenbürger (1810-1815), Johan Mikl, Julij Merzinger, Ignac Uhl, Andreas Zweyer (1818-1826, 1826-1844) in Johan Kastelic.

¹³ Posebej škandalozen primer razrešitve je povezan z Julijem Merzingerjem, ki je izgubil župonski položaj (1817) s tem, ko je moral zaradi finančnih zadev (zlorab?) v zapor. J. Orožen: Zgodovina Celja in okolice I, str. 345, A. Gubo: Geschichte der Stadt Cilli, str. 343.

Poleg mestnih sodnikov velja omeniti še funkcijo *sindika* (mestnega pisarja/tajnika), ki je poleg ostalega skrbel tudi za pisanje omenjenih protokolov (zapisnikov sej). Mestni svet se je sestajal ponavadi vsak teden, po potrebi pa tudi pogosteje (leta 1802 so se svetniki denimo sestajali ob torkih, po potrebi pa še ob petkih).

Poleg mestnih upravnih zadev (te so prevladovale) je mestni svet deloval tudi kot sodno-poravnalni organ (za razžalitve in dolžniško-upniške zadeve) ter civilna (civilno-sodna) inštanca v skrbniških (in drugih civilnih) zadevah.

Če je verjeti Gubu¹⁴, so svetniki običajno sestankovali po naslednjem dnevnem redu: mestni sodnik je seznanil kolege z novimi odloki (uredbami) štajerske deželne vlade ter dopisi (in uredbami) kresije, ki so jih svetniki zgolj "vzeli na znanje" ali pa o njih razpravljali in sprejeli ustrezne sklepe za njihovo izvajanje. Drugi del sestanka je bil posvečen bolj operativnim nalogam - mestnim problemom in zadevam posameznih meščanov (pritožbam ipd.).

Stranke so svetu plačevale v svojih zadevah (sporih) le izdajo listin, ne pa tudi taks. Izmed članov mestnega sveta so volili vrsto mestnih dostojanstvenikov, ki so opravljali različne posebne naloge - *mestnega komornika* (blagajnika, prejemnika / pobiralca davkov), *skladiščnika* (nadzoroval je spoštovanje pravil o obveznem skladiščenju blaga v mestu in njegovi prodaji), *stavbnega mojstra* (mestnega gradbenika, ki je skrbel za gradnje in popravila mestnih stavb in ulic). Mestni svet je tudi imenoval *četrtne mojstre* (v skladu z delitvijo mesta za primer nesreč - požarov in bolezni), *krušnega komisarja* (za nadzor nad peki), skrbnike cerkvenega premoženja (*ključarje*), *špitalskega mojstra* in nekatere nižje mestne uslužbence (gozdarja...)¹⁵. Na osnovi sklepa mestnega sveta so zaposlovali tudi nočne in požarne čuvaje ter vratarje mestnih vrat.

¹⁴ A. Gubo: Aus den Rathsprötkollen I, Beiträge.... 24/1892, str. 207.

¹⁵ J. Orožen Zgodovina Celja in okolice I, str. 341, 342.

Mestni svet v novih razmerah

Reševanje mestnih zadev

Janko Orožen, še nazorneje pa sam Andreas Gubo v svoji izdaji omenjenih zapisnikov v delu celjskega mestnega sveta zaznavata - z nastopom prosvetljenega absolutizma in vse večjim podržavljanjem uprave - pomembne spremembe, ki v miniaturni odslikavajo (brezupen) boj usihajoče mestne samouprave z državnimi organi (ki jih je v tem primeru predstavljala celjska kresija).

Mesto kot pravni subjekt v sredini 18. stoletja opravlja za svoje ozemlje (in zemljiško posest) ter prebivalce podoben spekter nalog kot na podeželju zemljiško gospostvo (z nekaterimi logičnimi razlikami).

Celjski mestni svet je za svoje meščane tako opravljal naloge s področja uprave (nadzor nad prometom z nepremičninami znotraj pomirja, izstavljanje dokumentov, skrb za komunikacije - tlak, ceste, reguliranje gospodarskega življenja, pobiranje dajatev), sodstva (civilnega - vodenje zapuščinskih zadev, opravljanje skrbništva in minornega kazenskega sodstva - žalitve, manjši prestopki - tatvine, konflikti med mojstri in vajenci, dolžniški spori). Izven te osnovne delitve je mesto skrbelo še za financiranje cerkvenih potreb (župnijske in podružničnih cerkva) ter socialno in dobrodelno dejavnost (špital).

Nadzorni organ za številne naštete funkcije je s svojo ustanovitvijo postala kresija, ki je poslej razen za prenašanje odredb (norm) višjih inštanc (npr. gubernija) skrbela tudi za njihovo izvajanje in nadzor.

Andreas Gubo je v svoji izdaji zapisnikov sej mestnega sveta pregledno razdelil snov, ki jo je svet obravnaval na svojih sestankih, na nekaj skupin: prvi dve kategoriji sta tako posvečeni komuniciranju sveta z nadrejenimi inštitucijami - z notranjeavstrijsko vlado in kresijo (gre zlasti za odredbe nadrejenih oblasti). Slede poglavja o mestnih zadevah (Gemeindeangelegenheiten), obrtnih zadevah (Gewerbliches), trgovini in prometu (Handel und Verkehr), šolstvu in veri (Kirche und Unterricht), vojaških zadevah (Militärisches), sodstvu (Gerichtliches) in gospodarstvu (Wirtschaftliches).

Pri komuniciranju z višjima oblastvoma je šlo v večini primerov za publiciranje novih zakonov in predpisov, ki jih je moral mestni svet poslej upoštevati pri svojem delu - precejšen del predpisov je bil s področja civilnega sodstva in gospodarstva, zlasti dopisi kresije pa so bili zelo konkretni. V tem prvem sklopu ne manjka (pri

dopisih notranjenavstrijske vlade) zanimivih drobcev, ki sicer za samo mesto nimajo globljega pomena, odslikavajo pa duh časa in način dela državnega mehanizma. V tem sklopu na primer naletimo na poziv k zaplembi v posebnih katalogih omenjenih knjig ter na stroškovnik prestolonaslednikove poroke (s točnimi deleži posameznih dežel).¹⁶

V mnogih primerih ostaja ta komunikacija na ravni samogovora, saj nam odziv mestnega sveta na zahtevo višjega oblastva ni poznan. Država je skušala v obravnavanem obdobju poenotiti in posodobiti delovanje nižjih oblastnih organov zlasti na sodnem in upravnem področju, pri čemer pa so dobri nameni trčili na pomanjkanje ustreznega kadra in zlasti volje za spreminjanje utečenih razmer. Celjski sodnik in svetniki so številne tovrstne odredbe zavračali s precej oguljenim (a vendarle očitno uspešnim) izgovorom, da svet (ta je v tem primeru služil tudi kot kadrovska zaledje) sestavljajo obrtniki in trgovci, ki žive od kupčije in dela svojih rok in seveda ne morejo "zapravljati" časa s sedenjem v raznih komisijah, za plačilo katerih mesto itak nima denarja.¹⁷

Glede na medle odzive na tovrstne visoke odredbe lahko rečemo, da je mestni svet uspešno izigral neprijetne dopise graške vlade - povsem drugače je bilo seveda z dopisi, ki so prihajali s kresije.

Močno vpetost nižjih oblastev (zemljiških gospostev in v našem primeru mesta) v okvir državne kontrole malce nepričakovano ilustrira denimo ponudba celjske "okrožne tiskarne" (Kreisbuchdruckerei), ki je 26. 3. 1807 na naborne okraje in gosposke naslovila reklamo, v kateri jim ponuja obrazce za redna poročila (mesečna, četrletna in letna), ki so jih morali pošiljati na kresijo. Med njimi najdemo že omenjene predloge za sirotinske zadeve (Pupillar Tabellen), različne obrazce za statistiko (o ozimnih, jarih posevkih, staležu živine) ter davke.

Za razliko od običajnega, predpisanega komuniciranja, ki se je odvijalo (kljub pogostim zamudam in površnostim) po utečenih kanalih, se je na relaciji kresija - mestni svet reševalo precej sprotnih zadev.

Pogosti so primeri ogorčenega posredovanja države zaradi neupravičenega pobiranja mitnin in taks od blaga v tranzitu (proti Trstu in Reki). S tovrstnimi nedovoljenimi prihodki so si hoteli pomagati številni zakupniki mitnin, ki so imeli v mestnem svetu precej podpore. Z oprostivijo od omenjenih dajatev je država

¹⁶ Gubo, Aus den Rathsprotokollen... III (1760-1763), Beiträge... 26/1894, str. 75.

¹⁷ S to argumentacijo so denimo zavrnili sestavo nove komisije za zapuščinske zadeve in komisije za stečajne. Gubo, Aus den Rathsprotokollen... III (1760-1763), str. 76.

pospeševala gospodarski utrip, mesta pa so s padanjem raznovrstnih zapor in mitnic izgubljala dragocen vir sredstev. Tovrstni prihodki so bili izredno pomemben vir za financiranje izgradnje in popravila cest in cestnih objektov, v mestu pa tudi za popravilo kolovozov in uličnega tlaka.

Nič manj zagrizeno se ni država zavzemala za izgradnjo in vzdrževanje cest in mostov. V mestni okolici je šlo zlasti za cesto proti jugu (Košnici in Laškemu), ki je bila v tako slabem stanju, da je bil praktično onemogočen transport lesa v mesto - cesto je zlasti prizadela poplava leta 1762.¹⁸

Drug pomemben prometni problem je bil povezan s cesto proti Šmarju, ki je tedaj potekala precej severneje kot današnja. Težave so delavcem, ki so popravljali cesto v bližini "hrvaškega mlina" na Spodnji Hudinji, delali tamkajšnji (bežigrjski) podložniki.¹⁹

Maja in junija 1761 se je kresija spravila nad zanikrne mestne ulice in neposredno okolico mesta.²⁰ Najprej so s kresije opozorili svetnike, naj poskrbe za zasutje jam pred Ljubljanskimi vrati, kasneje pa so zahtevali naj očistijo ulice ter poglobe tlak na sredini kolovoza, da se bo lahko umazanija stekala od hiš. Hišni lastniki so morali v bodoče poskrbeti za izdelavo greznic in prenehati z metanjem smeti na cesto. Svetniki so prvo opozorilo sicer sprejeli z nejevero, vseeno pa so pred Ljubljanska vrata poslali mestnega gradbenika Matzura, naj pregleda stanje. Drug ukaz kresije o popravilu tlaka pa so sklenili "upoštevati, kolikor bo le mogoče".

Obrt in trgovina

Še mnogo usodnejše je kresija posegla v gospodarsko življenje mesta. Skladno z državno politiko o nujni zakonski regulaciji in primernem nadzoru nad opravljanjem obrti ter s splošno državnogospodarsko usmerjenostjo, so postale kresije tudi v gospodarskih vprašanjih podaljšana roka države. Kresiji je moral magistrat v potrditev predložiti vse podelitve zakupov (denimo zakupnine stojnic - Standrecht, pašnikov, kruharne - Brotkammer ali zaloge morske soli) s katerimi je mesto izboljševalo svoj slab finančni položaj.

Vseeno je država vsaj v gospodarskih zadevah dovolila meščanom vsaj nekaj samoiniciativnosti - dopuščena jim je bila namreč možnost ustanovitve tim.

¹⁸ Gubo, Aus den Rathspratokollen... III (1760-1763), str. 92.

¹⁹ Gubo, Aus den Rathspratokollen... III (1760-1763), str. 90.

²⁰ Gubo, Aus den Rathspratokollen... III (1760-1763), str. 79.

"meščanskega gospodarskega odbora", ki pa je bil v svojem delovanju precej nepomemben.²¹

Obrtna združenja (cehi) so v habsburški monarhiji po letu 1732 (leto izdaje obrtnega reda cesarja Karla VI.) izgubila svojo pravno suverenost. Cehom je bilo s tem obrtnim redom naloženo, da pri podeljevanju obrtnih pravic (jusov) in izdaji cehovskih listin (npr. mojstrskih listin) sodelujejo z upravnimi organi - kresijami, ki so bile hkrati tudi sodna inštanca v obrtnih sporih, ki jih niso mogli razrešiti mirno (na cehovskih sestankih) ali pa ob težjih kršitvah obrtnega prava.

Na zahtevo kresije je mestni svet oblikoval ceno delovne sile (dninarjev). Mestni svet je bdel nad preskrbo prebivalstva in se s tem v zvezi (skupaj s kresijo) ukvarjal z nadzorom obrtnikov (zlasti pekov in mesarjev).

Večinoma so svetniki tak postopek začeli na lastno iniciativo (navsezadnje so bili potrošniki živil tudi sami), nekajkrat pa je svet ukrepal po prijavi od zunaj. Junija 1760 se je vojaško poveljstvo pritožilo zaradi slabega komisa, ki so ga vojaki dobivali od celjskih pekov. Mestni svet je s tem v zvezi zaslišal pekovega cehmojstra Dečmana, ki pa je krivdo valil na slabo (nekvalitetno) moko.²²

Podobno pozornost kot peki so si zaradi pomena svoje obrti zaslužili tudi mesarji. Poleg bdenja nad mesom, ki so ga prodajali, je mestni svet skrbel tudi za zakup tako imenovanega "mesnega krajcarja" - davčine, ki so jo morali mesarji plačati od vsakega prodanega funta mesa. Zakupnik te dajatve je ponavadi ob zakupu plačal pavšalen znesek iz svojega, sam pa je potem poskrbel za to, da so mesarji omenjeni delež od prodaje plačevali njemu.

Nemalokrat je moral mestni svet posredovati tudi v zelo neprijetnih zadevah, ko so mesarji skušali spraviti v promet slabo meso. To so spomladi 1761 skušali dokazati celjskemu mesarju Burji. Najprej so mu svetniki ukazali, naj ceno z 11 pfenigov (za funt) spusti na 9 (temu se je uprl cehmojster mesarjev), slednjič pa so ga še opozorili, da mu bodo naslednjič tako meso zaplenili in razdelili revežem.²³

Mesto je še vedno krčevito branilo svoj privilegiran položaj gospodarskega centra, zato je ostro nastopalo proti poseganju v svoje pravice. Tudi v okolici Celja se je namreč pojavljala kmečka trgovina (denimo trgovanje z žitom v Šmarjeti), posamezniki pa so si izboljševali existenco tudi s priljubljenimi črnotoči. Zlasti v

²¹ J. Žontar: Problemi..., str. 94.

²² Gubo, Aus den Rathspratokollen... III (1760-1763). str. 87.

²³ Glej prejšnjo opombo.

prvem primeru se je moral mestni svet boriti s precej močnimi nasprotniki - z zemljiškimi gospodstvi, ki so svoje podložnike h kupčevanju celo spodbujala.

Da pri prepovedani trgovini ni šlo le za trenja med okoliškimi kmeti (in zemljiškimi gospodstvi) ter mestom, nas prepriča naslednji primer. Novembra 1761 je mestni sodnik obvestil svetnike, da celjski dekan (Erzpriester) prekupčuje z vinom. Svetniki so se odločili, da ga najprej opomnijo, če pa njihova "prijazna prošnja" (güetliches Ersuch-Schreiben) ne bo naletela na primeren odziv, čaka podjetnega dušnega pastirja tožba pri goriškem nadškofu.²⁴

Zanimiv primer (malo uspešnega) nadzora nad mestnimi obrtniki je moč videti v zgodbi mestnega apotekarja Ferjančiča, ki je s svojimi "muhami" uspel konec leta 1768 zbuditi celo zanimanje notranjeavstrijske vlade.²⁵ Očitno zelo samosvojemu lekarnarju so po številnih pritožbah čezenj zagrozili z odvzemom obrti, če se ne spravi v red in ne zaposli sposobnega pomočnika, napovedali pa so mu tudi pogostejše (četrtletne) kontrole lekarne, ki jih bo opravljal zdravnik. Kljub vsemu je Ferjančič očitno še vedno uspešno zganjal monopol, saj je istega leta prav "s pomočjo" notranjeavstrijske vlade uspel izsiliti zaprtje druge lekarne v mestu.

Sprejemi med meščane

Kljub številnim spremembam pristojnosti in moči je mestnemu svetu nedvomno največ pomenila možnost podeljevanja meščanstva, ki jo je mestni svet ohranil še dolgo časa. Sprejemanje "častivrednih" mož med meščane je bilo za mestni svet vsekakor možnost, da s pametnimi potezami in izbiro "pravih" ljudi okrepi ekonomsko pa tudi politično moč mestnih organov in "gmajne" v celoti.

Meščanska pravica, ki jo je mestni svet podelil posamezniku (moškemu), je bila nededna (osebna), sprejem med meščane pa je bil obvezen tudi za meščanske sinove.²⁶ Posameznik, ki se je potegoval za to čast, je moral pred sprejemom izpolniti precej zahtev, ki so pričale o tem, da je resnično "vreden" naziva meščan. Prvi pogoj je bilo (z listino) izpričano zakonsko rojstvo ter dokazilo o izučnem poklicu (v primeru, ko je šlo za obrtnika). Bodoči meščan je moral imeti razen tega

²⁴ Gubo, Aus den Rathsprotokollen... III (1760-1763), str. 90.

²⁵ Gubo, Aus den Rathsprotokollen... IV (1768-1772), str. 50.

²⁶ Zelo nazorno je o podeljevanju meščanstva pisal Anton Svetina v zborniku Iz starejše gospodarske in družbene zgodovine Ljubljane, zato je večina (splošnih) podatkov o tej temi povzeta prav po tej njegovi razpravi.

(Anton Svetina: Pogoji za sprejem v meščanstvo in pravni položaj ljubljanskih meščanov od 16. do 18. st.)

hišo v mestu in v mestu tudi prebivati (s tem je dokazal, da je svobodnjak - da ni podložen nobeni drugi gosposki). Zadnji sklop zahtev je bil vezan na posameznikovo osebo, saj prosilec ni smel biti predkaznovan za hujša kazniva dejanja, načelno je moral biti starejši od 25 let ter poročen (to je obetalo, da se bo v mestu resnično ustalil).

Meščanstvo je prinašalo tako ugodnosti (izključna pravica do opravljanja obrti in trgovanja v mestu, predkupna pravica za nepremičnine v mestu in pomirju, sodelovanje v mestnih organih - pasivna in aktivna volilna pravica, hasnovanje gmajne - gradbeni les, paša, pravica do sprejema v špital....) kot tudi dolžnosti in bremena (obvezen sprejem naloženih zadolžitvev in funkcij v mestni upravi, plačevanje davkov, delo pri utrjevanju in financiranju obrambe mesta, vojaška dolžnost).

Pravice so kot kaže odtehtale vsa bremena, povezana s tem žlahtnim nazivom, saj je bil naval na mestni svet za pridobitev meščanstva vseskozi dovolj velik.

Prosilec se je moral s svojo prošnjo osebno obrniti na mestni svet, ki je potem na seji (na osnovi zahtevanih listin in osebnega mnenja) odločil o primernosti kandidata.

Gubova izdaja zapisnikov nam na več mestih ilustrira delovanje mestnega sveta v teh primerih. Oktobra 1760 so svetniki zavrnilo prošnjo Antonia Morettija, češ da si s praženjem kave in izdelavo rozolje (likerja) v Celju ne bo toliko opomogel (imel toliko dohodkov), da bi lahko po premoženju veljal za meščana.²⁷

Zanimivo je, da so deset let kasneje (1770) svoje mnenje o pražilstvu očitno spremenili, saj je bil pražilec kave (in očitno celjski meščan) Janez Christianelli kaznovan zaradi igranja in dovoljevanja prepovedanih iger na srečo z globo 12 tolarjev.²⁸

Po temeljitem preudarku (in ugodni razsodbi svetnikov) je novega meščana čakala še svečana prisega, ki ga je zavezala k izpolnjevanju vseh dolžnosti, povezanih z meščanstvom in mu obenem obljubila tudi varnost in ugled, ki sta bila povezana z meščanstvom²⁹, mestni svet pa je od njega pobral še ustrezno takso.

²⁷ Gubo, Aus den Rathspratokollen... III (1760-1763), str. 80.

²⁸ Gubo, Aus den Rathspratokollen... IV (1768-1772), str. 52

²⁹ V celjski meščanski knjigi (ZAC, sig. Rok 13/1) lahko preberemo uvodni govor, s katerim je župan (?) bodoče Celjane opozoril na resnost prisega:

Tako pridobljena meščanska pravica seveda ni bila zacementirana za večno. Posameznik je ob selitvi iz mesta zaprosil za izpis iz meščanstva (ki ga je ob plačilu pristojbine tudi dobil), meščanstvo je ugasnilo s smrtjo, odvzem meščanstva pa je bilo tudi dovolj huda kazen za raznovrstne pregreške. Gubo navaja tak primer iz leta 1763, ko so Jakobu Nagliču vzeli meščansko pravico zaradi bratenja z rabljem.³⁰

Mesto je bilo vseskozi treba obvarovati pred raznimi nezaželenimi prišleki in motečimi "pojavi". Na najnižji ravni se je to pokazalo kot panično preganjanje beračev in klatežev, ki so ga v mestu (in državi) morali jemati zelo resno, saj so denimo "sodnega upravnika" (svetnika, ki je opravljal mestnemu sodniku podrejeno sodno funkcijo) Jožefa Bianchija zaradi popustljivosti do beračev kaznovali s 6 tolarji globe.³¹ V nekoliko drugačni obliki se je to odražalo pri bolestem nezaupanju do ljudi, ki si svojega kruha niso služili z obrtjo in kupčijo kot "častivredni meščani". Posebej občutljivo je bilo področje lastnine, zlasti hiš v mestu, ki naj bi bile ob spremembi lastništva najprej na voljo meščanom (predkupna pravica). Ob eni izmed takšnih prodaj hiše v Novi ulici je mestni svet kupčijo razveljavil, saj se je meščanstvo pritoževalo zaradi kupca - tobačnega nadzornika Andreja Kovača. Svet je meščane opozoril, naj v bodoče prodajajo svoje hiše s privolitvijo magistrata in le takim, ki lahko dobe meščansko pravico.³²

"Želeli ste si doseči sprejem med tukajšnje meščane. Vaša prošnja je bila uslišana, zato boste sedaj prisegli. Prisega naj vas v prvi vrsti zavezuje k pokornosti deželnemu knezu in magistratu kot vaši gosposki ter k obnašanju, ki bo vredno državljana in meščana.

Kaj je torej prisega? To je svečano, posvečeno dejanje, pri katerem posameznik kliče vsemogočnega Boga za pričo izpovedane resnice, hkrati pa tudi za maščevalca vede podane krive prisega. Kdor prisega, pravi: "Vsemogočni, vsevedni in pravični Bog, ki mi v svoji vsevednosti vidiš v srce in misli in ki me lahko v svoji vsemogočnosti vedno kaznuješ, v svoji pravičnosti pa ne moreš dopustiti nekaznovane skrutitve Tvojega imena - Tebe kličem za pričo, da bodo vsa moja dejanja, besede in dela v skladu s sveto poslušnostjo našemu prevzvišenemu knezu in gospodu ter našemu magistratu; da bom vedno poslušen njihovim ukazom in jim vedno stal ob strani."

Iz te razlage vidite, da si lahko posameznik s prisego pridobi zaslugo ali pa nakoplje božji srd. Zato je prisega najvažnejše dejanje v življenju in zahteva vso pozornost, zahteva pa tudi odpoved lahkomišelnosti in nečastnim namenom. Poleg tega naj vas spomnim, da Bog sam v Sv. pismu (Eksodus: 20,7) krivo prisego označi kot najhujšo žalitev Boga in grozi, da se grešnik nikoli ne bo izognil kazni. Vedeti morate tudi, da se vsakdo, ki ni poslušen ali se celo upira deželnemu knezu ali njegovi oblasti in jim ne izkazuje dolžnega spoštovanja, kaznuje ne samo z izgubo meščanske pravice, ampak glede na težo zločina tudi po merilih kazenskega prava. Poznate pomen prisega in posledice krive prisega.

Prisezite po pravici in po svoji vesti. Izprijčajte svojo poslušnost našemu premilostnemu vladarju - vaši oblasti in visokim mestnim svoboščinam. Bodite dostojni meščani in državljani, poslušni Bogu in vašim predstojnikom. Dvignite prve tri prste desnice in prisezite pri vsemogočnemu Bogu pokornost mestu..."

³⁰ Gubo, Aus den Rathsprotokollen... III (1760-1763), str. 83.

³¹ Gubo, Aus den Rathsprotokollen... IV (1768-1772), str. 51.

³² Gubo, Aus den Rathsprotokollen... III (1760-1763), str. 105.

Literatura:

Andreas Gubo: Geschichte der Stadt Cilli vom Ursprung bis auf die Gegenwart. Graz 1909.

Priločniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorju in Štajerski do leta 1918. Zgodovinsko - bibliografski vodnik. Ur. J. Žontar (et alii)., Graz - Klagenfurt - Ljubljana - Gorizia - Trieste 1988.

Ignac Orožen: Celska kronika, Celje 1854

Janko Orožen: Zgodovina Celja in okolice, I. del (Od začetka do leta 1848), Celje 1971.

Janko Orožen: Zgodovinski pregled teritorijev in oblik samouprave v celjski pokrajini, ČZN, 4, 1968, str. 106 - 115.

Jože Žontar: Nastanek in razvoj upravnih okrajev na Slovenskem do leta 1849. ZČ 34/1980, 1-2, str. 119 - 155.

Jože Žontar: Problemi zgodovine mest na Slovenskem od srede 18. st. do leta 1848 s posebnim ozirom na Ljubljano. Kronika, 29, 1981/2, str. 91 - 95.

Iz starejše gospodarske in družbene zgodovine Ljubljane (zbornik), Zgodovinski arhiv Ljubljana 1971.

Objava virov:

Andreas Gubo: Aus den Rathsprotokollen der Stadt Cilli III, IV, V v Beiträge zur Kunde der steiermärkischen Geschichtsquellen, Graz 26/1894, 28/1897, 29/1898

Schematismen des Herzogtums Steiermark (za leta 1777 - 1848), knjižnica ŠDA v Gradcu.

Arhivski viri:

ZAC, Zbirka rokopisov, Celjska meščanska knjiga (1801 - 1909), sig. Rok 13/1, 2, 3

Priloga 1

Okrožni glavariji in mestni sodniki med 1750 in 1850¹³

Leto	Okrožni glavar	Leto	Mestni sodnik
1750	Franc Jožef pl. Saurau	1751-1753	Leonhard Barbolan
1751-1770	Jožef Anton pl. Fürnberg	1754-1758	Andrej Wolf
		1759-1761	Janez Janeček
		1762	Janez Rath (Andrej Wolf)
		1763-1764	Janez Tutschek
		1768-1769	Anton Schifferl Janez Janeček
1771-1775	Jožef Gall pl. Gallenfels	1771-1774	Jožef Andree
		1774-1775	Pavel Dienstl
1775-1777	Franc pl. Weingarten	1775-1777	Janez Fr. Schliesselberger
1777-1782	Kajetan pl. Langenmantel	1778-1781	Janez Horsteiner
1783-1786	Jožef Marija pl. Dienersberg	1782-1787	Jurij Fröhlich
1787-1796	Karl Schneid pl. Ehrenberg	1788	Franc Jožef Jenko
		1789	Jožef Andree
		1790-1791	Franc Jožef Jenko
		1792-1793	Jožef Andree
		1794-1795	Severin Berchtold
		1796-1799	Jožef Gall pl. Gallenfels
1797-1808	Janez pl. Dienersberg	1800-1805	Franc Schliesselberger
1809-1810	Franc Jurič	1805-1809	Jurij Nickel
1810-1811	Leo Maruzi	1810-1815	Jožef Siebenbürger
1812-1813	Rajnhard Auersperg	?	Janez Mikl
		1815-1816	Julij Merzinger
1817-1836	Baltazar pl. Zierenfeld	1817	Ignac Uhl
1837-1848	Anton Schürer pl. Waldheim	1818-826, 1826-1844	Andreas Zwyer
1848-1850	Janez Schmelzer	1844-1850	Janez Kastelic

¹³ I. Orožen, Celska kronika (str. 279, 282-283), A. Gubo, Aus den Rathspokollen der Stadt Cilli I-V; Beiträge zur Kunde der steiermärkischen Geschichtsquellen. Graz 26/1894, 28/1897, 29/1898.

Priloga 2

Mestni funkcionarji (1801 - 1850)³⁴ in odborniki (1804 - 1850)³⁵**1801**

župan	Franc Schliesselberger
sindik	Janez Fuchs
komornik	Jakob Anton Gomilscheg
svetnik	Jurij Fröhlich
mestni stavbenik	Leopold Duschinger

1802

župan	Franc Schliesselberger
I. magistratni svetnik	dr. Janez Schein
komornik	Jožef Siebenbürger
svetnik	Jurij Fröhlich
mestni stavbenik	Leopold Duschinger

1804

v.d. župana	Jurij Niggel (Nickel)
I. magistratni svetnik	dr. Janez Schein
komornik	Jurij Fröhlich
svetnik	Jožef Mežner

Mestni odbor

Jožef Mežner	Mihael Fröhlich	Feliks Herbst
Severin Berchtold	Peter Lininger	Franc Ksaver Baumbach
Anton Mežner	Luka Zimmermann	Janez Krstnik Bojatzo
Janez Erhardt	Jožef Stibenegg	Jakob Sunko
Janez Müller	Franc Ksaver Herzog	Janez Nepomuk Storn
Franc Wolfhardt	Jožef Siebenbürger	Mihael Schalle
Ignac Tandler	Jožef Ernest Vurcer	

1807

v.d. župana	Jurij Nickel
I. magistratni svetnik	dr. Janez Schein
komornik	Franc Wolfhardt
svetnik	Jožef Mežner

³⁴ ZAC, Denkmal der erwählten Magistratualen, sig. Rok 13/2.³⁵ ZAC, Denkmal der erwählten Ausschußbräthe, sig. Rok 13/3.

1810

v.d. župana	Jožef Siebenbürger
1. svetnik in sindik	Tomaž Jenko
svetnik in komornik	Franc Wolfhardt
svetnik	Jožef Mežner

Mestni odbor

Franc Uršič	Jožef Siebenbürger	Kristijan Stegnitz
Luka Zimmermann	Janez Nepomuk Storn	Janez Steinmetz
Janez Zima	Jožef Ernest Vurcer	Anton Mežner
Jurij Kranc	Franc Baumbach	Anton Zabukošek
Jakob Zabukošek	Jakob Sunko	Franc Ksaver Herzog
Jakob Dečman	Peter Lininger	Osvald Dereani
Franc Omersi	Jožef Krein	

Dopolnitev (1813)

Matija Ipavic	Martin Schmitz	Bernard (?) Wagner
---------------	----------------	--------------------

Dopolnitev (1822)

Jožef Hoffmann	Sebastijan Erhardt
----------------	--------------------

1814

župan	Jožef Siebenbürger
1. svetnik in sindik	Janez Julij Merzinger
svetnik in komornik	Franc Wolfhardt
svetnik	Jožef Mežner

1815

župan	Janez Julij Merzinger
1. magistratni svetnik	Andrej Zweyer
2. magistratni svetnik	Viljem Franc Ferck (+ januarja '16)
tajnik	Vincenc Potočnik
komornik	Jožef Ernest Vurcer
1. kanclist	Jožef Čampa
2. kanclist	Anton Markovič
3. kanclist	Jožef Stibenegg

1816

župan	Janez Julij Merzinger (suspendiran 24.10.1816)
1. magistratni svetnik	Andrej Zweyer
2. magistratni svetnik	Volbenk Pramberger
tajnik	Vincenc Potočnik
svetnik in komornik	Ernest Jožef Vurcer (umrl pred 1. 11. 1816)
svetnik in mestni stavbenik	Simon Klančnik
1. kanclist	Jožef Čampa
2. kanclist	Anton Markovič
3. kanclist	Jožef Stibenegg

1817

v.d. župana	Ignac Uhl (razrešen 9. 11. 1817 po lastni želji; nadom. Andrej Zweyer)
1. magistratni svetnik	Andrej Zweyer
2. magistratni svetnik	Volbenk Pramberger
tajnik	Vincenc Potočnik (suspendiran 14. 7. 1817, nadom. Jožef Čampa)
svetnik in komornik	Janez Krstnik Schnepfleitner
svetnik in mestni stavbenik	Simon Klančnik
1. kanclist	Jožef Čampa
2. kanclist	Anton Markovič
3. kanclist	Jožef Stibenegg

1818

v.d. župana	Andrej Zweyer
1. svetnik	Volbenk Pramberger
2. naslovni magistratni svetnik, mestni stavbenik	Simon Klančnik
svetnik in komornik	Janez Krstnik Schnepfleitner
tajnik in kanclist	Jožef Čampa
2. kanclist	Anton Markovič
3. kanclist	Jožef Stibenegg

1819

v.d. župana	Andrej Zweyer
1. svetnik	Volbenk Pramberger
2. naslov. svetnik in mest. stavbenik	Simon Klančnik (odpoved 23. 8. 1819; nadom. Janez Erhardt)
svetnik in komornik	Janez Krstnik Schnepfleiner (odpoved 1. 11. 1819; nadom. Janez Nepomuk Souvan)
v.d. tajnik in kanclist	Jožef Čampa (za pravega tajnika imenovan 8. 11. 1819 Jurij Kocbek)
2. kanclist	Anton Markovič (odpoved 8. 4. 1819; nadom. vitez Jožef pl. Rainhofen)
3. kanclist	Jožef Stibenegg

1820, 1821, 1822, 1823

v.d. župana	Andrej Zweyer
1. svetnik	Volbenk Pramberger
svetnik in mest. stavbenik	Janez Erhardt
svetnik in komornik	Janez Nepomuk Souvan
tajnik	Jurij Kocbek
1. kanclist	Jožef Čampa
2. kanclist	vitez Jožef pl. Reinhofen
3. kanclist	Jožef Stibenegg

1824

v.d. župana	Andrej Zweyer
1. svetnik	Volbenk Pramberger
svetnik in mest. stavbenik	Janez Erhardt (razrešen 30. 7. 1824; nadom. Daniel Dereani)
svetnik in komornik	Janez Nepomuk Souvan
tajnik	Jurij Kocbek
1. kanclist	Jožef Čampa
2. kanclist	vitez Jožef pl. Reinhofen
3. kanclist	Jožef Stibenegg

1825

v.d. župana	Andrej Zweyer
1. svetnik	Volbenk Pramberger
svetnik in mest. stavbenik	Daniel Dereani
svetnik in komornik	Janez Nepomuk Souvan
tajnik	Jurij Kocbek
1. kanclist	Jožef Čampa
2. kanclist	vitez Jožef pl. Reinhofen
3. kanclist	Jožef Stibenegg

1826

v.d. župana	Andrej Zweyer 30. 4. 1826 postal dejanski župan
1. svetnik	Volbenk Pramberger
svetnik in mest. stavbenik	Daniel Dereani
svetnik in komornik	Janez Nepomuk Souvan
tajnik	Jurij Kocbek
1. kanclist	Jožef Čampa
2. kanclist	vitez Jožef pl. Reinhofen
3. kanclist	Jožef Stibenegg

1827

župan	Andrej Zweyer
začasni (1.) svetnik	Janez (?) Kastelic
mestni gradbenik	Janez Erhardt
komornik	Peter Golob

1828

Volbenk Pramberger je postal poslanec in zapustil mestno službo.

1829

župan	Andrej Zweyer
resnični (1.) svetnik	Janez (?) Kastelic
tajnik (?)	? Gril
mestni stavbenik	Luka Zimmermann
komornik	Janez Jeretin

Umril je 3. kanclist Jožef Stibenegg.

1830

Svetnik je postal Franc Repolust.

1831

Tretji (?) kanclist je postal Franc Stibenegg.

1832**Mestni odbor**

Pavel Kaindelsdorfer
dr. Martin (?) Andree
Jožef Hoffmann
Daniel Dereani
Podpis enega odbornika manjka (izvoljenih je bilo 12).

Jožef Laznik
Franc Ludvik Herzmann
Jožef Siebenbürger
Jožef Krein

Janez Martin Leherian
Vital Jožef Rakusch
Valentin Englar

1839**Mestni odbor**

Pavel Kaindelsdorfer
Karel Zima
Janez Wambrechtsamer
Janez Plentl

Jožef Hoffmann
Jožef Zima
Franc Ksaver Kreiner
Janez Tappeiner

Ignac Klančnik
Jožef Geiger
Beltram Gotthard
Jožef Wokaun

1849**Mestni odbor**

Število odbornikov je bilo v skladu z odredbo okrožnega urada povišano na 24.

Pavel Kaindelsdorfer
Jožef Laznik
Andrej Wogg
Gašper Gorišek
Ignac Klančnik
Leopold Wambrechtsamer
Jožef Winkler
Ferdinand Zabukošek

Alojz Zabukošek
Janez Tappeiner
Janez Plentl
Jožef Geiger
Karel Kurz
Benedikt Wagner
Franc Schmidt
Janez Mörtl

Karel Zima
Franc Herzmann
Vincenc Gornik
Jožef Wokaun
Franc Kreiner
Jožef Kosta
Daniel Rakusch
Karel Špan

1850

Župan: Franc Ksaver Maurer**Občinsko zastopstvo****Občinski svetniki:**

Pavel Kaindelsdorfer
 Tomaž Grilc
 Karel Endres

Odborniki:

Karel Zima
 Janez Tappeiner
 Ignac Klančnik
 Franc Herzmann
 Ignac Novak

Vincenc Gornik
 Jožef Laznik
 dr. Matija Foregger
 Franc Schaffenhauer
 Franc Schmid

Jožef Wokaun
 Janez Kastelic
 Karel Kleker
 Janez K. Jeretin

Nadomestni odborniki:

Alojz Zabukošek
 Andrej Wogg
 Ferdinand Uhl

Karel Kurz
 Gašper Gorišek
 dr. Herman Eis

Jožef Winkler
 Leopold Wambrechtsamer
 Karel Špan

Priloga 3

Mestni sindiki^{3c}

Leto	Ime
(1720 - 1722)	Reitter
(1725 - 1729)	Stefan Fux
(1760 - 1763)	Franc Anton Wagner
- 1770	Jošt pl. Clee
1770	Jurij Peer
1770 -	Jošt pl. Clee
- 1776	Franc Wurzer
1777 - (1780)	Jurij Puchmayr
1782 -	Franc Wurzer
1801	Janez Fuchs
1809 - 1815	Tomaž Jenko

^{3c} A. Gubo, Aus den Rathsprotokollen der Stadt Cilli, Beiträge zur... I - V. ZAC, Rok 13/ 2, 3

Priloga 4

Uradniki kresije med letoma 1777 in 1848³⁷

1777

Okrožni glavar:	Franc Jožef pl. Wingarten
Adjunkti:	baron Janez Nepomuk pl. Conti, Janez pl. Pellizaroli,
Tajnik:	Jurij Peer
Koncipist:	Jožef Repauer
Kanclisti:	Jakob Friderik Wipaunig
Pridruženi komisariji:	Jurij Peer (Celje), Adalbert Spanpauer (Sl. Bistrica) Jožef Kvas (Sl. Konjice), Jožef Omerza (Vransko)
Pisarniški slugi:	Gregor Rančič, Martin Sedminek, Matija Stropnik, Gašper Termšek

1784

Okrožni glavar:	baron Marija Jožef pl. Dienersperg
Okrožni komisariji:	grof Janez pl. Wagensperg, Jožef Marija pl. Brandenau, Anton pl. Schönfeld
Praktikant:	Jožef pl. Schoupe
Tajnik:	Jurij Peer
Protokolisti:	Anton Eberl
Registrant:	Janez Jurij pl. Deyersperg

1794

Okrožni glavar:	Karel Schneid pl. Ehrenberg
Komisariji:	Janez Jurij Peer, Karel Ambling, Leopold pl. Priebling, Kajetan Ambling (za šolstvo)
Tajnik:	Janez Ritter
Protokolisti:	Baltazar Ziernfeld
Kanclisti:	Leopold Ritter, Vital pl. Lilienkron, Jakob Seidel
	3 slugi

1796

Okrožni glavar:	Karel Ferdinand Schmidt pl. Ehrenberg
Komisariji:	Janez Jurij Peer, Franc Anton Kunstl, Karl Amblingg, Janez Ritter (hkrati tudi tajnik)
Protokolisti:	Baltazar Ziernfeld
Kanclisti:	Leopold Ritter, Žiga Vital pl. Lilienkron, Jakob Seidel
	3 slugi

³⁷ Schematismen des Herzogtum Steiermark v ŠDA v Gradcu.

1798**Okrožni glavar:**
Komisarji:baron Janez Nepomuk pl. Dienersperg
Franc Anton Kunstl (šolstvo), Janez Jurij Peer,
baron Janez pl. Leon, Janez Ritter,
Dominik Löffler**Tajnik:**
Protokolist:
Kanclisti:Elias Koschner pl. Ehrenberg
Leopold Karel Ritter, Jakob Seidl

3 sluge

1799**Okrožni glavar:**
Komisarji:baron Janez Nepomuk pl. Dienersperg
Franc Anton Kunstl, Janez Jurij Peer,
baron Janez pl. Leon, Janez Ritter
Dominik Löffler**Tajnik:**
Protokolist:
Kanclisti:Elias Koschner pl. Ehrenberg
Jakob Seidl, Jožef pl. Bacho de Dezzar.
3. mesto nezasedeno

3 sluge

1800**Okrožni glavar:**
Komisarji:baron Janez Nepomuk pl. Dienersperg
Franc Anton Kunstl, Janez Jurij Peer,
baron Janez pl. Leon, Janez Ritter
nezasedeno**Tajnik:**
Protokolist:
Kanclisti:Elija Koschner pl. Ehrenberg
Jakob Seidl, Jožef pl. Bacho de Dezer,
Anton Mihelič**Praktikant:**
3 sluge

Karel Kajetan Lipič

1801**Okrožni glavar:**
Komisarji:baron Janez Nepomuk pl. Dienersperg
Franc Anton Kunstl, Janez Jurij Peer, baron Janez pl. Leon, Janez
Ritter**Tajnik:**
Protokolist:
Kanclisti:Elija Koschner pl. Ehrenberg
Jakob Seidl
Jožef pl. Bacho de Dezer, Anton Mihelič, Karel pl.
Renzenberg,**Praktikant:**
3 sluge

Karel Kajetan Lipič

1803

Okrožni glavar: baron Janez Nepomuk pl. Dienersperg
Komisarji: Janez Jurij Peer, Janez Ritter, Baltazar Ziernfeld,
 Franc Koschu (nadštevilni komisar)
Praktikant: baron Jožef pl. Spiegelfeld
Tajnik: Elija Koschner pl. Ehrenberg

1807

Okrožni glavar: baron Janez Nepomuk pl. Dienersperg
Komisarji: Janez Ritter, Baltazar Ziernfeld, Franc Serafin Koschu,
 baron Jožef pl. Spiegelfeld (nadštevilni)
Praktikant: grof Janez Nepomuk pl. Attems
Tajnik: Elija Koschner pl. Ehrenberg
Protokolist: Jakob Seidl
Registrant: Jožef pl. Bacho de Dezer
Kanclisti: Anton Mihelič (1.), Jakob Fuchs (2.), Janez Mihael
 Neuner (3.)

3 sluge

1808

Okrožni glavar: baron Janez Nepomuk pl. Dienersperg
Komisarji: Franc Ksaver pl. Fradenek (1.), Baltazar Ziernfeld (2.),
 Franc Serafin Koschu (3.)
Praktikant: grof Janez Nepomuk pl. Attems
Tajnik: Elija Koschner pl. Ehrenberg
Računski in blagajniški uradnik³⁸: Karel Peer
Protokolist: Jakob Seidl
Registrant: Jožef pl. Bacho de Dezer
Kanclisti: Anton Mihelič, Jakob Fuchs, Janez Mihael Neuner

3 sluge

1811

Okrožni glavar: baron Anton pl. Marenzi Mahrenzfeld in Schoneg
Komisarji: Baltazar Ziernfeld (1.), Jožef Fluck (2.),
 Jožef pl. Weingarten (3.),
 mesto policijskega komisarja je bilo nezasedeno
Tajnik: Elija Koschner pl. Ehrenberg
Računski in blagajniški uradnik: Karel Peer
Protokolist: Anton Glavatič
Registrant: Jakob Fuchs

³⁸ Casse- und Rechnungsbeamter.

Kanclisti: Anton Mihelič, Karel Kajetan Lipič, Franc Kronecker, Jožef Herič

3 sluge

1812

Okrožni glavar: grof Rajmund pl. Auersperg
Komisarji: Baltazar Ziernfeld (1.), Jožef Fluck (2.), Jožef pl. Weingarten (3.), mesto policijskega komisarja je bilo še vedno nezasedeno

Praktikanti³⁹: Ludvik pl. Jakomini Holzapfel Waasen

Tajnik: Elija Koschner pl. Ehrenberg

Računski in blagajniški uradnik: Karel Peer

Protokolist: Anton Glavatič

Registrant: Franz Kronecker

Kanclisti: Anton Mihelič, Karel Kajetan Lipič, Jožef Herič, Jožef Rosse

Kanclijski praktikant⁴⁰: Alojz Smreker

3 sluge

1813

Okrožni glavar: grof Rajmund pl. Auersperg
Komisarji: Baltazar Ziernfeld (1.), Jožef Fluck (2.), Jožef pl. Weingarten (3.), Franc Swoboda-gozdarski komisar, mesto policijskega komisarja je bilo še vedno nezasedeno)

Praktikanti: Ludvik pl. Jakomini Holzapfel Waasen, Karel Golob

Tajnik: Elija Koschner pl. Ehrenberg

Računski in blagajniški uradnik⁴¹: Karel Peer

Protokolist: Anton Glavatič

Registrant: Franc Kronecker

Kanclisti: Anton Mihelič, Karel Kajetan Lipič, Jožef Herič, Jožef Rosse

Kanclijski praktikanti: Anton Wissler, Janez Mark

3 sluge

1817

Okrožni glavar: Baltazar Ziernfeld
Komisarji: Kajetan Hoffer (1.), Anton pl. Reichenberg (2.), Ignac pl. Marquet (3.)

Gozdarski komisar: Franc Swoboda

Praktikant: Jakob Fröhlich, baron Janez Nepomuk pl. Dienersperg

Tajnik: Elija Koschner pl. Ehrenberg

³⁹ Amtspracticant.

⁴⁰ Kanzleypracticant.

⁴¹ Casse- und Rechnungsbeamter.

Računski in blagajniški uradnik: Karel Peer

Protokolist: Karel Kajetan Lipič

Registrant: Franc Kronecker

Kanclisti: Anton Mihelič, Jožef Herič, Jožef Rose, Karel Stibenegg

Kanclijski praktikanti: Jakob Viljem Gajšek, Janez Anger

3 služe

1818

Okrožni glavar: Baltazar Ziernfeld

Komisariji: Herman pl. Hutze (1.), Anton pl. Reichenberg (2.),

Janez Eder (3.),

baron Janez Nepomuk pl. Dienersperg (nadštevilni komisar)

Gozdarski komisar: Franc Swoboda

Praktikant: Janez Kavčič

Tajnik: Elija Koschner pl. Ehrenberg

Računski in blagajniški uradnik: Karel Peer

Protokolist: Karel Kajetan Lipič

Registrant: Franc Kronecker

Kanclisti: Anton Mihelič, Jožef Herič, Jožef Rose, Karel Stibenegg

3 služe

1819

Okrožni glavar: Baltazar Ziernfeld

Komisariji: Herman pl. Hutze (1.)⁴², Anton pl. Reichenberg (2.),

Janez Eder (3.),

baron Janez Nepomuk pl. Dienersperg (nadštevilni komisar)

Gozdarski komisar: Franc Swoboda

Praktikant: Janez Kavčič

Tajnik: Elija Koschner pl. Ehrenberg

Računski in blagajniški uradnik: Karel Peer

Protokolist: Karel Kajetan Lipič

Registrant: Franc Kronecker

Kanclisti: Anton Mihelič, Jožef Herič, Jožef Rose, Karel Stibenegg

3 služe

1820

Okrožni glavar: Baltazar Ziernfeld

Komisariji: Friedrich Otto(1.), Anton pl. Reichenberg (2.),

Janez Eder (3.),

baron Janez Nepomuk pl. Dienersperg (nadštevilni komisar)

Gozdarski komisar: Franc Swoboda

⁴² Bil je "posojen" v Judenburg.

Praktikant: Janez Kavčič
Tajnik: Elija Koschner pl. Ehrenberg
Računski in blagajniški uradnik: Karel Peer
Protokolist: Karel Kajetan Lipič
Registrant: Franc Kronecker
Kanclisti: Anton Mihelič, Jožef Herič, Jožef Rose, Karel Stibenegg
 3 služe

1823

Okrožni glavar: Baltazar pl. Zierfeld
Komisarji: Ignac pl. Marquet (1.), Anton pl. Reichenberg (2.),
 Janez Eder (3.),
Praktikanti: Maksimilijan Marussig, Franc pl. Gadolla,
 baron Franc pl. Lazarini
Tajnik: vitez Elija Koschner pl. Ehrenberg
Računski in blagajniški uradnik: Karel Peer
Protokolist: Karel Franc de Paula Grau
Registrant: Franc Kronecker
Kanclisti: Anton Mihelič, Jožef Rose, Karel Stibenegg, Janez Neuner
Kanclijski praktikant: Janez Unger
 3 služe
Osebe okrožnega gozdarskega urada:
Gozdarski komisar: Jožef Hatingberg
Okrajni gozdarji: Friderik Lehman, Jožef Koller, baron Friderik pl. Zedlitz
Aktuar: Jožef Herič

1826

Okrožni glavar: Baltazar pl. Zierfeld
Komisarji: Ignac pl. Marquet (1.), vitez Janez Nep. Losi
 pl. Losenau 2.), Jakob Koschaker (3.)
Praktikanti: Franc pl. Gadolla, Jan. Nep. Schmelzer, Franc Mordax
Tajnik: Edvard Ritter
Računski in blagajniški uradnik: Karel Peer
Protokolist: Anton Mihelič
Registrant: Franc Kronecker
Kanclisti: Jožef Rose, Karel Stibenegg, Janez Neuner, Leopold Mihelič
Kanclijski praktikanti: Janez Unger, Alojz Herič
 3 služe
Osebe okrožnega gozdarskega urada:
Gozdarski komisar: Jožef Hatingberg
Okrajni gozdarji: Friderik Lehman, Jožef Koller, baron Friderik pl. Zedlitz
Aktuar: Jožef Herič

1827

- Okrožni glavar:** Baltazar pl. Ziernfeld
Komisarji: Ignac pl. Marquet (1.), vitez Janez Nep. Losi pl. Losenau (2.), Jakob Koschaker (3.)
Praktikanti: Franc pl. Gadolla, Jan. Nep. Schmelzer, Franc Mordax
Tajnik: Edvard Ritter
Računski in blagajniški uradnik: Karel Peer⁴³
Protokolist: Anton Mihelič
Registrant: Franc Kronecker
Kanclisti: Jožef Rose, Karel Stibenegg, Janez Neuner, Janez Braunseis
Kanclijski praktikanti: Janez Unger, Alojz Herič
 3 sluge
Osebjje okrožnega gozdarskega urada:
Gozdarski komisar: Jožef Hatingberg
Okrajni gozdarji: Friderik Lehman (Vitanje), Jožef Koller (Mozirje), baron Friderik pl. Zedlitz (Šmarje)
Aktuar: Jožef Herič

1828

- Okrožni glavar:** Baltazar pl. Ziernfeld
Komisarji: grof Anton Rajmund pl. Lamberg (1.), vitez Janez Nep. Losi pl. Losenau (2.), Janez Nep. Bittner (3.)
Praktikanti: Franc pl. Gadolla, Jan. Nep. Schmelzer, Franc Mordax
Tajnik: Edvard Ritter
Računski in blagajniški uradnik: Anton Bock
Protokolist: Anton Mihelič
Registrant: Franc Kronecker
Kanclisti: Jožef Rose, Karel Stibenegg, Janez Neuner, Janez Braunseis
Kanclijski praktikant: Janez Anger
 3 sluge
Osebjje okrožnega gozdarskega urada:
Gozdarski komisar: Jožef Hatingberg
Okrajni gozdarji: Friderik Lehman (Vitanje), Jožef Koller (Mozirje), baron Friderik pl. Zedlitz (Šmarje)

1829

- Okrožni glavar:** Baltazar pl. Ziernfeld
Komisarji: grof Anton Rajmund pl. Lamberg (1.), vitez Janez Nep. Losi pl. Losenau (2.), Janez Nep. Bittner (3.)

⁴³ Tega je med letom zamenjal Anton Bock.

- Praktikanti:** Franc pl. Gadolla, Jan. Nep. Schmelzer, Franc Mordax, grof Jožef pl. Kotulinsky
- Tajnik:** Edvard Ritter
- Računski in blagajniški uradnik:** Anton Bock
- Protokolist:** Anton Mihelič
- Registrant:** Franc Kronecker
- Kanclisti:** Jožef Rose, Karel Stibenegg, Janez Neuner, Janez Braunseis
- Kanclijski praktikanti:** Janez Anger, Franc Thomasini
3 sluga
- Osebjje okrožnega gozdarskega urada:**
- Gozdarski komisar:** Jožef Hatingberg
- Okrajni gozdarji:** Friderik Lehman (Vitanje), Jožef Koller (Mozirje), baron Friderik pl. Zedlitz (Šmarje)
- Okrožno zdravstveno osebjje:**
- Okrožni fizik:** dr. Avgust Beran (Celje)
- Okrajni fiziki:** dr. Jožef Pichler (Sl. Gradec), dr. Jožef Fröhlich (Sl. Bistrica), Brežice - nezasedeno⁴⁴
- Okrožni kirurg:** dr. Rudolf Neckermann (Celje)

1830

- Okrožni glavar:** Baltazar pl. Ziernfeld
- Komisarji:** grof Anton Rajmund pl. Lamberg (1.), baron Jožef pl. Kellersberg (2.), Janez Nep. Bittner (3.)
- Praktikanti:** Franc pl. Gadolla, Jan. Nep. Schmelzer, Franc Mordax, Edvard Ritter
- Tajnik:** Edvard Ritter
- Računski in blagajniški uradnik:** Anton Bock
- Protokolist:** Anton Mihelič
- Registrant:** Franc Kronecker
- Kanclisti:** Jožef Rose, Karel Stibenegg, Janez Neuner, Janez Braunseis
- Kanclijski praktikant:** Franc Thomasini
3 sluga
- Osebjje okrožnega gozdarskega urada:**
- Gozdarski komisar:** Jožef Hatingberg
- Okrajni gozdarji:** Friderik Lehman (Vitanje), Jožef Koller (Mozirje)⁴⁵,
- Okrožno zdravstveno osebjje:**
- Okrožni fizik:** dr. Avgust Beran (Celje)
- Okrajni fiziki:** dr. Jožef Pichler (Sl. Gradec), dr. Jožef Fröhlich (Sl. Bistrica), dr. Janez Nep. Fröhlich (Rogatec), dr. Jožef Sock (Brežice)
- Okrožni kirurg:** dr. Rudolf Neckermann

⁴⁴ Službo je med letom dobil dr. Jožef Sock.

⁴⁵ Med letom je zapustil službo.

1831

- Okrožni glavar:** Baltazar pl. Ziernfeld
Komisariji: grof Anton Rajmund pl. Lamberg (1.),
 baron Jožef pl. Kellersberg (2.),
 Janez Nep. Bittner (3.)
Praktikanti: Franc pl. Gadolla, Jan. Nep. Schmelzer, Franc Mordax,
Tajnik: Edvard Ritter
Računski in blagajniški uradnik: Anton Bock
Protokolist: Anton Mihelič
Registrant: Franc Kronecker
Kanlisti: Jožef Rose, Karel Stibenegg, Janez Neuner, Janez Braunseis
Kanlijski praktikanti: Franc Thomasini, Janez Omerzi, Gašper Volkart, Janez Stübel

3 sluge

Okrožno zdravstveno osebje:

- Okrožni fizik:** dr. Avgust Beran (Celje)
Okrajni fiziki: dr. Jožef Pichler (Sl. Gradec), dr. Jožef Fröhlich (Sl. Bistrica),
 dr. Janez Nep. Fröhlich (Rogatec), dr. Jožef Sock (Brežice)
Okrožni kirurg: dr. Rudolf Neckermann

1832

- Okrožni glavar:** Baltazar pl. Ziernfeld
Komisariji: Jožef Bitterl pl. Tessenberg (1.),
 baron Jožef pl. Kellersberg (2.),
 Janez Nep. Bittner (3.)
Praktikanti: Jan. Nep. Schmelzer, grof Janez pl. Hoyos
Tajnik: Edvard Ritter
Računski in blagajniški uradnik: Mihael Neuner
Protokolist: Anton Mihelič
Registrant: Franc Kronecker
Kanlisti: Jožef Rose, Karel Stibenegg, Janez Braunseis⁴⁶, Tomaž Lindner
Kanlijski praktikanti: Gašper Volkart, Janez Stübel

3 sluge

Okrožno zdravstveno osebje:

- Okrožni fizik:** dr. Avgust Beran (Celje)
Okrajni fiziki: dr. Jožef Pichler (Sl. Gradec), dr. Jožef Fröhlich (Sl. Bistrica),
 dr. Primož Felicijan Dollar (namestnik Sl. Bistrica), dr. Janez Nep. Fröhlich (Rogatec), dr. Jožef Sock (Brežice)
Okrožni kirurg: dr. Rudolf Neckermann

⁴⁶ Kasneje ga je zamenjal Gabrijel Weiss.

1833

Okrožni glavar:	Baltazar pl. Ziernfeld
Komisarji:	Jožef Bitterl pl. Tessenberg (1.), baron Jožef pl. Kellersberg (2.), Vincenc Ritschel (3.)
Praktikanti:	Jan. Nep. Schmelzer, grof Janez pl. Hoyos
Tajnik:	Edvard Ritter
Računski in blagajniški uradnik:	Mihael Neuner
Protokolist:	Anton Mihelič
Registrant:	Franc Kronecker
Kanclisti:	Jožef Rose, Tomaž Lindner ⁴⁷ , Jožef Gabriel Weiss, Jurij Schaller

3 služe

Okrožno zdravstveno osebje:

Okrožni fizik:	dr. Avgust Beran (Celje)
Okrajni fiziki:	dr. Franc Sorger (Sl. Gradec), dr. Jožef Fröhlich (Sl. Bistrica), dr. Primož Felicijan Dollar (namestnik Sl. Bistrica), dr. Janez Nep. Fröhlich (Rogatec), dr. Jožef Sock (Brežice)
Okrožni kirurg:	dr. Rudolf Neckermann

1834

Okrožni glavar:	Baltazar pl. Ziernfeld
Komisarji:	Jožef Bitterl pl. Tessenberg (1.), baron Jožef pl. Kellersberg (2.), Vincenc Ritschel (3.)
Praktikanti:	Jan. Nep. Schmelzer, grof Janez pl. Hoyos, baron Štefan Avgust pl. Hauer
Tajnik:	Edvard Ritter
Računski in blagajniški uradnik:	Mihael Neuner
Protokolist:	Anton Mihelič
Registrant:	Franc Kronecker
Kanclisti:	Jožef Rose, Jožef Gabriel Weiss, 2 mesti nezasedeni
	3 služe
Okrožno zdravstveno osebje:	
Okrožni fizik:	dr. Avgust Beran (Celje)
Okrajni fiziki:	dr. Franc Sorger (Sl. Gradec), dr. Jožef Fröhlich (Sl. Bistrica), dr. Primož Felicijan Dollar (Brežice), dr. Janez Nep. Fröhlich (Rogatec)
Okrožni kirurg:	dr. Rudolf Neckermann (Celje)

⁴⁷ Med letom je zapustil službo.

1835

- Okrožni glavar:** Baltazar pl. Ziernfeld
Komisarji: Jožef Bitterl pl. Tessenberg (1.), baron Jožef pl. Kellersberg (2.), Vincenc Ritschel (3.)
Praktikanti: grof Janez pl. Hoyos, baron Štefan Avgust pl. Hauer, Adolf Rondonti d³ Arailza
Tajnik: Edvard Ritter
Računski in blagajniški uradnik: Mihael Neuner
Protokolist: Anton Mihelič
Registrant: Franc Kronecker
Kanclisti: Jožef Rose, Jožef Gabriel Weiss, Janez Schellinger, 1 mesto nezasedeno

3 sluge

Okrožno zdravstveno osebje:

- Okrožni fizik:** dr. Avgust Beran (Celje)
Okrajni fiziki: dr. Franc Sorger (Sl. Gradec), dr. Jožef Fröhlich (Sl. Bistrica), dr. Primož Felicijan Dollar (Brežice), dr. Janez Nep. Fröhlich (Rogatec)
Okrožni kirurg: dr. Rudolf Neckermann (Celje)

1836

- Okrožni glavar:** Baltazar pl. Ziernfeld
Komisarji: Jožef Bitterl pl. Tessenberg (1.), baron Jožef pl. Kellersberg (2.), Vincenc Ritschel (3.)
 Jožef pl. Kriehuber (nadštevilni)
Praktikanti: baron Štefan Avgust pl. Hauer, Adolf Rondonti d³ Arailza
Tajnik: Edvard Ritter
Računski in blagajniški uradnik: Mihael Neuner
Protokolist: Anton Mihelič
Registrant: Franc Kronecker
Kanclisti: Jožef Rose, Jožef Gabriel Weiss, Franc Volkhart, 1 mesto nezasedeno⁴⁸

Kanclijski praktikant: Janez Anton Merschon

3 sluge

Okrožno zdravstveno osebje:

- Okrožni fizik:** dr. Avgust Beran (Celje)
Okrajni fiziki: dr. Franc Sorger (Sl. Gradec), dr. Mihael Gracheg (Sl. Bistrica), dr. Primož Felicijan Dollar (Brežice), dr. Janez Nep. Fröhlich (Rogatec)
Okrožni kirurg: dr. Rudolf Neckermann (Celje)

⁴⁸ Zaposlitev je dobil Janez Stubel.

1837

- Okrožni glavar:** Anton Schürer pl. Waldheim
Komisarji: Jožef Bitterl pl. Tessenberg (1.),
 baron Jožef pl. Kellersberg (2.),
 Janez Nep. Schmelzer (3.)
 Jožef pl. Kriehuber (nadštevlni)
- Praktikanti:** baron Štefan Avgust pl. Hauer, Adolf Rondonti d¹ Arailza
Tajnik: Edvard Ritter
- Računski in blagajniški uradnik:** Mihael Neuner
Protokolist: Anton Mihelič
Registrant: Franc Kronecker
Kanclisti: Jožef Rose, Jožef Gabriel Weiss, Franc Volkhart, Janez Stubel
- Kanclijski praktikant:** Janez Anton Merschon
 3 sluga
- Okrožno zdravstveno osebje:**
Okrožni fizik: dr. Avgust Beran (Celje)
Okrajni fiziki: dr. Franc Sorger (Sl. Gradec), dr. Mihael Gracheg (Sl. Bistrica), dr. Karel Waltner (Brežice), dr. Štefan Kočever (Podčetrtek)
- Okrožni kirurg:** dr. Rudolf Neckermann (Celje)

1838

- Okrožni glavar:** Anton Schürer pl. Waldheim
Komisarji: Jožef Bitterl pl. Tessenberg (1.),
 baron Jožef pl. Kellersberg (2.),
 Janez Nep. Schmelzer (3.)
 Jožef pl. Kriehuber (nadštevlni)⁴⁹
 grof Ferdinand pl. Attems (nadštevlni)
- Praktikant:** Adolf Rondonti d¹ Arailza
Tajnik: Edvard Ritter
- Računski in blagajniški uradnik:** Mihael Neuner
Protokolist: Anton Mihelič
Registrant: Franc Kronecker
Kanclisti: Jožef Rose, Jožef Gabriel Weiss, Franc Volkhart, Janez Stubel
- Kanclijski praktikant:** Janez Anton Merschon
 3 sluga
- Okrožno zdravstveno osebje:**
Okrožni fizik: dr. Avgust Beran (Celje)

⁴⁹ Med letom je zapustil službo.

- Okrajni fiziki:** dr. Franc Sorger (Sl. Gradec), dr. Mihael Gracheg (Sl. Bistrica), dr. Karel Waltner (Brežice), dr. Štefan Kočever (Podčetrtek)
- Okrožni kirurg:** dr. Rudolf Neckermann (Celje)

1839

- Okrožni glavar:** Anton Schürer pl. Waldheim
- Komisarji:** Franc Serafin pl. Segenschmidt (1.), Janez Nep. Schmelzer (2.), Edvard Listeneder (3.)
- Praktikant:** Gustav Salomon pl. Lakenbacher
- Tajnik:** Edvard Ritter
- Računski in blagajniški uradnik:** Mihael Neuner
- Protokolist:** Anton Mihelič
- Registrant:** Franc Kronecker
- Kanclisti:** Jožef Rose, Jožef Gabriel Weiss, Franc Volkhart, Janez Stubel

Kanclijski praktikant: Janez Anton Merschon
3 sluge

Okrožno zdravstveno osebje:

- Okrožni fizik:** dr. Avgust Beran (Celje)
- Okrajni fiziki:** dr. Franc Sorger (Sl. Gradec), dr. Mihael Gracheg (Sl. Bistrica), dr. Karel Waltner (Brežice), dr. Štefan Kočever (Podčetrtek)
- Okrožni kirurg:** dr. Rudolf Neckermann (Celje)

1840

- Okrožni glavar:** Anton Schürer pl. Waldheim
- Komisarji:** Franc Serafin pl. Segenschmidt (1.), Janez Nep. Schmelzer (2.), Edvard Listeneder (3.)
baron Štefan Avgust pl. Hauer (nadštevilni)
- Praktikant:** Edvard pl. Neupauer
- Tajnik:** vitez Anton pl. Scherer
- Računski in blagajniški uradnik:** Mihael Neuner
- Protokolist:** Anton Mihelič
- Registrant:** Franc Volkart
- Kanclisti:** Jožef Rose, Jožef Gabriel Weiss, Janez Stubel, Janez Anton Merschon

Kanclijski praktikant: Avgust Duller
3 sluge

Okrožno zdravstveno osebje:

- Okrožni fizik:** dr. Jožef Waser (Celje)

- Okrajni fiziki:** dr. Leopold Dettelbach (Sl. Gradec), dr. Mihael Gracheg (Sl. Bistrica), dr. Karel Waltner (Brežice), dr. Štefan Kočever (Podčetrtek)
- Okrožni kirurg:** dr. Rudolf Neckermann (Celje)

1841

- Okrožni glavar:** Anton Schürer pl. Waldheim
- Komisarji:** Franc Serafin pl. Segenschmidt (1.), Janez Nep. Schmelzer (2.), Edvard Listeneder (3.)
- Praktikanti:** Edvard pl. Neupauer, Jurij Lenk, baron Kajetan pl. Lazarini
- Tajnik:** vitez Anton pl. Scherer
- Računski in blagajniški uradnik:** Mihael Neuner
- Protokolist:** nezasedeno
- Registrant:** Franc Volkart
- Kanclisti:** Jožef Rose, Jožef Gabriel Weiss, Janez Stubel, Janez Anton Merschon
- Kanclijski praktikant:** Avgust Duller
- 3 sluge
- Okrožno zdravstveno osebje:**
- Okrožni fizik:** dr. Jožef Waser (Celje)
- Okrajni fiziki:** dr. Leopold Dettelbach (Sl. Gradec), dr. Mihael Gracheg (Sl. Bistrica), dr. Karel Waltner (Brežice), dr. Štefan Kočever (Podčetrtek)
- Okrožni kirurg:** dr. Rudolf Neckermann (Celje)

1842

- Okrožni glavar:** Anton Schürer pl. Waldheim
- Komisarji:** Franc Serafin pl. Segenschmidt (1.), Janez Nep. Schmelzer (2.), Edvard Listeneder (3.)
- Praktikanti:** Edvard pl. Neupauer, Jurij Lenk, baron Kajetan pl. Lazarini
- Tajnik:** vitez Anton pl. Scherer
- Računski in blagajniški uradnik:** Mihael Neuner
- Protokolist:** Jožef Rose
- Registrant:** Franc Volkart
- Kanclisti:** Jožef Gabriel Weiss, Janez Stubel, Janez Anton Merschon, Avgust Duller
- 3 sluge
- Okrožno zdravstveno osebje:**
- Okrožni fizik:** dr. Jožef Waser (Celje)
- Okrajni fiziki:** dr. Leopold Dettelbach (Sl. Gradec), dr. Mihael Gracheg (Sl. Bistrica), dr. Karel Waltner (Brežice), dr. Štefan Kočever (Podčetrtek)
- Okrožni kirurg:** dr. Rudolf Neckermann (Celje)

1843

- Okrožni glavar:** Anton Schürer pl. Waldheim
Komisarji: Franc Serafin pl. Segenschmidt (1.),
 Janez Nep. Schmelzer (2.), Edvard Listeneder (3.)
Praktikanti: Edvard pl. Neupauer, Anton Fischer
Tajnik: Anton Smolle
Računski in blagajniški uradnik: Mihael Neuner
Protokolist: nezasedeno
Registrant: Franc Volkart
Kanclisti: Jožef Gabriel Weiss, Janez Stubel, Janez Anton Merschon,
 Avgust Duller
Kanclijski praktikant: Janez Auchmann
 3 sluge
Okrožno zdravstveno osebje:
Okrožni fizik: dr. Jožef Waser (Celje)
Okrajni fiziki: dr. Leopold Dettelbach (Sl. Gradec), dr. Mihael Gracheg (Sl.
 Bistrica), dr. Ignac Jenko (Brežice), dr. Štefan Kočever
 (Podčetrtek)
Okrožni kirurg: dr. Rudolf Neckermann (Celje)

1844

- Okrožni glavar:** Anton Schürer pl. Waldheim
Komisarji: Franc Serafin pl. Segenschmidt (1.),
 Janez Nep. Schmelzer (2.), Edvard Listeneder (3.)
Praktikanti: grof Peter pl. Ladeveze, Jožef Rempfel
Tajnik: Anton Smolle
Računski in blagajniški uradnik: Mihael Neuner
Protokolist: Jožef Gabriel Weiss
Registrant: Franc Volkart
Kanclisti: Janez Stubel, Janez Anton Merschon, Avgust Duller, Janez
 Jelovšek
Kanclijski praktikant: Alojz Gunscher
 3 sluge
Okrožno zdravstveno osebje:
Okrožni fizik: dr. Jožef Waser (Celje)
Okrajni fiziki: dr. Leopold Dettelbach (Sl. Gradec), dr. Mihael Gracheg (Sl.
 Bistrica), dr. Ignac Jenko (Brežice), dr. Štefan Kočever
 (Podčetrtek)
Okrožni kirurg: dr. Rudolf Neckermann (Celje)

1845

- Okrožni glavar:** Anton Schürer pl. Waldheim
Komisarji: Franc Serafin pl. Segenschmidt (1.),

- Praktikanti:** Janez Nep. Schmelzer (2.), Edvard Listeneder (3.)
Tajnik: Jožef Rempfel, baron Ferdinand pl. Dienersberg
 Anton Smolle
Računski in blagajniški uradnik: Mihael Neuner
Protokolist: Jožef Gabriel Weiss
Registrant: Franc Volkart
Kanclisti: Janez Stubel, Janez Anton Merschon, Avgust Duller,
 Janez Jelovšek
Kanclijska praktikanta: Alojz Gunscher, Ignac Nöst
 3 sluge
Okrožno zdravstveno osebje:
Okrožni fizik: dr. Jožef Waser (Celje)
Okrajni fiziki: dr. Leopold Dettelbach (Sl. Gradec), dr. Mihael Gracheg (Sl.
 Bistrica), dr. Ignac Janko (Brežice), dr. Štefan Kočever
 (Podčetrtek)
Okrožni kirurg: dr. Rudolf Neckermann (Celje)

1846

- Okrožni glavar:** Anton Schürer pl. Waldheim
Komisarji: Franc Serafin pl. Segenschmidt (1.),
 Janez Nep. Schmelzer (2.), Edvard Listeneder (3.)
Praktikanti: baron Ferdinand pl. Dienersberg, Jožef Würstl,
 Edvard Slawkowsky
Tajnik: Anton Fischer
Računski in blagajniški uradnik: Mihael Neuner
Protokolist: Franc Volkart
Registrant: Janez Anton Merschon
Kanclisti: Janez Stubel, Avgust Duller, Janez Jelovšek, Janez Schuller
Kanclijska praktikanta: Alojz Gunscher, Franc Ambrožič
 3 sluge
Okrožno zdravstveno osebje:
Okrožni fizik: dr. Jožef Waser (Celje)
Okrajni fiziki: dr. Leopold Dettelbach (Sl. Gradec), dr. Karel Waltner (Sl.
 Bistrica), dr. Ignac Jenko (Brežice), dr. Štefan Kočever
 (Podčetrtek)
Okrožni kirurg: dr. Rudolf Neckermann (Celje)

1847

- Okrožni glavar:** Anton Schürer pl. Waldheim
Komisarji: Janez Nep. Schmelzer (1.), Edvard Listeneder (2.)
 Karel Arbesser pl. Raabburg (3.)
 Adolf pl. Pichler (nadštevilni)
Praktikanti: grof Ernest pl. Courcy - Droitaumont, Franc Kallina

Tajnik: Anton Fischer
Računski in blagajniški uradnik: Mihael Neuner
Protokolist: Franc Volkart
Registrant: Janez Anton Merschon
Kanclisti: Janez Stubel, Avgust Duller, Janez Jelovšek, Janez Schuller
Kanclijski praktikanti: Alojz Gunscher, Franc Ambrožič, Franc Einberger, Ludvik Peer

3 sluga

Okrožno zdravstveno osebje:

Okrožni fizik: dr. Jožef Waser (Celje)
Okrajni fiziki: dr. Leopold Dettelbach (Sl. Gradec), dr. Karel Waltner (Sl. Bistrica), dr. Ignac Jenko (Brežice), dr. Štefan Kočever (Podčetrtek)

Okrožni kirurg: dr. Rudolf Neckermann (Celje)

1848

Okrožni glavar: Anton Schürer pl. Waldheim
Komisarji: Janez Nep. Schmelzer (1.), Edvard (Janez ?) Listeneder (2.) Anton Smolle (3.), Adolf pl. Pichler (nadštevlni)

Praktikanti: Franc Kallina, Viljem Adolph

Tajnik: nezasedeno

Računski in blagajniški uradnik: Mihael Neuner

Protokolist: Franc Volkart

Registrant: Ignac Jurij Steinhauser

Kanclisti: Janez Stubel, Avgust Duller, Janez Jelovšek, Franc Einberger

Kanclijski praktikanti: Franc Ambrožič, Ludvik Peer

3 sluga

Okrožno zdravstveno osebje:

Okrožni fizik: dr. Primož Felicijan Dolar (Celje)
Okrajni fiziki: dr. Leopold Dettelbach (Sl. Gradec), dr. Karel Waltner (Sl. Bistrica), dr. Edvard Förstler (Brežice), dr. Štefan Kočever (Podčetrtek)

Okrožni kirurg: dr. Rudolf Neckermann (Celje)

Die Entwicklung der Verwaltung in den Jahren 1748-1850

Zusammenfassung

Die intensive Einführung der absolutistischen Staatsverwaltung im 18. Jahrhundert stieß auf erheblichen Widerstand der alten Behörden und im Falle der Stadt Celje (Cilli) auch der autonomen Stadtorgane, die alles daran setzten, die alten historischen Positionen und den Einfluß zu bewahren.

Als Folge der ehemaligen Bedeutung und der Lage (im Hinblick auf sein Hinterland) wurde Celje aufgrund der Theresianischen Reformen Sitz des Kreisamtes.

Die Grenze des Celjer Kreisamtes verlief im Süden auf der Save und entlang dem Save-Gebirge, im Westen von den Gebirgen Menina und Raduha bis zur Olševa, im Norden von der Uršlja gora nach Dravograd, dann die Drau entlang. Die Grenze wandte sich dann bei Lovrenc auf dem Pohorje-Gebirge nach Süden. Im Osten reichte das Verwaltungsgebiet des Kreisamtes bis zu den Haloze und der Sotla.

Nach dem Josephinischen Kataster umfaßte der Kreis Celje 534.499 Morgen 1457 Quadratklafter und zählte 166.554 Einwohner. Er umfaßte 40 Bezirke, 34 (später 35) Landgerichte und vier Stadtgerichte.

Laut Angaben für das Jahr 1880 umfaßte das Kreisamt Celje 65 Quadratmeilen, auf seinem Gebiet lebten 173.533 Einwohner. Es schloß folgende landesfürstliche Städte ein: Celje (Cilli), Brežice (Rann), Slovenska Bistrica (Windisch Feistriz) und Slovenj Gradec (Windischgraz) sowie sechs landesfürstliche Märkte: Vojnik (Hochenegg) Rogatec (Rohitsch), Laško (Tüffer), Žalec (Sachsenfeld), Motnik (Möttinig), Vuzenica (Saldenhofen) und zwanzig municipalisierte Städte: Vitanje (Weitenstein), Konjice (Gonobitz), Lemberg (Lemberg), Studenice (Studenitz), Makole (Maxau), Podčetrtek (Windisch Landsberg), Pilštanj (Peilenstein), Kozje (Drachenburg), Podsreda (Hörberg), Brestanica (Reichenburg), Sevnica (Lichtenwald), Planina pri Sevnici (Montpreis bei Lichtenwald), Sv. Jurij pri Brestanici (St. Georg bei Reichenburg), Braslovče (Fraßlau), Gornji Grad (Oberburg), Ljubno (Laufen), Rečica (Rietz), Mozirje (Prassberg), Šoštanj (Schönstein), Velenje (Wöllan) sowie ca. 1000 Dörfer und kleinere Orte. Es umfaßte 58 Werbbezirke, 558 Ortsbereiche, genannt "Gemeinden".

Das Kreisamt erledigte die lokalen Verwaltungsaufgaben und stellte ein Kontrollorgan dar für einen beträchtlichen Teil des Gebietes. Bei der Ausübung ihrer Funktionen gerieten die Kreisbeamten oft in Konflikt zu den bisherigen Obrigkeiten (Grundherrschaften, Märkte, Städte).

Die Einführung der Kreisämter erschütterte die Selbständigkeit zahlreicher Verwaltungs- wie auch Wirtschaftssubjekte (Zünfte) in hohem Maße. Der Gegensatz zwischen dem neuen und alten Celje kam am stärksten im Verhältnis zwischen Kreisamt und Stadtrat (Magistrat) zum Ausdruck. Der Stadtrat stellte die örtliche wirtschaftliche und soziale Elite dar, die in den Forderungen des Kreisamtes und in der allgemeinen, auf die entstehende Bürokratie gestützten staatlichen Politik eine ernste Gefahr erblickte und als einen harten Schlag gegen ihre bisherige Führungsrolle empfand.

Kurz zusammengefaßt, der Stadtrat beharrte auf den alten Positionen der Exklusivität und Souveränität der Stadt, während das Kreisamt Neuland betrat bei der Modernisierung der Staatsverwaltung auf der untersten Ebene.

ADMINISTRATIVE DEVELOPMENT DURING THE PERIOD 1748 - 1850

Abstract

The accelerated introduction of absolutist state administration in the 18th c. encountered considerable resistance from the old regional authorities and, in the case of the town of Celje, also from the civic self-governing bodies, which endeavoured by every means to preserve their historical position and influence.

On account of its former importance, and because of its geographical position in relation to the broader hinterland, Celje, through the Maria Theresa reforms, became the seat of the regional administration (*kresija*).

The border of the Celje administrative region stretched to the south along the river Sava and the Sava hillslopes; to the west from Menina and Raduha to Olševa; to the north from Uršlja gora to Dravograd, and from there along the river Drava, turning southwards at Lovrenc na Pohorju. To the east, the administrative territory extended as far as Haloze and Sotla.

According to the Josephine cadastral record, the Celje district measured 534,499 furlongs, 1457 square miles, and had a population of 166,554 inhabitants. It included 40 district courts, 34 (later 35) regional and 4 municipal courts.

The figures for the year 1800 indicate that the Celje *kresija* (administrative region) measured 65 square miles, and had a population of 173,533. It included the following county towns: Celje, Brežice, Slovenska Bistrica, and Slovenj Gradec; six county market-towns: Vojnik, Rogatec, Laško, Žalec, Motnik, and Vuzenica; and twenty municipal market-towns: Vitanje, Konjice, Lemberg, Studenice, Makole, Podčetrtek, Pilštanj, Kozje, Podsreda, Brestanica, Sevnica, Planina pri Sevnici, Sv. Jurij pri Brestanici, Braslovče, Gornji grad, Ljubno, Rečica, Mozirje, Šoštanj, and Velenje - and, in addition, about 1000 villages and hamlets. The region included 58 conscription districts, and 558 communes (*Gemeinde*).

The *kresija*, therefore, was carrying out its administrative and supervisory tasks over a considerable part of the territory, and these tasks often brought the district officials into conflict with those who had formerly wielded authority (the landowners, market town and municipal officials).

The introduction of district administrative offices (*kresije*) profoundly affected the independence of many local administrators and tradesmen/craftsmen. In Celje, the basic conflictual-point arose from the confrontation between the *kresija* and the town council (*magistrat*). The town council represented the economic and social elite of the region who recognized in the demands of the *kresija*, and in the overall state policy of relying on the burgeoning bureaucracy, a real threat and a serious blow to their former importance.

In simple terms, the town council jealously persisted in guarding its position of exclusivity and of sovereign control in the town, while the *kresija* was breaking new ground by modernizing a state administration which was at the lowest level.

Branko Goropevšek

**PROSTORSKA ŠIRITEV
CELJSKEGA MESTA
do srede 19. stoletja**

“Mesto je večja ali manjša aglomeracija prebivalstva, ki je zelo gosto, stalno in dobro organizirano naseljena, v prehrani je na splošno neodvisna od lastnega zemljišča, pač pa je v rednih aktivnih odnosih z zunanjim svetom, brez katerih ne bi bil mogoč obstoj in razvoj njene industrije, trgovine, obrti in drugih funkcij ter s tem njen obstanek nasploh.” (Max Sorre)

1. Uvod

Najstarejša **opredelitev mesta**, ki velja predvsem za Srednjo in Zahodno Evropo ter je veljala do nastopa sodobne urbanizacije, je prvenstveno temeljila na dveh kriterijih: na pravnem položaju, ki je v glavnem upošteval historično pravo (pridobitev mestnih pravic), in na velikosti naselbine. V veliki meri pa je upoštevala še dva kriterija: urbani značaj (arhitektura) in način življenja v naselju.¹

Razvoj mest je bil v zgodovini človeštva vezan na drugo in tretjo osnovno delitev dela, ko sta se od kmetovanja ločila obrt in trgovina. Povsem pa se je mestna naselbina ločila od podeželske (vaške) v času, ko sta se izoblikovala upravni in vojaški aparat (četrti delitev dela).² Pri nas so mesta pod temi kriteriji nastajala že v antiki, vendar so le redka obdržala kontinuiteto vse do danes.

V srednjem veku so se mestne naselbine morale oblikovati povsem na novo. Tipično evropsko srednjeveško mesto je imelo: mestno obzidje z mestnimi vrati, mestno hišo (rotovž), enega ali več trgov, cerkvene in samostanske objekte. Mnoga med njimi so v svojem sklopu imela še grad. Mesta so bila zelo gosto pozidana, vendar so njihovo širitev v okolico omejevala mestna obzidja. Njihova komunalna in sanitarna oprema je bila zelo slaba ali pa je skoraj ni bilo.

K mestu so pogosto sodila še predmestja, ki so običajno nastala ob mestnih vratih na okoliškem ozemlju, na katerem so meščani kmetovali, saj je bilo pridelovanje hrane v tem času še vedno pomemben vir preživetja za večino meščanov. Takšen tip mest je bil značilen tudi za mesta v naših deželah.

V porenasanni dobi so (srednje)evropska mesta dosegla velik napredek. Porast trgovine in prometa (pojav merkantilizma) je povzročil, da mesta niso bila več samo središča trgovcev, obrtnikov, prevoznikov in bankirjev (t.i. storitvenih dejavnosti), ampak so podeželsko bivanjsko okolje za mestno sčasoma zamenjali številni

¹ Igor Vrišer, Urbana geografija, Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, 1984, str. 15.

² Igor Vrišer, Sodobni svet I, Založba obzorja Maribor, 1983, str. 204.

plemiči in v manjši meri tudi odvečna agrarna delovna sila, ki si je iskala zaposlitev v novonastalih industrijskih objektih v mestu ali njegovi okolici.³

S temi procesi se je pomen mestnih naselij v širšem prostoru močno okrepil. Mesta tudi niso bila več tako togo vezana na cehovsko organizacijo, na trgovino na drobno in številne druge drobne privilegije, ki so si jih meščani pridobili v preteklosti. Razvoj mestnih naselbin je bil poslej veliko bolj odvisen od manufakturne proizvodnje, trgovine na debelo, denarništva, prometa in nekaterih upravnih funkcij kot od oskrbe in izmenjave dobrin z bližnjo agrarno okolico. S temi funkcijami so mesta postajala tudi materialno vse bogatejša.⁴

V slovenskih deželah je do "radikalnega" preobrata v razvoju mest prišlo "šele" sredi 19. stoletja (izjema je Trst). Poleg demografske rasti (t.i. eksplozija prebivalstva je bila pri nas delno prisotna ob koncu 19. stol.) je nastopila še urbana rast; oboje je bila posledica dveh povsem novih socioekonomskih pojavov: industrializacije mest ter deagrarizacije podeželja. Novosti v proizvodni tehnologiji so namreč tudi na podeželju začele sproščati množice presežne agrarne (kmečke) delovne sile, ki se je pretežno zaposlovala v neagrarnih panogah (industriji); s tem pa je bil izzvan t.i. "ruralni eksodus".⁵

V mestih so se skozi čas osredinile številne dejavnosti, ki jih najpogosteje označujemo kot **mestne funkcije**. Prvima dvema temeljnima funkcijama, stanovati in delati, so se postopoma pridružile še ostale: oskrba, izobraževanje, promet, komunikacije..., ki pa niso vplivale le na mesto, ampak tudi na širšo okolico oziroma gravitacijsko zaledje (centralne funkcije).

Mestne funkcije delimo v dve skupini: mestotvorne in mestoslužne. Prve so tiste, ki omogočajo obstoj mesta, saj mu prinašajo dohodek (bazične dejavnosti), druge pa skrbijo za mestno in okoliško prebivalstvo ter zagotavljajo, da meščani oz. mestna skupnost lahko organizirano živi (servisne dejavnosti).⁶

Mesta so bila veskozi povezana tudi z okolico, kar izhaja že iz njihove biti (menjava dobrin), vendar je bil **vpliv mesta na okolico** skozi zgodovinska obdobja različen. Skladno z družbenim in gospodarskim razvojem so se razvijale

³ Vrišer, n.d.I, str. 20-21.

⁴ Vrišer, n.d.II, str. 204.

⁵ Vrišer, n.d.I, str. 22. Če mesto v svojem gravitacijskem zaledju ni bilo sposobno "prevzeti" vso odvečno delovno silo, se je ta pričela izseljevati v bolj oddaljene kraje, kasneje tudi v čezmorske dežele.

⁶ Vrišer, n.d.II, str. 213.

tudi mestne funkcije, ki so vplivale na dejstvo, da so mesta vse bolj prevzemala vlogo središča oz. "koordinatorja" določenega geografskega prostora.

Že srednjeveška mesta, med njimi tudi Celje, so tvorila manjšo (zaključeno) gospodarsko avtarkično združbo mesta in okolice, čeprav je mesto od okolice ločilo obzidje, različna pa je bila tudi njuna jurisdikcija.

Mesta so okolici ponujala obrtne, trgovske, sejemske in druge storitve, okolica pa je mestnim naselbinam dobavljala hrano in ostale potrebne surovine (npr. gradbeni material...). Razmerje med mestom in okolico (t.i. geografska simbioza) se je začelo kvalitativno spreminjati z obnovo trgovine in obrti v porenosančnem obdobju in s še kasnejšim procesom industrializacije ter z njo povezanimi urbanizacijo in deagrarizacijo (19. stoletje). Mesta pa so s tako pridobljenimi funkcijami začela aktivno posegati ne samo v bližnjo okolico, ampak tudi širše. Tradicionalni odnosi med mestom in okolico so se pri nas začeli najintenzivneje spreminjati šele po letu 1850, ko so mestne naselbine s pospešenim gospodarskim razvojem, ki je vplival tudi na prostorski razvoj (industrijski obrati, delavska naselja...), začela aktivno spreminjati v neposredno bližino mest (mestni način življenja, mestna arhitektura, prometna infrastruktura...)⁷.

Posebno poglavje pri obravnavi mesta pomenita morfološka (notranja podoba) in fiziogomska zgradba (zunanja podoba mesta). **Zgradba mesta** je lahko zelo pestra, saj se v njej zrcali nekdanje in sedanje mestno življenje, mestne funkcije, vplivi iz preteklosti, tradicija in tudi odnos do mestne okolice. Mestno zgradbo tvorijo mestni tloris, nepozidane in pozidane površine ter izraba tal. Podoba je zapletena in je v marsičem ogledalo mesta in njegovega razvoja.⁸

Najvidnejši element je mestni tloris, ki govori o ustroju mesta in njegovi postopni rasti. Razmeščenost ulic in pozidava površin sta prva kazalca, ki govorita o smeri ter času in moči širitve. Največ mest pri nas ima nenačrten tloris, ki sicer govori o "sproščeni" rasti mestne naselbine, vendar je bil njihov razvoj vselej pod vplivom neke dominante; naravne značilnosti (meander reke, ozka dolina...), pomembnejši objekt (grad, sakralni objekt, mestna hiša...). Spremembe mestnega tlorisa skozi zgodovino so bile izjemno redke, saj so se pri večini mest tlorisi ohranjali tudi, če je mesto doživelo katastrofe (požare, vojne, potrese...). Vzroke za to lahko iščemo predvsem v lastništvu posesti, parcelaciji in že zgrajenem komunalnem omrežju. Tako lahko trdimo, da so "historične usedline" pri širitvi mesta še kako pomembne.⁹

⁷ Vrišer, n.d.l, str. 60.

⁸ Vrišer, n.d.l, str. 114.

⁹ Ibidem.

Mesta so nastajala tudi kot družben pojav, zato njihovega razvoja nikakor ne smemo obravnavati ločeno od vsakokratnih družbenih razmer. Na razvoj in videz mesta so vplivali vsakokratni kulturni, urbanistični in gradbeni zgledi. Vse to se je odražalo na tipu zgradb (stare mestne hiše, predmestne hiše, javne palače, prehodne hiše med mestnimi in kmečkimi zgradbami...), načinu gradnje (v naših krajih je prevladovala zaprta zazidava, kjer se hiše medsebojno stikajo in tvorijo strnjeno fronto), uporabljenem gradivu (les, opeka, kamen...), gradbenem stilu (renesansa, barok, klasicizem, secesija...).¹⁰

2. Vzroki za razvoj celjskega mesta

Glavna determinanta pri razvoju Celja je bila vsekakor naravna lega v kotu med sotočjem Savinje (s Sušnico) in Voglajne (s Koprivnico in nekoliko višje še Hudinjo). Naravne danosti za nastanek večjega mesta so bile naravnost idealne. Posebno še, ker je tu svet v obliki treh manjših kop nekoliko dvignjen. Mestno naselje, ki se je razvijalo v teku stoletij, leži na tanki plasti kompaktnih aluvialnih naplavin in sega na južni strani do Savinje, čeprav v širšem smislu mesto sega še preko reke na desni breg (Breg) in "zadene" Miklavški hrib ter Lisce. Plast aluvialnih naplavin je na mestu, kjer stoji celjska naselbina, neverjetno tanka. Najtanjša je ob Savinji, kjer je debelina proda le okoli 3-5 metrov, njena debelina pa raste v smeri proti severu. Tudi izrazite rečne terase, ki bi jih lahko pričakovali in so vidne ob celotnem toku Savinje skozi Spodnjo Savinjsko dolino, na ožjem celjskem območju domala "izginejo".¹¹

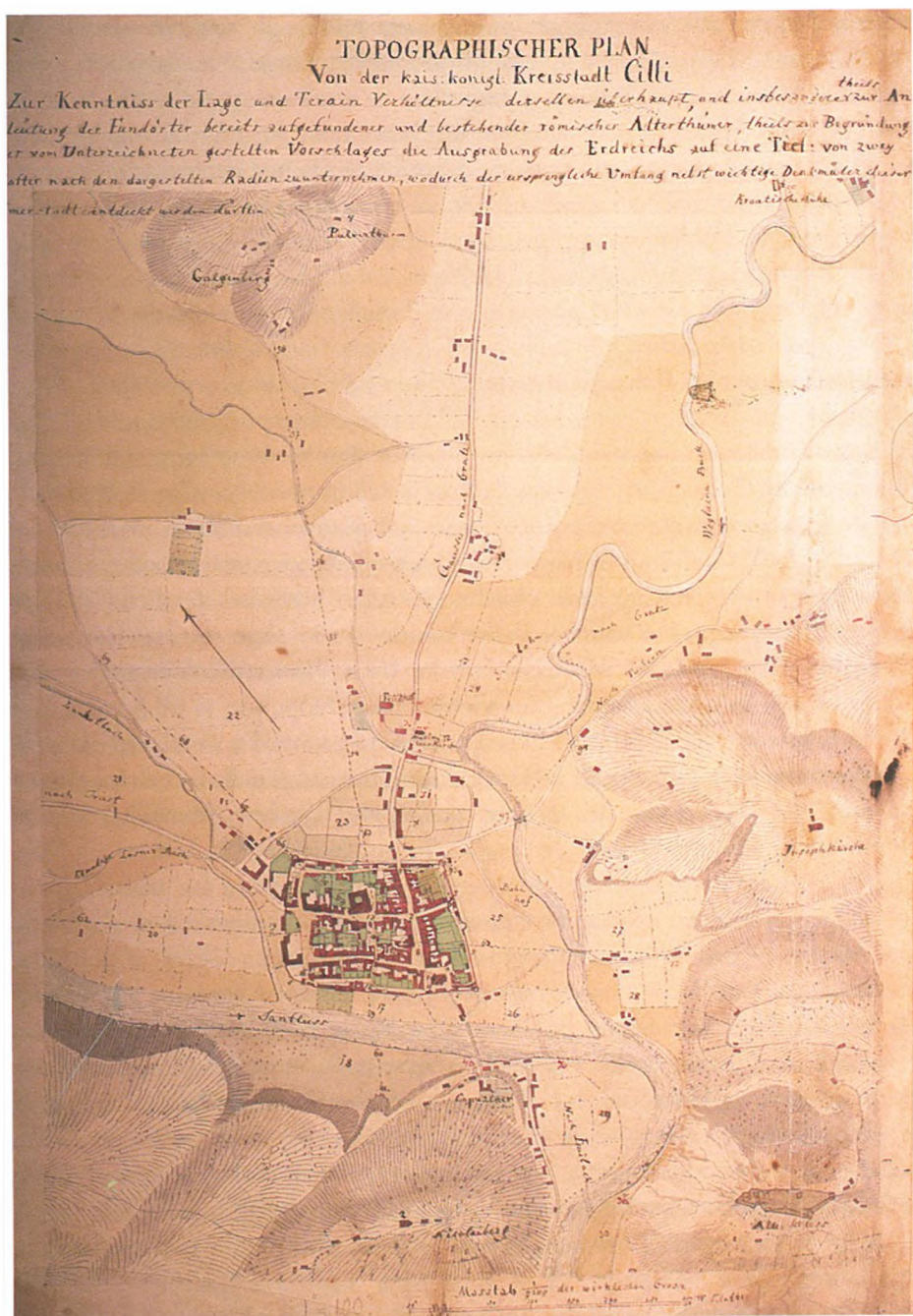
Posebno vlogo pri razvoju celjske mestne naselbine pa so odigrale tudi družbene razmere. Mestna naselbina se je najprej razvila na današnjem Glavnem trgu, kjer je tekla prometna pot, ki je povezovala Maribor z Zidanim Mostom. Omenjena cesta je bila še zlasti pomembna po letu 1224, ko je bil v današnjem Zidanem Mostu preko Save zgrajen most.¹² Največji poznavalec urbane zgodovine štajerskih mest pri nas Jože Curk meni, da na prvotni, tj. srednjeveški razvoj mesta, stari grad ni imel prvenstvenega vpliva, saj je bila njegova lega na skalni pečini na levem bregu Voglajne precej odmaknjena. Močnejši vpliv je imela utrdba, ki je nastala ob potoku Sušnica na zahodnem delu mesta (kasnejši spodnji grad).¹³

¹⁰ Vrišer, n.d.l., str. 120.

¹¹ Janko Orožen, Posestna in gradbena zgodovina Celja, Celje, 1957, str. 3.

¹² Jože Curk, Trgi in mesta na Slovenskem Štajerskem, Založba obzorja, Maribor, 1991, str. 25.

¹³ Curk, n.d., str. 25.

Celje se je razvilo na treh nekoliko dvignjenih kopah v kotu med sotočjem Sušnice na zahodu, Savinje na jugu, Voglajne na vzhodu in Koprivnice na severu.
 F. Byloff, *Topographischer Plan von der k.u.k. Kreisstadt Cilli*, 1847.
 Zgodovinski arhiv Celje.

V naslednjih stoletjih je na pomenu pridobila tudi prometna povezava proti Ljubljani, zato je ob njeni poti kmalu zrasel novi trg (pred minoritskim samostanom). Ko so mesto v letih 1451-73 obzidali, je mestni areal, obvarovan s sotočjem Savinje, Koprivnice in Voglajne (s Hudinjo) dobil obliko skoraj pravilnega četverokotnika, ki se je v celoti ohranil vse do srede 19. stoletja, ko se je mesto pričelo širiti preko "srednjeveškega zidanega oklepa".¹⁴ Stranice mestnega obzidja niso bile povsem ravne, dolge pa so bile približno 500 m. Celjsko mestno obzidje pa ni zajemalo samo naselitvenega jedra ob obeh glavnih prometnicah, ampak še precej drugega sveta, zlasti na severu. Skoraj kvadratna oblika mestnega jedra je bila lahko le plod ravnega terena, kljub temu pa se obe prometni poti nista križali v geometrijski sredini mesta, ampak nekoliko severovzhodneje. Že iz tega je razvidno, da je moral biti potek glavnih celjskih ulic nakazan in izpeljan, še preden je mesto dobilo obzidje.¹⁵

Omenili smo že, da sta bili pri razvoju mestnega tlorisa pomembni dve ulici. Prva in hkrati najstarejša je prihajala iz smeri Konjic (od severa). Mesto je dosegla pri Graških vratih in ga zapustila ob južnem izhodu pri Vodnih oz. Kapucinskih vratih, kjer je most preko Savinje povezoval srednjeveško mesto z Bregom, in nato pot nadaljevala proti Laškemu in še naprej na Dolenjsko. Omenjena prometnica je vseskozi predstavljala nekakšno gospodarsko središče mesta - "trg", zato je ob Graški ulici (danes Stanetovi) in na nekoliko razširjenem Glavnem trgu bila pozidava najgostejša. Mlajšega datuma je ulica, ki je bila speljana skozi spodnja oz. Graška vrata mimo nekdanjega Minoritskega trga (zahodni del Prešernove ulice) proti Ljubljanskim oz. zgornjim vratom. Ostale ulice so nastajale postopoma in so imele zgolj povezovalno vlogo med glavnima ulicama. Takšno vlogo je imela tudi Dolga ali Spodnja ulica (prvič se omenja že leta 1448), kasnejša Grajska ali Gosposka, ki je povezovala Glavni trg s Spodnjim gradom.¹⁶

Obzidana mestna površina se je skozi stoletja razvijala sorazmerno počasi, vendar skromno, brez pretirano usodnih dogodkov - cezur, če pri tem seveda odštejemo nenehno ponavljajoče se naravne nesreče; redne poplave, požari in kužne bolezni. V celoti pozidana pa ni bila nikoli. Najintenzivnejša zazidava je potekala po letu 1687, ko je požar upepelil Celje.¹⁷

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Orožen, n.d., str. 6.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Curk, n.d., str. 82.

3. Leto 1687 - cenzura pri zasnovi tlorisa celjakega mesta

Požari so bili v srednjeveških mestih zlovešč in stalen sopotnik vsakdanjega življenja. Ognjenim zubljem se tudi mesto ob Savinji ni znalo izogniti, saj so mestu večkrat prizadejali veliko škodo. Čeprav so bile hiše pretežno zidane, so leseni gospodarski objekti v njihovem ozadju, največkrat kriti s skodlami, hranili vrsto hitro vnetljivih in gorljivih predmetov (seno, slama...). Tudi dimniki stanovanjskih in obrtniških hiš so bili tako slabo narejeni, da je bila dovolj samo majhna nepazljivost in medsebojno stikajoče se hiše so zagorele kot bakle.

Še posebno hud požar je mesto prizadejal leta 1687, saj je upepelil skoraj celotno mesto, razen farne cerkve¹⁸, tj. 130 hiš, kolikor naj bi jih mesto štelo v tem času.¹⁹

Sledila je temeljita obnova, pri čemer sta mestna zasnova in potek ulic v osnovi ostala enaka. V požaru je bilo poškodovano tudi mestno obzidje, zato so ga meščani obnovili, trem mestnim vratom pa so ob izhodu v smeri proti Voglajni dodali manjša Nova vrata in ob izhodu v smeri proti Savinji med Staro Grofijo in Spodnjim gradom še Mala ali Vodna vrata. Z Novimi vrati (proti Voglajni) so odprli oz. skrajšali pot proti Šmarju in dalje proti Ptuju. S tem je pridobila na pomenu prometnica "vzhod-zahod".²⁰

Poleg dveh že omenjenih glavnih poti (komercialna cesta) so se v tem obdobju oblikovale tudi ostale, t.i. vezne ulice. Že četrto stoletje po velikem požaru je iz davčnega spiska (1711) mogoče razbrati imena nekaterih novih ulic: Mlinska ulica (Kocenova), Nova ulica (Linhartova), Mežnarska (Na okopih), Nasutina (Trg celjskih knezov in zah. del Prešernove ulice). Število hiš se je v tem obdobju povečalo za neverjetnih 26%, z ok. 130 leta 1687 na 177 leta 1711²¹, kar govori o močni prisotnosti gradbene dejavnosti v tem času. Pročelja večinoma majhnih hiš s frontalno sklenitvijo na glavnih ulicah in trgu so že kazala videz, za tisti čas sodobnega mesta, kar je dajalo mestu povsem novo fiziognomijo.²² Gradbena dejavnost, ki se je v prvi polovici 18. stoletja usmerila proti "srednjeveškemu oklepu" - mestnemu obzidju (v tem obdobju je že izgubil obrambno vlogo), se je do srede 18. stoletja v mestu povsem ustavila. Kot nam kaže uradni popis deželnega prebivalstva iz leta 1754, ki je bil izveden zaradi predvidene davčne reforme, so "popisovalci" ugotovili, da je Celje štelo 172 hiš, med njimi le 5 kočarjev in 3

¹⁸ Ignac Orožen, Celska kronika, Celje, 1857, str. 148.

¹⁹ J. Orožen, n.d., str. 8.

²⁰ J. Orožen, n.d., str. 6.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

gostače. Rezultati nam hkrati ponujajo zanimiv vpogled tudi v takratno socialno strukturo in bivalne razmere.²³

Po letu 1750 je mesto postalo izjemno živahno, saj je dobilo sedež okrožnega urada. Ta je nadziral tudi gradbeno dejavnost v mestu. Kako in koliko je okrožni inženir neposredno vplival na pozidavo Celja danes ni povsem znano, čeprav je s svojimi odloki pogosto močno (raz)jezil meščane in vsakokratnega župana.²⁴

Zapisali smo že, da se je mesto med leti 1687 in 1711 povečalo kar za 26% novih hiš, vendar je bila njegova širitev po današnjem pojmovanju rasti mest, zelo počasna. Vzrokov za to je več, delno tudi v "prevelikem" mestnem obzidju, v katerem je bilo že od vsega začetka zelo veliko zelenih površin (vrtov). Največ pa jih gotovo lahko iščemo v takratnih političnih in gospodarskih razmerah, saj je bilo zaradi številnih vojn in vojaških pohodov denarja vedno manj. Kljub težavam, ki so jim bili takratni Celjani priča, pa je mesto na več mestih že "prebilo" svoje obzidje. Začele so nastajati prve stavbe tudi zunaj obzidja, vendar v tej prvi fazi zgolj blizu in v "varnem zavetju" dvojih glavnih mestnih vrat, pred Graškimi in Vodnimi vrati, medtem ko je svet ob Ljubljanskih in Novih vratih bil še v začetku 19. stoletja v celoti neposeljen.

Drugo polovico 18. stol. pa je Celje v gradbenem oziru zaznamovalo več "usodnih" trenutkov, ki so že dali slutiti, da bo Celje v bližajočem se 19. stoletju igralo pomembnejšo vlogo. Vse večjo pozornost so namenili posodabljanju prometnic. Medtem ko je posebna uprava s komisarji in cestarji skrbela za komercialne ceste, pa so za manjše (okrajne) ceste morali skrbeti meščani sami, za kar pa je bila potrebna tlaka. Tej se Celjani niso mogli izogniti pri gradnji ceste proti Šmarju (1775) in Laškemu (1815/16). Pri gradnji prve so se meščani zavzeli za povsem novo traso (predhodna je šla mimo hrvaškega mlinja), ki se je od komercialne ceste odcepila že pri Graškem predmestju in tekla po današnji Cankarjevi ulici preko Voglajne in skozi Zavodno proti Teharjam (današnja Teharska cesta). Dela so končali leta 1777.²⁵ V istem letu so povečali tudi prometno pretočnost skozi mesto, saj so podrli Ljubljanska vrata in "prekopali ogradje" (razširili) t.i. Schanzberg pred graškimi vrati, ki je bilo pred tem obdano z močnim obzidjem. Vozniki (furmani) so se namreč nenehno pritoževali, da so ljubljanska vrata pretesna za velike vozove in da skozi obzidje pred graškimi vrati težko vozijo, ker je cesta naredila tam velik ovinek.²⁶

²³ Curk, n.d., str. 60.

²⁴ J. Orožen, n.d., str. 8.

²⁵ I. Orožen, n.d., str. 163

²⁶ Ibidem.

Velik, a v tem času še zgolj simboličen pomen za hitrejši razvoj celjskega mesta, je pomenila odločitev mesta, da na dražbi proda mestno obzidje in jarke (1785). "Obrambne naprave", ki so že kakšno stoletje pred tem izgubile svoj osnovni namen, so za Celje predstavljale le še ostanek preteklih (srednjeveških) časov in veliko oviro, ki so se je meščani želeli čimprej otresti. Obzidje se je moralo počasi umakniti sodobnim potrebam takratnih meščanov. Kljub temu, da so se Celjani "rešili" spon mestnega obzidja in jarkov, ki so jih nekaj stoletij branili pred nezaželenimi vsiljivci, pa je moralo preteči še več kot pol stoletja, da so srednjeveški kamniti oklep in jarke v celosti "obvladali".

4. Po požaru 1798 dobi Celje podobo sodobnega mesta

Naključje je hotelo, da je simboličen prehod celjskega mesta v novi vek pospremil hud požar, ki je izbruhnil v mestu na veliki četrtek (5. aprila) 1798. Takrat so pogorele domala vse hiše v mestu, z izjemo tistih, ki so jih po požaru štiri leta pred tem že pokrili z opeko. Vendar pa omenjeni požar v razvoju mestne naselbine ni pomenil takšne cezure kot požar s konca 17. stoletja. Število hiš je bilo leta 1783 (torej dve leti pred sklepom mesta o odstranitvi obzidja in jarkov) le pet več, kot jih izkazuje davčni spisek iz leta 1711. Tudi tlorisna zasnova mesta je ostala domala nedotaknjena. Spremenila se je samo zunanja podoba meščanskih hiš. Celje je tako 19. stoletje dočakalo s srednjeveško zasnovo, toda obogateno z renesančno - baročnim stavbnim fondom.²⁷

Mesto si je po požaru le počasi celilo rane, saj jim takratne gospodarske (gmotne) razmere tega niso dovoljevale. Celjani si še niso docela opomogli od nasledstvene vojne (1741-1748), v kateri so morali "gostiti" veliko pruskih ujetnikov, ko so jim že prizadejale ogromno škode nenehne povodnji. In da bi bila mera polna, so sledile še francoske vojne, s številnimi prehodi vojaških čet, kontribucijami, zaplembami in vojaškimi nastanitvami v mestu. Kljub temu pa so modernizacija "komercialnih cest", sprostitev podjetništva (1806 so bile odpravljene meddeželne omejitve - carine) in odprava privilegijev (1797 se je obrt rešila cehovskih spon) načeli tradicionalno strukturo, niso pa je še odpravili.²⁸

Na prelomu stoletja je mesto počasi, a vztrajno začelo spreminjati svoj zunanji videz. Mestno obzidje je izginjalo korak za korakom, prav tako jarki. Nastalo je veliko novega sveta, ki ga je mesto dajalo v najem, kasneje pa prodalo. Sprva so

²⁷ Curk, n.d., str. 64.

²⁸ Ibidem.

ga uporabljali zgolj za vrtove, kasneje, ko se je pojavila potreba po gradbenih parcelah, pa so namembnost novo pridobljenih površin spremenili.

V letih 1803-4 so pri obnovljanju spodnjega gradu podrli grajski zid, s katerim je bil obdan grad in zasuli jarke v okolici. Tako se je na nasutini počasi oblikoval Grajski trg, ki je v celoti izoblikovan že viden na karti franciscejskega katastra iz leta 1825. V istem času so podrli tudi Spodnja ali Graška vrata in mitnico pri Vodnih vratih, ker je ovirala promet.²⁹ Velike spremembe je v tem obdobju doživel tudi Cerkvni trg. Izhod iz mesta na jugu je bil izpeljan mimo farne cerkve sv. Danijela, katerega okolica je bila po letu 1784, ko so mestno pokopališče prestavili k podružnični cerkvi sv. Maksimilijana ob komercialni cesti v Graško predmestje, spremenjena v Cerkvni (danes Slomškov) trg.³⁰

5. Celje 1825 - še vedno ujeto v srednjeveški oklep

Mesto je v tem obdobju že živelo v tihem bidermajerskem vzdušju, kjer se ni dogajalo nič pretresljivega. Tudi mesto je raslo izjemno počasi, če sploh lahko uporabimo to besedo, kajti v prostorskem oziru je mestna naselbina še vedno obsegala ista območja kot ob zadnjem požaru. Karta, ki je nastala kot podlaga franciscejskega katastra, nam nazorno kaže, da se mesto še ni začelo širiti preko nekdanjega mestnega obzidja.³¹ Seveda je to razumljivo, kajti za širitev izven nekdanjih srednjeveških meja je manjkal eden od bistvenih, lahko bi rekli celo prevladujočih pogojev, tj. rast prebivastva. Privlačnost mesta je bila v tem času še izjemno šibka, saj mesto potencialnim priseljencem še ni imelo ponuditi ničesar ali pa zelo malo, kar bi ljudi prepričalo v drugačno, predvsem pa boljše življenje in jih privedlo delat in živeti v mesto (npr. industrija).

Nasprotno pa tudi okoliško podeželje še ni doseglo agrarne prenaseljenosti oz. je bila tu tradicija še vedno dovolj močna in navezanost na zemljo prevelika, da bi se že v tem obdobju izvajali procesi, značilni za drugo pol. 19. in 20. stoletja, ki jih je povzročil gospodarski napredek; industrializacija in posledično urbanizacija ter njej nasprotna deagrarizacija oziroma depopulacija podeželja. Radikalne spremembe v tej smeri je napovedal šele prihod prvega vlaka v Celje leta 1846, ki je ne samo v simbolnem, ampak tudi stvarnem pomenu pomenil prelomnico v (prostorskem) razvoju mesta ob Savinji.

²⁹ I. Orožen, n.d., str. 184.

³⁰ I. Orožen, n.d., str. 173.

³¹ Arhiv Republike Slovenije (ARS), Franciscejski kataster (1825), k.o. Celje.

Na karti franciscejskega katastra iz leta 1825 je razvidno, da se Celje v tem obdobju še ni pričelo širiti preko srednjeveškega obzidja.

Karta franciscejskega katastra, 1825.

Zgodovinski arhiv Celje.

Zelo natančna karta franciscejskega katastra nam v primeru Celja priča, da je mesto prostorsko le počasi napredovalo. Znotraj "srednjeveškega oklepa" se je v tem času vendarle izoblikovala "dokončna" ulična zasnova, z večinoma novimi uličnimi imeni.³² Komerzialno cesto, ki je vstopila v mesto pri nekdanjih Graških vratih, so že imenovali Graška cesta, del nasutine (nem. Schütt) pred Spodnjim gradom in Narodnim domom pa Grajski in drugi del Minoritski trg (danes zahodni del Prešernove ulice). Nova imena so dobile tudi nekatere manjše ulice. Ulico, ki je peljala k vzhodnim mestnim vratom, so poimenovali Ulica novih vrat. Prvič se je "pojaviła" Gledališka ulica, ki so jo speljali od Grajskega trga proti severu, dokončno podoba pa je dobila tudi Nova ulica, vendar so njen vzhodni krak (tudi preko Graške ceste in v delu ob vzhodnem obzidju - do današnjega hotela Evropa) imenovali Kovaška ulica. Na drugi, vzhodni strani, je dobila dokončno podoba tudi Špitalska ulica (današnja Razlagova), ob južnem delu obzidja pa je Šolska ulica (še leta 1711 Mežnarska ulica) med ostalim obsegala še nekoliko razširjeno ulično dvorišče Stare grofije. Ta del Šolske ulice je kasneje dobil ime Grajska ulica.³³

Že iz teh nekaj skopih podatkov je razvidno, da je bila prva leta 19. stoletja v mestu prisotna gradbena dejavnost, ki pa je bolj kot na fiziognomsko vplivala na morfološko podobo mesta. Aktivno vlogo so prevzemali tako furlanski kot tudi italijanski gradbeniki, ki so gradili predvsem cerkvene objekte in javne stavbe za potrebe uprave, šolstva, vojaštva in sodstva. Čeprav se je v celjskem primeru gradbena intenziteta še vedno kazala predvsem v okviru srednjeveškega mesta, pa se je mesto že "pripravljalo" na korenit skok preko zidanega obroča, ki ga je počasi izgubljalo.³⁴

In kaj se je dogajalo zunaj nekdanjega mestnega obzidja?

Razlike med mestom in "predmestjem" so bile v predmarčnem obdobju še vedno izjemno velike. Gradbeni pohod izven "srednjeveškega oklepa" je bil še vedno bolj izjema kot pravilo. Res je, da so se do leta 1825 krepile domačije in obrtne delavnice (predvsem usnjarske) ob podaljšku Graške ceste v Graškem predmestju in delno tudi ob komercialni cesti v ljubljanskem predmestju,³⁵ vendar pa so širitev onemogočale tudi naravne ovire. Na južnem delu je širitev ovirala Savinja, ki je z visokimi vodami vsake toliko časa opomnila Celjane na neprimernost poselitve njenega levega brega. Tudi vzhodno od mesta je bil svet neprimeren za gradnjo, saj je itak že bolj mokra tla pogosto poplavljalna Voglajna s svojimi pritoki.

³² Ibidem.

³³ J. Orožen, n.d., str. 6.

³⁴ Curk, n.d., str. 64.

³⁵ ARS, Franciscejski kataster (1825), k.o. Celje.

Obcestno "tržno" naselje Breg, sekundarno središče mesta na desnem bregu Savinje, ki je zaradi prostorske omejitve (vkleščanost med Savinjo in Miklavškim hribom) v rasti povsem zastalo. Svet, ki je označen s številko 29, je bil ob vsaki malo višji vodi Savinje poplavljen in zato povsem neprimeren za poselitev.

F. Byloff, Topographischer Plan von der k.u.k. Kreisstadt Cilli, 1847.

Zgodovinski arhiv Celje.

Podobno je bilo na zahodni strani, kjer je rast mesta na Otoku oziroma proti Glaziji ovirala prisotnost Sušnice, ki je tekla pod rečno teraso ob mestu mimo Spodnjega gradu in nedaleč stran v Savinji končala svojo pot.

Še najprimernejši svet za gradnjo in širitev mesta je predstavljalo Graško predmestje oziroma svet ob Graški cesti (v smeri proti Dolgem polju in Gaberjam). Vendar širitve mesta iz že zgoraj omenjenih vzrokov v tem obdobju še ni bilo pričakovati. Da mesto še ni bilo pripravljeno na "ekspanzijo" proti severu, govori tudi dejstvo, da del severnega jarka leta 1825 še vedno ni bil zasut. Na podaljšku Graške ceste tik za nekdanjim obzidjem v Graškem predmestju se je sicer že oblikoval manjši trg (pred Metropolitom), vendar ulica v zahodno smer (danes Vodnikova) še ni bila dokončana. Za večjo pretočnost med mestom in Graškim predmestjem je v tem delu skrbel mostič, ki je prečkal jarek pri Gledališki ulici. Drugače je bilo v smeri proti vzhodu (Cankarjeva ulica), kjer se je začela današnja Teharska cesta. Tu jarka in nasipa ni bilo več, izjema je bilo le mesto, kjer danes stoji pošta, zato je k severovzhodnemu mestnemu stolpu (pri Hanu) vodila brv.

Ko obravnavamo celjska predmestja, ne smemo prezreti naselja Breg na desnem obrežju Savinje, ki je že ob koncu fevdalne dobe kazalo videz majhnega obcestnega trga. Z gotovostjo lahko trdimo, da je Breg vsaj v gospodarskem pogledu najstarejše celjsko predmestje. Vsaj 21 hišnih posestev se je v tem obdobju "stiskalo" na ozkem pasu med Savinjo in Miklavškim hribom, kjer je na vrhu rečne terase tekla cesta v Laško. Vendar Breg ni zanimiv le kot predmestno naselje Celja (sicer na drugi strani reke), ampak se nam v tem primeru kaže kot tipičen primer vkleščenega naselja med dve dominantni naravni oviri, Savinjo in Miklavški hrib, ki sta že v začetni fazi povsem zavrli nadaljnjo širitev t.i. "sekundarnega" mestnega jedra.

6. Prihod železnice v Celje - najava nove dobe

Dvajset let kasneje je mesto še vedno kazalo skoraj identično podobo,³⁶ čeprav je bilo na obzorju že moč slutiti nov čas, ki bo docela spremenil ne samo zunanjo podobo mesta ob Savinji, ampak tudi vsakdanje življenje meščanov. Prvi znanilec nove dobe je bila železnica. "21. januarja so tu v Zavodni začeli železnico delati. Pervo delo je bilo, da so tamo Voglajni dolj do jezi novi žleb izkopal".³⁷ Tako se je o začetku gradnje železnice v Celski kroniki zapisalo Ignaciju Orožnu.

³⁶ Zgodovinski arhiv Celje, F. Byloff, Topographischer Plan von der k.u.k Kreisstadt Cilli (1847).
³⁷ I. Orožen, n.d., str. 199.

Tudi sredi 19. stoletja mesto še vedno kaže isto podobo: umeščenost znotraj t.i. "srednjeveškega oklepa".

F. Byloff, *Topographischer Plan von der k.u.k. Kreisstadt Cilli*, 1847.

Zgodovinski arhiv Celje.

Celjani si verjetno niti v sanjah niso znali predstavljati, koliko novih možnosti bo njim in mestu v naslednjih desetletjih prinesla jeklena pošast. Mesto je s prihodom novega prometnega sredstva (1846) dobilo številne prednosti. Ustvarjeni so bili temeljni pogoji, da mesto doživi pravcati gospodarski razcvet, kakršnega so že nekaj desetletij pred tem doživela druga srednje- in zahodnoevropska mesta.

Vendar pa je bil to hkrati tudi čas burnih revolucionarnih dogajanj v monarhiji, ki se jim niso mogli izogniti niti v takrat še precej majhnemu in mirnemu mestecu ob Savinji, ki je do takrat živelo sproščeno življenje v bidermajerskem vzdušju. Celje je v tem obdobju štelo "le" 3421 prebivalcev, *"ino sicer domačih 1047 možkega, 1254 pa ženskega spola, ptujih pa 708 možkega, 412 pa ženskega spola."*³⁸

Na Topografski karti c.kr. okrajnega mesta Celja, ki jo je leta 1847 izdelal okrajni inženir Friderik Byloff, je razvidno, da mesto še sredi 19. stoletja ni preseglo srednjeveške zasnove.³⁹ Edina pomembna novost je železnica, ki se je mesta dotaknila na njegovem vzhodnem delu, in nova, zaradi gradnje železne ceste, spremenjena struga Voglajne. Takratni celjski okrajni inženir je "svojo" karto označil z vrsto zanimivih zaznamkov, med njimi tudi takšnih, ki potrjujejo naše predhodne domneve oz. trditve o možnih smereh širitve mesta. Friderik Byloff je namreč svet med Sušnico in Savinjo (Otok), ob sotočju Savinje in Voglajne na levem bregu Savinje ter Vodno Glazijo (današnji mestni park) in pod Bregom na desnem bregu reke označil za poplavnega (Uberschwemten Landtheile). Za širitev mesta je tako resnično ostala samo smer proti severu, kamor se je Celje v naslednjih desetletjih tudi širilo. Toda preteči je moralo še nekaj let, preden so se tudi v Celju začeli uveljavljati novi socialnoekonomski tokovi, ki so ustvarjali tiste prepotrebne pogoje, da se je mesto kot metastazna tvorba sploh lahko začelo močneje širiti navzven.

Če povzamemo: mesta ob koncu 18. stoletja so s svojimi funkcijami, odnosom do okolice, fiziognomije in morfološko zgradbo že predstavljala pomembno družbeno in gospodarsko središče in so vse bolj postajala dominantna poteza v pokrajini. Seveda mesta s konca 18. stoletja še nikakor ne moremo primerjati s sodobnimi urbani in industrializiranimi središči, saj se je skozi razvoj zadnjih dvesto let vloga mest močno spremenila. Nekatera (večina jih je imela le nekaj sto prebivalcev), ki so novejša obdobja dočakala kot samostojni srednjeveški pravni organizem, so sledila trendom gospodarskega in družbenega razvoja, drugim to ni uspelo. Mesta so v glavnem živela od drobne obrti in trgovine in le malo se jih je lahko ponašalo s prometom na daljše razdalje. Takšno podobo je vse do srede 19.

³⁸ I. Orožen, n.d., str. 219.

³⁹ ZAC, F. Byloff, Topographischer Plan...

stoletja kazala večina slovenskih mest. Šele takrat so se začeli uveljavljati novi socialnoekonomski tokovi. Sodobni transportni objekti (npr. gradnja železnice) so pogojevali razvoj prometa in industrije, posledično pa se je pričela dokaj hitra urbanizacija novih industrijskih središč, dotok delovne sile pa je sprostil (fizično) rast mest in njihovo funkcijsko spremembo.

Takšen trend razvoja je doživljalo tudi Celje, ki se je s srednjeveškim in obzidanim jedrom naslanjalo na levi breg Savinje. Historične usedline, ki se od mesta do mesta ločijo, so od vseh slovenskih mest ravno pri Celju najstarejše. Urbana zgodovina Celja sega že v obdobje Keltov. Takrat je Savinja tekla nekoliko severneje od današnjega toka, zato sta bila po vsej verjetnosti poseljena tako levi kot desni breg. Ko pa se je v rimskem obdobju reka prestavila južneje (pod Miklavški hrib), je nehote aktivno posegla tudi v mestno fiziognomijo. Mesto je od takrat dalje v celoti ležalo na levem bregu. Pri srednjeveškem mestu rečni tok še ni usodno vplival na nadaljnji razvoj mestne fiziognomije, saj je visoko obzidje na jugu segalo skoraj do Savinje in skupaj z njo predstavljalo fizično oviro za morebitno širitev mesta v to smer. Razmere so se spremenile šele po "padcu" srednjeveškega obzidja konec 18. stoletja, ko se je ovira za "prodor" mestne aglomeracije proti jugu prestavila na Savinjo oz. Miklavški hrib. To je lepo vidno na primeru obcestnega "iržnega" naselja Breg, sekundarnega središča mesta na desnem bregu Savinje, ki je zaradi prostorske omejitve (vklješčenost med Savinjo in Miklavškim hribom) povsem zastal.

Tudi v obravnavanem času (prva pol. 19. stoletja) omenjene naravne ovire še niso bile usodne, kajti mesto se v tem času prostorsko, z določenimi redkimi oz. posameznimi izjemami, sploh ni širilo. Porušena ljubljanska mestna vrata (1775), razširitev vhoda v graško predmestje (1775), gradnja sodobnejše ceste iz mesta skozi Zavodno proti Teharjam (1775-77) in razprodaja mestnega obzidja (1785) so imeli zgolj simboličen pomen, saj so bile s tem le podane možnosti za hitrejši prostorski razvoj mesta v okolico.

Franciscejski katastrski zemljevid iz leta 1825 in Topografska karta okrajnega inženirja Friderika Byloffa iz leta 1847 namreč še ne izkazuje rasti Celja izven srednjeveškega mestnega florisa, kar je povsem razumljivo. Za ta proces je manjkal eden od bistvenih, lahko bi rekli celo prevladujočih pogojev, tj. rast prebivalstva. Privlačnost mestne aglomeracije je bila v prvi polovici 19. stoletja še izjemno šibka, saj mesto okoliškemu prebivalstvu v tem času še ni moglo ponuditi nič takega, kar bi ljudi prepričalo v drugačno življenje in jih privedlo delat in živeti v mesto (npr. v industrijo). Radikalne spremembe so napovedali šele prihod prvega vlaka v Celje leta 1846 ter telegrafska zveza z Dunajem (1847) in Ljubljano (1849).

DIE RÄUMLICHE ERWEITERUNG DER STADT CELJE vom Ende des 18. bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts

Zusammenfassung

Der Autor legt am Anfang der Abhandlung das Wesen der Stadt Celje (Cilli) und ihrer Entwicklung im behandelten Zeitraum dar. Anschließend setzt er sich mit den Funktionen der Stadt auseinander, ferner mit dem Verhältnis von Stadt und Umgebung, mit der Physiognomie und morphologischem Aufbau der Städte in diesem Zeitabschnitt. Der Autor stellt fest, daß die Städte des ausgehenden 18. Jahrhunderts bereits bedeutende gesellschaftliche und wirtschaftliche Mittelpunkte darstellten und einen dominanten Zug in der Landschaft annahmen. Gewiß kann man die Städte vom Ende des 18. Jahrhunderts in keiner Weise mit modernen urbanen und industrialisierten Zentren vergleichen, wurde die Rolle der Stadt doch in der zweihundert Jahre langen Entwicklung grundlegend verändert. Einige Städte (die meisten zählten nur einige hundert Einwohner), die als selbständige mittelalterliche Rechtsorganismen in die Neuzeit eintraten, folgten den Tendenzen der wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Entwicklung, die anderen wiederum nicht. Die Städte lebten zum Großteil von Kleingewerbe und Handel, nur einige wenige spielten eine Rolle im Fernverkehr. Ein solches Gepräge zeigten die meisten slowenischen Städte bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts, als sich neue sozioökonomische Tendenzen abzuzeichnen begannen. Moderne Infrastrukturanlagen (wie etwa der Bau der Eisenbahn) bedingten die Entwicklung von Verkehr und Industrie, deren Folge eine schnelle Urbanisierung neuer Industriezentren war, der Zuzug der Arbeitskräfte entblockte das (physische) Wachstum der Städte und führte eine Änderung ihrer Funktion herbei.

Eine derartige Entwicklungstendenz ist auch in Celje zu verzeichnen, dessen mittelalterlicher, ummauerter Kern unmittelbar am linken Ufer der Savinja (Sann) lag. Die historischen Überreste, die sich von Stadt zu Stadt unterscheiden, sind im Vergleich zu den anderen slowenischen Städten gerade in Celje am ältesten. Die Celjer Siedlungsgeschichte reicht zurück in die Zeit der Kelten. Damals floß die Savinja nördlich von ihrem heutigen Lauf, so daß sowohl das linke als auch das rechte Ufer besiedelt waren. Als der Fluß in römischer Zeit sein Flußbett nach Süden verlegte, griff er unwillkürlich auch in die Stadtphysiognomie ein. Seitdem lag die Stadt zur Gänze am linken Ufer. Im Mittelalter wirkte sich der Flußlauf noch nicht entscheidend auf die weitere Entwicklung der Stadtphysiognomie aus, reichte die hohe Mauer doch im Süden bis zur Savinja und stellte zusammen mit ihr ein Hindernis dar für eine eventuelle Stadterweiterung. Die Verhältnisse änderten sich

erst nach dem "Fall" der Mauer am Ende des 18. Jahrhunderts, als die Savinja zusammen mit dem Miklavžev hrib (Nicolaiberg) ein Hindernis darstellte für einen "Durchbruch" der Stadttagglomeration in Richtung Süden. Das ist gut ersichtlich aus der Entwicklung des Breg, eines sekundären Stadtkerns am rechten Savinja-Ufer, die durch ein räumliches Hindernis (der Fuß des Miklavžev hrib) gänzlich zum Stillstand kam. Im behandelten Zeitraum waren die erwähnten Naturhindernisse noch nicht von entscheidender Bedeutung, die Stadt dehnte sich doch bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts räumlich nicht aus, wenn man von einigen Ausnahmen absieht. Das abgerissene Ljubljanaer/ Laibacher Stadttor (1775), die Erweiterung des Eingangs zur Graško/Grazer Vorstadt (1775), der Bau einer moderneren Straße aus der Stadt durch Zavodno (Sawoden) in Richtung Teharje (Tüchern) (1775-1777) und die Versteigerung der Stadtmauer (1785) hatten lediglich eine symbolische Bedeutung, wurden damit doch nur Möglichkeiten eröffnet für eine schnellere räumliche Ausbreitung der Stadt in die Umgebung.

Der Franziszeische Kataster aus dem Jahre 1825 weist noch keine Erweiterung aus, die über den mittelalterlichen Grundriß hinausgeht, was durchaus verständlich ist. Für diesen Prozeß war eine der wesentlichen, ja entscheidenden Voraussetzungen nicht gegeben: das Bevölkerungswachstum. Die Anziehungskraft der Stadttagglomeration war in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts noch sehr gering, konnte die Stadt doch der Bevölkerung in der Umgebung nichts anbieten, was die Menschen zu einer anderen Lebensart bewegen und sie dazu veranlassen würde, in der Stadt zu arbeiten (etwa in der Industrie) und sich hier niederzulassen. Radikale Veränderungen kündigte erst die Ankunft des ersten Zuges in Celje im Jahre 1846 an.

SPATIAL EXPANSION OF THE TOWN OF CELJE From the end of the 18th to the mid-19th century

Abstract

In the introduction, the author describes the essence of towns and how towns developed during the period under study. He then looks at the town functions, the relation of the town to the surroundings, and the physiognomical and morphological structure of towns in that period. He concludes that at the end of the 18th c. towns were already important social and economic centres, which would become an increasingly dominant feature of the region. Naturally, one cannot compare the towns of the late 18th c. with modern urban and industrialized centres, for throughout the two centuries of development the role of towns has changed immensely. Certain towns (most with just a few hundred inhabitants), which entered the new era as independent medieval legal organisms, did follow the trend of economic and social development - others did not. The towns lived, on the whole, from small trades and crafts, and only few of them could pride themselves on trade at greater distances. Such was the image of most Slovene towns up to the mid-19th c., when the new socio-economic trends began to take effect. The development of trade and industry was conditioned by the growth of the modern transport infrastructure (e.g. by the construction of railways), and in consequence there began swift urbanization of the new industrial centres, while the influx of the new labour force accelerated (physically) the growth of towns and their functional change.

This developmental trend was also experienced by Celje, which, with its medieval and walled town nucleus, was concentrated on the left bank of the river Savinja. Out of all the Slovene towns, it is in Celje that the historical settlements - which differ from town to town - are the oldest, for Celje's urban history in fact dates right back to the time of the Celts. At that time, the Savinja flowed northwards from its present course, and so both the left and the right banks were settled. However, when the river, during the Roman period, shifted its course further southwards, it also inevitably affected the town's physiognomy. From that time on, the town lay completely on the left bank. During the medieval period, the course of the river did not have a decisive influence on the further development of the town's physiognomy, for the high fortified walls to the south reached right down to the river, and together with it presented a physical barrier to any possible expansion of the town. Conditions began to change only after the "fall" of the town walls at the end of the 18th c., when the Savinja together with the Miklavž hill became a barrier to the "penetration" of the urban agglomeration towards the south. This can clearly

be seen in the development of Breg, the secondary centre of the town on the right bank (*breg*) of the river, a development which - because of the spatial constraints (the Miklavž foothills) - came to a complete standstill. Likewise, during the period under study these natural barriers were still not crucially determinant, since up till the mid-19th c. the town, spatially - with some specific exceptions - did not expand at all. The destruction of the town's *ljubljska vrata* (Ljubljana gateway) in 1775, the widening of the entry to the castle precincts (1775), the construction of a more modern road from the town through Zavodna towards Teharje (1775-77), and the sale of the town fortifications (1785), were of merely symbolic significance, for they presented only the possibility for swifter spatial expansion of the town into the nearby surroundings.

Indeed, the Franz I. cadastral map of 1825 still reveals no growth outside the medieval ground-plan of the town. This is wholly understandable since one of essential - one might say overriding - conditions for this expansion to occur was still lacking, i.e. growth of population. During the first half of the 19th c., the attractiveness of the town agglomeration was still extremely slight, for at that time the town had nothing to offer the surrounding populace which might persuade them to adopt a different way of life, and might attract them to come to the town to live and work (e.g. in industry). Radical changes were heralded only by the arrival of the first train in Celje, in the year 1846.

Janez Cvirn

**MEŠČANSKI SVET
1780-1848**

Ob koncu vladanja Marije Terezije se je Celje sicer izklopalo iz globoke krize, v kateri je bilo še v času sedemletne vojne, toda mestecu ob Savinji tudi v naslednjih desetletjih zvezde niso bile naklonjene. Do konca tridesetih let 19. stoletja so ga nenehno zadevale naravne katastrofe, prizanešeno pa mu ni bilo niti z vojnami in drugimi nezgodami. Leta 1782 so tudi celjsko okolico preplavile kobilice, ki so povsem ogolile mestno okolico¹, po manjših požarih v letih 1783 in 1794 je leta 1798 zgorelo celo mesto (razen 6 od 192 hiš, ki niso bile pokrite s škodlami)², v letih 1805 in 1809 so se skozi mesto vračale francoske čete in precej oškodovala že tako obubožane meščane³. Leta 1814 je mesto prizadejala velika povodenj, v istem letu pa se je začelo tri leta trajajoče obdobje lakote, ki je imela katastrofalne posledice⁴. Leta 1834 je spet izbruhnil požar (gorel je gozd na Liscah), dve leti kasneje pa se je med mestne zidove vtihotapila kolera⁵.

Čeprav so se dogodki vrstili z bliskovito naglico, je ostalo vsakdanje življenje v mestu do konca obravnavanega obdobja bolj ali manj nespremenjeno. Vse do štiridesetih let je bilo Celje malo provincialno mestece z okoli 200 hišami in 1800 prebivalci⁶, ki so se ukvarjali predvsem z obrtjo (in trgovino), še vedno pa tudi s kmetijsko dejavnostjo⁷. Tako Göthova statistika (1843) navaja: »Mestni prebivalci se preživljajo s komaj besede vrednim poljedelstvom in opravljajo različne meščanske obrti. Svoje izdelke prodajajo deloma someščanom, deloma tujcem iz sosesčine. Trguje se z domačimi obrtniški izdelki, pa tudi z vinom in žitom ter raznimi artikli, ki prihajajo iz drugih krajev. Za tovrstno trgovino so v mestu lastne trgovine in skladišča. Žito, seno in druge pridelke kupujejo v drugih krajih, če jih ne pridelajo na lastnih zemljiščih v sosednjih občinah. Na tedenskih sejmih je na prodaj vse potrebno«⁸. Med drugim so leta 1843 v Celju delovali naslednji obrtniki: 2 urarja, 2 žganjarja, 1 klepar, 2 milarja, 1 prekajevalec (Würstelmacher), 5 usnarjev, 2 dimnikarja, 1 tiskar, 6 čevljarjev, 1 glavnikar, 2 lectarja, 2 knjigoveza in knjigarnarja, 1 obročar, 8 blagovnih in špecerijskih

¹ Andreas Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli*, Graz 1909, str. 317.

² Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli*, str. 329; prim. tudi Ignac Orožen, *Celska kronika*, Celje 1854, str. 179-180 (avtor navaja, da ni zgorelo 13 hiš).

Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli*, str. 336, 356.

³ Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli*, str. 343.

⁴ Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli*, str. 354, 356.

⁵ Leta 1783 je imelo mesto 182 hiš, leta 1832 220 hiš in 1660 prebivalcev, leta 1840 pa 203 hiše s 1793 prebivalci. Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli*, str. 353; Niko Kuret, *Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848*, prvi del, 1. snopič, Ljubljana 1985, str. 103.

⁶ »Meščani imajo krave in le malo drugega goveda. Živino brez težav poredijo čez poletje na pašnikih ob hišah in po vitovih. Deloma jo ženejo na Jožefov hrib« Kuret, *Slovensko Štajersko*, prvi del, 1. snopič, str. 106; prim. tudi Janko Orožen, *Celjski meščani in cerkvena zgodovina* (Pravni spor iz preteklih dni), v: *Kronika slovenskih mest 1934*, str. 301.

Kuret, *Slovensko Štajersko*, prvi del, 1. snopič, Ljubljana 1985, str. 105.

trgovin, 33 točilnic in gostiln, 2 nožarja, 4 izvoščki, 4 mesarji, 1 izdelovalec rozolja, 2 krznarja, 1 kositar, 6 krojačev, 2 vrvarja, 2 ključavničarja, 1 kotlar, 1 sedlar, 3 kovači, 2 jermenarja, 5 mizarjev, 1 trgovina s steklenino, 1 trgovina z železnino, 3 kolarji, 1 kamnosek, 1 slikar, 1 puškar, 1 tkavec, 6 pekov, 2 kavarnarja, 2 strugarja, 2 pasarja, 2 izdelovalca čepic, 1 tkavec sukna, 2 irharja, 4 klobučarji, 5 lončarjev, 2 lekarnarja, 2 steklarja, 2 stavbenika, 2 barvarja, 1 krtačar, 1 sodar, 1 konjederec, 2 pivovarja, 2 tesarja, poleg tega pa še več šivilj, kramarjev in prodajalecev živil in soli ter točilnic piva⁹.

Temeljni kamen notranjega reda v mestu je bila meščanska pravica¹⁰, omejena (osebna) pravica, ki je vse tiste, ki so jo imeli, postavljala v privilegiran položaj nasproti ostalim prebivalcem mesta. Možnost pridobitve meščanske pravice so imeli najprej meščanski sinovi. Ostale osebe so lahko pridobile meščansko pravico le pod določenimi (strogimi) pogoji. To pa je bilo v Celju, kjer so življenje v mestu do konca obravnavanega obdobja obvladovali cehi, izjemno težko. Predpogoj za sprejem v meščanstvo sta bila izpričano zakonsko rojstvo ter dokazilo o izučnem poklicu. Bodoči meščan pa je moral imeti v mestu tudi hišo (in v mestu prebivati), moral je biti poročen in imeti dovolj veliko premoženje za normalno eksistenco. Na noben način meščanske pravice niso podelili osebi, ki se sama ni mogla preživljati.

Celjsko meščanstvo je torej samo odločalo o tem, kdo mu lahko pripada. Z meščansko prisego, ki je utrdila to pripadnost, je novi meščan prevzel vrsto dolžnosti¹¹. Seveda pa je meščanska pravica vsebovala tudi celo vrsto privilegijev. Omogočala je sodelovanje pri vodenju mesta in bila predpogoj za opravljanje obrti. Hkrati je vsakemu imetniku zagotavljala, da bo v primeru stiske deležen primerne pomoči meščanske skupnosti.

Meščani kot skupnost tistih prebivalcev, ki so imeli meščansko pravico, ki so upoštevali zapisane in nenapisane norme mestnega soživljenja in ki so bili sposobni, da se svojim premoženjem ali znanjem sami preživijo, pa so seveda tvorili le majhen del celjskega prebivalstva. Leta 1812, ko se je pojavilo vprašanje razdelitve mestnega gozda v Pečovniku, je bilo med upravičenci skupaj 158 celjskih meščanov¹². Poleg dveh ducatov plemičev (vsi med njimi niso imeli meščanske pravice) so med meščani izrazito prevladovali obrtniki. Od 160 oseb, ki

⁹ Kuret, Slovensko Stajersko, prvi del, 1. snopič, str. 109.

¹⁰ Na splošno o tem: Anton Svetina, Pogoji za sprejem v meščanstvo in pravni položaj ljubljanskih meščanov od 16. do 18. stoletja, v: Iz starejše gospodarske in družbene zgodovine Ljubljane (Zbornik razprav), Ljubljana 1971, str. 155-199.

¹¹ Npr. obvezen sprejem naloženih zadolžitvev in funkcij v mestni upravi, plačevanje davkov, skrb za javno varnost itd.

¹² Gubo, Geschichte der Stadt Cilli, str. 344.

so jim v letih 1801-1804 podelili čast celjskega meščana, jih je bila velika večina (kar 129) najrazličnejših obrtnikov. Med ostalimi izstopajo »hišni posestniki« (13), kar je seveda v predmarčnem obdobju v bistvu tudi poklic (nekateri med njimi so gostilničarji), potem trgovci (8), vse ostale skupine pa so zanemarljive. V obravnavanem obdobju so namreč podelili meščansko pravico: 4 uradnikom, 1 odvetniku, 1 učitelju na glavni šoli, uredniku Grazer Zeitunga in skriptorju v graškem Joaneju Ignatzu Kolmannu, častno meščanstvo pa še (leta 1831) profesorjema na celjski gimnaziji Johannu Gabrielu Seidlu in Maxu Wenzlu Lanzu ter ravnateljcu celjske glavne šole Simonu Rudmašu¹³.

Skoraj vsak meščan je bil hkrati tudi član enega izmed celjskih cehov¹⁴, ki so bili v celotnem obravnavanem obdobju izjemno pomembni. Cehi so imeli velik vpliv na sestav mestnega sveta in so v veliki meri usmerjali in nadzirali njegovo politiko. Poleg družine je bil ceh za meščane in pripadnike njegovega gospodinjstva najpomembnejše življenjsko okolje, ki je vsakemu meščanu nudilo zaščito in pomoč, hkrati pa je zadovoljevalo potrebo po družabnosti. Cehi so namreč svoje pripadnike zaobjeli s korporativnimi normami, ki so dajale mojstrom, njihovim družinam, pomočnikom in vajencem družbeno identiteto in orientacijo. Zato so tudi zabave in slavja izhajale iz široke tradicije cehovskih mojstrov in pomočnikov. (Največkrat je šlo za ceremonialne stanovske družabnosti, ki so ob določenih dneh v letu vedno znova potrjevale "življenjsko zvezo" članov ceha ter za korporativno udeležbo na različnih cerkvenih in posvetnih slavjih)¹⁵. Ker so sinovi običajno prevzeli poklic svojih očetov, je bilo tako celotno življenje meščana (od rojstva, preko vzgoje in izobrazbe, od poklicne dejavnosti preko socialne varnosti v starosti ali pri boleznih) v znaku ceha. Ceh je bil začetek in konec socializacije. Nadziral je tudi izpolnjevanje strogih moralnih norm, pomembnega dela meščanske "časti", s katerimi so iz meščanske skupnosti izključili nezaželjene elemente. Cehovski mojstri

¹³ ZAC, Rok 13/1, Denkmal der aufgenommenen Bürger.

¹⁴ Na začetku 19. stoletja je v Celju delovalo kar 12 cehov, in sicer: ceh pekov, mesarjev, usnjarjev, čevljarjev, tkalcev, barvarjev, krojačev, klobučarjev, lončarjev, kovačev in kolarjev, zidarjev, kamnosekov in tesarjev ter mizarjev, ključavničarjev, veleurarjev in puškarjev. Prim. Janko Orožen, Zgodovina celjske obrti, v: Obrtna razstava v Celju. Vodič po razstavi in mesto Celje z okolico, Celje 1935, str. 36; Po Göthovi statistiki pa so leta 1843 imeli cehovske skladnice »mizarji, sodarji, urarji, puškarji, kovači, kolarji, lončarji, mesarji, barvarji, krojači, čevljarji, usnjarji in peki«. Prim. Kuret, Slovensko Štajersko, prvi del, 1. snopič, str. 109.

¹⁵ Čeprav so cehi v 19. stoletju v boju z državo in načeli gospodarskega liberalizma hitro izgubljali svoj pomen in kompetence, je cehovski model družabnosti še dolgo živel, saj je nanj vplivala destabilizacija starih življenjskih svetov. Zlasti v manjših mestih, kakršno je bilo Celje, lahko spremljamo korporativno udeležbo mestnih cehov v vsakoletni procesiji na Telovo in patriarhalno kontrolo mojstrov nad družabnostjo svojih vajencev še vse do srede 19. stoletja.

so namreč morali budno paziti na življenje svojih vajencev in pomočnikov, cehovsko predstojništvo pa je nadziralo tudi življenje mojstrov samih¹⁶.

Meščani so morali svoje privilegije in identiteto vedno znova zagotavljati nasproti različnim stranem. Vedno bolj moteče poseganje države, ki je poskušala z »birokratsko penetracijo« poenotiti in posodobiti delovanje nižjih oblastev (zlasti na sodnem in upravnem področju), so celjski meščani znali vsaj deloma nevtralizirati z izigravanjem in sprenevedanjem. V obrambi svojega sveta so bili relativno uspešni tudi nasproti večini prebivalcev mesta (množici dninarjev in poslov) in okoliškimi zemljiškimi gospostvom, ki so vzpodbujala kmečko trgovino ter založniški sistem. Toda tudi proti zahtevam drugih nosilcev pravic Celjani niso nikoli kapitulirali. Tako je po osemletni pravdi (1803-1811) s celjskim opatom Hobelnikom, ki je od meščanov zahteval desetino za vse v sedemdesetih letih 18. stoletja med meščane razdeljene (in v njive spremenjene) pašnike v okolici mesta, celjski magistrat dosegel oprostitev plačevanja desetine od vseh novih kot tudi starih magistratu služnih zemljišč¹⁷. Nasproti okoliškemu slovenskemu prebivalstvu pa so si znali ohraniti svoje stare pravice tudi na jezikovnem področju¹⁸.

Kot vodilo za življenjski svet meščanov so veljali od cesarja potrjeni privilegiji, mestni statuti, a tudi nenapisane norme vsakdanjega (so)življenja. Teh nenapisanih norm se je meščanstvo držalo iz generacije v generacijo in jih je v vsakdanjem življenju - zlasti pri posebnih priložnostih (sprejemih v meščanstvo, meščanskih slavjih) - nenehno potrjevalo z določenimi simboličnimi dejanji. Zaradi tega je bilo življenje v mestu močno formalizirano in ritualizirano. To ni veljalo le za politični in gospodarski red, temveč za celotno vsakdanje življenje. Vsa življenjska področja meščanstva so se namreč tesno prepletala. Produktivna in reprodukcijska sfera sta bili trdno povezani v sistem "totalnega delovnega življenja", ki ga je sicer pogosto prekinjal (in mu določal ritem) izredno dinamičen cikel javnih (cerkvenih in posvetnih) praznikov in slavij. Tako je bil vsak meščan vključen v komplicirano mrežo političnih, ekonomskih in družbenih odnosov, ki so mu nalagali številne omejitve, hkrati pa so mu zagotavljali tudi »svoboščine« in »privilegije«, ki jih ostali

Tako je bilo npr. strogo prepovedano prešuštvo, pijančevanje, preklinjanje, pretepanje, kartanje in obrekovanje. Pravila lončarskega ceha so celo določala, da mora mojster, ki zapusti svojo ženo, prenehati z opravljanjem obrti, dokler se ne vrne k njej. Prim. Janko Orožen, *Zgodovina celjske obrti*, str. 40.

Orožen, *Celjski meščani in cerkvena zgodovina (Pravni spor iz preteklih dni)*, v: *Kronika slovenskih mest 1934*, str. 302-305.

Ko je oktobra 1810 v Celje prispel cesar Franc s soprogo Marijo Ludoviko, so ga meščani prosili, naj jim povsem prepusti minoritsko cerkev za nemško službo božjo, ker da so v farni cerkvi Sv. Danijela - zaradi okoliškega prebivalstva - samo slovenske maše. V naslednjem letu je cesar (z dekretom z dne 15. 3. 1811) tej želji Celjanov ustregel. Mestu je podelil cerkev s pogojem, da mora samo skrbeti za njeno ureditev in vzdrževanje. Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli*, str. 341.

prebivalci mesta niso bili deležni. Stanovska eksistenca je namreč pomenila sistematično obliko »privilegiranja« (oziroma »deprivilegiranja«), zato je bilo treba njeno upravičenost (in pravičnost) nenehno utemeljevati z religijo, tradicijo in moralno prisilo. Pri tem pa je igralo izjemno veliko vlogo patriarhalno »razširjeno gospodinjstvo« (das ganze Haus), tista celica stare družbe, v kateri je imel meščan kot hišni poglavar vso oblast (in odgovornost) nad člani družine in vsemi v hiši živečimi člani gospodinjstva (vajenci, pomočniki, posli).

Čeprav se življenjski svet celjskega, moralni ekonomiji cehovskega sveta podrejenega tradicionalnega meščanstva, vse do štiridesetih let ni bistveno spreminjal, so se od srede 18. stoletja tudi v mestu ob Savinji morali soočiti z nosilci nove (civilne) meščanske družbe, ki je bila stari diametralno nasprotna. Prvi znanilci novega ideala meščanske (civilne) družbe so bili pri celjski kresiji zaposleni državni uradniki, v glavnem izobraženci, ki so si - stoječ izven tradicionalne stanovske členitve - že zelo zgodaj prizadevali za reformo tradicionalno poznofevdalne stanovske družbe. Tako je npr. celjski okrožni glavar Ehrenberg leta 1790 dvorni pisarni predlagal, naj dobe meščani (a tudi kmetje) večje zastopstvo v deželnih stanovih¹⁹. Ob državnih uradnikih, katerih število je v mestu naraščalo hkrati s širitvijo pristojnosti okrožnega urada in drugih državnih oblastev²⁰, pa so bili zagovorniki novega ideala meščanske (civilne) družbe in novih vrednot, kot so individualnost, izobrazba, toleranca, odprtost, zadovoljstvo, tudi profesorski na leta 1808 ustanovljeni celjski gimnaziji²¹ ter pripadniki nekaterih drugih (sicer redkih) intelektualnih poklicev (npr. odvetniki). Tako se je ob domačem, predvsem z obrtjo (in trgovino) ukvarajočim tradicionalnim meščanstvom, že v zadnji tretjini 18. stoletja pojavil nov svet »meščanstva po izobrazbi«, ki se je v predmarčnem obdobju le še krepil.

Napetosti med tradicionalnim in novim meščanstvom, ki so bile zlasti močne na začetku obravnavanega obdobja²², so v tridesetih in štiridesetih letih skoraj popolnoma izginile. V poldrugem desetletju pred marčno revolucijo je tudi domača tradicionalna meščanska elita hitro prevzemala ideale in vrednote novega meščanstva. Čeprav je ostal stari cehovski svet vse do konca obravnavanega obdobja še vedno izjemno močan, je vse več obrtnikov zapuščalo stare ideale.

¹⁹ Gubo, Geschichte der Stadt Cilli, str. 323.

²⁰ Leta 1843 je bilo v Celju 52 uradnikov. Prim. Kuret, Slovensko Štajersko, prvi del, 1. snopič, str. 103.

²¹ V predmarčnem obdobju so na celjski gimnaziji poučevali Ivan Anton Zupančič, Johann Gabriel Seidl in nekaj časa Rudolf Gustav Puff, veliki humanisti in pisatelji.

²² Začetna socialna distanca nasproti svetu meščanstva po izobrazbi je imela različne motive. V glavnem je bila motivirana z moralnimi razlogi, saj je šlo za obrambo stare cehovske »samooomejvalne« kulture. Zlasti na področju spolnosti so bili uradniki bolj svobodni, medtem ko so bila nezakonska rojstva v nasprotju s cehovsko moralno.

Socializacija meščanskih sinov ni potekala le preko cehov, ampak vedno bolj preko šole in društev. Moralna ekonomija cehovskega sveta, ki je postavljala meje individualni želji po bogastvu, njegova notranja logika, ki je temeljila na načelu »samoomejevanja potreb«, se je v predmarčnem obdobju nezadržno podirala²³. Vrednote novega meščanstva so postajale tudi vedno pomembnejši del življenjskega sveta starega, tradicionalnega meščanstva.

Pri uveljavljanju novih vrednot in idealov so igrala izjemno pomembno vlogo društva, ki jih v obravnavanem obdobju tudi v Celju ni manjkalo. Na eni strani je šlo za strokovne asociacije, v katerih so meščani poskušali javno obravnavati nekatere strokovne, zlasti gospodarske probleme. Takšna je bila celjska podružnica leta 1819 v Gradcu ustanovljene Štajerske kmetijske družbe, ki je bila v predmarčnem obdobju izjemno aktivna²⁴. Na drugi strani pa je šlo predvsem za društva, ki so poskušala zapolniti vrzeli meščanstva na družabnem področju. V predmarčnem obdobju so se med celjskim meščanstvom najbolj uveljavili Kazina, celjsko Glasbeno društvo²⁵ in leta 1821 ustanovljeno diletantsko gledališče²⁶, ki je bolj ali manj uspešno delovalo skozi celo predmarčno obdobje²⁷. Seveda pa je na proces nastajanja in krepitve novega meščanstva (po izobrazbi in premoženju) še najbolj vplival sam gospodarski in družbeni razvoj. Zlasti prihod železnice (1846) je v kratkem času bistveno spremenil strukturo celjskega prebivalstva in meščanstva. In ko je dve leti zatem (1848) izbruhnila revolucija, se je pokazalo, da je bil - v

²³ V dobi zgodnje industrializacije so si tudi mnogi celjski obrtniki s prizadevnostjo in spretnostjo ustvarili precejšnje premoženje. V predmarčnem obdobju je bil tako najbogatejši Celjan zvonar Johann Steinmetz. Poleg svoje zvonarske delavnice na Jožefovem hribu je bil lastnik gosposčin Zalog, Grmovje in Helfenberg, poleg tega pa še posameznih realitet v Novem Celju, nekdanjega minoritskega imenja, pivovarne pri ljubljanskih vratih in opekarne pri Drešnji vasi. Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli*, str. 354.

²⁴ Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli*, str. 347.

²⁵ Godbeno društvo so Celjani prvič ustanovili že leta 1801, vendar so ga morali šest let kasneje zaradi »žalostnih razmer časa« razpustiti. Društvo je formalno obnovilo svoje delovanje leta 1832 in ostalo pri življenju do leta 1846, ko so ga »zaradi pomanjkanja smisla za glasbo« med celjskimi meščani uradno razpustili. Prim. Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli*, str. 332, 337; Ivanka Zajc-Cizelj, *K zgodovini glasbe v Celju (1824-1866)*, Celjski zbornik 1987, str. 306.

²⁶ Do tega časa so v Celju gostovale potujoče gledališke skupine. Leta 1815 je v opuščnem minoritskem samostanu gostovala skupina s Kotzebuejevo veseloigro *Die beiden Klingsberg* ali *Wie der Vater, so der Sohn*. Dne 1. marca 1817 je v Celju gostovala štajerska privilegirana gledališka skupina pod vodstvom Josefa Bratscha, ki je odigrala Kotzebuejevo igro *Der Graf von Burgund*. Dve leti kasneje so si Celjani lahko ogledali več Schillerjevih iger (*Willhelm Tell*, *Maria Stuart*) ter igro *Paraplumacher Staberl Hochzeitstag* ali *Der Kourier in Wien* avtorja Adolfa Bäuerleta, ki jih je v mestu ob Savinji uprizorila neka nemška potujoča skupina pod vodstvom Karla Friedricha Domuratusa. Prim. Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli*, str. 346.

²⁷ Tako je neznan uradnik, ki je izpolnjeval vprašalnice Georga Gotha, leta 1843 zapisal: "Celjski meščani obiskujejo poleti gledališče, pozimi kazino. Drugih zabavišč v mestu ni. Priljubljen je sprehod na (vojaško) vežbališče zunaj ljubljanskega predmestja po drevoredu, ki je bil zasajen šele pred nekaj leti". Niko Kuret, *Slovensko Štajersko*, prvi del, 2. snopič, str. 121.

času Jožefa II. začeti - proces oblikovanja novega meščanstva (po premoženju in izobrazbi), te heterogene družbene skupine s skupnim kulturnim habitusom, v preteklih sedmih desetletjih tudi v Celju več kot uspešen.

DIE BÜRGERWELT 1780-1848

Zusammenfassung

Von den achtziger Jahren des 18. bis zu den vierziger Jahren des 19. Jahrhunderts war Celje (Cilli) eine kleine Provinzstadt mit ungefähr 200 Häusern und 1800 Einwohnern, die überwiegend Gewerbe (und Handel) trieben, noch immer aber auch in der Landwirtschaft tätig waren. Der Grundstein der inneren Ordnung in der Stadt bildete das Bürgerrecht, ein eingeschränktes (persönliches) Recht, das allen, die es genossen, eine privilegierte Stellung gegenüber den anderen Stadteinwohnern sicherte. Die Bürger, als Gemeinschaft der Einwohner mit dem Bürgerrecht ausgestattet, die die festgeschriebenen und die ungeschriebenen Normen des städtischen Zusammenlebens beachteten, und in der Lage waren, mit ihrem Besitz oder ihrer Bildung für ihren Unterhalt zu sorgen, bildeten nur einen kleinen Teil der Bevölkerung von Celje. Im Jahre 1812, als die Frage der Aufteilung des Stadtwaldes in Pečovnik (Petschounik) aufgeworfen wurde, waren unter den Berechtigten nur 158 Bürger von Celje.

Unter den Celjer Bürgern herrschten Gewerbetreibende deutlich vor. Von 160 Personen, denen im Zeitraum 1801-1804 das Bürgerrecht verliehen wurde, stammte der Großteil (129) aus den Reihen verschiedener Gewerbetreibender, Angehöriger einer der Celjer Zünfte. Neben der Familie stellte die Zunft für die Celjer Bürger und ihre Familienangehörigen den wichtigsten Lebensbereich dar, der jedem Bürger Schutz und Hilfe bot, darüberhinaus befriedigten dort die Bürger ihr Bedürfnis nach geselligem Leben. Da die Söhne gewöhnlich den Beruf ihrer Väter übernahmen, stand das ganze Leben des Bürgers (von der Geburt, über die Bildung und Erziehung bis zur Berufstätigkeit und sozialen Sicherheit im Alter oder Krankheitsfall) im Zeichen der Zunft. Die Zunft bedeutete den Beginn und das Ende der Sozialisierung. Sie überwachte die Erfüllung von strengen moralischen Normen, eines bedeutenden Bestandteils der bürgerlichen "Ehre", womit unerwünschte Elemente aus der bürgerlichen Gemeinschaft ausgeschlossen wurden. Alle Lebensbereiche des Bürgertums waren nämlich eng verflochten. Jeder Bürger war in das komplizierte Netz von politischen, ökonomischen und gesellschaftlichen Beziehungen eingebunden, die ihm zahlreiche Einschränkungen auferlegten, zugleich aber auch "Freiheiten" und "Privilegien" sicherten, welche die anderen Stadteinwohner nicht genossen.

Obwohl sich die Lebensform des der moralischen Ökonomie der Zunftwelt unterworfenen traditionellen Celjer Bürgertums bis in die vierziger Jahre nicht

wesentlich veränderte, war man seit der Mitte des 18. Jahrhunderts auch in der Stadt an der Savinja (Sann) mit den Trägern einer neuen (zivilen) bürgerlichen Gesellschaft konfrontiert, die der alten diametral gegenüberstand. Die ersten Boten des neuen Ideals der bürgerlichen (zivilen) Gesellschaft waren die bei dem Celjler Kreisamt angestellten Staatsbeamten, überwiegend Intellektuelle, die - außerhalb der traditionellen Ständegliederung stehend - bereits sehr früh für die Reform der traditionellen spätfudalen Ständegesellschaft eintraten. Die Befürworter des neuen Ideals der bürgerlichen (zivilen) Gesellschaft und neuer Werte wie Individualität, Bildung, Toleranz, Offenheit, Zufriedenheit, waren die Professoren an dem 1808 gegründeten Celjler Gymnasium sowie Intellektuelle aus einigen anderen (seltenen) Berufsbereichen (z.B. Juristen). So tritt bereits im letzten Drittel des 18. Jahrhunderts zum heimischen, vor allem gewerbe- und handeltreibenden traditionellen Bürgertum die neue Welt des Bildungsbürgertums, das im Vormärz nur noch erstarkte. Die Spannungen zwischen dem traditionellen und dem neuen Bürgertum, die besonders am Anfang des behandelten Zeitraums stark ausgeprägt waren, verschwanden in den dreißiger und vierziger Jahren fast zur Gänze. Anderthalb Jahrzehnte vor der Märzrevolution übernahm auch die heimische traditionelle bürgerliche Elite schnell die Ideale und Werte des neuen Bürgertums. Obwohl die alte Zunftwelt bis zum Ende des behandelten Zeitraums noch stark an den alten Normen festhielt, gaben immer mehr Gewerbetreibende ihre alten Ideale auf. Die Sozialisierung der bürgerlichen Söhne verlief nicht nur über die Zünfte, sondern immer stärker über die Schulen und Vereine. Die moralische Ökonomie der Zunftwelt, die dem individuellen Wunsch nach Reichtum Grenzen setzte, ihre innere Logik, die auf dem Prinzip der "Selbsteinschränkung der Bedürfnisse" beruhte, brach im Vormärz unaufhaltsam zusammen. Die Werte des neuen Bürgertums wurden in den Jahren vor der Revolution von 1848 ein wichtiger Bestandteil der Lebenswelt des alten, traditionellen Bürgertums.

WORLD OF THE TOWNSPEOPLE 1780 – 1848

Abstract

From the 1780s to the 1840s, Celje was a small provincial town with about 200 houses and 1800 inhabitants, most of whom were engaged in crafts (and trade), although there were still some who carried on with farming activities. The mainstay of inner order within the town was the Civic Right, a limited (personal) right which placed all those who enjoyed it in a privileged position with regard to the other inhabitants of the town. The burghers, as a community of those who enjoyed the civic right, respected the written and unwritten norms of civic coexistence, and who were capable of ensuring their own subsistence through their wealth or knowledge, in fact constituted only a small part of the population of Celje. In 1812, when there arose the question of subdividing the town forest in Pečovnik, there were no more than 158 burghers of Celje holding civic rights.

Amongst the burghers of Celje, it was the craftsmen and tradesmen who overwhelmingly dominated. Out of the 160 people who, during the years 1801-1804, were accorded the honourable status of burgher of Celje, the great majority (as many as 129) were craftsmen and tradesmen of a great variety of occupations, all of whom belonged to one of the Celje guilds. For burghers and members of their households, it was the guild which - together with the family - represented the most important living environment, offering every burgher protection and assistance, while at the same time satisfying the need for social companionship. Since the sons most often followed in their fathers' professions, the entire life of the burghers - from birth, upbringing and schooling, from professional activity through social security in old age or in sickness - revolved around the guild. The guild was the beginning and end of social life: it also ensured adherence to the strict moral norms which formed an important part of civic "honour", and which served for the exclusion of undesirable elements from the community of burghers. Thus, all areas of life of the burghers were closely intertwined. Every burgher was caught up in a complicated web of political, economic and social relations, which imposed upon him numerous constraints, while at the same according him many "great freedoms" and "privileges" which were not shared by other townsfolk.

Despite the fact that, right up to the 1740's the life of the traditional townsfolk of Celje - subjected to the moral economy of the world of the guilds - did not significantly change; after the mid-18th c. the citizens of the town on the Savinja also had to confront those who were bringing in a new (civil) burgherly society, one

which was directly opposed to the old establishment. The first precursors of the new ideal of a burgherly (civil) society were the state public servants employed by the Celje *kresija* (administration), mainly educated officials who - by remaining outside the traditional clannish order of status - very early on began to concern themselves with reform of this traditional, late-feudal, status-ordered society. The proponents of this new ideal of a bourgeois (civil) society, and of the new values - such as individual freedom, education, tolerance, openness, and personal satisfaction - included teachers at the Celje *gimnazija* (founded in 1808), and, though to a lesser extent, members of other intellectual professions (e.g. advocates). Thus, in addition to the traditional burghers, who were mainly engaged in crafts (and trade), during the last third of the 18th c. there emerged a new world of "burghers by education" who, during the period preceding the March revolution, became increasingly stronger. During the 1830s and 40s, however, the tensions between the traditional and the new burghers - which had been especially powerful at the beginning of the period under study - were almost completely dissipated. During the half-century leading up to the March revolution, the traditional, local burgher elite swiftly adopted the ideals and values of the new bourgeoisie. Although the old world of the guilds still remained extremely powerful right up to the end of this period, an ever increasing number of craftsmen was abandoning the old ideals. Social contact between the sons of the burghers no longer took place solely through the guilds, but rather far more through the schools and societies. The moral economy of the world of the guilds, which had set limits to the individual's desire for wealth, and its inner logic which was based on the principle of the "self-limitation of needs", was irrepressibly broken down during the pre-March period. During the years preceding the revolution of 1848, the values of the new bourgeoisie had already become an important part of the old, traditional burghers's way of life.

Andrej Studen

**K ZGODOVINI CELJSKEGA
BIVANJSKEGA
VSAKDANJIKA
V PREDMARČNI DOBI**

Po hudem požaru leta 1687 so hkrati z obnovo mesta Celja ob obzidju začele nastajati ulice, mestno obzidje pa je že takrat polagoma izgubljal svoj obrambni pomen. Zavoljo tega so nanj začeli naslanjati tudi hiše. Leta 1687 je mesto štel 130 hiš, leta 1711 177, leta 1783 pa 182. Nekatere hiše so bile celo prazne. Ti podatki kažejo, da je mestna rast v 18. stoletju praktično zastala.¹

V 80. letih 18. stoletja so mesto pestile hude finančne težave. Da bi si finančno opomoglo, so 20. januarja 1785 s cesarskim dovoljenjem na dražbi prodali odsluženo mestno obzidje in obrambne jarke, in sicer obzidje za 1181 goldinarjev 53 krajcarjev, jarke pa za 901 goldinar. Začelo se je postopno podiranje in izravnavanje obzidja, podobna usoda pa je zadela tudi mestna vrata. Najprej, še pred prodajo obzidja, leta 1775, so podrli ljubljanska vrata, ker so močno ovirala promet. Graška vrata so podrli leta 1804, vodna vrata pa so izginila šele leta 1851.²

Podrtje mestnega obzidja je tako za Celje kot za mnoga druga srednjeevropska mesta odpravilo tradicionalne omejitve. Podrtje mestnega obzidja in zasutje obrambnih jarkov je bilo zunanje znamenje nastajajoče spremembe v mnogih mestih. "Spremembam v vojaški tehniki kot tudi spremenjenim zahtevam trgovine in prometa so ti obrambni nasipi postali odvečni oziroma so jih ovirali. Potek rušenja je imel velik simbolni pomen: mesto, ki se je do sedaj v dobesednem smislu 'definiralo' s svojim obzidjem in se tako izrazito ločevalo od okolice, je odstranilo svojo mejo in s tem naredilo... naravnost revolucionaren preobrat v popolnoma novo smer. Karakteristika mesta od sedaj ni bila več njegova zaprtost, temveč odprtost."³

Podrtje obzidja je omogočilo "razvoj iz oklepa. Mestni organizem se je čedalje bolj razraščal ob obeh glavnih prometnih žilah - proti Gradcu (na sever) in proti Ljubljani (na zahod)".⁴ Za mesto ob Savinji je seveda treba poudariti, da je širjenje iz starega mestnega jedra dobilo podporo šele po prihodu južne železnice leta 1846, ki je poživila trgovino in prinesla prve sunke industrializacije. Mestna rast je podobno kot v 18. stoletju zastala tudi v prvi polovici 19. stoletja. Prava rast in širjenje mesta se je tako začela šele v drugi polovici 19. stoletja. To ponazarjajo že

¹ Glej: Peter Povh, Celjska arhitektura v 19. stoletju, Zbornik za umetnostno zgodovino, 1972, str. 82.

² Glej: Ignac Orožen, Celska kronika, Celje, 1854. str. 173; Andreas Gubo, Geschichte der Stadt Cilli, Gradec, 1909, str. 320; Janko Orožen, Posesna in gradbeno zgodovina Celja, Celje, 1957, str. 9.

³ Jürgen Reulecke, Geschichte der Urbanisierung in Deutschland, Frankfurt am Main, 1985, str. 15.

⁴ Peter Povh, Celjska arhitektura v 19. stoletju, Zbornik za umetnostno zgodovino, 1972, str. 82.

podatki o številu hiš. Konec 18. stoletja, leta 1798, je mesto štelo 192 hiš, leta 1840 je imelo 203 hiše, leta 1865 pa že 350 hiš.⁵

Naravnost usodno prelomnico v gradbenem razvoju mesta pa predstavlja velik požar, ki je 5. aprila 1798 skoraj popolnoma upepelil mesto. Požar, menda najhujši v celi zgodovini mesta, je na veliki četrtek zaradi neprevidnih dekel izbruhnil v minoritskem samostanu. Po samostanskih izbah je tedaj ležalo veliko bolnih vojakov, ki so se vrnili iz Italije, na samostanskem podstrešju pa so bili spravljene njihovi telečnjaki, napolnjeni z naboji. Samostanske dekline so po besedah gospoda pl. Gadolle peklo ribe, ki so jih baje žive metale v vrelo mast. Premetavajoče se ribe so mast razmetale na vse strani in ogenj je bil tu. Ko se je vnela streha, so se naboji začeli vžigati in pokati ter povzročili hitro širjenje ognja na sosednje stavbe, tako da se je kmalu celo mesto znašlo v plamenih. Prebivalci so zaradi šviganja plamenov in strašanske vročine panično bežali iz mesta. Največja nesreča pa, kot v Celski kroniki poroča Ignac Orožen, se je pripetila v Mlinarski ali takratni Kolodvorski ulici, kjer so v Šandorjevi hiši našli šest sežganih mrličev: čevljarja Martina Šandorja, njegovo ženo Ano Marijo in njune štiri otroke. Po Orožnovih besedah je k Šandorjevi hiši menda ves splašen prijočil osemletni fantič, ki so ga Šandorjevi začeli klicati in vabiti v svojo gorečo hišo. Fantič je že stopil na hišni prag, a ga je na srečo rešila strašne smrti sedemletna zlatarjeva hči Barbara Kopf. Fantiču je bilo ime Franc Schneider, pozneje je bil zelo razgledani celjski opat.⁶

19. septembra 1798 je bilo strašansko vroče. Znameniti popotnik Ernst Moritz Arndt je ob dveh prispel v Celje in si privoščil vino, kruh in sir. V svoj potopis je zapisal: "Mestece je to pomlad skoraj popolnoma pogorelo in vsi se ukvarjajo z gradnjo, ki pa jo lahko prihodnji ogenj prav tako zlahka opustoši, saj je večina novogradenj žal spet pokrita s škodlami. Sprehodil sem se po mestu in si ogledal grozote opustošenja in obnovo".⁷

⁵ Podatke za leto 1798 navaja, denimo, Andreas Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli, Gradec*, 1909, str. 329; za leto 1840 glej: Niko Kuret, *Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848*, Prvi del, 1. snopič, Ljubljana, 1985, str. 103; za leto 1865 pa Peter Povh, *Celjska arhitektura v 19. stoletju*, Zbornik za umetnostno zgodovino, 1972, str. 82.

⁶ Ignac Orožen, *Celska kronika*, Celje, 1854, str. 179-180; Andreas Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli, Gradec*, 1909, str. 329; Janko Orožen, *Zgodovina Celja in okolice*, I. del, Celje, 1971, str. 592. Zanimive so razlike v številkah pri posameznih avtorjih. Ignac Orožen pravi, da je pogorelo celo mesto, razen 13 hiš, ki so pogorele leta 1794 in so bile krite s strešno opeko. Andreas Gubo pravi, da je od 192 hiš ostalo le šest nepoškodovanih, Janko Orožen pa, da je zgorelo 192 hiš, nepoškodovane pa so ostale samo štiri hiše.

Ernst Moritz Arndt, *Sehnsucht nach der Ferne*, v: *Traumreisen und Grenzmessungen. Reisende aus fünf Jahrhunderten über Slowenien*, Hg. von Klaus Detlef Olof in Miloš Okuka, Celovec, 1995, str. 55-56.

Obnova mesta je bila prva leta po požaru dejansko le zasilna in je le polagoma postajala trajna. Iz Arndtovega potopisa je razvidno, da niso kar naenkrat prekinili s starim načinom gradnje in s starimi oblikami. A sčasoma so se tudi Celjani vendarle začeli od njih oddaljovati, več pozornosti pa so posvetili tudi estetskemu videzu stavb in ulic.⁸

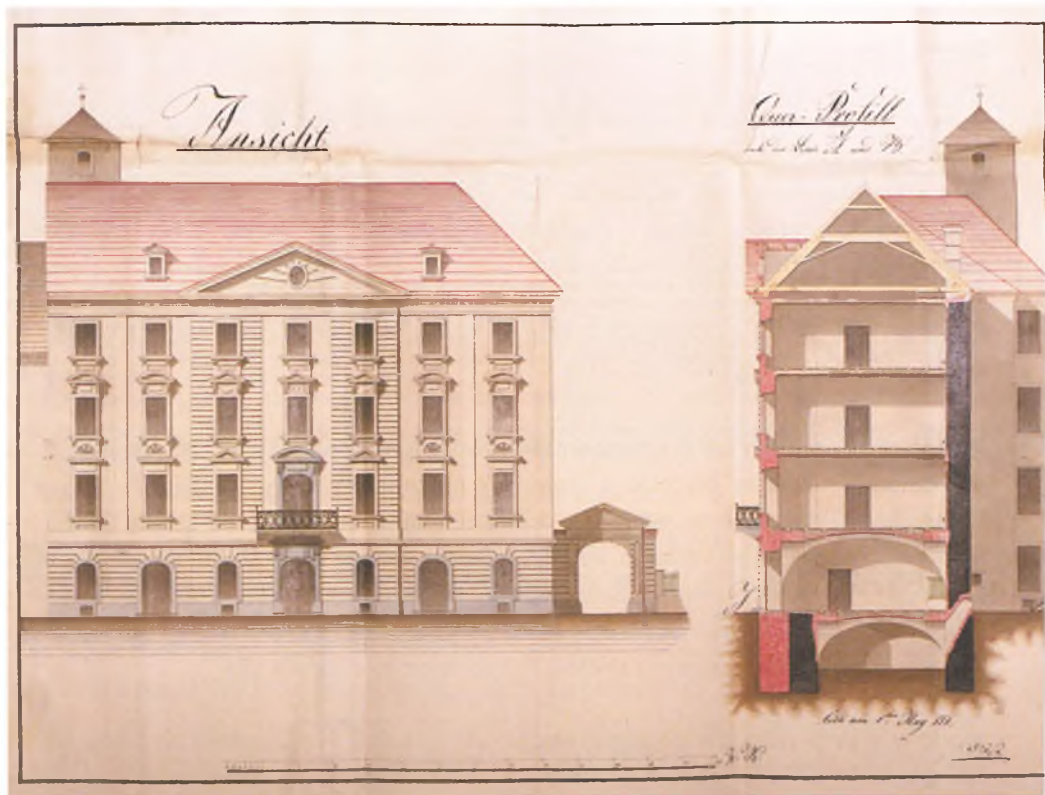
Konec 18. stoletja pa tudi simbolično končuje srednjeveško in baročno fazo mestnega razvoja. Celje, ki je bilo dotlej ujeta v meje paralelograma, začrtanega z obrambnim obzidjem, se je začelo počasi razraščati. Hiše, ki so bile prej pretežno pritlične in krite s skodlami, so postale bolj zidane in višje. Ob starem jedru so se začele nizati nove ulice, nekdanja pravilna mestna zasnova pa je postajala čedalje bolj iregularna. Stavbne črte novih hiš znotraj starega mestnega jedra so ostale sicer več ali manj nespremenjene, saj so bile pogojene z deloma že v srednjem veku začrtano parcelacijo, nove stavbe izven njega pa so se le še deloma organsko navezoval na dano mestno tkivo. Rastle so ob novih ulicah, predvsem ob poglavitnih komunikacijskih žilah, ob tedanji Graški in Ljubljanski cesti, saj sta bili strugi Savinje in Voglajne naraven branik proti širjenju mesta v smeri proti jugu in vzhodu. A tudi predmestja, katerih zametki so nastali že v drugi polovici 18. stoletja, so se vedno bolj razraščala. Nekdanje cehovsko-trgovsko mestece je vedno bolj dobivalo značaj pomembnega gospodarskoupornega, pozneje pa tudi industrijskega središča, kar je pogojevalo nastanek in rast velikih stanovanjsko-najemniških hiš v mestnem jedru. Če k temu prištejemo še številne javne stavbe, kot so upravna poslopja, šole in drugo, je pred nami podoba Celja, kakršno nam posredujejo vedute 19. stoletja.⁹

Iz Göthove statistike (1843) je razvidno, da je bilo stanje poslopij v glavnem dobro in da so bila zidana v novem načinu. Meščani so si zelo prizadevali za olepšavo mesta. Pomembnejša poslopja so bila vojašnica, nekoč sedež gosposčine celjskega gradu in last grofov Celjskih, z velikim dvoriščem, štirinadstropna, zelo obsežna stavba na začetku Grajskega trga, dalje poslopje c.kr. okrožnega urada v Poštni ulici, novo rotovško poslopje prav tam, tako imenovana Schnepfleitnerjeva hiša na trgu, last Jožefa Novaka. Kresijsko poslopje, ki ga je sezidal erar leta 1824, je bilo imenitno in prostorno. Prav tako rotovž. Drugi kameralni uradi so imeli prostore v zasebnih hišah.¹⁰

⁸ Glej: Janko Orožen, *Posesna in gradbena zgodovina Celja*, Celje, 1957, str. 10.

⁹ Ivan Stopar, *Stare celjske upodobitve*, Celje, 1980, str. 10.

¹⁰ Niko Kuret, *Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848*, Prvi del. 1. snopič, Ljubljana, 1985, str. 103.

Načrt pročelja in prečni prerez nekdanje Steinmetzove stanovanjske hiše na današnji Prešernovi ulici, 1828.
Zgodovinski arhiv Celje.

V predmarčni dobi "mesto še ni regulativno posegalo v gradbene pravice meščanov, pač pa je to delal okrožni urad, ki je imel svojega inženirja. V drugi polovici 18. stoletja sta to bila Kres in Jernejc, v prvi polovici 19. stoletja pa ing. Friderik Byloff, Paul Posener in Karl Platzer... Mesto v prvi polovici stoletja še ni bilo tesneje povezano s svojimi tremi predmestji (Ljubljanskim, Graškim in Vodnim)... in dolgo ni moglo premagati svoje gospodarske stagnacije, iz katere mu je pomagala šele železnica".¹¹ Za meščansko stavbarstvo v predmarčni dobi je značilno vztrajanje pri podedovani stavbni tradiciji, vendar kljub temu številne prezidave, povečave in nadzidave stanovanjskih hiš v tem času kažejo na večje udobnostne zahteve takratnega meščanstva.

V mestu so prevladovala pritlična hiša, enonadstropnih je bilo manj, dvonadstropne in še posebno tronadstropne so bile redke. Tipične in za celjske obrtnike in trgovce še vedno najprimernejše stavbe so bile ozke in globoke enonadstropne hiše. V pritličju je bila veža in lokal, v nadstropju pa stanovanje. Zadaj je bilo dvorišče z gospodarskim poslopjem in vodnjakom, pogosto tudi s hlevom za konje in govedo. Tam je bila tudi drvarnica, kolarnica, shramba za seno, še kakšna soba, v večjih hišah pa je bila na dvorišču ali v kleti še ledenica. Za mnogimi hišami so bili še vedno vrtovi in travniki.¹²

Večina stanovanjskih hiš in gospodarskih poslopij je bilo še konec 18. stoletja kritih s skodlami, nekatera pa celo s slamo in nevarnost požara je bila zelo velika. Notranjeavstrijski požarni red iz leta 1782 in štajerski deželni red iz leta 1792 sta sicer odpravljala lesene hiše in dimnice, vendar je bilo enih in drugih še vso prvo polovico 19. stoletja precej. Šele deželni stavbni red iz leta 1857 je ponovno prepovedal graditev lesenih hiš, zahteval pa je tudi, da morajo hiše graditi poklicni zidarji, obokane kleti, opečno strešno kritino, zidane dimnike ipd.¹³

Vlada je zaradi pogostih požarnih nesreč 20. oktobra 1792 izdala za Štajersko še "posebno in obširno navodilo, kako se je treba varovati ognja in kaj je treba ukreniti in pripraviti, da se požar hitro omeji in pogasi".¹⁴ V Celju so izbruhnili hudi požari zlasti v zadnji petini 18. stoletja - leta 1783, leta 1794 in leta 1798, ki smo ga že omenili. Meščani so si pri gašenju že pomagali s preprosto brizgalno,¹⁵

¹¹ Jože Curk, Slovenještajerski trgi in mesta v 19. stoletju, Časopis za zgodovino in narodopisje, št. 1-2, 1979, str. 225-226.

¹² Glej: Janko Orožen, Posestna in gradbena zgodovina Celja, Celje, 1957, str. 10; Peter Povh, Celjska arhitektura v 19. stoletju, Zbornik za umetnostno zgodovino, 1972, str. 86.

¹³ Glej: Jože Curk, Slovenještajerski trgi in mesta v 19. stoletju, Časopis za zgodovino in narodopisje, št. 1-2, 1979, str. 212.

¹⁴ Josip Mal, Zgodovina slovenskega naroda, Celje, 1993, str. 140.

¹⁵ Glej: Janko Orožen, Zgodovina Celja in okolice, I. del, Celje, 1971, str. 592.

požarna varnost pa se je nekoliko izboljšala šele tekom prve polovice 19. stoletja. Na začetku 40. let je mesto imelo že tri velike in dve prenosni brizgalni. Od vseh hiš v mestu (203) jih je bilo 67 zavarovanih pri Notranjeavstrijski zavarovalnici v Gradcu, nekaj malega pa pri zavarovalnici v Trstu.¹⁶

* * *

Tipičen primer celjske obrtniško-trgovske hiše je bila, denimo, hiša Wolfganga Prambergerja v Gosposki ulici. Hiše danes ni več, ker jo je 14. februarja 1945 porušila bomba.¹⁷ Leta 1828 jo je kupil Johann Steinmetz, znani zvonar in pivovarnar, tudi lastnik gospostva Zalog pri Žalcu. Iz istega leta so se ohranili gradbeni načrti o adaptaciji hiše, ki nam omogočajo sprehod po njeni notranjščini. V pritličju mogočne stavbe, ki je mejila na hišo čevljarja Ignaca Rupprichta in mizarja Heinricha Guttmanna, so bile okoli prostornega notranjega dvorišča drvavnica, prostor za voz (Wagenschoppe), kamra, konjušnica, hlev za govedo (Hornviehstall) in dve stranišči. Skozi hišni vhod na Gosposki ulici se je prišlo v hišno vežo, na levi je bila soba in obokana kašča, na desni pa stopnišče, ki je vodilo v klet in v prvo nadstropje. Pritlično stanovanje je bilo sestavljeno iz sobe, kuhinje in shrambe. V prvem nadstropju sta bili dve stanovanji. Prvo je imelo samo eno sobo, drugo pa predsobo, štiri sobe, kuhinjo in shrambo. Vse sobe so bile opremljene s pečjo, kuhinji pa z zidanim ognjiščem. Na hodniku (Gang) sta bili dve stranišči.¹⁸

Drug primer predstavlja prav tako Steinmetzova hiša, ki so jo leta 1828 začeli zidati na mestu, kjer je bil nekoč prezbiterij minoritskega samostana, ob današnji Marijini cerkvi.¹⁹ V požaru leta 1798 je samostan popolnoma zgorel in ga kasneje niso obnavljali. Leta 1808 so samostan razpustili, minoritsko cerkev pa izročili mestu za bogoslužje v nemškem jeziku. Tedaj so cerkev tudi prenovili. Leta 1817 je posest nekdanjega samostana na dražbi kupil Johann Steinmetz. Veliko, tronadstropno hišo na vzhodni strani cerkve je leta 1832 dokončal šele Steinmetzov posestni naslednik Ivan Bočinek.²⁰

Sprehod po hiši začnimo v kleti, kjer so bile kleti in greznica. Če bi se po stopnicah povzpeli v pritličje, bi na zadnji, severni strani hiše prišli na dolg hodnik, kjer je

¹⁶ Niko Kuret, Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848, Prvi del, 1. snopič, Ljubljana, 1985, str., str. 116.

¹⁷ Janko Orožen, Posestna in gradbena zgodovina Celja, Celje, 1957, str. 27.

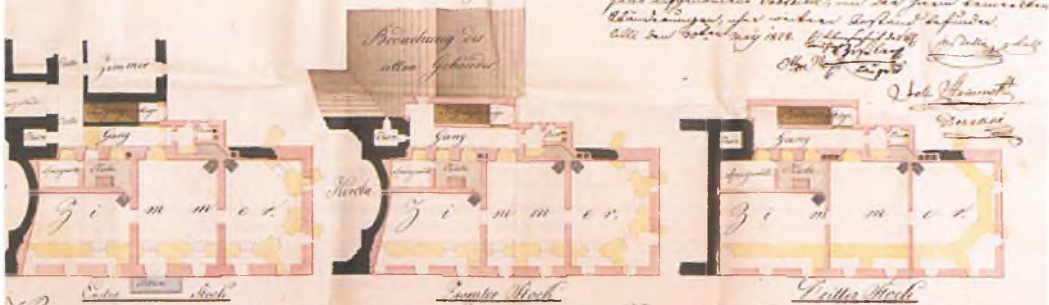
¹⁸ ZAC: Okrožni urad, A. Š. 82, fol. 678-681.

¹⁹ Tudi te hiše danes ni več, saj so jo po nesrečni eksploziji plina v 80. letih morali podreti, na njenem mestu pa danes stoji poslopje Banke Celje, Prešernova 18.

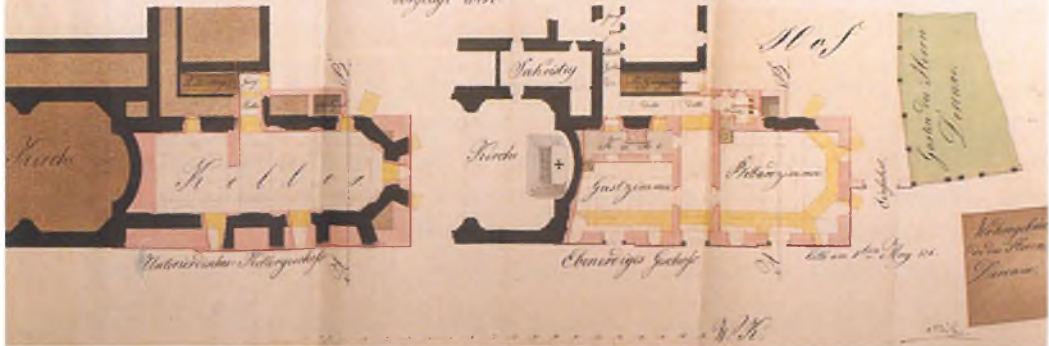
²⁰ Janko Orožen, Posestna in gradbena zgodovina Celja, Celje, 1957, str. 32.

Plan d'Compiègne - Plan

Entwurf auf das oben folgende Datum bezogen, fast auf demselben Bauplan, nur das hier keine besonderen Veränderungen, nur andere Anordnungen. Alle im Jahre 1828. Entwurf von Andrej Studen.

Die unten stehende Zeichnung ist eine Ansicht der Kirche, welche aus einem alten Kirchengebäude zu Uth, ein unterirdisches Keller, dem ein obiges Fachwerk, nicht noch irgend Kirchenbau zu bauen gewünscht, welches den hohen Kirchenbau mit einem angelegenen Kirchbau ganz Einseitig angelegt wird.

Tloris Steinmetzove stanovanjske hiše z lokalom v pritličju, 1828.
Zgodovinski arhiv Celje.

bilo stopnišče, ki je vodilo v nadstropja in dve stranišči (Privet). Na južni strani bi skozi glavni vhod prišli v kavarno, ki so jo sestavljali naslednji prostori: kuhinja z vzdanim ognjiščem, soba za goste in soba za biljard. V prvem, drugem in tretjem nadstropju so bila tri velika stanovanja, ki so bila sestavljena iz treh sob, kuhinje in shrambe, stranišče pa je bilo na hodniku.²¹

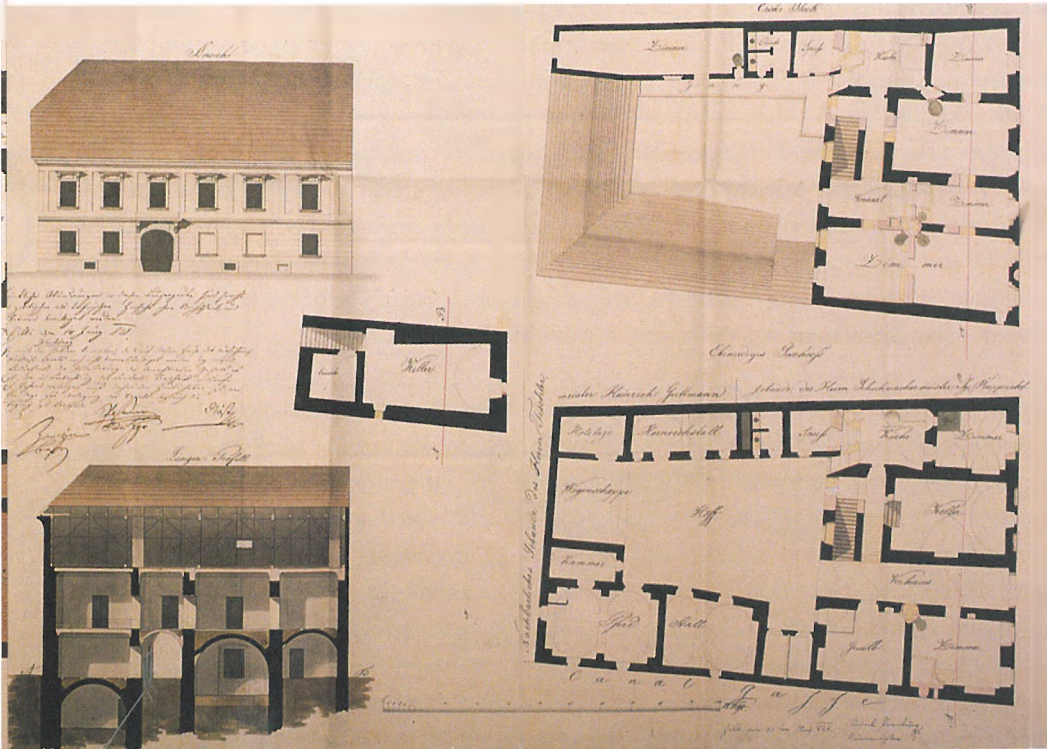
Opisani primer takrat moderne stanovanjske hiše z najemniškimi stanovanji in lokalom v osrednjem mestnem predelu nazorno kaže na proces, ki je v času bidermajerja (1815 - 1848) zajel tudi Celje. V predmarčnem času so namreč samo še premožni imenitniki živeli v lastnih hišah, večina prebivalcev pa v najemniških stanovanjih. Gradnja večjih hiš z najemniškimi stanovanji ima svoje korenine že v tej dobi. Za časa bidermajerja se pojavijo hišni posestniki, mogočni in ugledni ljudje, ki jih Jakob Alešovec hudomušno poimenuje "sesavke". Hišna posest je postala zelo donosna oblika posesti, hišni gospodar je bil avtoriteta in najemniki so bili v mnogočem odvisni od njegove dobrohotnosti. Najemnina je postala gospodarski instrument moči. Pridobitno oddajanje stanovanj v najem seveda ni bilo novost 19. stoletja, saj so veliki zemljiški in hišni posestniki v mestih, predvsem plemstvo in duhovščina, s tem že dolgo poslovali. Toda naložbe kapitala v večje najemniške objekte so nastopile šele z novo meščansko družbo.²²

Za razdobje 1815 - 1848 pa je tipičen tudi pojav bidermajerskega pohištva, ki je napolnjevalo meščanske interierje. Stoli, fotelji in kanapeji, okrašeni s pisanimi rožastimi vzorci, čudovite stoječe in stenske ure, intarzirani predalniki, komode, mizice in toaletne mizice, izrezljani in pozlačeni lestenci, portreti in miniaturni portreti, lepo okrašene sklede, stekleni likalniki, prenosne svetilke, medalje, razne upodobitve na porcelanu, vaze, pištrole z medeninastim okovjem in drugim okrasom, porcelanaste ročke, kavne skodelice, skodelice za čokolado, svečniki, spominski in zdraviliški kozarci z vrezanimi vedutami Celja, Rogaške Slatine in Dobrne in napisi so se kopicili v notranjščinah meščanskih stanovanj.²³ Sličice, steklene in porcelanaste okrasne drobnarije, spominke in darila so meščani zbirali z veliko ljubeznijo in jih razstavljali po vitrinah in etažerah. Dom je postal varno zavetje družine, ki je predstavljala ideal meščanstva. Dom je postal pribežališče, kjer si človek odpočije, sfera privatnosti, kjer vladata sreča in zadovoljstvo.

²¹ ZAC: Okrožni urad, A. Š. 82, fol. 671-677.

²² Glej: Andrej Studen, Stanovati v Ljubljani, Ljubljana, 1995, str. 122-123.

²³ Milena Moškon, Celjski muzej II, Stalna razstava umetnostne in kulturno-zgodovinske zbirke Pokrajinskega muzeja v Celju, 67. zvezek zbirke vodnikov kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 1988 str. 33-35.

Načrt za adaptacijo tradicionalne obrtniško-trgovske hiše v Gosposki ulici, 1828. Zgodovinski arhiv Celje.

Na koncu nam še preostane, da se iz bidermajerskega salona napotimo na celjske ulice in vzamemo pod drobnogled higienske in zdravstvene razmere, ki so vladale v mestu.

Mestne ulice so bile umazane in nemarne, v mestu sta kraljevala nesnaga in smrad. Od časa do časa so jih sicer očistili umazanije, še posebno glavno ulico, vendar to ni kaj dosti pripomoglo k izboljšanju slabih higienskih razmer. "Odprti odtočni kanali hiš so se ob zagroženi kazni 2 goldinarjev počasi opuščali in zaukazala se je gradnja greznic."²⁴ Vzdrževanje ulic, ki so bile pogosto prizadete zaradi poplav, je zahtevalo tudi dokaj visoke stroške.²⁵

Mestna kanalizacija se je naslonila kar na stare rimske kanale,²⁶ ki so jih obnovili po letu 1821. Na rimski kanal so prvič naleteli leta 1791 v hiši mlinarja Klančnika (na zahodni strani Glavnega trga), drugič pa leta 1811 v veliki sosednji hiši sedlarja Ichzenthalerja. Povezan sistem rimske kanalizacije pa je odkril šele okrožni inženir Byloff leta 1821 in 1826 ob gradnji novih kanalov.²⁷

O odkritju in pomenu rimskih kanalov za takratno Celje poroča tudi Gabriel Seidl leta 1829 v zborniku Wiener Jahrbücher der Literatur in pravi: "Župan B. Zweyer se zelo trudi, da bi s pomočjo rimskih kanalov smotrno odvajali nečistočo iz mesta. Njegovo prizadevanje je uspešno, prej se je nesnaga razlivala preko ulic, zdaj pa jo stranski kanali odvajajo v rimske".²⁸

Močan smrad so povzročale odprte greznice in gnojišča. Nekaj povsem običajnega je bila tudi nemarna razvada zlivanja nesnažne vode iz škafov in nočnih posod na ulico. Po hišah so se skrivala zanemarjena stranišča z lesenimi cevmi in večkrat celo z odprtim padcem ("na štrbunk"). V stranišča so stanovalci metali vso mogočo nesnago in hišne odpadke, od smeti, kurjega perja, cunj in podobnih stvari. Takšno ravnanje je pogosto povzročilo, da sta se stranišče in dotok do greznice zamašila. Izpraznjevanje stranišč se je izvajalo zanikrno in površno. Fekaliije so iz mesta ponoči odvažali zasebniki v zaprtih posodah.

²⁴ Andreas Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli*, Gradec, 1909, str. 312-313.

²⁵ *Ibidem*, str. 313.

²⁶ Johann Gabriel Seidl, *Wanderungen durch Tyrol und Steiermark*, 2. del, Steiermark, Leipzig, 1840, str. 7.

²⁷ Janko Orožen, *Posestna in gradbena zgodovina Celja*, Celje, 1957, str. 4.

²⁸ *Ibidem*.

Modernega vodovoda mesto tedaj še ni premoglo. Če je verjeti Göthovi statistiki, pa je bilo vodnjakov na poteg zadostno število in so se dobro vzdrževali.²⁹ Seveda pa se zastavlja veliko vprašanje, kakšna je bila voda v vodnjakih. Po vsej verjetnosti je bila pogosto oporečna in škodljiva zdravju.

Slabe higienske razmere so vplivale tudi na zdravstveno stanje v mestu. Revnejši meščani so se stiskali v mizernih, temačnih in vlažnih, umazanih ter prenapolnjenih stanovanjih, v katerih je bila zelo pogosto doma tudi jetika. V Celju in okolici je bil zelo razširjen oslovski kašelj, pa tudi škrlatinka, ošpice, miliarija (prosenica). V vlažnejših, močvirnatih predelih se je pojavljala tudi malarija, v vojnih letih pa pegasti tifus.³⁰ Večkrat so izbruhnile epidemije. Po koncu vojn z Napoleonom leta 1814 je razsajal legar in pobral v celjski vojašnici kar 230 vojakov,³¹ v letih 1828 in 1832 je izbruhnila huda epidemija griže, leta 1834 je mesto obiskala gripa, v letih 1824, 1825, 1826, 1832, 1841 in 1842 pa so bile zelo hude epidemije črnih koz.³² Umrljivost, zlasti novorojenčkov in otrok, je bila velika. Opazna je bila predvsem v letih hude lakote 1815-1817.³³ Različne vročične bolezni so kosile tudi med delavci, ki so gradili južno železnico.

Seveda pa so se ljudje najbolj bali kolere, ki se je v Evropo na začetku tridesetih let priklatala iz Azije. Na začetku je bilo našim krajem še prizaneseno, huda epidemija pa je razsajala na bližnjem Ogrskem. Oblasti so neprestano opozarjale na nevarnost in ukrepale kot nekoč, ko je deželi grozila epidemija kuge. Med ohranjenimi arhivskimi dokumenti je zanimiva odredba njegovega veličanstva z dne 22. decembra 1832, ki pravi, da je v primeru kolere prepovedano razpečevanje mineralnih vod.³⁴

Epidemija kolere je prvič obiskala Celje leta 1836. V mestu sta zavladala panika in strah. Ljudje so se zatekali k uporabi najrazličnejših sredstev, da bi se obvarovali pred pretečo boleznijo. Še posebej zanimiva pa je okrožnica okrožnega urada Celje z dne 9. decembra 1836, ki nam pove, da so ljudje v strahu pred nevarno boleznijo včasih obolelega za kolero prezgodaj, torej še živega pokopali. Strah stanovalcev je bil močan zlasti po hišah, kjer so živeli v tesnih prostorih in je bila nevarnost okužbe še večja. Zato so se kar najhitreje želeli znebiti trupla, v posameznih primerih, kot smo videli, pa so iz hiše odnesli še "živega mrliča". Da

²⁹ Niko Kuret, Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848, Prvi del, 1. snopič, Ljubljana, 1985, str., str. 111.

³⁰ Franz Xaver Hlubek, Ein treues Bild des Herzogtumes Steiermark, Gradec, 1860, str. 44, 46.

³¹ Glej: Janko Orožen, Zgodovina Celja in okolice, I. del, Celje, 1971, str. 596.

³² ZAC: Okrožni urad, A. Š. 139.

³³ Franz Xaver Hlubek, Ein treues Bild des Herzogtumes Steiermark, Gradec, 1860, str. 66.

³⁴ ZAC: Okrožni urad, A.Š. 139, fol. 592.

do takih krutih in protizakonitih primerov ne bi več prišlo, je okrožni urad zaukazal mrliški pregled pred pokopom pokojnega.³⁵

Zdravstvena poročila pa nam poročajo tudi o umrlih za posledicami ugriza steklih psov in mačk, zanimive pa so tudi hude zastrupitve z zgornještajerskim sirom, ki so mu primešali arzen. Do prvih zastrupitev je prišlo že leta 1819, 20. novembra 1832 pa so okrajne oblasti, zdravniki in ranocelniki prejeli okrožnico, v kateri se zopet opozarja na številne zastrupitve v Gradcu in da je zavoljo tega po vsej deželi treba poostriti nadzor nad trgovino z zgornještajerskim sirom.³⁶

³⁵ Ibidem, fol. 670.

³⁶ Ibidem, fol. 579.

ÜBER DIE GESCHICHTE DES CELJER WOHNALLTAGS IM VORMÄRZ

Zusammenfassung

Der Autor stellt in der Abhandlung fest, daß das Wachstum der Stadt im 18. Jahrhundert praktisch ins Stocken geraten war. In den achtziger Jahren des 18. Jahrhunderts wurden auf einer Versteigerung die ausgediente Stadtmauer und die Wehrgräben verkauft. Der Abriß der Stadtmauer beseitigte für Celje, so wie für viele mitteleuropäische Städte, die traditionellen Hindernisse. Der Verlauf des Abrisses selbst hatte eine große symbolische Bedeutung: die Stadt, die sich bisher wortwörtlich durch ihre Mauer definierte und sich auf diese Weise klar von ihrer Umgebung abhob, ließ ihre Grenze fallen. Das charakteristische Zeichen der Stadt war fortan nicht mehr ihre Geschlossenheit, sondern ihre Offenheit. Der Abriß der Mauer ermöglichte zwar die Entwicklung aus dem alten Stadtkern heraus, doch eine echte Wende vollzog sich in der Stadt an der Savinja (Sann) erst viel später mit der Ankunft der Südbahn im Jahre 1846, die den Handel belebte und die ersten Anstöße für die Industrialisierung gab. Das Wachstum geriet, ähnlich wie im 18. Jahrhundert, auch in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts ins Stocken.

Eine gerade schicksalhafte Wende in der Bauentwicklung der Stadt stellt ein Großbrand dar, der am 5. April 1798 die Stadt beinahe in Schutt und Asche legte. Der Wiederaufbau der Stadt war in den ersten Jahren nach dem Brand nur ein provisorischer und nahm nur allmählich festere Formen an. Das Ende des 18. Jahrhunderts bedeutet auch symbolisch den Abschluß der mittelalterlichen und barocken Phase der Stadtentwicklung. Celje, das bis dahin in den Grenzen eines durch die Wehrmauer umrissenen Parallelogramms eingefangen war, begann sich langsam ausbreiten. Die Häuser, zum Großteil erdgeschossig und mit Schindeln gedeckt, wurden besser gemauert und höher. Neben dem alten Kern entstanden neue Straßen, die ehemalige regelmäßige Stadtanlage wurde immer irregulärer.

Im Vormärz griff die Stadt noch nicht durch ihre Regulative in die Baurechte der Bürger ein, die Aufgabe erfüllte das Kreisamt, das einen Ingenieur hatte. Die Stadt war in der ersten Hälfte des Jahrhunderts noch nicht enger mit ihren drei Vorstädten (die Laibacher, Grazer und Wasservorstadt) verbunden und litt lange Zeit unter einer Wirtschaftsstagnation, die sie erst nach der Ankunft der Südbahn überwand. Für die bürgerliche Baukunst im Vormärz ist ein Beharren auf der überkommenen Bautradition charakteristisch, dennoch verweisen zahlreiche Umbauten, Erweiterungen und Aufstockungen von Wohnhäusern jener Zeit auf größere Komfortansprüche des damaligen Bürgertums.

In der Stadt überwogen erdgeschossige Häuser, Häuser mit nur einem Geschoß gab es weniger, zwei- insbesondere aber dreigeschossige Häuser waren rar. Typisch und für die Celjer Gewerbetreibenden und Händler am besten geeignet waren enge und tiefe eingeschossige Häuser. Im Erdgeschoß befanden sich eine Diele und die Lokalität, im ersten Stock die Wohnräume. Hinten war der Hof mit dem Wirtschaftsgebäude und einem Brunnen, oft auch einem Pferde- und Viehstall. Dort stand noch ein Holz-, ein Wagen- und ein Heuschuppen, manchmal noch ein Zimmer, in größeren Häusern befand sich im Hof oder im Keller noch ein Eiskeller. Hinter vielen Häusern gab es noch immer Gärten und Wiesen.

Der Autor beschreibt ferner ein typisches Haus eines Celjer Gewerbetreibenden bzw. Händlers, in der Folge aber auch ein modernes Wohnhaus mit Mietwohnungen und einem Lokal im Stadtkern. Die Beschreibung liefert ein gutes Beispiel für einen Prozeß, der in der Zeit des Biedermeier (1815-1848) auch Celje erfaßte. Im Vormärz tauchen nämlich Hausbesitzer auf, mächtige und angesehene Menschen. Die Miete wurde zum wirtschaftlichen Machtmittel, die neue bürgerliche Gesellschaft bringt auch Kapitalanlagen in größere Mietshäuser mit sich. Typisch für dieses Zeitalter ist auch das Phänomen der Biedermeiermöbel, die die bürgerlichen Interieurs anfüllten.

Am Ende nimmt der Autor auch die hygienischen und gesundheitlichen Verhältnisse in der Stadt unter die Lupe. Schlechte hygienische Verhältnisse wirkten sich auch auf den Gesundheitszustand aus. Ärmere Bürger drängten sich in miserablen, dunklen und feuchten, schmutzigen und überfüllten Wohnungen, in denen man oft an Schwindsucht erkrankte. In Celje und Umgebung waren Keuchhusten, Scharlach, Masern usw. stark verbreitet. Oft brachen auch Epidemien aus. Natürlich fürchteten sich die Menschen am meisten vor der Cholera, die in den dreißiger Jahren von Asien auf Europa übergriff. Von der Cholera wurde Celje zum ersten Mal im Jahre 1836 heimgesucht. In der Stadt brachen Panik und Angst aus. Die Menschen griffen zu allerlei Mitteln, um sich vor der drohenden Krankheit zu schützen. Besonders interessant ist ein Rundschreiben des Kreisamtes Celje vom 9. Dezember 1836, aus dem hervorgeht, daß man an Cholera Erkrankte aus Angst vor der gefährlichen Krankheit manchmal zu früh, also noch vor ihrem Tod, begraben habe. Die Angst der Bewohner war besonders groß in den Häusern, in denen man in engen Räumen wohnte und wo die Ansteckungsgefahr noch größer war. Interessant sind auch ärztliche Berichte über Todesfälle bei Menschen, die von tollwütigen Hunden und Katzen gebissen worden seien sowie Berichte über schwere Vergiftungen mit einem obersteirischen Käse, dem Arsen beigemischt worden sei.

TOWARDS A HISTORY OF EVERYDAY DWELLING LIFE IN CELJE IN THE PRE-MARCH PERIOD

Abstract

In the introductory discussion, the author concludes that urban growth in the 18th c. practically stagnated. In the 1780's, the no-longer-needed town walls and fortifications of Celje were placed on auction. With the demolition of the town's fortifications, Celje - like many other medieval towns in central Europe - bade farewell to its traditional confines. The process of demolition was of great symbolic significance: the town, which hitherto had been literally delineated by its walls - and, hence, sharply cut off from its surroundings - had now removed its boundaries. From now on, the characteristic feature of the town was no longer to be its self-enclosure, but rather its outward openness. In addition, the removal of the town walls also made possible the development of Celje's release from the "suit-of-armor"; nonetheless, when speaking of the town on the river Savinja, it should also be stressed that the expansion from the old city nucleus did not gain support until much later, with the arrival of the southbound railway-line in 1846, which invigorated trade and brought in the first waves of industrialization. Up till then, however, the town's growth in the first half of the 19th c. remained stagnant, much as it had been in the 18th century.

A literally fatal turning-point in the architectural development of the town was the great fire which broke out on 5 April 1798, almost entirely reducing the town to ashes. During the first years after the fire, rebuilding of the town was only emergency work, and it was only gradually that the reconstruction became permanent. The end of the 18th c. also symbolically concludes the medieval and baroque phase of the town's development. Celje, which up till then had been confined within the borders of a parallelogram, defined by the fortification walls, now began gradually to spread outwards. The houses, which had formerly been ground-floor structures with single-covered roofs, now became built of more durable materials, and higher. Around the old nucleus new streets began to take shape, and the formerly regular town lay-out from now on became increasingly irregular.

During the pre-March period the town still did not impose regulatory control over the citizens' building rights; this was done, instead, by the District Office, which had its own engineer. During the first half of the century, the town was still not closely linked with its three suburban districts (Ljubljansko, Graško, and Vodno), and for a long time it was unable to overcome its economic stagnation, which was relieved

only by the arrival of the railway. What was typical of building by the townspeople, during the pre-March period, was their adherence to the inherited building tradition; despite this, however, the numerous reconstructions, enlargements and superstructural additions to the residential houses of the time are indicative of the townspeople's increasing comfort requirements.

In the town, the houses were predominantly of the ground-floor type, relatively few having an upper floor; two-storey, and especially three-storey houses were rare. The typical buildings, which were still most suitable for the Celje craftsmen and traders, were the narrow, elongated one-storey houses. On the ground floor was the entry area and the work-space, while the living rooms were on the upper floor. At the back was the courtyard with the outbuildings and a well, and most often also with stables and sheds for horses and cows. In this area there was also a woodshed, a cart-shed, a hayloft, and some extra rooms, while in the larger houses there was also an ice-store, either in the courtyard or in the cellar. Behind many of the houses there were still also gardens and meadows.

The author next describes a typical example of a Celje craftsman's or tradesman's house and, in the continuation, an example of a modern residential house of the time with apartments for renting and a private restaurant, situated in the central district of the town, all of which clearly points to the process which, during the Biedermeier period (1815-1848), also embraced Celje. The pre-March period was, in fact, the time when householders began to emerge as capable and respected people. Renting was becoming an economic instrument of power, and, with the new bourgeois society, there also came capital investments in larger buildings for renting purposes. Also typical of this period was the appearance of Biedermeier furnishing, with which the interiors of bourgeois houses were filled.

In conclusion, the author also brings close attention to bear on the conditions of health and hygiene then prevalent in the town. The poor conditions of hygiene had a deleterious effect on the state of health. The poorer townspeople were cramped into wretched, dark, damp, dirty and overcrowded apartments, in which tuberculosis was also often "at home". In Celje and its surroundings, whooping cough was widespread, as too were scarlet fever, measles, etc. Epidemics broke out many times. What people were naturally most afraid of was cholera, which had spread from Asia to Europe in the early 1830's. The cholera epidemic first visited Celje in 1836; in the town, fear and panic reigned. People resorted to the most diverse methods of protecting themselves against the dreaded disease. It is also of particular interest to note the circular of 9 December 1836, issued by the district administration of Celje, which informs us that people in their fear of the dangerous

disease sometimes buried the cholera victims too early, i.e. buried them while still alive. The fear of the populace was particularly powerful in the houses where they lived in cramped rooms and where the danger of contagion was all the greater. It is also interesting to note the medical reports which recount the deaths resulting from bites by rabid dogs and cats, or the reports on the disastrous cases of poisoning by cheese from upper Styria which had been laced with arsenic.

Bojan Cvelfar

**POSESTNE RAZMERE
CELJSKIH MEŠČANOV
V LUČI FRANCISCEJSKEGA
KATASTRA LETA 1825/26**

Zemljiški katastrski operat je bil pripravljen za poenotenje davčne osnove in za izračun davčne odmere. Po terezijanskem in jožefinskem katastru so v naših deželah v letih 1818-1828 opravili izpopolnjeno katastrsko izmero, ki je dobila ime (podobno kot obe predhodni) po takratnem avstrijskem vladarju Francu I. Danes pa nam katastrski operati predstavljajo zakladnico najrazličnejših podatkov, še posebej pa je enkraten agrarni, geografski in urbanistični trenutek naše krajine zajela katastrska mapa.¹

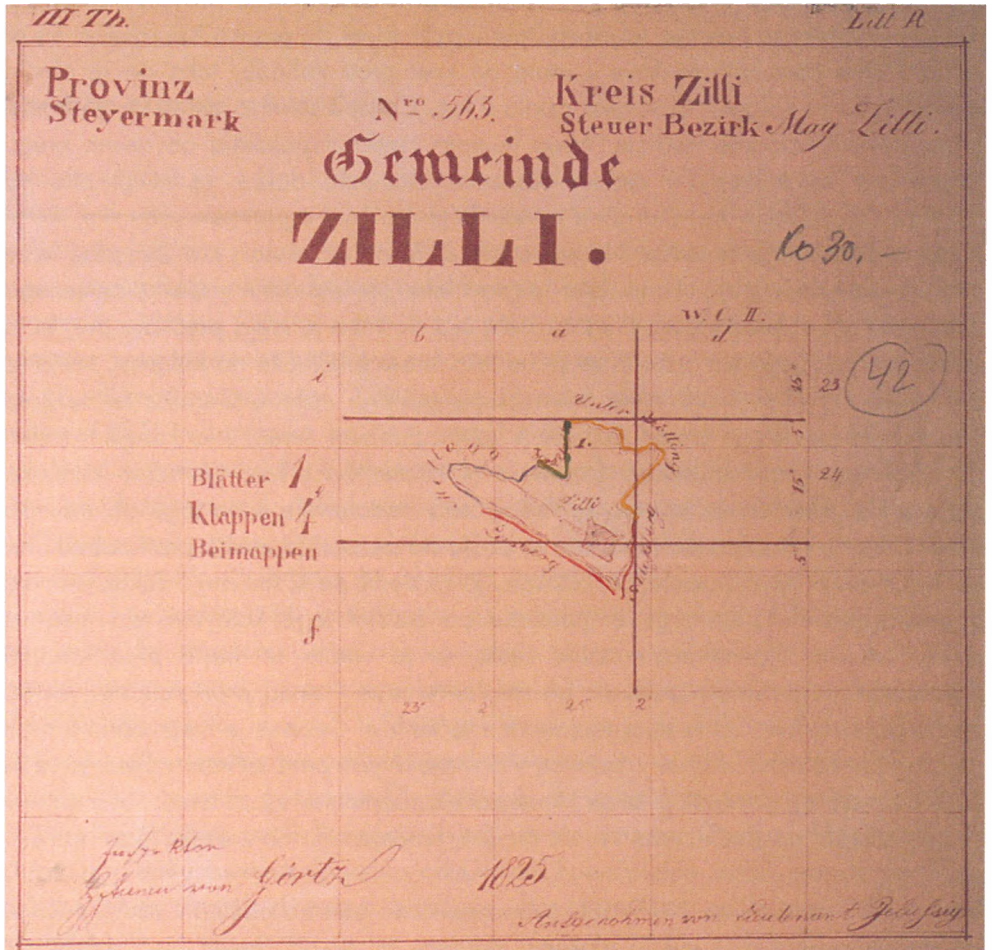
S pomočjo tako izvrstnega vira bomo obhodili mejo k.o. Celje ter se поблиže seznanili z mestom in njegovo neposredno okolico - posebno pozornost bomo namenili tudi Bregu², takrat edinemu pravemu predmestju celjskega mesta. Odpravili se bomo tudi na bližnje griče in ravnice, kjer bomo poiskali in nato analizirali meščansko zemljiško in stavbno posest. Na koncu pa si bomo privoščili še lahkoten sprehod po mestnih ulicah ter skušali povezati hišne posestnike z njihovo zemljiško posestjo v k.o. Celje in njeni okolici. Posebej se bomo osredotočili tudi na cerkveno (župnijsko), državno (erarno) in mestno posest.

Obseg katastrske občine Celje

Srednjeveško mestno jedro je s svojimi tremi napol podeželskimi predmestji (Graškim na severu, Vodnim na jugu in Ljubljanskim na zahodu), Otokom in Dolgim poljem predstavljalo zaokroženo, najprej davčno, kasneje pa tudi politično celoto, imenovano katastrska občina (v nadaljevanju k.o.) Celje. Na severu je ta mejila na k.o. Spodnja Hudinja in k.o. Ostrožno, na zahodu na k.o. Medlog, na jugu na k.o. Lisce ter na vzhodu na k.o. Zagrad. Uradni opis meje (prvič prenešen na papir že 19. septembra 1824 - pred izdelavo katastra, dopolnjen pa 29. marca 1826) se začne pri peščenem otočku sredi Savinje, tam, kjer se vanjo izliva Voglajna. To je bila stična točka treh k.o. - Celja, Zagrada in Lisc. Meja s k.o. Zagrad je vseskozi potekala po sredini Voglajne v smeri proti severu in se končala na mestu, kjer je vanjo pritekal potok Koprivnica. To je bilo v bližini cerkve sv. Maksimiljana, mejnik pa je bil postavljen na bližnjem opatijskem travniku. Treba je opozoriti, da je tedanja struga Voglajne potekala bolj proti zahodu - torej bližje mestu kot danes. Tukaj se je začela meja s k.o. Spodnja Hudinja. Meja se je nato "spustila" v Koprivnico ter tako potekala proti zahodu skozi Graško predmestje do mostu, preko

¹ Več o zemljiškem katastru glej razpravo Petra Ribnikarja Zemljiški kataster kot vir za zgodovino, ZČ 36, št. 4, Ljubljana 1982, str. 321-337.

² V ta podrobnejši pregled posestnih razmer sem se odločil vključiti tudi prebivalce naselja Breg (ki sicer spada v k.o. Lisce), in to predvsem iz dveh razlogov. Prvič, ker se je to naselje razvijalo in raslo skupaj s srednjeveškim mestom ter veljalo za njegovo edino predmestje in drugič, ker so tudi v franciscejskem katastrskem operatu prebivalci tega naselja označeni kot meščani.

Nalepka na mapi s pripadajočimi podatki katastrske občine in mapno skico. Zgodovinski arhiv Celje.

katerega je vodila Glavna komercialna cesta³ proti Gradcu. Tukaj je pri usnjarski delavnici Antona Zabukoška (na levem bregu Koprivnice) stal drugi mejnik. Od tu naprej je meja potekala po sredini tedaj najpomembnejše prometne žile v Notranjeavstrijskih deželah, v smeri severovzhoda do hiše cestarja Nikolaja Terška (ki je stala že v k.o. Spodnja Hudinja), kjer se je odcepil kolovoz proti Dobrovi - mejnik je stal na bližnjem magistratnem zemljišču. Nato se je meja usmerila proti zahodu. Kratko pot je naredila po omenjenem kolovozu, nato pa je potekala po robu Rakuschevega travnika ter se spustila v ozek jarek do potoka Koprivnice. Tu se je na kratko obrnila proti severu, nato pa spet proti zahodu, tako da je obvila domačijo Jurija Tofanta, ki je tako ostala v k.o. Celje, zanimivo pa je, da je nosila hišno številko Spodnje Hudinje. Meja je nato vseskozi potekala ob levem bregu Koprivnice, se prilagajala njenim pogostim zavojem, dokler se ni prebila na kolovoz, ki je vodil na Ostrožno⁴. Mejniki je stal na ogromnem travniku, ki je pripadal Spodnjemu Lanovžu. Na tem mestu se je začela meja s k.o. Ostrožno in se nadaljevala po ograji, ki je bila postavljena ob zahodni strani omenjenega kolovoza, nazaj proti mestu. Pred mostom čez Sušnico je meja prečkala pot, ki je vodila iz Zgornjega Lanovža in se je na tem mestu priključila na kolovoz. Meja je tako potekala v ravni črti mimo lesene šupe poštarja Antona Gurnika ter se nato nadaljevala po levem bregu Sušnice v severozahodni smeri. Na koncu travnika dimnikarskega mojstra Janeza Šterna se je razmejitev s k.o. Ostrožno končala. Meja s k.o. Medlog se je nato še nekaj časa nadaljevala proti jugu ob travniku Janeza Šterna, nato pa po jarku. Ko je prišla na pešpot, je zavila proti zahodu ter ob Dečmanovi njivi prispela na kolovoz, ki je vodil na Ostrožno⁵. Tukaj je meja ponovno skrenila proti jugu in potekala po sredini tega kolovoza do njegove priključitve na Glavno komercialno cesto, ki je vodila iz mesta proti kranjski prestolnici. Meja je nato potekala po sredini te ceste v smeri proti zahodu, vse do mostu čez Ložnico. Od te skrajne zahodne točke k.o. Celje se je meja obrnila proti jugovzhodu in stekla skupaj z Ložnico v Savinjo. Malo pred izlivom v Savinjo se je končala meja s k.o. Medlog ter se hkrati začela razmejitev s k.o. Lisce. Ta meja je v celoti potekala po sredini reke vse do otočka, omenjenega na začetku tega opisa.

V teh mejah je bila leta 1849 oblikovana politična Mestna občina Celje. Značilno je, da so meje k.o. Celje v glavnem naravne in se do danes niso skoraj nič

³ Za Glavno komercialno cesto, ki je vodila od Trsta na Dunaj, se v katastrskih zapisnikih uporablja več različnih nazivov, kot npr. "Deželna cesta" ali "Glavna trgovska cesta", njen uradni naziv pa je bil "Tržaška državna (erarna) glavna poštna in komercialna cesta".

⁴ Ta, tedaj še kolovoz, danes nosi ime Ipavčeva ulica.

⁵ Nekoliko prej omenjena pešpot ustreza današnji Poti na Lavo, kolovoz proti Ostrožnem pa Čopovi ulici.

spremenile. Izjema je le meja s k.o. Lisce, na račun katere je mesto leta 1893 na desnem bregu Savinje pridobilo predel za ureditev mestnega parka.⁶

Površina celotne k.o. je bila v primerjavi s sosednjimi zanemarljiva, saj je obsegala le 312 oralov in 1080 kv. sežnjev⁷, od tega 264 oralov in 314 kv. sežnjev kultiviranih površin, gradbenih parcel je bilo kar 16 oralov in 1319 kv. sežnjev, vode in poti pa so zavzemale 31 oralov in 1047 kv. sežnjev.

Stavbne parcele v k.o. Celje

Mestne oblasti so s prodajo mestnega obzidja leta 1785 sicer omogočile rast mesta navzven, vendar je bil to dolgotrajen proces, ki se leta 1825 še ni mogel ponašati s kakšnimi vidnejšimi rezultati - mesto je v tem času ostajalo še trdno vpeto v svoj srednjeveški oklep. Znotraj nekdanjega obzidja se je namreč še našel prazen prostor za gradnjo. Takšne vrzeli so bile predvsem v Novi, Kovaški in Špitalski ulici. Tesnejše povezave s svojimi tremi predmestji v tem času še ni čutili. V samem mestu so po velikem požaru leta 1798 lesene zgradbe skorajda izginile - iz katastrske mape (1825) in zapisnika stavbnih parcel (1826) je razvidno, da v mestu ni bilo več lesenih stanovanjskih hiš (delno je bila lesena le še na obzidje naslonjena hiša Antona Mežnarja v današnji ulici Na okopih), z lesom pa so bila grajena še nekatera manjša gospodarska poslopja na dvoriščih meščanskih hiš in zanimivo - gasilska shramba. Kljub temu pa požarna varnost še ni bila zadovoljiva, saj je bilo precej hiš še vedno kritih s slamnatimi ali škodlastimi strehami. V bližnji okolici je bilo stanje že drugačno - med stanovanjskimi hišami v predmestjih so sicer tudi že prevladovali zidane (popolnoma leseni sta bili le domačiji Franca Zalokarja v Vodnem predmestju in Jurija Tofanta pri Spodnjem Lanovžu), med gospodarskimi poslopji pa so poleg navadno zidanih delavnic in skladišč prevladovali leseni seniki. Več lesenih gospodarskih poslopij je tako stalo na mestu današnje železniške postaje, okoli Rožnega dvora, dvora barona Contija, pri cerkvici sv. Duha, na Otoku (severno in južno od Glavne komercialne ceste), največ pa jih je bilo na obeh straneh današnje Ipavčeve ulice. Praviloma so bila postavljena na travnikih.

⁶ Na hrbtni strani originalne katastrske mape je zabeleženo, da se je ta priključitev uradno zgodila z odlokom c. kr. finančnega ministrstva 11. januarja 1893.

Vse površine so izražene v oralih in kvadratnih (kv.) sežnjih. 1 oral znaša 1600 kv. sežnjev.

1 oral = 5.700 m² - 57 arov

1 kvadratni seženj = 3,59 m² - 36 kv. čevljev

(Sergij Vilfan, Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero (XVI.-XIX. stoletje), ZČ 8, št. 1 - 4, Ljubljana 1954.)

Tabela 1: Stavbne parcele v k.o. Celje leta 1826

Vrsta parcele	Število parcel	Površina	
		Oralov	Kv. sežnjev
Stanovanjska hiša z gospodarskim poslopjem in dvoriščem	154	11	1346
Stanovanjska hiša z gospodarskim poslopjem	4		300
Stanovanjska hiša z dvoriščem	3		184
Stanovanjska hiša	10		405
Gospodarsko poslopje	40		1326
Gospodarsko poslopje z dvoriščem	10		588
Leseno gospodarsko poslopje	53		1542
Leseno gospodarsko poslopje z dvoriščem	1		62
Cerkev	3		450
Gasilska shramba	1		24
Hišica za mestnega pastirja	1		21
Kaplanija	1		29
Mestna hiša	1		185
Mežnarija	2		79
Mitnica	2		70
Mrliška vežica	1		11
Okrožni urad	1		449
Opatija	1		297
Šola	2		189
Spital	2		806
Vojašnica	1		548
Vojaško skladišče z dvoriščem	1		408
Skupaj	295	16	1319

Tako je bilo v k.o. Celje le še 55 lesenih in 240 zidanih stavb. Po zapisniku stavbnih parcel je samo mesto leta 1826 štelo 163, s predmestji vred (brez Brega) pa 185 hiš⁸ - vključno s Spodnjim Lanovžem, Rožnim dvorom in Contijevim dvorom na Dolgem polju (v Graškem predmestju je bilo 13, v Ljubljanskem 6, v Vodnem pa 3 hiše). Na Bregu je stalo 20 hiš. Primerjalni vir, ki vsebuje podatke za leto 1820, pa za Celje s štirimi okolici (Jarmančami, Dolgim poljem, sv. Duhom in sv. Andrejem) navaja 220 hiš, 330 strank in 1635 prebivalcev (med temi so krepko prevladovale ženske, našteji so jih kar 905), na Bregu pa 26 hiš, 29 strank in 136 prebivalcev.⁹

Po požaru 1798 so v mestu nastajale predvsem klasicistične stavbe in fasade s kamnoseško poudarjenimi gradbenimi členi, zlasti portali. Številne prezidave,

⁸ Med hiše so vštete vse zgradbe, razen gospodarskih poslopij, cerkva in mrliške vežice.

⁹ Carl Schmutz, Historisch Topographische Lexicon von Steyermark, Gradec 1822, 1. del, str. 199. Kot zanimivost naj dodam, da navedeno delo poleg nemške oblike imena za mesto Celje, navaja tudi slovensko - Celle.

povečave in nadzidave pa že kažejo na večje udobnostne zahteve tedanjega meščanstva.¹⁰ Pročelja večjih, bogatejših hiš so bila sklenjena in so gledala na pomembnejše ulice v samem jedru mesta (današnji Glavni in Slomškov trg, Gosposka, Prešernova in Stanetova ulica). V mestu so prevladovale pritlične hiše, manj je bilo nadstropnih, dvonadstropne so bile zelo redke. Stanovanjske hiše so bile večinoma 3 do 4 - osne z obrtno delavnico ali s trgovskim lokalom v pritličju in s stanovanjem zadaj ali v nadstropju. Na dvorišču so se nahajala kmečko - gospodarska poslopja z zalogami živil, lesa in živine.¹¹ Meščani so za svoje hiše mestnemu magistratu morali plačevati hišni davek.

Pretežna večina hišnih posestnikov¹² se je ukvarjala z obrtjo (82), med njimi je bilo sedem usnarjev (Siebenbürger in Herzmann na Glavnem trgu, Zabukošek v Gosposki, Herzog in Laznik v Stanetovi ter Zabukošek in Jeretin v Graškem predmestju), sedem pekov (Schiffer, Dečman in Stegnic v Stanetovi, Sima in Wokaun v Gosposki, Werl v Prešernovi ter Skubic v Lilekovi ulici), 6 kovačev (Primožič, Theiser in Westermayer v Prešernovi, Pauer v Gosposki, Graf v Lilekovi in Pader v Stanetovi ulici) in čevljarjev (Pešec in Tramšek na Muzejskem trgu, Gorišek in Mayerhörnmann v Gosposki, Vernišek v Prešernovi ter Bianchi v Gledališki ulici), 5 krojačev (Herr v Prešernovi, Englert v Linhartovi, Kurz v Lilekovi, Bergmann v Gubčevi ter Hoffmann v Graškem predmestju), 4 pivovarji (Zabukošek na Glavnem trgu, Jauth v Gosposki, Spreitzenbarth in Zabukošek v Stanetovi ulici), klobučarji (Wolf, Wirth in Perko v Prešernovi ter Pauer v Gosposki ulici) in mizarji (Guttmann in Potočnik Na okopih, Krein v Gosposki ter Erhardt v Gledališki ulici), 3 vrvarji (Kolnik na Glavnem trgu, Leitmayer v Linhartovi in Perko v Stanetovi ulici), mesarji (Klobučar na Muzejskem trgu, Lukežič v Gubčevi ulici in Klobučar v Vodnem predmestju) in ključavničarji (Zimmermann v Gosposki, Batič v Prešernovi in Eichberger v Gledališki ulici), ter 2 milarja (Klančnik na Glavnem trgu in Steinmetz v Gosposki ulici), tesarja (Stepišnik na Trgu celjskih knezov in Pak v Ljubljanskem predmestju), sodarja (Rath v Gosposki in Tauschl v Kocenovi ulici), pasarja (Schumacher v Gosposki in Kreiner v Stanetovi ulici) ter tkalca (Knez na Trgu celjskih knezov in Debovšek v Linhartovi ulici). V Gosposki ulici so bili še po en

¹⁰ Jože Curk, Slovenještajerski trgi in mesta v 19. stoletju, Časopis za zgodovino in narodopisje, letnik 50, št. 1-2, Maribor 1979, str. 226.

¹¹ Ibidem, str. 225. Podrobneje videz hiš opisuje Janko Orožen, Zgodovina Celja in okolice, Celje 1971, str. 409.

¹² Od 158 hišnih posestnikov sem našel podatke o poklicih za 126 posestnikov. Pri tem so mi bili v pomoč:

- franciscejski kataster (v katerem so posestniki ponavadi označeni kar kot meščani),
- Meščanska knjiga (Zgodovinski arhiv Celje [v nadaljevanju ZAC], sig. Rok. 13/1),
- Andreas Gubo, Geschichte der Stadt Cilli, Gradec 1909,
- Janko Orožen, Posestna in gradbena zgodovina Celja, Biten, glasilo Obl.O Celje, Celje 1957,
- Janko Orožen, Zgodovina Celja in okolice, I. del, Celje 1971.

dimnikar (Štorn), izdelovalec stolpnih ur (Okrogelnik), tiskar (Bacho), kamnosek (Pak,) glavničar (Martner) in izdelovalec orgel (Markel), na Glavnem trgu steklar (Trautvetter) in jermenar (Fröhlich), v Prešernovi ulici sedlar (Ichtenthaler), knjigovez (Geiger), strugar (Wagner) in kotlar (Stretti), v Linhartovi ulici izdelovalec pil (Permozer), ostrogar (Jurač) in zvonar (Janez Jurij Steinmetz)¹³. Drugod po mestu so imeli svoje hiše še po en barvar (Nendl na Muzejskem trgu), lončar (Gorjanc v Stanetovi ulici), krznar (Hecht na Trgu celjskih knezov), kolar (Kren v Gledališki ulici) in izdelovalec tesarskih spojk (Ott v Kocenovi ulici).

Med drugimi dejavnostmi so prevladovali trgovci (11)¹⁴. Od teh so bili štirje v današnji Prešernovi ulici (Šunko, Zorzini, Linger in Dereani), dva v Gosposki (Ruprich in Zupanc) in v Stanetovi ulici (Rakusch in Peter) ter po eden v Linhartovi ulici (Pilepič)¹⁵, na Glavnem trgu (Keindelsdorfer) in v Graškem predmestju (Gomilšek). Med hišnimi posestniki je bilo 7 uradnikov (Fröhlich in Schnepfleitner na Glavnem trgu, Uhl in Stibenegg v Gosposki, Mihelič v Stanetovi ulici, Tomassini in Peer v Graškem predmestju) in gostilničarjev (Mežnar Na okopih, Kaulič in Omerzi v Prešernovi ulici, Gorišek in Badonik na Trgu celjskih knezov, Jeretin v Gubčevi ulici in Rožanc v Ljubljanskem predmestju), trije posestniki graščin ali dvorcev (Langer v Prešernovi ulici ter Novak in Verhovšek v Graškem predmestju), dva sta bila označena kot hišna posestnika (Wittmann v Gosposki ulici in Smeh na Slomškovem trgu), dva kot plemiča (grof Sigismund Thurn na Muzejskem trgu in baronica Leopoldina Cavanagh v Prešernovi ulici). Med hišnimi posestniki je moč najti tudi dva gimnazijska profesorja (Küttl v Gosposki ulici in Pipan v Zagati), dva kirurga (Ipovic na Ljubljanski cesti in Christianelli v Stanetovi ulici), dva občinska svetnika (Pramberger in Souvan v Gosposki ulici), dva kmeta (Stesič in Krajnc v Graškem predmestju) ter po enega lekarnarja (Baumbach na Glavnem trgu), stotnika (Kautsch na Glavnem trgu), odvetnika¹⁶ (dr. Andree na Glavnem trgu) in poštnega mojstra (Gurnik v Prešernovi ulici).

¹³ Janez Jurij Steinmetz se je ukvarjal tudi s pivovarništvom.

¹⁴ S trgovino so se ukvarjali še odvetnik Maks Andree na Glavnem trgu, tiskar Jožef Bacho v Gosposki ulici ter večina pekov.

¹⁵ Andrej Pilepič je bil trgovec iz Trsta, ki je na Prothasijevi loteriji zadel hišo v Linhartovi ulici in jo kmalu tudi prodal.

¹⁶ Odvetnik Maks Andree se je razen s trgovino ukvarjal tudi s kmetijstvom, steklarstvom in premogovništvom.

Tabela 2: Dejavnosti hišnih posestnikov po ulicah

Ulica	Obrtniki	Trgovci	Gostilničarji	Uradniki	Ostalo	Ni podatkov	Skupaj
Glavni trg	7	1		2	3	1	14
Gosposka ulica	19	2		2	4	2	29
Slomškov in Muzejski trg, Na okopih	6		1		2	9	18
Kocenova, Gubčeva, Lilekova ulica	7		1			3	11
Prešernova ulica, Zagata	14	4	2		4	3	27
Trg celjskih knezov, Ljubljanska cesta in Gledališka ulica	7		2		1	4	14
Linhartova ulica	6	1				5	12
Stanetova ulica	11	2		1	1		15
Graško, Vodno in Ljubljansko predmestje	5	1	1	2	4	5	18
Skupaj	82	11	7	7	19	32	158

Med najbolj razvite obrti v mestu je šteti usnjarstvo in pivovarništvo, pomembne so bile predvsem usnjarske delavnice ob Koprivnici. Meščani, predvsem manjši obrtniki, pa so se v tem času morali še kar v precejšnji meri ukvarjati tudi s kmetijstvom, o čemer nas, poleg stavbne zasnove hiš, prepričujejo tudi podatki o številu živine. Leta 1820 je v k.o. Celje namreč bilo kar 312 glav živine, od tega 110 konjev, 101 vol in 101 krava.¹⁷ Konec koncev tudi skoraj obvezna posest vsaj ene njive, travnika, pašnika ali kakšne druge vrste zemljiške posesti kaže na to, da so se meščani še kar v precejšnji meri ukvarjali predvsem z drobnim poljedelstvom in živinorejo.

Največje in najpomembnejše stavbe v mestu so bile v državni lasti - poslopje Okrožnega urada (Prothasijev dvorec), vojašnica (Spodnji grad) in vojaški špital v Ljubljanskem predmestju. Med največje zgradbe v mestu je sodila tudi razkošna Stara grofija, last grofa Sigismunda Thurna. A tudi v mestni lasti so ostale pomembne zgradbe kot na primer vse tri cerkve (sv. Danijela, sv. Duha in Marijina ali Nemška cerkev), mestna hiša (tedaj še na Glavnem trgu), poslopji gimnazije in glavne šole na današnjem Slomškovem trgu...

¹⁷ Carl Schmutz, n.d., str. 199.

Pomembno vlogo pri nastajanju naselitvenega obroča okoli srednjeveške osnove sta odigrali Glavna komercialna cesta - v Graškem (do mostu čez Koprivnico) in Ljubljanskem predmestju (do mostu čez Sušnico) ter Laška glavna cesta - v Vodnem predmestju in na Bregu. Večina hiš zunaj obzidja se je namreč nahajala ob teh prometnicah, le v Ljubljanskem predmestju je poselitev dosegla tudi že začetek poti na Ostrožno (današnje Ipavčeve ulice), kjer so sicer bila postavljena predvsem gospodarska poslopja meščanov.

V Celju so hiše prvič popisali in oštevilčili leta 1771 (oštevilčenje hiš je zapovedala Marija Terezija s patentom z dne 10. 3. 1770). Pri katastrskem popisu 1826 pa se pojavijo že nove hišne številke. Navadno se je številčenje začelo pri najpomembnejši zgradbi v mestu, to je v primeru Celja bila mestna hiša na Glavnem trgu, ki je tako nosila hišno številko ena. Številčenje se je nato nadaljevalo vzdolž Glavnega trga proti Gosposki ulici. Hiš še niso oštevilčili po ulicah, ampak kar zaporedno. Leta 1826 je za vse hiše v mestu bilo dovolj 185 hišnih številk.¹⁸ Pri tem pa je pomembno opozoriti, da so nekatere nekdanje dvojne hiše še nosile dvojne hišne številke, nekatere hišne številke pa so bile izpuščene¹⁹. Predmestja so imela svoja številčenja - v Graškem predmestju so tako prišli do številke 16, v Ljubljanskem 12, v Vodnem do 3, na Bregu pa do številke 26.

Zemljiške parcele v k.o. Celje

S tem, ko je vse več mestnega sveta prehajalo v privatne roke meščanov in kmetov, sta se njegova podoba in namembnost spreminjala. Meščanu ali kmetu je bila vsaka ped njegove lastne zemlje zelo dragocena - zato so si parcele lepo uredili in jih pogosto tudi ogradili z ličnim lesenim plotom.

¹⁸ Neodvisno od hišnih številk so zgradbe dobile parcelne številke. Te so se začele na severu mesta pri Graški mitnici. Parcelno številko 1 je tako nosila hiša Terezije Skubic, prva na vzhodni strani Kovaške ulice, ki ima danes hišno številko v sosednji Cankarjevi ulici. Znotraj nekdanjega obzidja je bilo 187 parcelnih številk.

¹⁹ Dvojno hišno številko so nosile stare dvojne hiše, ki pa so že bile združene v eno. Teh je bilo 8 : na Glavnem trgu hiše Karla Schnepfleitnerja (2, 3), Jožefa Siebenbürgerja (114, 115) in Maksa Andreeja (124, 125), na Slomškovem trgu hiši Antona Krajca (163, 164) in Martina Smeha (167, 168), na Trgu celjskih knezov hiša Tomaža Goriška (25, 26) in poslopje Okrožnega urada (54, 55) ter hiša Janeza Eichbergerja v Gledališki ulici (65, 66). Praznih hišnih številk je bilo prav tako 8. Na Zorzinijevem načrtu mesta iz leta 1827 je s temi številkami označen nezazidan prostor - največkrat je šlo za zelenjavni vrt. Verjetno so na teh mestih nekoč že stale hiše, a jih niso več obnovili. Takšne hišne številke so se nahajale: za Prothasijevim dvorcem (63), na vsaki strani Permozerjeve hiše v Linhartovi ulici (73 in 75), za hišo Antona Pešca na Muzejskem trgu (144), Na okopih pri Glasbeni šoli (160) ter na zahodni strani Kocenove ulice (176, 180, 181).

Tabela 3: Zemljiške parcele v k.o. Celje

Vrsta parcele	Meščani		Mesto, država, Cerkev		Kmetje izven k.o. Celje		Skupaj	
	Or.	Kv. sež.	Or.	Kv. sež.	Or.	Kv. sež.	Or.	Kv. sež.
Travnik	99	1220	24	1156	3	578	127	1354
Njiva	80	1428	6	600	7	1214	95	42
Zelenjavni vrt	17	1158		1282			18	840
Pašnik	1	531	10	612		245	11	1388
Pašnik z grmičevjem	4	159				179	4	338
Travnik s sadnim drevjem	3	165				871	3	1036
Travnik z grmičevjem	2	56					2	56
Zelenjavni vrt s sadovnjakom		1009						1009
Sadovnjak		651						651
Reke in potoki			17	184			17	184
Poti		529	14	334			14	863
Skupaj	210	506	73	968	11	1487	295	1361

V k.o. Celje so največ površine zavzemali travniki in njive (velika večina je bila v lasti meščanov). Zelo veliko je bilo zelenjavnih vrtov, večina pašnikov pa je bila še v mestni lasti. V lasti mesta so bile tudi vse poti, potoki in reka Savinja. Okoliški kmetje v k.o. Celje niso imeli veliko posesti - le 4%, medtem ko je bilo v rokah meščanov kar 71% posesti. Preostanek je bil v mestnih, državnih ali cerkvenih rokah.

Največja značilnost "mestnih" katastrskih občin je gotovo bila razširjenost zelenjavnih vrtov. Namreč, skoraj vsaka meščanska hiša je, praviloma na svoji dvoriščni strani poleg poslopij kmetijskega ali obrtnega značaja, imela manjši ali večji zelenjavni vrt. Poleg tega, da so bili značilni privesek meščanske hiše, pa so se zelenjavni vrtovi nahajali tudi zunaj mesta; kot področji zelenjavnih vrtov sta bila značilna dva prostora v Graškem predmestju. Na prvem področju, med današnjimi Vodnikovo, Gregorčičevo, Levstikovo in Stanetovo ulico, so se bohotile ogromne parcele zelenjavnih vrtov. Med njimi je izstopala parcela Jakoba Zabukoška, ki je merila kar oral in 109 kvadratnih sežnjev. Za drug prostor, pri bivši cerkvi sv. Andreja oziroma ob kasnejši Vrtni ulici, so bile značilne majhne, ozke in dolge parcele.

Znotraj srednjeveškega obzidja je bilo moč najti tudi še kakšno krpico pašnika ali kakšen travnik. Tako sta ostali še dve manjši parceli pašnika pri Vodnem stolpu, večji pašnik v mestni lasti na južni strani Spodnjega gradu proti Savinji in prav tako mestni pašnik ob Marijini cerkvi. Večji pašnik je bil tudi za nekdanjim Minoritskim samostanom, na delu današnje tržnice. Franc Zabukošek pa je izjemoma na

dvoriščni strani svoje hiše na Glavnem trgu imel poleg zelenjavnega vrta še manjši travnik, edinega znotraj nekdanjega obzidja.

Mesto je bilo prepredeno s pravokotno ulično mrežo. Ulice so bile neizravnane in borno osvetljene, ulične klopi in stopniščni hišni dostopi so resno ovirali ulični promet, vodo so oskrbovali javni in privatni vodnjaki, greznice so bile suhe...²⁰ Na katastrski mapi že najdemo vpisana imena skoraj vseh ulic in trgov v starem mestnem jedru: Glavni trg (Haupt Platz), Grajski trg (Burg Platz), Minoritski trg (Minoritten Platz), Gosposka ulica (Herrn Gasse), Šolska ulica (Schul Gasse), Vodnjaška ulica (Brunn Gasse), Špitalska ulica (Spital Gasse), Ulica novih vrat (Neuthor Gasse), Graška ulica (Graetzer Gasse), Kovaška ulica (Schmidt Gasse), Gledališka ulica (Theater Gasse), Nova ulica (Neu Gasse), Prosta ulica (Frey Gasse) in Tranča (Transcha)²¹. Kasnejšo mrežo ulic zunaj mestnega obzidja pa so že nakazovale razne dovozne poti.

Jarek, ki je nekdanj varoval mesto s severne in vzhodne strani, še ni bil popolnoma zasut, saj so na katastrski mapi čezenj vrisane tri brvi, in sicer pri gledališkem stolpu, pri severovzhodnem obrambnem stolpu ter pri Novih vratih. Pod mestne parcele so sodili še nekateri zelenjavni vrtovi in pašniki v trikotu med tedanjim tokom Sušnice (mimo Spodnjega gradu), ljubljansko mitnico in Spodnjim gradom. Zemlja med nekdanjim izlivom Sušnice v Savinjo do Kapucinskega mosta (danes park na levem bregu Savinje) je bila razdeljena na večje parcele pašnikov in travnikov, na katerih je bilo zasajeno sadno drevje. Tudi Vodno predmestje so še

²⁰ Jože Curk, *Slovenještajerski trgi in mesta...*, str. 225.

²¹ Danes so to: Glavni trg, Trg celjskih knezov, zahodni del Prešernove ulice, Gosposka ulica, Muzejski trg in Na okopih, Ulica Ivanke Uranjekove, Kocenova ulica, vzhodni del Prešernove ulice, Stanetova ulica, Lilekova ulica, Gledališka ulica, Linhartova ulica, Zagata in Ozka ulica. Vse te ulice so vpisane v katastrski mapi (ki jo hrani Arhiv republike Slovenije), v katero so vrisovali tudi vse spremembe, predvsem gradbene.

Na načrtu mesta Celja iz leta 1827, ki ga je narisal Andrej Zorzini, ohranjena pa je novejša kopija iz leta 1935 (hrani jo Pokrajinski muzej Celje), sta navedeni še dve ulici: Kanalska ulica (Cannalgasse - vezna uličica iz Gosposke na Muzejski trg pri Prambergerjevi hiši) in Mesarska (Fleischbautig - ob vstopu na Muzejski trg s Trga celjskih knezov). Nekatero ulico na tem načrtu nosijo drugačno ime. Tako se prejšnji Minoritski trg na tem načrtu omenja kot Poštna ulica (Postgasse), današnji Muzejski trg (prej Šolska ulica) se imenuje Grajska ulica (Burggasse), medtem ko naziv Šolska ulica še ostane za današnjo ulico Na okopih. Drugačno je tudi ime za današnjo Zagato, ki se zdaj omenja kot Durchgang (Ulica prehoda).

Na dveh kasnejših kopijah originalne katastrske mape (prva je izdelek Andreja Zorzinija iz leta 1833, druga pa poročnika 13. pešpolka Janeza Jelussiga - brez letnice), ki ju hrani ZAC, pa je vpisanih manj ulic. Na Zorzinijevi karti so vpisane le Gosposka ulica (Herrn Gasse), Graška ulica (Grätzer Gasse), Grajski trg (Burg Platz), Glavni trg (Haupt Platz) in Minoritski trg (Minoritten Platz). Na Jelussigovi karti pa poleg teh še Gledališka ulica (Theater Gasse), Kovaška ulica (Schmidt Gasse), Ulica Novih vrat (Neuthor Gasse), Špitalska ulica (Spital Gasse) in Šolska ulica (Schul Gasse).

šteli pod mestne parcele. Tu so prevladovala že nekoliko večje parcele njiv in travnikov. Vodno predmestje je segalo do mosta, po katerem je Voglajno prečkala pot, ki je vodila v Zagrad.

Ozemlje na vzhodni strani mesta, med nekdanjim obzidjem in Voglajno, ter na severni strani vzhodni in osrednji del Graškega predmestja (ozemlje med Voglajno, Koprivnico in zračno linijo med današnjo Gimnazijo Center in III. osnovno šolo) je nosilo ledinsko ime **Koprivnica** (Dornbach). Na vzhodnem delu so prevladovala večje parcele njiv in travnikov, za severno stran pa so bili značilni že omenjeni zelenjavni vrtovi. Skozi Graško predmestje sta vodili tudi dve pomembni cesti, in sicer prva ob severni strani nekdanjega mestnega obzidja proti vzhodu na most čez Voglajno proti Teharjam in mimo Blagovne naprej proti Brežicam. Ta t.i. Brežiška cesta se je do leta 1778 od Glavne komercialne ceste odcepila pri Trnovljah (potekala je mimo Hrvaškega mlina). Druga je bila še pomembnejša - iz mesta je mimo graške mitnice in naprej po mostu čez Koprivnico proti Gradcu vodila Glavna komercialna cesta, gotovo najpomembnejša prometna žila v Notranjeavstrijskih deželah.²²

Zahodni del Graškega predmestja in del Ljubljanskega predmestja sta nosila ledinsko ime **Na jarku** (Am Graben). Tu se je nahajalo še nekaj zelenjavnih vrtov, bolj pa se oddaljujemo od mesta, več je bilo prostora in pogostejše so bile parcele njiv in travnikov. V Ljubljanskem predmestju je mimo ljubljanskih vrat iz mesta vodila Glavna komercialna cesta, ki je svojo pot nadaljevala po mostu čez Sušnico, na skrajnem zahodnem delu katastrske občine Celje pa je prečkala še Ložnico in nadaljevala pot proti Ljubljani.

Severni del katastrske občine se je imenoval **Dolgo polje** (Langefeld). Na vzhodu je Dolgo polje segalo do Glavne komercialne ceste, na severu nekako do Spodnjega Lanovža, na zahodu pa do vozne poti, ki je peljala na Ostrožno (današnja Ipavčeva ulica). Tu so prevladovala velike parcele travnikov in njiv - Dolgemu polju so namreč dale ime prav zanj značilne ozke in dolge njive. Do Contijevega marofa, Rožnega dvora in Spodnjega Lanovža so vodile dovozne poljske poti.

²² Več o cestah glej: Jože Curk, Cestno omrežje na Slovenskem Štajerskem, ČZN, letnik 49, št. 2, Maribor 1978, str. 238-268.

Dolgo polje, izsek iz katastrske mape.
Zgodovinski arhiv Celje.

Za zahodni del katastrske občine pa se že navaja ledinsko ime **Na otoku** (Auf der Insel). Na severu je to področje segalo do Glavne komercialne ceste, na zahodu do mostu čez Ložnico, na jugu do Savinje in na vzhodu do mesta. Za Otok so prav tako bile značilne obsežne parcele njiv in travnikov, vmes pa se je našel tudi kakšen pašnik.

Staro celjsko predmestje **Breg** (v k.o. Lisce), vključeno med strugo reke Savinje in Miklavžev hrib, katerega jedro je bilo pod gričem, na katerem je kraljeval Kapucinski samostan, je štelo 20 stanovanjskih hiš²³. Pomembna za razvoj Brega je poleg bližine mesta bila cesta, ki se je preko Kapucinskega mosta vila čez naselje proti Laškem. Ob tej cesti so stale skoraj vse hiše (razen štirih, ki so nahajale ob strmi vozni poti, ki je vodila na vrh Miklavževega hriba), večina je bila razporejenih pod pobočjem Miklavževega hriba. Na tem pobočju nad hišicami so si Brežani uredili manjše zelenjavne vrtove in pašnike. Na drugi strani Laške glavne ceste so bile postavljene le tri stanovanjske hiše, za njimi pa so se nahajali pašniki in njive. Izmed vseh hiš sta bili le dve leseni. Od petnajstih gospodarskih poslopij ob hišah je bila iz lesa zgrajena dobra polovica. Vse stavbe, razen dveh gospodarskih poslopij, ki sta Jožefu Siebenbürgerju služili kot usnjarski delavnici, so bile v lasti domačinov. Na polotočku med cesto in Savinjo, ki se je večkrat znašel pod vodo, so bile značilne peščene parcele neposredno ob reki, bližje k cesti pa travniki in njive. Največ sklenjene posesti na Bregu je imel Matija Gospodarič - 4 orale in 1481 kv. sežnjev. Vse to je posedoval za hišo, kjer se je na pobočju Miklavževega hriba poleg zelenjavnega vrta, travnika s sadovnjakom in treh njiv lahko pohvalil tudi z dvema vinogradoma in parcelo listnatega gozda. Kar 12 hišnih posestnikov na Bregu je imelo zemljiško posest tudi na Polulah v k.o. Košnica. To so bili travniki (11 parcel), njive (16) in dva travnika s sadovnjakom. Trije Brežani so na Polulah imeli postavljena tudi lesena gospodarska poslopja. Zemljiško posest na Spodnji Hudinji so imeli trije hišni posestniki z Brega (vsak po en travnik in njivo), Simon Kompan pa si je privoščil še gorco za Grajskim hribom. Po tej plati "meščani" na Bregu niso bili nič kaj podobni celjskim meščanom, ki so svojo zemljiško in stavbno posest imeli razdrobljeno po vseh okoliških k.o.

²³ K tem hišam so vštete tudi 4 hiše, ki so stale ob začetku vozne poti, ki je vodila od Kapucinskega mosta navkreber na Miklavžev hrib in naprej v Lisce. Te štiri hiše se sicer včasih pojavljajo s hišno številko Miklavževega hriba, včasih pa Brega.

Zemljiška in stavbna posest celjskih meščanov v okoliških katastrskih občinah

Za zemljiške potrebe celjskega meščanstva pa je bila površina k.o. Celje absolutno preskromna. Pa tudi raznovrstnost zemljiških parcel je manjkala. Tako v k.o. Celje na primer ni bilo niti ene parcele gozda ali pa tako priljubljenega vinograda. Zato so si meščani na različne načine pridobivali zemljo tudi izven domače katastrske občine in so glavnino svoje zemljiške posesti (kar okoli 80%) imeli v okoliških katastrskih občinah. Ob koncu fevdalne dobe pa so tudi meje med stanovi čedalje bolj izginjale. Nekaterim podjetnejšim plemičem zemljiška posest ni bila več glavni vir dohodka, kajti svoje premoženje so začeli vlagati v manufakture, začeli so se ukvarjati s trgovino in še s čim. Na drugi strani pa si je marsikateri bogatejši meščan privoščil kakšno graščinsko posestvo. Med celjskimi meščani so v tem smislu še posebej prednjačili zvonar in pivovarnar Janez Jurij Steinmetz, ki si je pridobil Zalog, Vincencij Langer, ki je posedoval Lemberg, Ignacij Novak, ki se je naselil v Spodnjem Lanovžu, kot imetnik dvorca Medlog pa se leta 1826 omenja poštni mojster Vincencij Gurnik. Sicer pa je kar nekaj bogatih meščanov imelo posest s hišo zunaj mesta - zelo priljubljene so bile predvsem zidanice.

Od vseh stavbnih parcel, ki so jih meščani, župnija in mesto (2 orala in 1038 sežnjev) imeli v okoliških k.o., so največji delež imeli meščani (skoraj 85,9%), župnija sv. Danijela 13,8%, mesto pa le 0,3%.

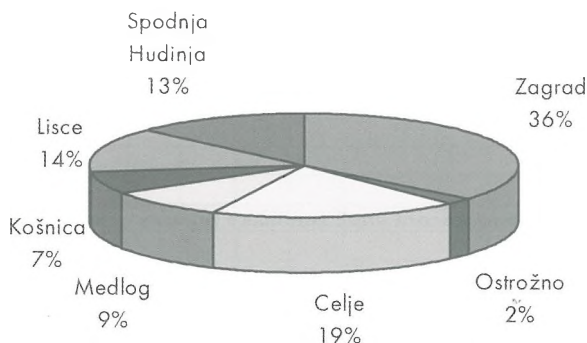
Tabela 4: Stavbne parcele meščanov po k.o.

Vrsta	Košnica	Lisce	Medlog	Ostrožno	Sp. Hudinja	Zagrad	Skupaj	
	kv. sež.	kv. sež.	kv. sež.	kv. sež.	kv. sež.	kv. sež.	or.	kv. sež.
Lesena stanovanjska hiša			132		192	213		537
Leseno gospodarsko poslopje	341	573	291	137	147	373	1	262
Zidana stanovanjska hiša	29		250			283		562
Zidano gospodarsko poslopje	55	239	155	33	19	180		681
Skupaj	425	812	828	170	358	1049	2	442

Največ stavbnih parcel so meščani imeli v k.o. Zagrad, k.o. Medlog in k.o. Lisce, najmanj pa v k.o. Ostrožno. Med vrstami stavbnih parcel so krepko prevladovala lesena gospodarska poslopja, medtem ko je bilo zidanih gospodarskih poslopij, lesenih in zidanih stanovanjskih hiš občutno manj.

Kar tretjina vseh površin zemljiških parcel, ki so bile v lasti Celjanov, se je nahajala v k.o. Zagrad (k temu je veliko pripomogel ogromen mestni gozd). Šele na drugem mestu je domača k.o. z 19%, sledita pa še k.o. Lisce (14%) in k.o. Spodnja Hudinja (13%). Nekoliko manj zemlje so si Celjani pridobili v k.o. Medlog (9%) in k.o. Košnica (7%), najmanj pa v k.o. Ostrožno (le 2%).

Deleži k.o., v katerih se je nahajala meščanska, župnijska, mestna in državna posest

Zanimivi so tudi odstotki zemljiških parcel, ki so jih posestniki iz Celja uživali v posameznih okoliških k.o. V k.o. Zagrad je meščanska, župnijska in skupna mestna posest obsegala največ, skoraj 34% vseh zemljiških parcel v tej k.o. (sem so vštete tudi poti in potoki), medtem ko za zemljišča v k.o Ostrožno meščani niso kazali prevelikega zanimanja - v njej so si pridobili le 2% vseh zemljiških parcel. V vseh šestih okoliških k.o. je bilo tako v rokah Celjanov kar 20% vseh zemljiških površin.

Tabela 5 :Zemljiške parcele meščanov, župnije in mesta po k.o.

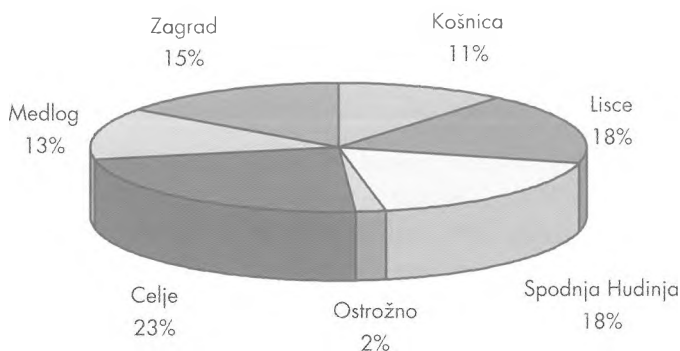
K.o.	Celotna k.o.		Posestniki iz k.o. Celje		
	or.	kv. sež.	or.	kv. sež.	%
Košnica	1027	1277	108	961	10,6
Lisce	880	336	213	33	24,2
Medlog	851	18	128	422	15,1
Ostrožno	1226	627	23	1110	1,9
Sp. Hudinja	723	1129	198	677	27,4
Zagrad	1522	1317	517	648	33,9
Skupaj	6231	1504	1189	651	19,1

Župnija sv. Danijela je imela zemljiško posest v k.o. Košnica, k.o. Lisce, k.o. Spodnja Hudinja in k.o. Zagrad v obsegu 68 oralov in 1449 kv. sežnjev (5,8%). Skupna mestna posest se je nahajala v k.o. Lisce, v k.o. Spodnja Hudinja in k.o. Zagrad ter merila 379 oralov in 1458 kv. sežnjev (31,9%). Meščani pa so bili s svojo zemljiško posestjo prisotni v vseh obravnavanih k.o. Njihova skupna površina je dosegala 740 oralov in 944 kv. sežnjev (62,3%).

Nekoliko bolj podrobno si bomo pogledali zemljiško posest meščanov (brez cerkvene in skupne, mestne posesti). Že pri deležih k.o., v katerih so bili meščani prisotni s svojo zemljiško posestjo, se celotna slika precej spremeni.²⁴ Največ zemlje so tako imeli (seveda takoj za domačo k.o. - 23%) v k.o. Lisce in k.o. Spodnja Hudinja (po 18%). K.o. Zagrad je padla na četrto mesto z 15% deležem, nato sledita Medlog (13%) in Košnica (11%), najmanj pa so zemljiške posesti celjski meščani uživali v k.o. Ostrožno (le 2%).

Deleži k.o., v katerih so celjski meščani imeli zemljiške posesti

Med vrstami zemljiških parcel so seveda prevladovali gozdovi (listnati in mešani), ki so jih, tako kot vinograde, meščani lahko izkoriščali le v treh gričevnatih k.o.: Košnici, Liscih in Zagradu. V ostalih treh, bolj ravninskih k.o. (Medlog, Ostrožno, Spodnja Hudinja), pa so za meščane prišle v poštev predvsem njive in travniki.

²⁴ Primerjaj z deleži celotne posesti Celjanov (vključno s cerkveno in skupno mestno posestjo) v okoliških katastrskih občinah.

Tabela 6: Vrste zemljiških parcel po k.o.

Vrsta parcele	Košnica		Lisce		Medlog		Ostrožno		Sp. Hudinja		Zagrad		Skupaj	
	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.
Travnik		463	12	1580	23	1047	7	1149	92	825	47	382	184	646
Njiva	8	775	13	889	60	356	1	375	85	1316	28	181	197	692
Vinograd	4	593	26	942							14	907	45	842
Listnati gozd	25	1090	125	1341							362	104	513	935
Mešani gozd	49	600											49	600
Pašnik		470	2	291		446			1	329	3	1381	7	1317
Zelenjavni vrt		150		132		632						397		1311
Travnik z gozdom					39	1359	5	501	11	1063	3	1422	60	1145
Travnik z grmičevjem	4	286					9	685					13	971
Travnik s sadovnjakom	12	684	19	183	3	1382			6	1166	10	596	52	811
Pašnik s sadovnjakom	1	1079		1487								197	2	1163
Pašnik z grmičevjem			11	1114							1	303	12	1417
Pašnik z gozdom											41	1480	41	1480
Gozd z grmičevjem											2	80	2	80
Okrasni vrt												77		77
Glinokop										778				778
Njiva s sadovnjakom	1	1171										57	1	1228
Krčevina, laz				74							1	941	1	1015
Ribnik												143		143
Skupaj	108	961	213	33	128	422	23	1110	198	677	517	648	1189	1365

V povprečju so meščani najobširnejše posesti uživali v Liscah in Košnici, kjer so imeli gorce²⁵ in gozdove. Tako je bilo dobrih 171 oralov zemljišča v k.o. Lisce razdeljenih le med 12 meščanov, kar pomeni več kot 14 oralov na enega, dobri 103 orali v Košnici pa so bili v lasti le 6 meščanov, kar na enega znese nekaj čez 17 oralov. V ostalih k.o. so prevladovala manjše parcele travnikov in njiv, tako da je bila ta posest zelo razdrobljena, saj je prišlo na enega posestnika povprečno le od dva do tri orale: v k.o. Ostrožno je 8 lastnikov imelo v rokah slabih 24 oralov, v k.o. Spodnja Hudinja se je kar 80 lastnikov nagnetlo na dobrih 172 oralih, v k.o. Medlog si je dobrih 128 oralov razdelilo 55 posestnikov, v k.o. Zagrad pa je slabih 142 oralov bilo v lasti 41 meščanov.

Skoraj polovica meščanov je imela zemljiško posest poleg v domači k.o. še v eni okoliški (največkrat v k.o. Spodnja Hudinja), petina samo v domači k.o. in prav tako petina v treh k.o. Najmanj je bilo takšnih, ki so posedovali le hišno posest in takšnih, ki so s svojo zemljiško posestjo bili prisotni v štirih ali več k.o. V vseh k.o. je zemljo imel edino usnjar Jožef Siebenbürger, v petih k.o. pa trije: pekovka Terezija Sima, usnjar Valentin Jeretin in tesar Jurij Stepišnik.

²⁵ Gorca je srednještajerski narečni izraz za knjižno gorico.

V k.o. **Košnica** (*Koschnitz*), ki jo sleme Bučelincev deli v dve podoljki: v krajše Polule in v daljšo Košnico, so meščani izkoriščali predvsem mešani in listnati gozd, tu so imeli gorce, po številu parcel pa so krepko prevladovale njive. Vsi posestniki (bilo jih je le šest) so imeli tako zemljiško kot stavbno posesnost, le župnija sv. Danijela stavbnih parcel tukaj ni imela. Med stavbnimi parcelami so močno prevladovala lesena gospodarska poslopja.

Na *Polulah* (*Pollule*) so imeli posesnost trije meščani. Tukaj so imeli postavljeno eno ali dve leseni gospodarski poslopji, zraven pa še več njiv, kakšen pašnik, vinograd ali listnati gozd. Največja posesnost je merila dobrih 21 oralov.

Na pobočju *Homa*²⁶ (*Chum*) sta imela posesnost dva meščana in župnija sv. Danijela. Cerkveni sta bili dve parceli mešanega gozda. Posesnost obeh meščanov je bila sestavljena iz ogromnih parcel mešanega gozda ter vinogradov in njiv, manjkala pa nista tudi še kakšen travnik ali pašnik. Jurij Krajnc je imel kar pravo domačijo z zidano stanovanjsko hišo in petimi gospodarskimi poslopji - njegova skupna zemljiška posesnost je dosegala kar 49 oralov.

V *Spodnji Košnici* (*Unter Koschnitz*) je ob Košniškem potoku deloval še *Siebenbürgerjev* mlin, obkrožen s pašnikom in njivo, ki je še dopolnjeval prisotnost meščanske posesti v k.o. Košnica.

Veliko posesti so Celjani imeli v katastrski občini **Lisce** (*Leisberg*), ki zavzema ravnico ob Savinji in teraso ter sleme nad njo. Na zahodu sega do potočka Brnica, na jugu pa do vznožja Miklavževega hriba. Med vrstami parcel so prevladovali

²⁶ Ledinsko ime *Hom* je obsegalo celoten severni del k.o. Košnica. Eden od meščanov je imel svojo gorco na pobočju t.i. *Minoritskega* hriba, drugi pa že kar pravo domačijo v današnjih Gornjih Polulah.

predvsem vinogradi na pobočjih Miklavževega hriba in Anskega vrha²⁷ ter listnati gozd v Liscah. Stavbno posest je v tej k.o. imela župnija sv. Danijela in deset meščanov, z zemljiško pa se je lahko pohvalilo dvanajst meščanov, mestna župnija in celjski magistrat.

Na *Bregu* (Rann), starem predmestju Celja, je od celjskih meščanov imel posest le Jožef Siebenbürger, ki je imel tu usnjarno in dva travnika.

Na *Miklavževem hribu* (Nicolaiberg) je imelo gorce osem meščanov. Ponavadi je bilo to leseno (včasih tudi zidano) gospodarsko poslopje z eno ali več parcelami vinograda. Pri vinogradu so se navadno nahajali še kakšna njiva, pašnik ali travnik, nekaterim pa je pripadal še večji ali manjši del listnatega gozda. To so bila velika posestva, sestavljena iz več kot desetih parcel, in so pokrivala površino od skoraj sedmih oralov (najmanjše) pa do 30 oralov (največje). Gorci Jožefa Mežnarja in Antona Zabukoška sta se nahajali na južni strani Miklavževega hriba (nad glavno cesto, ki je vodila v Laško), Ignacij Novak in Janez Nepomuk Peter pa sta svoji vinogradni posesti imela pri križišču, kjer se je kolovoz (ki je vodil od Kapucinskega mosta na Miklavžev hrib) razcepil v dve smeri: en krak je vodil do cerkvice sv. Miklavža, drugi pa proti Liscam. Jožef Sima je svojo gorco imel nekoliko bolj proti jugu, ob poti, ki je vodila v Košnico, Danijel Dereani pa že skoraj v današnjih Zgornjih Liscah, že blizu Anskega vrha. Gorca Matije Ipovca se je razprostirala nad današnjim zahodnim delom Mestnega parka. Zraven njega je ogromno posest užival Jožef Siebenbürger. Ta je obsegala tudi celotno ozemlje novodobnega naselja Lisce (ob Savinji) - tu je Siebenbürger imel svoje njive in travnike. Cerkvica sv. Miklavža je bila v lasti župnije sv. Danijela, prav tako več bližnjih lesenih gospodarskih poslopij z dvema vinogradoma, njivami in drugo zemljiško posestjo na vrhu hriba, ob njegovem vznožju pa je župnija razpolagala še z razkošnim Kopunovim dvorom²⁸. Pod Miklavževim hribom, na mestu današnjega mestnega parka, pa so meščani še pasli živino.

V *Liscah* (Leisberg), pravzaprav na pobočju Anskega vrha, sta si vinograd pridobila dva meščana. Valentin Jeretin je ob njem imel postavljeni še dve leseni gospodarski poslopji, Anton Kautsch pa nobenega. Ob tem sta posedovala kar lep kos listnatega gozda ter še kakšen pašnik, njivo ali travnik. Mihael Pauer pa se je moral

²⁷ Pod Miklavžev hrib je na severu spadalo ozemlje vse do reke Savinje, na zahodu pa nekako do izliva Ložnice v Savinjo (torej skoraj do Anskega vrha in vključno z novodobnim naseljem Lisce ob Partizanski cesti).

²⁸ Doktor medicine in okrožni fizik Ignacij Frey pl. Freydenfeld je leta 1780 ustanovil Freydenfeldov beneficij in mu dal svojo hišo na Miklavževem hribu, imenovano Kopunov ali Angerjev dvor. Že leta 1809 pa so ga priključili župnijski prebendi (J. Orožen, Zgodovina Celja in okolice, str. 609).

zadovoljiti s kar obsežnim listnatim gozdom nad današnjo cesto, ki vodi na Petriček.

Na *Spodnjem Homu* (Unterhum), že ob meji s k.o. Kasaze, je gorco imel še eden od meščanov. Poleg kar štirih lesenih gospodarskih poslopij in vinograda, je posest Antona Gurnika obsegala predvsem listnate gozdove.

V ravninski katastrski občini **Medlog** (*Mellag*), ki na vzhodu sega do Levca, na jugu do Savinje, na severu se povzpne na nizko sleme, na vzhodu pa do močvirnate Črne mlake in Sušnice, si je zemljišča poleg domačinov in kmetov iz Levca razdelilo kar 55 meščanov. Prevladovali so travniki in njive, šest meščanov pa si je privoščilo tudi stavbne parcele.

Na *Babnem* (Wabna) so trije meščani posedovali le kakšen travnik ali njivo.

Pri *dvorcu Medlog* ali *Kristininem dvorcu*²⁹ (takrat imenovanem Meyerhof) okoli današnje vrtnarske šole so imeli zemljiške parcele štirje meščani. Sam dvorec in kar obsežna zemljiška posest okoli njega (dobrih 17 oralov) sta bila v lasti poštarске družine Gurnik, v njegovi bližini pa so njive in travnike imeli še trije meščani.

Na *Lavi* je imelo zemljiško posest 18 meščanov - štirje od njih so imeli tudi stavbne parcele. Zemljiške parcele so se držale skupaj in so tako predstavljale zanimivo celoto - verjetno je to bila nekdanja gmajna. Nekateri so imeli le po eno ali dve parceli. Med vrstami parcel so prevladovali travniki in njive, med njimi pa se je našel tudi kakšen pašnik.

V *Levcu*³⁰ (Lendorf) je le njivo ali pa poleg te še travnik imelo 12 meščanov, le Anton Zabukošek in Ignacij Wokaun sta si privoščila nekaj več travnikov in njiv.

V *Ložnici* je bilo celjsko meščanstvo prisotno samo z enim predstavnikom, ki je tam izkoriščal pašnik in travnik.

Tudi v *Medlogu* (*Mellag*) si je posest pridobil le en meščan, in sicer parcelo travnika, ki je bil še delno poraščen z gozdom.

²⁹ Za področje okoli dvorca Medlog (Freienberg, kasneje poimenovan in bolj znan kot Kristinin dvorec), danes eno od poslopij vrtnarske šole, in tudi za sam dvorec franciscejski kataster navaja ime Meyerhof.

³⁰ Tukaj gre za del Levca med Savinjo in Glavno komercialno cesto, ki je spadal pod k.o. Medlog. Ledinsko ime Levec je namreč segalo skoraj do dvorca Medlog.

Bivša gmajna, ki je bila poimenovana kot *Novine*³¹, je bila v celoti razdeljena med 19 meščanov. Večina je imela le po en travnik in njivo, nekateri pa še kakšen travnik ali njivo več. Površina teh parcel je bila skromna.

V *Zverinjaku* (Thiergarten), med Gozdnim dvorom in Levcem, pa je Vincencij Gurnik imel veliko posest - izstopal je ograjen travnik z drevjem, ki je meril skoraj 25 oralov.

V katastrski občini **Ostrožno** (*Forstwald*), ki na vzhodu sega do bivše struge Koprivnice in dobrovsko - hudinjskega temena, na severu se razprostira globoko v gričevje, na zahodu do k.o. Medlog, na jugu pa se zelo približa mestu, so s svojo zemljiško in stavbno posestjo celjski meščani bili prisotni le malenkostno. Zemljiško posest v tej k.o. je imelo le osem meščanov, prevladovali pa so travniki, travniki z grmičevjem in njive. Vzrok manjšega zanimanja meščanov za zemljiško posest v tej k.o. je verjetno treba iskati v manjši kvaliteti zemljišč na tem področju, saj je veliko sveta bilo močvirnatega. Stavbno posest sta tukaj imela le dva meščana.

Največ posesti so meščani imeli na *Dobrovi*. Sedem si jih je pridobilo le kakšen travnik ali travnik z grmičevjem, leseno gospodarsko poslopje pa je na svojem travniku imel postavljeno le Valentin Jeretin.

Na *Lavi* sta imela zemljiško posest Franc Nendl in grof Thurn - prvi več travnikov in njivo, drugi pa dva travnika z gozdom.

Na *Ostrožnem* (*Ostroschna, Forstwald*) je imel stavbno in zemljiško posest le Valentin Jeretin. Ob kolovozu sta stala skedenj in zidano gospodarsko poslopje z več njivami in travnikom.

V k.o. **Spodnja Hudinja** (*Unterkötting*), ki ji na vzhodni strani mejo določa potok Hudinja, na severu sega do Šmarjete, na zahodu do Dobrove, na jugu pa se približa mestu do Koprivnice, je imelo zemljiško posest kar 80 meščanov, župnija sv. Danijela, nekaj malega pa je ostalo še v mestnih rokah. Velik mestni pašnik na Golovcu je bil že razdeljen - na njem so si meščani uredili večje ali manjše kose njiv. Severno od opekarne in Golovca je bil podolgovat trak ozkih in dolgih njiv. Vsake njive se je na obeh koncih držal še konček pašnika. Te njive so večinoma posedovali hudinjski kmetje. Poleg magistrata in župnije je stavbno posest imelo še osem meščanov (predvsem lesene stanovanjske hiše in lesena gospodarska poslopja), med zemljiškimi parcelami pa so prevladovali travniki in njive.

³¹ Novine je ledinsko ime v k.o. Medlog za področje severno od Glavne komercialne ceste ob starem toku potoka Ložnica, nekako do Gozdnega dvora.

V *Potokih* je bil v meščanskih rokah le en travnik.

Na *Spodnji Hudinji* (Unterkötting, Spodne Hodine) je na področju med opekarno (ki je bila skupaj z večjim delom glinokopa v lasti Jožefa Senice) in Glavno komercialno cesto nekaj travnikov in njiv imel Jurij Stepišnik, nekaj pa jih je bilo v mestni lasti. Vzhodno od opekarnarne in severno od poti, ki je vodila na Zgornjo Hudinjo in Dobrovo (današnja Jamova ulica) je posest imelo 22 meščanov, župnija sv. Danijela in Magistrat.³² To so bile majhne posesti, večinoma sestavljene iz enega ali dveh travnikov ali njiv. Magistratu je ostal še manjši pašnik. Posebnost pa je manjši del glinokopa pri opekarni, ki je pripadal lončarju Gorjancu - ta je za svojo obrt glino seveda nujno potreboval.

Dvanajst meščanov pa je imelo svojo posest tudi v delu Spodnje Hudinje vzhodno od Glavne komercialne ceste. Največ jih je imelo le po en travnik in njivo, le redki pa še kakšno njivo ali travnik več.

Na *Golovcu*³³ (Galgenberg) je večina zemljiške posesti bila v rokah šestdesetih meščanov. Bližnji kmetje (Permoser, Senica, Dokler, Kandušar in Teršek) so posedovali le manjši del. Nekateri meščani so obdelovali le njivo, drugi so si pridobili še kakšen travnik, nekateri pa so si privoščili po več njiv in travnikov. Med njivami in travniki so ponekod ostale še manjše krpice nekoč velikega mestnega pašnika - na eni takih je stalo mestno skladišče smodnika. Ignacij Orožen poroča, da so po ukazu Okrožnega urada "od 18. junija 1798 smodnik v opušeno cerkev sv. Andreja shranovali, 1799 jo je pa magistrat Joanezu Skazatu prepustil s toj pogodboj, da je moral Skaza Celanom na vešalnem zidovji novo shraniše za smodnik pozidati".³⁴

V *Gaberjah* (Gabrie, Inkole) je poleg kar lepega števila župnijskih njiv in travnikov bilo s svojo posestjo prisotnih še devet meščanov. Ti so v glavnem imeli le kakšno njivo ali travnik.

Največ posesti so meščani imeli v k.o. **Zagrad** (*Schlossberg*), ki se nahaja na levem bregu Voglajne in Savinje in ki jo zaznamujejo štiri slemena: današnji Jožefov hrib (ki se podaljša v Zavodenjski hrib), Grajski hrib (ki se nadaljuje v Grajski gorici), tretje sleme se preko Gradišča in Pečovja povzpne na Grmado,

³² To področje je v zapisniku zemljiških parcel označeno kot Zgornja Hudinja, čeprav gre verjetno še za Spodnjo Hudinjo.

³³ Ledinsko ime Golovec ni obsegalo le istoimenega hriba, pač pa tudi ravninski del - na jugu do meje s katastrsko občino Celje in na vzhodu do Glavne komercialne ceste.

³⁴ Ignacij Orožen, Celska kronika, Celje 1854, str. 174.

četrto sleme pa se začne v Vipoti in se veže z jugozahodnim pobočjem Tovsta. Ogromen mestni listnati gozd med Vipoto in Tovstim vrhom je meril kar 323 oralov in 1052 kv. sežnjev. Upravljal ga je poseben komunalni odbor meščanov. Leta 1812 so se sicer že skoraj dogovorili o njegovem razkosanju med 158 meščanov, a so stroški, ki so nastali z novo organizacijo magistrata, to preprečili.³⁵ Današnji Jožefov hrib pa je skoraj v celoti bil ena sama velika parcela, ki je mestu še vedno služila kot skupni pašnik. Ta je bil namenjen za pašo goveje živine, ki jo je gnal na pašo skupni mestni pastir, svojo živino pa so na Jožefovem hribu lahko pasli tudi kmetje iz bližnje Zavodne. Na Jožefovem hribu pa je svojo drevesnico imela Kmetijska gospodarska družba. Poleg tega je v k.o. Zagrad imela zemljiško posest še župnija sv. Danijela in kar 42 meščanov. Prevladovali so travniki, njive in vinogradi, kar nekaj so imeli tudi pašnikov in listnatega gozda. Med stavbnimi parcelami so seveda prevladovala gospodarska poslopja, predvsem lesena. Kar precej pa je bilo tudi stanovanjskih hiš, med katerimi je bilo več zidanih. Stavbno posest je poleg župnije imelo še 16 meščanov.

V *Zavodni*³⁶ so imeli posest štirje meščani in župnija. To so bili travniki in njive. Le Helena Schiffer je ob cesti imela postavljeno leseno stanovanjsko hišo s tremi gospodarskimi poslopji in manjšo zemljiško posestjo.

*Za sv. Jožefom*³⁷ (Hinter St. Joseph) je imelo zemljiško posest 24, stavbno pa poleg župnije pet meščanov. V lasti župnije je bila pod Kalvarijo stoječa lesena stanovanjska hiša z velikim zelenjavnim vrtom, v bližini pa se je nahajalo še več travnikov. Na Jožefovem hribu je ob severni strani cerkve sv. Jožefa župnija imela postavljeno mežnarijo in stanovanjsko hišo, v bližini pa še nekaj zemljiške posesti. Na Zavodenjskem hribu je Janez Jurij Steinmetz imel zvonarno, zraven pa še vinogradno hišo s kar obsežno zemljiško posestjo. Stanovanjske hiše ali samo gospodarska poslopja meščanov z bližnjo zemljiško posestjo so bile še na južni strani današnje Teharske ceste (Janez Peter), v današnjih Selcah (Marija Beran) in pri odcepu današnje Ceste na grad na Skalni kleti, kjer je Terezija Sima okoli svojih zgradb imela večjo zemljiško posest, med drugim tudi lepo urejen okrasni vrt in ribnik. Drugi meščani so tu imeli le kakšno njivo ali travnik.

³⁵ Janko Orožen, *Zgodovina Celja in okolice*, I. del, Celje 1971, str. 355. Na strani 356 je podrobneje opisana tudi meja tega gozda.

³⁶ Ledinsko ime *Zavodna* obsega le področje med današnjo Teharsko cesto na jugu in strugo Voglajne na severu.

³⁷ Pod poimenovanjem "*Za sv. Jožefom*" je mišljen današnji Jožefov hrib ter njegova bližnja okolica - na severu do današnje Teharske ceste, na jugu pa nekako do Ceste na grad. Tako je to poimenovanje delno zajemalo tudi kasnejši naselji Selce in Skalna klet.

Na *Grajskem hribu* (Schlossberg) je imelo zemljiško posest 11 meščanov. Trije so, že skoraj pri Starem gradu, imeli gorce, na Skalni kleti je imel Joachim Jauth skladišče piva, Franc Stöckler pa poleg stanovanjske hiše in gospodarskih poslopij še mestno strelišče. Ostali so imeli le zemljiško posest, predvsem travnike in njive.

Za *Grajskim hribom* (Hinter Schlossberg), ob vozni poti, ki je vodila v Osenco, je pet meščanov imelo gorce. Te so ponavadi sestavljala lesena stanovanjska in gospodarska poslopja, poleg enega ali dveh vinogradov pa še kakšen travnik, pašnik ali manjša parcela listnatega gozda.

V delu *Polul* na levem bregu reke Savinje je Janez Werl posedoval dve domačiji, ena je bila vinogradniška. Zemljiška posest obeh skupaj je dosegala kar 32 oralov in 590 kv. sežnjev.

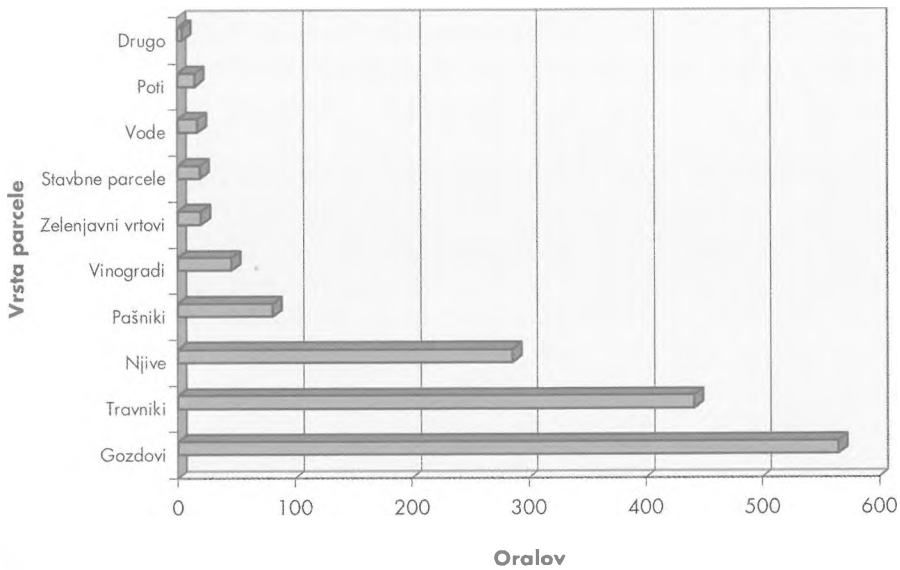
V *Pristavi* je v lasti meščanov bil še en vinograd, na *Grmadi* (Germata) listnati gozd, pod *Grajsko gorico* (Gratzeberg) pa je deloval mlin, ki je bil last Jakoba Dečmana. Zraven mlina se je nahajala še njiva.

V vseh k.o. (vključno s k.o. Celje) so prevladovali gozdovi, veliko je bilo tudi travnikov in njiv. Sledijo pašniki, vinogradi in zelenjavni vrtovi, čisto na repu pa so, kot navadno, pristale stavbne parcele, vode, poti in tri bolj neobičajne vrste parcel (glinokop, ribnik in krčevine).

Katastrska mapa k.o. Celje 1825, kasnejši peris poročnika Jelussiga.
Zgodovinski arhiv Celje.

Skupna meščanska, cerkvena, državna in mestna posest po osnovnih katastrskih kulturah

Pa še pogledimo, kateri so bili najbogatejši meščani. Več kot 400 kv. sežnjev stavbne posesti je imelo 13 meščanov - največ je imel zvonar in pivovar Janez Jurij Steinmetz (več kot 1 oral) iz Nove ulice, sledili pa so: poštarska družina Gurnik (Poštna ulica), usnjnar Jožef Siebenbürger (Glavni trg), usnjnar Valentin Jeretin (Graško predmestje), posestnik dvora barona Contija Karel Verhovšek, odvetnik dr. Maks Andree (Glavni trg), Marija Zabukošek, ki je imela usnjarsko obrt (Gosposka ulica), posestnik Spodnjega Lanovža Ignacij Novak, pekovka Terezija Sima (Gosposka ulica), grof Sigismund Thurn (Šolska ulica), pekovka Helena Schiffer (Graška ulica), trgovec Janez Nepomuk Peter (Graška ulica) in pivovar Joachim Jauth (Gosposka ulica).

Z več kot 20 orali zemljiške posesti pa se je lahko izkazalo 15 meščanov. Večinoma se pojavljajo ista imena kot zgoraj, kakšno pa je tudi novo. Daleč največ zemljiške posesti je imela poštarska družina Gurnik (kar 80 oralov in 929 kv. sežnjev) iz Poštne ulice, nato pa z 20 orali manj sledi usnjnar Jožef Siebenbürger (Glavni trg). Za njima so se razvrstili: pekovka Terezija Sima (Gosposka ulica), imetnik Spodnjega Lanovža Ignacij Novak, Jurij Krajnc (Glavni trg), pek Janez Werl (Poštna ulica), strugar Janez Benedikt Wagner (Ulica Novih vrat), posestnik dvora

barona Contija Karel Verhovšek, trgovec Danijel Dereani (Minoritski trg), tesar Jurij Stepišnik (Grajski trg), kirurg Matija Ipovic (pri Ljubljanski mitnici), usnjar Valentin Jeretin (Graško predmestje), Marija Zabukošek, ki je imela usnjarsko obrt (Gosposka ulica) in pekovka Helena Schiffer (Graška ulica).

Iz teh dveh lestvic največjih imetnikov stavbne in zemljiške posesti je lepo razvidno, katere dejavnosti v mestu so bile najbolj donosne in v katerih predelih mesta so prebivali najpremožnejši meščani.

Popis hišne in zemljiške posesti celjskih meščanov

Pregled hišne in zemljiške posesti celjskih meščanov obsega vse stavbne in zemljiške parcele, ki so bile leta 1826 v njihovi lasti v sedmih k.o.: Celje, Zagrad, Spodnja Hudinja, Ostrožno, Medlog, Lisce in Košnica. Pregled tako ozemeljsko pokriva območji kasnejše Mestne občine in občine Celje - okolica. Prikaz je urejen po današnjih ulicah - temelji namreč na hišni posesti v mestu, na katero se navezujeta hišna in zemljiška posest izven mesta. Posebej so obdelane mestne, državne in cerkvene posesti. Tisti meščani, ki v k.o. Celje niso bili hišni posestniki, pač pa so se lahko izkazali le z zemljiško posestjo, so dodani na koncu tega popisa.

Glavni trg

Severovzhodna stran Glavnega trga se je začela s staro lekarniško hišo (176)³⁸, ki je bila last *Franca Baumbacha*. Na njeni vzhodni strani (na južni strani današnje Prešernove ulice) je bil prazen prostor, ki ga je lekarnar izkoriščal za zelenjavni vrt. V Graškem predmestju (med današnjo Stanetovo in Aškerčevo ulico) je imel še en zelenjavni vrt, v Levcu pa travnik in njivo.

Usnar *Jožef Siebenbürger* je bil eden izmed meščanov, ki je razpolagal z največ zemljiške posesti in edini, katerega posest je bila prisotna v vseh okoliških katastrskih občinah. A tudi njegova stavbna posest ni bila skromna. Na Glavnem trgu je imel kar dve hiši. Prva (150) se je držala lekarniške, za njo pa se je razprostiral zelenjavni vrt. Druga (120) se je nahajala na nasprotni strani trga (med hišama Janeza Delcota in Ignacija Klančnika s hišno številko 5), na njenem dvorišču pa sta se nahajali dve leseni gospodarski poslopji. Na začetku severne strani današnje Prešernove ulice pa je imel še eno hišo (150) z gospodarskim poslopjem, dvoriščem in zelenjavnim vrtom. Bil je tudi lastnik Kapucinskih vrat (nad katerimi je bil stolp), ki so jih popisovalci označili kot stanovanjsko zgradbo. Ob poti, ki se je od Glavne komercialne ceste odcepila proti Ostrožnem (današnja Čopova ulica), je imel večjo njivo, ki jo je obkrožal travnik. Na Otoku, ob Savinji, je posedoval dve njivi, večji travnik in pašnik z grmičevjem, na Dobrovi nekoliko večji travnik z grmičevjem, na Spodnji Hudinji leseno stanovanjsko hišo, obkroženo z dvema, prav tako lesenima gospodarskima poslopjema. Ta kmetijica je stala skorajda ob Glavni komercialni cesti nasproti Kandušarja. Na Dobrovi je imel travnik z grmičevjem, v Potokih prostran travnik, na Golovcu travnik in njivo ter na Spodnji Hudinji travnik, šest njiv in travnik s sadovnjakom. Za sv. Jožefom je užival precejšen vinograd, zraven pa sta se nahajala še dva travnika, njiva in travnik s

³⁸ V oklepaju je površina stavbe v kvadratnih sežnjih.

sadovnjakom. Na Bregu sta, vsaka na svoji travniški parceli, stali dve gospodarski poslopji, v katerih je delovala usnjarna. V Liscah, nedaleč od Savinje, je imel dve, na pobočju Miklavževega hriba (nad Savinjo) in na področju novodobnega naselja Spodnje Lisce (ob Partizanski cesti) pa pet lesenih gospodarskih poslopij s tremi travniki, šestnajstimi njivami, dvema parcelama listnatega gozda (ena od njih je obsegala kar 18 oralov in 361 kv. sežnjev), tremi travniki s sadovnjakom, petimi vinogradi in tremi pašniki z grmovjem. Na Lavi³⁹ je imel postavljeno zidano gospodarsko poslopje z dvema travnikoma in dvema njivama. Popis resnično pestre zemljiške in stavbne posesti Jožefa Siebenbürgerja zaključuje mlin ob potočku v Spodnji Košnici, h kateremu je spadalo še gospodarsko poslopje s travnikom in njivo.

Usnjar *Franc Ludvik Herzmann* je bil lastnik sosednje hiše (136), v kateri je imel tudi trgovino z usnjem⁴⁰, na dvorišču pa je stalo še majhno leseno gospodarsko poslopje. Za hišo se je nahajal ozek in dolg zelenjavni vrt. Usnjarsko delavnico je imel v Graškem predmestju - ta je stala ob nekdanjem toku Koprivnice, na mestu današnje vogalne hiše med Levstikovo in Stanetovo ulico. Imel je še nekaj zemljiške posesti na Golovcu (dve njivi in dva travnika) in v Gaberjah (travnik in njivo).

Četrta hiša (101) na vzhodni strani trga je bila last jermenarja *Andreja Fröhlicha* - tudi ta je na dvoriščni strani imela zelenjavni vrt. Na Spodnji Hudinji je posedoval še travnik, na Golovcu pa dva travnika in njivo.

Naslednja hiša (116) je pripadala trgovcu *Pavlu Keindelsdorferju*. Poleg zelenjavnega vrta za hišo je imel na Golovcu še travnik in dve njivi.

Te se je držala zelo ozka hiša (78), last okrožnega komisarja *Janeza Ferdinanda Fröhlicha*, ki razen k hiši pripadajočega zelenjavnega vrta ni imel nobene druge zemljiške posesti.

Tudi k hiši stotnika *Antona Kautscha* (104) je spadal zelenjavni vrt. Na Spodnji Hudinji si je pridobil travnik in njivo, veliko posesti pa je imel v Liscah: štiri njive, tri parcele listnatega gozda, dva pašnika, zelenjavni vrt, travnik s sadnim drevjem, vinograd in pašnik z grmičevjem.

V dvoriščnem podaljšku naslednje hiše (178) je *Franc Zabukošek* varil pivo. Za hišo pa sta se razprostirala zelenjavni vrt in manjši travnik.

Tudi steklar *Friderek Trautvetter* je imel na dvoriščni strani hiše (140) zelenjavni vrt. V Vodnem predmestju, južno od Vodnega stolpa, je imel še dve njivi in travnik, blizu bivše cerkve sv. Andreja še en zelenjavni vrt, na Spodnji Hudinji travnik in njivo, prav tako pa tudi v Novinah.

³⁹ Naselje Lava je razdeljeno med k.o. Medlog in k.o. Ostrožno. Kadar ni posebej omenjeno, da gre za del, ki je spadal pod k.o. Ostrožno, je vedno mišljen del, ki je spadal pod k.o. Medlog - v tem so namreč meščani imeli veliko več posesti.

⁴⁰ Janko Orožen, *Posestna in gradbena zgodovina Celja*, Bilten, glasilo OblO Celje, Celje 1957, str. 22.

Zadnja, velika dvojna hiša (223) na vzhodni strani Glavnega trga je bila v lasti odvetnika dr. *Maksa Andreeja*, ki se je veliko ukvarjal tudi s kmetijstvom, steklarstvom in premogovništvo ter si tako pridobil večje premoženje. Pri obnovi hiše leta 1930 je bil glavni vhod prestavljen z Glavnega na Slomškov trg. Leta 1945 pa je na južni trakt padla bomba in ni bil nikoli obnovljen - tu je sedaj dvorišče. Poleg te hiše je dr. Andree posedoval še eno, prav tako večjo hišo (212) na južni strani Glavnega trga, ki ji je pripadal tudi zelenjavni vrt. V dvoriščni stavbi na južni strani te hiše je bil urad za preizkusno merjenje sodov.⁴¹ V njegovi lasti je bil tudi Vodni stolp in ob njem še manjši pašnik na notranji strani obzidja ter zidano gospodarsko poslopje v Kocenovi ulici. Imel pa je še nekaj zemljiške posesti izven mesta: dva travnika in njivo na Golovcu, travnik v Gaberjah, travnik in tri njive na Lavi ter tri travnike in dve njivi v Novinah, na katerih sta se ob poti, ki je vodila na Lavo (že čisto ob meji s k.o. Celje), nahajali tudi dve leseni gospodarski poslopji. Prva hiša na južni strani Glavnega trga spada k Slomškovemu trgu, lastnik druge (42), vrvar *Anton Kolnik*, pa je bil eden redkih, ki je imel le meščansko hišo brez kakršnekoli druge posesti. To je bila bivša benefikatna hiša Naše ljube gospe, ki jo je sredi 19. stoletja Matija Krajnc združil s sosednjima benefikatnima hišama - sv. Maksimiljana in sv. Barbare - (ki bosta omenjeni pri Slomškovem trgu) v eno hišo. Poleg te je stala že omenjena hiša dr. *Maksa Andreeja*, zahodno stran Glavnega trga pa je z južne strani začenjala hiša (121), katere lastnik *Janez Delcot* je na Otoku imel še večji travnik in njivo. Sosednja hiša, ki je bila last Jožefa Siebenbürgerja, je tudi že bila omenjena. Nanjo se je naslanjala hiša milarja *Ignacija Klančnika* (222), h kateri je spadal tudi zelenjavni vrt, poleg tega pa je Ignaciju Klančniku pripadal še skromen travnik na Spodnji Hudinji in njiva na Golovcu. Naslednja, dvojna hiša (177 in 162), je bila v lasti uradnika *Karla Schnepfleitnerja*. Na dvoriščni strani ene od njih se je nahajal skromen zelenjavni vrt. Poleg te hiše je Karel Schnepfleitner užival še večji travnik in dve njivi na Otoku. Zraven dvojne hiše je bila stara mestna hiša (185), ki je nosila hišno številko 1. Njen sloves najpomembnejše hiše v mestu, ki se je je držal vsaj od Celjskih grofov naprej, pa se je razblinil leta 1830, ko je magistrat kupil t.i. generalsko hišo na Minoritskem trgu ter se tako preselil v mnogo primernejše prostore današnjega Muzeja za novejšo zgodovino.

⁴¹ Ibidem, str. 23.

Gosposka ulica

S hišo *Konstancije Rath* (166), v kateri so izvajali sodarsko obrt, se je pričel južni del Gosposke ulice. Hiše se je držalo leseno gospodarsko poslopje, za njo pa se je nahajal zelenjavni vrt. Poleg te hiše je Konstancija imela ob kasnejši Vrtni ulici postavljeno manjše leseno gospodarsko poslopje, ki so ga obkrožali trije travniki in dve njivi. Pri dvorcu Medlog je imela še dva travnika in dve njivi.

V bivši kvartirni hiši (254) je delovala pekarna *Terezije Sima*, na njeni dvoriščni strani pa se je nahajal kar precejšen zelenjavni vrt. Pekovska družina Sima je imela v bližnji okolici veliko zemljiške posesti: na Otoku velik travnik in dve njivi, na Dobrovi travnik z grmičevjem, na Golovcu travnik in njivo, za sv. Jožefom tri njive, zelenjavni vrt, travnik s sadovnjakom, celo okrasni vrt in ribnik. Na Skalni kleti, ob poti na Stari grad, sta bili njihovi dve zidani stanovanjski hiši z lesenim in zidanim gospodarskim poslopjem, zraven pa še ogromen vinograd (1 oral in 1104 kv. sežnjev) in štiri njive, na Grmadi pa še listnati gozd. Tudi na Miklavževem hribu so si priskrbeli kar obsežno posest, ki je obsegala dve leseni in dve zidani gospodarski poslopji ter vinograd, travnik, pet njiv, prostran listnat gozd (23 oralov in 194 kv. sežnjev), dva travnika s sadovnjakom in pašnik z grmičevjem.

Na bivšo kvartirno hišo se je naslanjala skromna hišica (45) izdelovalca stolpnih ur *Primoža Okrogelnika*, ki je imel le še njivo na Lavi.

Pavel Joachim Jauth je poleg hiše (266) v Gosposki ulici, v kateri je imel pivovarno, imel še v posesti vmesni stolp pri hotelu Evropa, ki mu je služil kot skladišče. Med današnjima Kocenovo in Ulico XIV. divizije, severovzhodno od Vodnega stolpa, je Jauth imel še tri večje zelenjavne vrtove, obdane z večjim travnikom s sadovnjakom. Na Lavi je imel travnik in njivo, na Skalni kleti, ob poti na Stari grad, pa še zidano in dve leseni gospodarski poslopji. To je bila pivnica pod gradom - "Grajska klet" in skladišče piva v skali (tu ima Pivovarna Laško še danes svoje skladišče). K tem poslopjem sta spadala še bližnja pašnik in zelenjavni vrt.

Naslednja hiša (187), last mizarja *Jožefa Kreina*, je prav tako na dvoriščni strani imela zelenjavni vrt. V Novinah je njen lastnik imel travnik in njivo, na Golovcu pa še dva travnika in tri njive.

Te se je držala hiša pasarja *Jakoba Schumacherja* (91), ki je za hišo (že ob današnji ulici Na okopih) imel zelenjavni vrt. Poleg tega je v bližini dvorca Medlog imel še dva travnika in njivo.

Med to in naslednjo hišo (156), ki je bila last občinskega svetnika *Volbenka Prambergerja*, je vodila ozka uličica na današnji Muzejski trg. Pramberger je na Otoku - ob Glavni komercialni cesti - imel še travnik, na Golovcu njivo in dva travnika, na Homu v k.o. Košnica pa gorco - pri vinogradu sta bili postavljeni dve leseni gospodarski poslopji, v njihovi bližini pa je imel še štiri njive, pašnik, zelenjavni vrt in parcelo mešanega gozda.

Obe nazadnje omenjeni hiši sta bili v letalskem napadu 14. februarja 1945 porušeni in na njunem mestu so leta 1950 zgradili novo zgradbo s staro dvojno številko in prehodom proti Stari grofiji.⁴²

Lastnik naslednje hiše (70) je bil trgovec *Ignacij Ruprich*. Tudi na njeni dvoriščni strani je bil zelenjavni vrt, na Otoku pa je Ignacij Ruprich imel še manjši travnik in njivo.

Kamnosek *Mihael Pak* je poleg manjšega zelenjavnega vrta za hišo (78) v Gosposki ulici posedoval še enega na prostoru med današnjima Stanetovo in Aškerčevo ulico. Kot lastnica dveh travnikov, dveh njiv in travnika s sadovnjakom ter lesenega gospodarskega poslopja, postavljenega nasproti Kandušerja na vzhodni strani Glavne komercialne ceste na Spodnji Hudinji, je bila vpisana njegova žena *Helena Pak*. Na Polulah je ob kolovozu stalo njeno leseno gospodarsko poslopje, obkroženo z štirimi njivami, travnikom s sadovnjakom in listnatim gozdom.

Naslednja, nekoliko večja hiša (176), je pripadala peku *Ignaciju Wokaunu*. Njegov zelenjavni vrt se je nahajal ob današnjem Muzejskem trgu. Na južni strani današnje Levstikove ulice je imel še leseno gospodarsko poslopje. V mestu je razpolagal še z velikim zelenjavnim vrtom, skromnim pašnikom severno od Gledališkega stolpa ter dvema njivama in travnikom pri mostu čez Koprivnico. Na Spodnji Hudinji je užival še manjši travnik, v Levcu pa dva travnika in veliko njivo. Za Grajskim hribom je ob vozni poti, ki je vodila v Osenco, imel gorco, ki jo je sestavljalo majceno leseno gospodarsko poslopje s tremi vinogradi, dvema njivama, travnikom z drevjem in dvema parcelama listnatega gozda.

Zadnja hiša (103) pred zvezno ulico med Gosposko in današnjim Muzejskim trgom je bila v lasti uradnika *Ignacija Uhla*. K hiši je spadal zelenjavni vrt, ki se je nahajal za hišo, že nasproti grofije. V Levcu pa si je pridobil še dve njivi.

Na drugi strani ozke zvezne ulice je stala hiša (132) *Jožefa Wittmanna* z manjšim zelenjavnim vrtom. Poleg tega si je na Grajskem hribu privoščil še travnik, dve njivi in pašnik z drevjem.

Marija Zabukošek je poleg velike hiše (306) v Gosposki ulici, v kateri je bila tudi usnjarna, posedovala še leseno gospodarsko poslopje, ki je stalo na mestu današnje železniške postaje. V kotu med današnjima Ipavčevo in Gregorčičevo ulico je imela dve leseni gospodarski poslopji, eno skromnejšo in dve večji njivi ter travnik. Leseno in tri zidana gospodarska poslopja severno od podružnične cerkve sv. Duha so stala na travniku, poleg njega pa se je nahajala še velika njiva. Za zelenjavni vrt ob hiši sicer ni bilo prostora, zato pa jih je Marija Zabukošek imela drugod, in sicer enega med Staro grofijo in Savinjo (ki je meril kar 891 kv. sežnjev) in dva pri Spodnjem gradu ob Savinji (eden je bilo popestren s sadovnjakom). Med

⁴² Ibidem, str. 27.

današnjima Ulico XIV. divizije in Kocenovo ulico je imela še travnik in njivo, zunaj k.o. Celje pa še tri travnike in dve njivi v Levcu.

Predzadnja hiša (95) v tej vrsti in hkrati zadnja s številko Gosposke ulice, je bila v rokah klobučarja *Jožefa Pauerja*. Na njenem dvorišču se je nahajal majhen zelenjavni vrtiček, ob današnji Aškerčevi ulici pa je Pauer imel še travnik in velik zelenjavni vrt. Ob poti na Lavo, ki se je odcepila od Glavne komercialne ceste še pred mostom čez Ložnico (že v k.o. Medlog), je razpolagal še z lesenim gospodarskim poslopjem, travnikom in njivo.

Severno stran Gosposke ulice je iz vzhodne smeri začenjala hiša, ki je bila kasneje združena s sosednjo na Glavnem trgu. V tej hiši (98) je *Jožef Bacho* imel tiskarno in trgovino. Na Otoku je ob južni strani Glavne komercialne ceste imel še manjše leseno gospodarsko poslopje s travnikom in njivo, na nasprotni strani ceste pa še en travnik. Njivo in travnik je imel tudi na Golovcu.

K naslednji hiši (140), ki je bila last *Jakoba Zupanca*, je spadal tudi zelenjavni vrt na njeni dvoriščni strani. Nekoliko odmaknjeno, za hišo Andreja Goriška, je Zupanc imel še zelo majhno leseno gospodarsko poslopje. V Novinah je posedoval dva travnika in dve njivi, v Gaberjah pa še večji travnik in njivo.

Lastnik sosednje manjše hiše (68) je bil kanclist *Jožef Stibenegg*, ki je v Novinah imel še travnik in njivo.

Tudi glavničar *Jožef Martner*, lastnik naslednje hiše (93), je v Novinah imel travnik in njivo, ob današnji Aškerčevi ulici pa še večji zelenjavni vrt.

Naslednje tri hiše je leta 1945 porušila bomba, tako da na njihovem mestu sedaj stoji novejša zgradba, v kateri je trgovina s pohištvo.

Prva (60) je bila v rokah čevljarja *Andreja Goriška*, ki je poleg hiše v mestu na Golovcu imel dve njivi in tri pašnike ter še eno njivo na Spodnji Hudinji.

Med to in hišo (88) *Antona Dirnbäcka* je v katastrski mapi vrisana uličica med Gosposko in Prešernovo ulico, katera pa (kot je razvidno iz katastrske mape) zaradi gospodarskega poslopja Helene Šunko, ki je to uličico zapiralo, v tem času ni bila prehodna⁴³. Dirnbäck je imel na začetku današnje Ipavčeve ulice leseno gospodarsko poslopje z dvoriščem in zelenjavnim vrtom, na Golovcu pa travnik.

Na prejšnjo se je naslanjala hiša (121) gimnazijskega profesorja *Janeza Küttla*, h kateri je spadal tudi zelenjavni vrt. Poleg te je bila njegova tudi hiša med Zagato in Ozko ulico. Tudi to je porušila bomba. Med današnjo Aškerčevo ulico in tedanjo strugo Voglajne je imel zelenjavni vrt, v Gaberjah pa travnik. Na Grajskem hribu je tik pod Starim gradom, ob križišču poti, ki so z gradu vodile proti jugu v Zagrad, proti vzhodu v Osenco in proti severozahodu čez Skalno klet v mesto, stalo njegovo leseno gospodarsko poslopje, ob njem pa kar obsežna in raznovrstna posest,

⁴³ To je današnja Ozka ulica. Na Zorzinijevem načrtu mesta iz leta 1827 pa je ta ulica prehodna.

sestavljena iz vinograda, travnika, njive, dveh lazov, dveh pašnikov in travnika s sadovnjakom.

Ključavničar *Luka Zimmermann* je imel ob hiši (75) majhen zelenjavni vrtiček (8 kv. sežnjev), na Lavi njivo ter na Otoku še eno njivo in travnik.

Njegov sosed čevljar *Janez Mayerhörmann* (73) si je na Golovcu pridobil tri njive in tri manjše travnike.

Na dvoriščni strani naslednje hiše (51), ki je bila last *Janeza Hafnerja*, se je nahajal zelenjavni vrtiček. Poleg tega je Hafner imel dve njivi in dva travnika na Golovcu ter še eno njivo v Levcu.

V naslednji hiši (75) je izdelovalec orgel *Vaclav Markel* imel tudi delavnico, za hišo pa se je nahajal še zelenjavni vrt. Poleg tega je posedoval še manjše zidano gospodarsko poslopje ob današnji Gregorčičevi ulici z zelenjavnim vrtom, za sv. Jožefom pa dva travnika in njivo.

Občinski svetnik in komornik *Janez Nepomuk Souvan*, ki je bil lastnik naslednje hiše (87), je bil eden redkih, ki ni imel nobene druge niti stavbne niti zemljiške posesti.

Zato pa je več posesti pripadalo njegovemu sosеду, dimnikarskemu mojstru *Janezu Štornu*. Poleg manjšega zelenjavnega vrta na dvoriščni strani hiše (124) se je ob današnji Aškerčevi ulici nahajal še eden, nekoliko večji. Ob desnem bregu Sušnice, že ob meji s k.o. Ostrožno (blizu današnje Ipavčeve ulice) je imel dve leseni gospodarski poslopji, okoli teh pa travnik, njivo in dva zelenjavna vrtova, nekoliko bolj proti severozahodu pa še njivo in večji travnik. Še eno gospodarsko poslopje je posedoval na drugi strani današnje Ipavčeve ulice, blizu tega pa dva manjša travnika in njivo. V Polulah na zahodni strani kolovoza proti Košnici si je privoščil še dve leseni gospodarski poslopji z vinogradom, dvema njivama, dvema pašnikoma, pašnikom s sadovnjakom in listnatim gozdom. Na Golovcu je imel še travnik in njivo.

Milar *Anton Steinmetz* je bil lastnik naslednje hiše (165), kateri je pripadal zelenjavni vrt. Drugih zemljiških ali stavbnih posesti ni imel.

Predzadnja hiša (80) v vrsti je bila v lasti kovača *Mihaela Pauerja*. Ob njej je imel manjši zelenjavni vrt, na Miklavževem hribu še tri parcele listnatega gozda, pri dvorcu Medlog travnik in njivo, prav tako tudi v Novinah. Zadnja hiša spada že k Trgu Celjskih knezov.

Muzejski trg

Če gremo na današnji Muzejski trg iz smeri Trga celjskih knezov, je na desni strani (med vojašnico in obzidjem) stala majhna mesnica Janeza Steinmetza.

Zahodno od Stare grofije sta bili dve hiši. Lastnik prve je bil *Franc Padonek* (85), pred hišo se je nahajal zelenjavni vrt.

Druga je bila last mesarja *Franca Klobučarja* (41), ki je imel še njivo na Golovcu ter tri travnike in njivo na Lavi.

Grof *Sigismund Thurn* je poleg ene od najbolj prostornih zgradb v mestu, Stare grofije (420), posedoval še leseno gospodarsko poslopje med Sušnico in današnjo Ipavčevo ulico nasproti kasnejše bolnišnice. Imel je dva zelenjavna vrtova, enega pred grofijo in drugega med zahodno vogalno hišo na severni strani trga in zadnjo hišo na južni strani Gosposke ulice. Na Otoku je imel tri njive in travnik, na Dobrovi večji travnik in njivo, na Lavi (v delu, ki je spadal pod k.o. Ostrožno) dva travnika z drevjem ter na Golovcu tri njive in dva večja travnika.

Severno stran trga je tvorilo pet manjših hišic. Prva (gledano iz zahodne smeri) je bila hišica čevljarja *Antona Pešca* (31), ki druge zemljiške ali stavbne posesti ni imel.

Naslednja hiša (34), katere lastnik je bil *Andrej Janc*, je imela na dvoriščni strani zelenjavni vrtiček, na Golovcu pa je obdeloval še njivo.

Tudi njegov sosed čevljar *Franc Tramšek* (51) je imel na dvoriščni strani hiše zelenjavni vrtiček (meril je le 9 kv. sežnjev), na Otoku travnik in njivo ter na Golovcu še eno njivo.

Nato je kar nekaj prostora zasedel južni del hiše Marije Zabukošek, nanjo pa se je naslanjala hiša *Franca Stöklerja* (31). Njegov zelenjavni vrt se je nahajal pred stranskim poslopjem Stare grofije, na sredi trga. Na Otoku je posedoval travnik in pašnik z grmičevjem, na Spodnji Hudinji pa njivo. Na Skalni kleti ob cesti v Zagrad je imel postavljeni dve leseni gospodarski poslopji, zidano stanovanjsko hišo ter hišico, v kateri je bilo mestno strelišče. V bližnji okolici teh stavb so se razprostirali še štirje travniki, dve njivi in pašnik.

Zraven te je na vogalu z ozko uličico, ki vodi proti Gosposki ulici (danes nosi hišno številko te zvezne ulice), stala hišica (40) *Pavla Postensela*. Zadaaj, ob tej uličici, je imel manjši zelenjavni vrt, na Golovcu pa njivo.

Na okopih

Na severni strani te ozke ulice je mizar *Henrik Guttmann* živel v hiši (84) na vogalu z drugo zvezno uličico proti Gosposki ulici. Na Skalni kleti je ob kolovozu (nasproti Sime) imel še leseno gospodarsko poslopje, v njegovi bližini pa travnik in njivo.

Hiše se nato nadaljujejo le na južni strani ulice in so naslonjene na mestno obzidje. Naprej od Stare grofije je stala hiša barvarja *Janeza Nendla* (260), ki je posedoval zelenjavni vrt ter dva travnika s sadovnjakom ob Savinji, jugovzhodno od Stare grofije (danes sprehajališče in park). Med današnjo Vodnikovo in Gregorčičevo ulico je imel še dva zelenjavna vrtova in travnik, na Dolgem polju njivo, na vsakem koncu te njive pa še po en manjši travnik. Na Otoku je obdeloval še eno njivo, obdano z dvema pašnikoma. Na Lavi je imel štiri travnike in njivo v tistem delu, ki je spadal pod k.o. Ostrožno ter pašnik in njivo v tistem delu, ki je spadal pod k.o. Medlog.

Pred sosednjo hišo (54) mizarja *Jožefa Potočnika* se je nahajal zelenjavni vrt zanimive trikotne oblike. Poleg vrta je imel na Golovcu še dva travnika in njivo.

Zraven te hiše je stala le delno lesena stanovanjska hiša z gospodarskim poslopjem krčmarja *Antona Mežnarja* (62), ki je zelenjavni vrt imel na koncu te ulice - do mežnarije še namreč ni bilo pozidano, tako da je bilo prostora še za dva manjša zelenjavna vrtova (drugi je pripadal Ani Dienstl). Pri bivši cerkvi sv. Andreja je Anton Mežnar posedoval še en zelenjavni vrt, na Otoku pa manjše leseno gospodarsko poslopje, okoli katerega so se razprostirale tri njive in dva travnika. Na Babnem je imel velik travnik in njivo, na Grajskem hribu ob poti v Osenco pa še gorco, ki je obsegala leseno stanovanjsko hišo z dvema vinogradoma, travnikom, sedmimi njivami, tremi pašniki in krčevino.

Naslednja je bila skromna stanovanjska hišica *Ane Dienstl* (24). Malo naprej (zraven hišice *Jožefa Turnška*) je imela še majhno zidano gospodarsko poslopje in majhen zelenjavni vrt, na Golovcu pa še travnik in njivo.

Jožef Turnšek je imel le skromno stanovanjsko hišico (27).

Slomškov trg

Sredi trga stoji opatijska cerkev sv. Danijela, ki so jo v zapisniku stavbnih parcel označili kot "Windische Kirche". Hiše, ki so jo obkrožale, pa so bile večinoma v občinski ali pa cerkveni lasti.

Zahodni del trga se je začel z vogalno hišo Glavnega trga, ki je nastala iz dveh beneficiatnih hiš (sv. Barbare in sv. Maksimiljana). Njen lastnik je bil *Anton Krajnc* (78).

V sosednji hiši (s hišno številko 161, 162) je svoje prostore imela glavna šola, ki so jo prav leta 1825 podaljšali do obzidja. Istočasno so gradili tudi sosednjo mežnarijo; med tema stavbama so napravili obokan prehod v današnjo ulico Na okopih.⁴⁴

Južni del trga je torej začenjala mežnarija, zraven nje je stala kaplanija, ki je bila naslonjena na poslopje stare gimnazije. Poleg gimnazije so bila Vodna ali

⁴⁴ Janko Orožen, *Posestna in gradbena...*, str. 25.

Kapucinska vrata⁴⁵, ob njih pa stara mitnica, ki je kot stanovanjska hiša z gospodarskim poslopjem (16) bila v lasti *Janeza Nalberja*.

Prva zgradba na vzhodni strani trga je stari špital, na drugi strani sedanje Kocenove ulice pa je stala nekdanja dvojna hiša (144) *Martina Smeha*. Ob hiši se je nahajal zelenjavni vrt, poleg tega pa je imel še dve leseni gospodarski poslopji z njivo in travnikom, ki sta stali na današnjem parkirišču pri železniški postaji. Na Grajskem hribu je posedoval travnik in dve njivi, v Levcu travnik in njivo, na Golovcu dva travnika in štiri njive ter v Gaberjah travnik in njivo.

Hiša *Marije Teržan* (143) je bila skrita nekoliko v ozadju. Ob hiši je imela še zelenjavni vrt, na lavi pa njivo in travnik.

Kocenova ulica

Na mestu današnjega hotela Evropa so v tem času bile tri zgradbe. Prva je bila stanovanjska hiša, ki je gledala na današnji Krekov trg, takoj za njo pa gospodarsko poslopje (81), obe sta bili v rokah sodarja *Kajetana Tauschla*. Na vzhodni strani današnje Gubčeve ulice je imel postavljeno še leseno gospodarsko poslopje z dvoriščem in zelenjavnim vrtom, v Levcu pa si je pridobil travnik in njivo. Za tema dvema zgradbama je stala hiša *Jurija Kožela* (81), ki je imel pri današnji železniški postaji še leseno gospodarsko poslopje, njivo in travnik, za sv. Jožefom pa še dva travnika in njivo.

Vmesni obrambni stolp je kot skladišče uporabljal Joachim Jauth, poleg njega pa je bila stanovanjska hiša *Pavla Ostruha* (39), ki je za sv. Jožefom imel še travnik in njivo. Ta hiša je tudi zaključevala vzhodno stran ulice.

Zahodna stran se je začela še nekoliko bolj proti jugu, kot se je zaključila vzhodna. Prva hiša je imela tudi zelenjavni vrt in je bila last *Gašperja Hessa* (39), ki je na Otoku - ob Savinji - užival še pašnik, pašnik z grmičevjem in manjšo njivo.

Do naslednje hiše je bilo prostora še za dva zelenjavna vrtova. Lastnik te, izdelovalec tesarskih spojk *Maks Ott* si je poleg stanovanjske hiše z dvoriščem (47) in zelenjavnim vrtom za sv. Jožefom pridobil še njivo in travnik.

Nasproti Vodnega stolpa (ki je bil v lasti dr. Maksa Andreeja), je stalo gospodarsko poslopje *Helene Schiffer*, ki se je držalo zgradbe Mestnega špitala.

⁴⁵ Vodna vrata so imela hišno številko 171, gimnazija 172, kaplanija 173 in mežnarija 174.

Prešernova ulica

Južni del Prešernove ulice se je začel z vogalno hišo (69) Kocenove ulice (danes ima hišno številko v tej ulici); hiša je bila last *Gregorja Goriška*. Na njeni dvoriščni strani je imel zelenjavni vrtiček, na mestu današnje Mestne hranilnice pa večje zidano gospodarsko poslopje, ki sta ga obdajala njiva in travnik. Poleg tega je užival še njivo na Golovcu in travnik v Zavodni.

Tudi lastnik sosednje hiše (88) klobučar *Janez Wolf* je imel na dvoriščni strani zelenjavni vrtiček, na Lavi pa dve njivi.

Poleg te hiše je bil zelenjavni vrt in nato še dolga lekarniška hiša, ki spada pod Glavni trg.

Prva stavba na drugi strani Glavnega trga je bila večja hiša baronice *Leopoldine Cavanagh* (159), ki je imela še košček zelenjavnega vrta na severozahodni strani hiše ob današnji Prešernovi ulici ter travnik na Golovcu.

Vsaki od treh naslednjih hiš (107, 91, 126), ki so bile v lasti trgovke *Helene Šunko*, je na dvoriščni strani pripadal manjši zelenjavni vrt. Za temi hišami je v Ozki ulici imela še zidano gospodarsko poslopje. V njeni lasti je bil še ne popolnoma zasut severni obrambni jarek, ki je bil v katastrsko mapo vrisan kot dolg in ozek travnik, ki je potekal od Gledališkega stolpa do graških vrat. Severno od Gledališkega stolpa je posedovala še zelenjavni vrt, ki se je v ozkem pasu proti vzhodu nadaljeval v travnik. Zunaj mesta je imela precej razdrobljeno posest: na Otoku pašnik z grmičevjem, dve njivi in travnik, na Spodnji Hudinji travnik in njivo, na Golovcu dva travnika in dve njivi, za sv. Jožefom travnik, na Lavi travnik in njivo ter v Levcu prav tako travnik in njivo.

Sosednja hiša (91), ki je pomaknjena nekoliko bolj proti jugu, tako da se ozka ulica lahko razširi v trg, je bila last trgovca *Andreja Zorzinija*. Na njeni dvoriščni strani si je uredil zelenjavni vrt.

Med današnjima Ozko ulico in Zagato je stala hiša (80) ključavničarja *Franca Batiča*. Za njo se je prav tako nahajal zelenjavni vrt, poleg tega pa si je privoščil še travnik in njivo na Golovcu.

Lastnik naslednje hiše (81) je bil krojač *Andrej Herr*. Tudi ta je za hišo imel zelenjavni vrt.

V sosednji hiši (337) je od 1830 imel svoj sedež Mestni magistrat. Pred tem je bila last *Vincencija Langerja*, imetnika Lemberga. Na dvoriščni strani te velike hiše se je bohotal velik zelenjavni vrt.

V naslednji hiši (94) je bila gostilna "Zvezda", last *Jožefa Kauliča*, ki je za hišo imel zelenjavni vrt, v Novinah pa še travnik in njivo.

Poleg te je stala mogočna hiša (356) poštnega mojstra. Stavba je bila last *Kristine Gurnik*. Na njeni dvoriščni strani so bili hlevi za poštno konje in kolarnica.⁴⁶ Za hišo

⁴⁶ Janko Orožen, *Posestna in gradbena...*, str. 31.

se je razprostiral precejšen zelenjavni vrt. Ob Ipavčevi ulici nasproti bolnišnice je imela še leseno gospodarsko poslopje. Kot lastnik lesene stanovanjske hiše in lesenega gospodarskega poslopja na Spodnji Hudinji ob poti, ki je vodila proti Bukovžlaku, se omenja še njen mož Anton, ki je takrat bil že pokojni. K tem zgradbam na Spodnji Hudinji sta spadala še njiva in prostran travnik pomešan z gozdom, na Golovcu pa je imel še en travnik. V k.o. Lisce je v Spodnjem Homu (že blizu meje s k.o. Kasaze) Anton Gurnik imel kar štiri lesena gospodarska poslopja, v bližini teh pa še njivo, ogromen vinograd, pašnik s sadovnjakom, travnik s sadovnjakom ter pet parcel listnatega gozda. Njun sin, Vincencij Gurnik, je imel v posesti двореc Medlog (v franciscejskem katastrskem operatu imenovan *Meyerhoff*), v sklopu katerega je (poleg bivalne zgradbe) bilo pet lesenih gospodarskih poslopij ter po ena lesena in zidana stanovanjska hiša. V neposredni ali bližnji okolici dvorca je imel še dva travnika, kar šestnajst njiv, pašnik, zelenjavni vrt, travnik s sadovnjakom in dva prostrana travnika z drevjem (oba skupaj sta merila kar 33 oralov in 545 kv. sežnjev). V t.i. Zverinjaku (Thiergarten) zahodno od Gozdnega dvora, ki je bil skoraj v celoti njegov, je imel postavljeni dve leseni stanovanjski hiši in zidano gospodarsko poslopje. K temu je spadala še znatna zemljiška posest: travnik, dve njivi, parcela listnatega gozda ter še en ogromen travnik z drevjem (24 in 1063 kv. sežnjev).

Poštne stavbe se je držala hiša (100) kotlarja *Janeza Strettija*. Tudi ta je imel pri hiši zelenjavni vrt, pri bivši cerkvi sv. Andreja še enega, v Novinah pa travnik in njivo. Zadnji dve hiši (42, 139) na južni strani današnje Prešernove ulice je posedoval pek *Janez Werl*. Prvo, manjšo, je leta 1868 Janez Jelenc združil s prejšnjo. Drugo hišo pa je leta 1945 zadela bomba. Na njuni dvoriščni strani se je nahajal zelenjavni vrt. Werl je za sv. Jožefom posedoval obširen listnati gozd, tri pašnike in travnik z drevjem ter po en travnik in njivo na Lavi in v Novinah. V delu Polul na levem bregu Savinje (ki je spadal v k.o. Zagrad) sta bili njegovi še dve domačiji: ena je stala ob kolovozu, ki je vodil iz mesta proti Zagradu in je bila sestavljena iz lesene stanovanjske hiše ter lesenega in zidanega gospodarskega poslopja. Druga kmetija se je nahajala v bližini prve, do nje se je od omenjenega kolovoza odcepila pot proti jugu. Ta kmetija je imela zidano stanovanjsko hišo in dve leseni gospodarski poslopji. K domačijama je spadala tudi sorazmerno velika zemljiška posest, ki se je vsa nahajala v njuni bližini: pet travnikov, štiri njive, dva listnata gozdova, trije pašniki, dva travnika s sadovnjakom, dva pašnika z grmičevjem in dva vinograda. Severni del današnje Prešernove ulice se je (od vzhoda proti zahodu) začel s hišo *Janeza Verninška* (55), ki je na dvoriščni strani imel zelenjavni vrt. Ob poti, ki je vodila iz mesta na Dobrovo, je posedoval še tri travnike in tri njive, medtem ko je tamkajšnje leseno gospodarsko poslopje bilo vpisano kot lastnina njegove žene Jožefe.

Na prvo hišo se je naslanjala strojarna Jožefa Siebenbürgerja.

Tudi tretja hiša (93), ki je bila v lasti klobučarja *Matije Wirtha*, je na dvoriščni strani imela zelenjavni vrt. Poleg tega je Wirth posedoval še večjo njivo in manjši travnik na Dolgem polju, dva travnika in njivo na Spodnji Hudinji ter travnik in njivo za sv. Jožefom.

Lastnica naslednje hiše *Uršulina Banhoffen (60)* je spadala med tiste redke hišne posestnike, ki poleg hiše v mestu niso imeli nobene druge posesti.

Njene hiše se je držalo gospodarsko poslopje strugarja *Jožefa Benedikta Wagnerja*, ki je imel v lasti tudi naslednjo, vogalno hišo (101) današnje Stanetove ulice. V današnji Kocenovi ulici je imel zelenjavni vrt, na Otoku ob Savinji dva travnika in tri njive ter za sv. Jožefom še eno njivo. V Polulah, pri odcepu kolovoza (ki je skozi Polule vodil v Košnico) od glavne ceste, je užival še gorco, ki sta jo sestavljali dve leseni gospodarski poslopji, ki sta stali pri vinogradu, vse skupaj pa je bilo obkroženo z osmimi njivami, kar zajetnim delom listnatega gozda, pašnikom, zelenjavnim vrtom in travnikom s sadovnjakom.

Na mestu današnje blagovnice Metro je imel hišo trgovca *Peter Lininger (127)*. Zidano skladišče je imel postavljeno na mestu kasnejšega Železnega dvora, okoli njega pa se je razprostiral še velik zelenjavni vrt. Na Otoku je imel še travnik in njivo, v Medlogu pa prostran travnik z drevjem.

Klobučar *Matija Perko* je bil lastnik naslednje hiše (114). K hiši je spadal zelenjavni vrt, ki pa se je zaradi prostorske stiske nahajal nasproti bivšega Minoritskega samostana ob današnji Savinovi ulici.

Naslednja ozka in dolga hiša (84) je bila v rokah kovača za bakrene izdelke *Simona Primožiča*. Ta je zelenjavni vrt imel ob današnji Aškerčevi ulici, na Golovcu travnik in njivo, za sv. Jožefom pa še njivo in dva manjša travnika.

Velika vogalna hiša (167) je bila v lasti trgovca *Danijela Dereanija*. Ob njej sta ležala dva zelenjavna vrtova. V kotu med današnjima Cankarjevo in Aškerčevo ulico je imel še en zelenjavni vrt, manjši travnik s sadovnjakom, njivo in travnik. Med Gledališkim stolpom in današnjo Gregorčičevo ulico je razpolagal še z enim zelenjavnim vrtom. Na Dolgem polju je imel njivo in krpico travnika, na Spodnji Hudinji njivo, na Golovcu (vzhodno od poti, ki je vodila na Ostrožno) je na velikem travniku stalo leseno gospodarsko poslopje. Na Miklavževem hribu je na vsaki strani kolovoza proti Liscam imel tudi gorco, ki jo je sestavljalo leseno in zidano gospodarsko poslopje, okoli njiju pa so se po pobočju razprostirali kar štirje vinogradi, dva travnika, pet njiv, trije pašniki, travnik s sadovnjakom, pašnik s sadovnjakom ter pet parcel listnatega gozda.

Veliko zgradbo ukinjenega Minoritskega samostana (548), ki je imela kvadratno obliko z dvoriščem v sredini, je leta 1817 na dražbi za 8000 goldinarjev kupil Janez Jurij Steinmetz. Ker je bila stavba še močno poškodovana od požara leta 1798, je Steinmetz dal porušiti prezbiterij ter na vzhodni strani cerkve začel graditi novo veliko hišo, ki jo je leta 1832 dokončal šele njegov posestni naslednik Janez

Bočinek.⁴⁷ K zgradbi bivšega samostana je spadalo tudi večje zidano gospodarsko poslopje, ki se je nahajalo na mestu današnje tržnice. Z nakupom te zgradbe je Steinmetz pridobil še dva zelenjavna vrtova in pašnik.

Z bivšim minoritskim samostanom je bila povezana Marijina ali nemška cerkev, ki jo je leta 1811 mesto dobilo za bogoslužje v nemškem jeziku. Ob cerkvi se je nahajal košček mestnega pašnika, nato pa je sledilo šest hiš, ki so stale na mestu današnjega sodnega poslopja in ki so med letalskim napadom februarja 1945 doživele žalostno usodo.

Prva je bila hiša kovača *Janeza Westermayerja* (66), ki je ob današnji Aškerčevi ulici izkoriščal zelenjavni vrt, v Gaberjah travnik ter na Spodnji Hudinji travnik in pašnik.

Druga hiša je pripadala *Jožefi Ichtenthaler* (41) ki je imela sedlarsko obrt. Za hišo je posedovala večji zelenjavni vrt, ob Ipavčevi ulici nasproti bolnišnice je imela postavljeno še manjše leseno gospodarsko poslopje, v Graškem predmestju sta bila njena še dva zelenjavna vrtova. Imela je še travnik na mestu današnje železniške postaje, travnik in njivo na Spodnji Hudinji ter prav tako travnik in njivo na Golovcu.

Tretjo hišo (52) si je pridobil knjigovez *Jožef Geiger*. Od nje je ostala le še dvoriščna stavba, ki je bila obnovljena leta 1946. Ob njej je Geiger imel zelenjavni vrt, za sv. Jožefom pa še dva travnika in tri njive.

V sosednji hiši (259), lasti *Franca Omerzija*, je bila stara gostilna Pri angelu. Gostilničar je imel za njo zelenjavni vrt, na Golovcu travnik in njivo ter v Novinah še travnik in dve njivi.

Lastnik naslednje hiše je bil kovač *Anton Theiser* (129), ki je na njeni dvoriščni strani imel zelenjavni vrt ter zelenjavni vrt s sadovnjakom, na Dolgem polju pa še dva travnika in dve njivi.

Hišo (114), naslonjeno na Prothasijev dvorec, je posedoval *Franc Uršič*. Za hišo se je nahajal zelenjavni vrt, na Otoku je imel dva travnika in njivo, za sv. Jožefom pa še travnik in njivo.

Trg Celjskih knezov

Vzhodna stran trga iz smeri današnje Prešernove ulice se je začela s hišo krznarja *Antona Hechta* (99), ki je pri bivši cerkvi sv. Andreja imel zelenjavni vrt, še enega pa v bližini Gledališkega stolpa. Ta in naslednja hiša sta bili porušeni v bombnem napadu februarja 1945.

Naslednja hiša (95), ki je bila nekaj časa ločena, pa spet združena, in v kateri je bila gostilna, je bila v lasti *Tomaža Goriška*. Razen s to hišo je razpolagal še s

⁴⁷ Andreas Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli, Gradec 1909*, str. 345.

travnikom na Otoku ob Glavni komercialni cesti ter z zidano stanovanjsko hišo na Lavi, pri kateri so se nahajali še dve njivi in dva travnika.

Tudi v sosednji hiši (105) je bila gostilna. Ta je bila last *Franca Badonika*, ki pa drugih posesti ni imel.

Pri zadnji hiši (68) na tej strani trga je bilo vpisano ime *Jožefa Kneza*. Ta je ob današnji Ipavčevi ulici imel še leseno gospodarsko poslopje, v njegovi bližini pa še travnik in njivo. Severno od današnjega poslopja železniške postaje je posedoval njivo, ob današnji Aškerčevi ulici zelenjavni vrt, na Golovcu pa še travnik.

K trgu sta spadali še obe krajni hiši Gosposke ulice. Tista na njeni severni strani (111) je bila v lasti *Jožefa Opadnika*, k njej je spadal tudi zelenjavni vrt.

Druga (157), ki se je nahajala na južni strani Gosposke ulice in je zapolnjevala južni del trga, je bila v rokah tesarskega mojstra *Jurija Stepišnika*. Ta je imel med današnjo Ulico XIV. divizije in Kocenovo ulico travnik in njivo, na Dolgem polju pa dve veliki njivi, med katerima sta se nahajala še dva manjša travnika. V Novinah je imel še travnik in njivo, na Dobrovi dva manjša travnika, na Spodnji Hudinji tri travnike in šest njiv ter na Golovcu velik travnik (ki je meril kar 5 oralov in 922 kv. sežnjev). Za Grajskim hribom je na eni strani vozne poti, ki je vodila v Osenco, razpolagal z leseno, na nasprotni strani pa z zidano stanovanjsko hišo. Njegov je bil tudi bližnji svet: vinograd, njiva, pašnik in štirje travniki. Nekoliko višje, na Grajskem hribu, je imel še parcelo listnatega gozda.

Na zahodni strani trga je v Spodnjem gradu (nosil je hišno številko 143) od leta 1750 domovala vojska, na mestu kasnejšega Narodnega doma pa je stala lesena gasilska shramba. Poleg nje so se nahajale tri nizke hišice s prostori za branjevce. Njeni lastniki so bili Vungger (Gumšer), Janez Steinmetz in Janez Bianchi. Severno stran trga je obvladoval Prothasijev dvorec (s hišno številko 54, 55), v katerem je svoje prostore imel okrožni urad.

Ljubljanska cesta - do mitnice

Na južni strani je stala le ena hiša (117). Njen lastnik je bil *Jožef Pramberger*, ki je na mestu današnjega Narodnega doma imel dva zelenjavna vrtova in zelenjavni vrt s sadovnjakom.

Severno stran ulice je začenjala hiša (99) *Marije Flappi*, ki je v Novinah uživala še travnik in njivo.

Naslednja, dvojna hiša (80, 84) je pripadala kirurgu *Matiji Ipovcu*. Ti dve hiši je močno poškodovala bomba, tako da so po II. svetovni vojni obnovili le del druge hiše. Pri današnji gostilni Ojstrica je *Matija Ipovic* posedoval še manjše leseno gospodarsko poslopje z dvema zelenjavnima vrtovoma (na večjem je bilo zasajeno tudi sadno drevje). Na Dolgem polju, severovzhodno od Contijevega dvora, je na večjem travniku imel postavljeno zidano gospodarsko poslopje, ob njem pa je imel

še njivo. Ob Koprivnici je imel leseno gospodarsko poslopje, v Levcu pa travnik in njivo. Na pobočju Miklavževega hriba je imel gorco - sestavljala so jo tri lesena in eno zidano gospodarsko poslopje, ki so stali ob ogromnem vinogradu (ki je meril kar 2 orala in 423 kv. sežnjev), poleg tega pa je imel še travnik, šest njiv, dve parceli listnatega gozda, dva pašnika in travnik s sadovnjakom.

Na koncu teh dveh hiš je stala še mitnica s stanovanjsko hišo in dvoriščem, ki je bila še v mestni lasti.

Gledališka ulica

V tej ulici so bile hiše postavljene le po njeni zahodni strani. Iz smeri današnjega Trga celjskih knezov je na mestu današnjega parkirišča stala hiša (41) čevljarja *Janeza Bianchija* z zelenjavnim vrtom na dvoriščni strani hiše. Kot je bilo že omenjeno, je na mestu kasnejšega Narodnega doma imel majceno gospodarsko poslopje, na Golovcu pa njivo.

Lastnica naslednje hiše (50), kateri je pripadal tudi zelenjavni vrt, je bila *Marija Krainer*. V tej hiši je predtem bila nastanjena vojaška bolnišnica.⁴⁸

Nanjo se je naslanjala hiša (100) mizarja *Janeza Erhardta*. Za hišo je imel zelenjavni vrt, v Graškem predmestju še en zelenjavni vrt in travnik, ob današnji Ljubljanski cesti (pri Vrtnici) travnik in njivo. Na južni strani današnje Levstikove ulice je posedoval še leseno gospodarsko poslopje.

Sosednja hiša (57) je bila v lasti kolarja *Antona Krena*. Tudi on je imel na njeni dvoriščni strani zelenjavni vrt, na Golovcu pa je obdeloval njivo.

Zadnja stavba (172) v tej ulici je bila last ključavničarja *Janeza Eichbergerja*. Sestavljena je bila iz dveh hiš (ena je stala vzdolž današnje Vodnikove in ena vzdolž Gledališke ulice), ki sta se naslanjali na severozahodni vogalni stolp.⁴⁹ Leta 1824 je Eichberger severno hišo podrl in jo zgradil na novo. V pritličju je imel ključavničarsko delavnico, v prvem nadstropju pa veliko dvorano. Na katastrski mapi je kot gledališče sicer označena celotna zgradba, vendar je temu namenu služil le njen severni, popolnoma nov del, delno pa tudi severozahodni obrambni stolp. Janez Eichberger je v bližini hiše imel še zelenjavni vrt, na Golovcu pa travnik in njivo.

⁴⁸ Janko Orožen, *Zgodovina Celja in okolice*, I. del, str. 355.

⁴⁹ Današnja zgradba Slovenskega ljudskega gledališča nosi hišno številko Gledališkega trga.

Linhartova ulica

Južna stran ulice se je iz smeri Gledališke ulice začela s hišico (36), katere lastnik je bil tržaški trgovec *Andrej Pilepič*, ki je to hišo skupaj s sosodnjim dvorcem zadel na loteriji, ki jo je organiziral planinski graščak Prothasi. K hiši je spadalo še nekaj zemljiške posesti - travnik in njiva na Golovcu, dva travnika in njiva na Spodnji Hudinji, travnik in njiva v Gaberjah ter travnik v Novinah.

Posestnik naslednje hišice (41) je bil *Jožef Prizler*, ki je poleg te posedoval še njivo na Golovcu.

Sosodnja hiša (52) je pripadala ostrogarju *Luki Juraču*, ki je na Otoku imel še manjše leseno gospodarsko poslopje z večjo njivo in travnikom. Tudi na Dolgem polju je imel travnik in njivo, na Grajskem hribu (že skoraj pri Starem gradu) pa še eno leseno gospodarsko poslopje, zraven pa vinograd, dva pašnika in travnik z drevjem.

Ulica se je nadaljevala z dvema zelenjavniima vrtovoma ter malo večjo hišo (171) *Janeza Jeretina*. V Graškem predmestju je imel še en zelenjavni vrt, dve njivi in travnik, na Dolgem polju na jugozahodni strani Contijevega dvora tri večje njive in travnik, na Golovcu pa še eno njivo.

Severno stran ulice je iz iste smeri začenjala hišica (62) *Jurija Wacha*. Hiša, ki danes stoji na njenem mestu, nosi številko Gledališke ulice. Jurij Wach ni imel nobene druge posesti.

Sosednjo hišo (56) je posedoval tkalec *Matija Debovšek*. Ta je imel ob današnji Aškerčevi ulici zelenjavni vrt, na Golovcu, ob poti, ki je peljala na Dobrovo, pa leseno stanovanjsko hišo z dvema njivama in prav tako dvema travnikoma.

Naslednjo hišo (102) so ljudje označevali kot zvonarsko, ker je v njej bival zvonar *Janez Jurij Steinmetz*. Zvonarno je imel na Zavodnjem hribu - tu so bila tri zidana gospodarska poslopja in ena stanovanjska hiša. V bližini teh zgradb so se nahajali še travnik, njiva, pašnik, travnik z drevjem, dva travnika s sadovnjakom, pašnik z grmičevjem, pašnik s sadovnjakom ter velik vinograd (ki je meril kar 2 orala 1352 kv. sežnjev), medtem ko sta bili dve parceli (št. 101, 102 - manjša njiva in pašnik) lastniško sporni z usnarjem *Jožefom Siebenbürgerjem*. Na jugovzhodni strani *Jožefovega* hriba je razpolagal še z leseno stanovanjsko hišo, ob kateri so se nahajali še dva travnika in tri njive, na Golovcu pa je imel še večji travnik, dve njivi in majhen pašnik. Bil je eden najbogatejših meščanov, pridobil si je tudi bivši Minoritski samostan, v Ljubljanskem predmestju pa je najprej kupil kazino (to je prodal državi, ki jo je preuredila v prepotreben vojaški špital), nato pa leta 1800 veliko staro zgradbo (650), v kateri si je uredil pivovarno in ki je stala na mestu vogalne hiše med današjo Ljubljansko cesto in Gledališkim trgom. K tej hiši je spadala tudi zgradba med njo in Ljubljanskimi vrati ter kar obsežna zemljiška posest. Za Spodnjim gradom je imel še majhno poslopje, ki je služilo kot

mesarija ter majhno gospodarsko poslopje za branjevce na mestu današnjega Narodnega doma. Tri lesena gospodarska poslopja je posedoval ob današnji Poti na Lavo. Zelenjavni vrt je imel pri današnji gostilni Ojstrica ter na današnjem gledališkem dvorišču, na Glaziji velik travnik in štiri njive, v Levcu pa še travnik in njivo.

Lastnik sosednje hiše (63) je bil izdelovalec pil *Jožef Permozer*, druge posesti pa ni imel.

Ob tej hiši je bil zelenjavni vrt, ki je pripadal naslednji hiši (76), ki je bila v lasti *Franca Hriberja*. Ta je pred hišo imel še en zelenjavni vrt, ob današnji Ipavčevi ulici leseno gospodarsko poslopje, na Dolgem polju njivo in na koncu te majhen travnik, pri Rožnem dvoru ob Koprivnici pa še dva travnika in dve njivi.

Nato sta prostor zapolnila dva zelenjavna vrtova - prvi je bil Pipanov, drugi pa je spadal k naslednji hiši (61), katere lastnik je bil krojač *Sebastjan Englert*. Ta je na Dolgem polju imel še njivo s krpico travnika, na Spodnji Hudinji njivo in pašnik ter v Novinah še travnik in njivo.

Prejšnje se je držala hiša (52) *Janeza Pipana*, ki je poleg že omenjenega zelenjavnega vrta ob Koprivnici pri Rožnem dvoru razpolagal še z njivo in travnikom.

Hiša (103) vrvarja *Janeza Leitmayerja* je segala že do današnje Stanetove ulice. Na njeni dvoriščni strani je imel zelenjavni vrt, ob današnji Ipavčevi ob Sušnici pa še njivo in travnik.

Lilekova ulica

Hiše v današnji Lilekovi (tedanji Kovaški) ulici so stale le na njeni severni strani. Prva (na mestu katere danes stoji velika hiša s hišno številko v Cankarjevi ulici) je bila last *Terezije Skubic* (81), ki je imela pekovsko obrt. Na njeno severno stran je bila naslonjeno še manjše stanovanjsko poslopje (prav tako v njeni lasti), ki je nosilo hišno številko 100 - to je bila hišica čuvaja graških vrat⁵⁰. Imela je še tri zelenjavne vrtove (enega na vzhodni strani hiše, drugega na vzhodni strani današnje tržnice in tretjega v Graškem predmestju), ter travnik in njivo za sv. Jožefom in v Novinah.

Lastnik sosednje hiše (61) je bil kovač *Adam Graf*. Ob hiši je posedoval zelenjavni vrt, za sv. Jožefom pa še dva travnika in tri njive.

Zadnja (64) hiša je bila v lasti krojača *Jožefa Kurza*, ki je za sv. Jožefom imel še travnik in njivo.

⁵⁰ Janko Orožen, *Posestna in gradbena...*, str. 50.

Gubčeva ulica

V tej ulici so hiše stale le na njeni vzhodni strani, medtem ko so na nasprotni strani (na mestu današnje blagovnice Teko) bili še zelenjavni vrtovi. V severovzhodnem stolpu s prizidanim gospodarskim poslopjem (78), v katerem je bila mesnica, sta stanovala *Julijana in Jurij Lukežič*. Ob njem sta imela zelenjavni vrt, ki se je segal še globoko na ulico, v Levcu pa sta obdelovala njivo.

V naslednji hiši (50) je bila stara gostilna. Njen lastnik je bil *Franc Jeretin*. Pri hiši je imel zelenjavni vrt, na Golovcu pa še pašnik in travnik.

Hišo (57) na vogalu današnjega Krekovega trga je posedoval *Jožef Bergmann*. Ta si je pri Jeretini hiši pridobil zelenjavni vrt, na Spodnji Hudinji pa še dva travnika in njivo.

Stanetova ulica - do graške mitnice

Na zahodni strani ulice je poleg hiše trgovca Petra Liningerja stala hiša (69) vrvarja *Antona Perka*, ki jo je leta 1945 zadela bomba. Perko je imel v Vodnem predmestju travnik in njivo, pri bivši cerkvi sv. Andreja dva zelenjavna vrta ter v Novinah dva travnika in dve njivi.

Lastnik sosednje hiše (129) lončar *Martin Gorjanc* je na Spodnji Hudinji užival dva travnika, dve njivi in za lončarstvo prepotreben glinokop, na Golovcu pa travnik, dve njivi in dva pašnika.

Naslednjo hišo (94) si je pridobila trgovska družina *Rakusch*. Sredi 19. stoletja je bila združena z naslednjo. K hiši je spadalo še majhno leseno gospodarsko poslopje na skrajnem severovzhodnem koncu k.o. Celje, travnik na Dolgem polju pri Rožnem dvoru ter travnik in njiva v Vodnem predmestju.

Na prejšnjo je bila naslonjena večja hiša pekovke *Helene Schiffer* (223), na njeni dvoriščni strani, že nasproti nekdanjega Minoritskega samostana, je imela zelenjavni vrt. Poleg te hiše, v kateri je bila gostilna *Beli vol*, je imela večje zidano gospodarsko poslopje v Kocenovi ulici, pašnik pri Vodnem stolpu, na Otoku pa še dva manjša travnika in njivo. V Zavodni je na obeh straneh ceste, ki je vodila na Teharje, posedovala stanovanjsko hišo ter dve leseni in zidano gospodarsko poslopje. Pri domačiji sta bila še dva travnika in dve njivi, za sv. Jožefom še dve njivi, travnik in travnik z drevjem, na Grmadi pa večji listnati gozd.

Protokolist pri okrožnem uradu *Anton Mihelič* je imel v lasti naslednjo hišo (59), na Golovcu pa je imel še njivo in travnik.

Ulica se je nadaljevala s hišo (166) usnjarja *Franca Herzoga*. Na njeni dvoriščni strani sta se nahajala leseno gospodarsko poslopje in zelenjavni vrt. Na Spodnji Hudinji je razpolagal z travnikom, njivo in pašnikom, na Golovcu pa še s travnikom in dvema njivama.

Lastnik naslednje hiše (164) trgovec *Jakob Dečman* (Teutschmann) je imel ob Glavni komercialni cesti, ki je iz mesta vodila proti Ljubljani, zidano in leseno gospodarsko poslopje. V današnji Linhartovi ulici je posedoval zelenjavni vrt, na Otoku pa tri travnike in tri njive. Za sv. Jožefom je razpolagal z njivo, na Grajskem hribu pa z gorco, ki sta jo sestavljali lesena stanovanjska hiša in leseno gospodarsko poslopje z vinogradom, njivo, pašnikom, travnikom z drevjem in listnatim gozdom, pod Grajsko Gorico pa je imel še mlin in pašnik. Na Babnem je užival večji travnik, na Lavi pa travnik, njivo in pašnik.

Sosednja hiša (93) je bila v lasti kirurga *Janeza Christianellija*. Na njeni dvoriščni strani se je nahajal zelenjavni vrt, še enega pa je imel med današnjima Aškerčevo in Stanetovo ulico. Na Lavi je imel še dve njivi.

V zadnji hiši (116) na tej strani ulice je *Elizabeta Stegnic* imela pekarno, za hišo zelenjavni vrt, na Spodnji Hudinji pa dve njivi in dva travnika.

Vzhodna stran se je začejala s hišo (98) pasarja *Franca Kreinerja*. Ta je posedoval manjše leseno gospodarsko poslopje s tremi njivami in velikim travnikom na Otoku ter travnik na Golovcu.

Lastnik naslednjih dveh hiš (132, 124) je bil trgovec *Janez Nepomuk Peter*. Obe sta na dvoriščni strani imeli zelenjavni vrt. Ob današnji Gregorčičevi ulici je stalo njegovo leseno gospodarsko poslopje, ob Voglajni pa je imel travnik. V Zavodni, ob cesti ki je vodila na Teharje, je razpolagal z manjšo domačijo, ki je obsegala leseno stanovanjsko in gospodarsko poslopje, travnik, tri njive, pašnik ter grmičevje z gozdom. Na pobočju Miklavževega hriba je imel eno zidano in tri lesena gospodarska poslopja s kar precejšnjo zemljiško posestjo: dva prostrana vinograda, štiri njive, tri listnate gozdove, tri pašnike in dva travnika s sadovnjakom.

Sosednjo hišo (113) je imel usnjar *Franc Spreitzenbarth*, ki je ob Koprivnici (ob današnji južni strani Levstikove ulice) imel dve usnjarski delavnici, pivovar in lector *Karel Spreitzenbarth* pa večje zidano gospodarsko poslopje in travnik ob današnji Ipavčevi ulici. *Karel Spreitzenbarth* je na dvoriščni strani hiše imel še zelenjavni vrt, na Spodnji Hudinji njivo, na Golovcu dva travnika in dve njivi ter za sv. Jožefom še en travnik.

Ob tej je stala hiša (128) usnjarja *Jožefa Laznika* z zelenjavnim vrtom na dvoriščni strani. Njegova usnjarska delavnica je stala ob Koprivnici, na Golovcu pa je imel še travnik.

Naslednja hiša (128) je bila last lectarja in pivovarja *Antona Zabukoška*. K hiši je spadal večji zelenjavni vrt, na Golovcu je posedoval njivo, v Gaberjah pa dva travnika. Takoj pri mostu čez Koprivnico na vzhodni strani Glavne komercialne ceste (že v k.o. Sp. Hudinja) je imel še zidano gospodarsko poslopje.

Lastnik zadnje, vogalne hiše (75) takratne Kovaške ulice je bil kovač *Jožef Pader*. Ob hiši je imel majhen zelenjavni vrt, njegova kovačnica pa je stala ob hiši v

Gubčevi ulici, med stanovanjsko hišo Jožefa Bergmanna in gospodarskim poslopjem Kajetana Tauschla. Za sv. Jožefom je imel dva travnika in dve njivi.

Ozka ulica in Zagata

Gimnazijski profesor *Tomaž Pipan* je posedoval hišo (45) v današnji Zagati na zahodni strani uličice, tako da se je njegova hiša že naslanjala na tisto v Gosposki ulici. Zagata takrat še ni bila prehodna. Ob hiši je imel zelenjavni vrt, na Golovcu pa še travnik in njivo.

Med Ozko ulico in Zagato je stala že omenjena hiša (30) *Janeza Küttla*, ki jo je med letalskim napadom februarja leta 1945 zadela bomba in jo porušila.

Graško predmestje

Blizu vogalne hiše med današnjo Stanetovo in Lilekovo ulico, ob poti, ki je vodila na Teharje, je *Valentin Glinšek* posedoval majhno stanovanjsko hišo (18) ter dva zelenjavna vrtova, enega na nasprotni strani poti, pri kasnejšem Železnem dvoru, drugega pa pri bivši cerkvi sv. Andreja. Na Jožefovem hribu je imel še dva travnika in njivo.

Jožefa Stesič je bila lastnica tako imenovane "hiše ob jarku" (64), ki je bila večja kmetija, obdana s petimi gospodarskimi poslopji. Ta kmetija se je razprostirala zunaj mestnega obzidja od severovzhodnega vogalnega obrambnega stolpa do današnjega poštnega poslopja v Cankarjevi ulici. H kmetiji so spadali še dve bližnji njivi, dva zelenjavna vrtova, travnik s sadovnjakom in manjši trg (t.i. "Trg pri Stesiču").

Krojač *Jožef Hoffmann* je razpolagal s stanovanjsko hišo (57) z gospodarskim poslopjem in dvoriščem ob graški mitnici. Ob njeni severni strani je ležal dolg in zelo ozek zelenjavni vrt. Poleg tega je imel leseno gospodarsko poslopje med današnjo Ipavčevo ulico in nekdanjim tokom Koprivnice ter dve njivi z dvema majhnima travnikoma na Dolgem polju.

Na mestu današnjega kina Metropol je usnjar *Jakob Zabukošek* imel stanovanjsko hišo (61), za njo pa zidano gospodarsko poslopje, dva zelenjavna vrtova in travnik s sadovnjakom. Na južni strani Miklavževega hriba, v bližini ceste proti Laškem, je imel dve leseni gospodarski poslopji in eno zidano, okoli teh pa tri vinograde, travnik, šest njiv, listnati gozd, pašnik, travnik s sadovnjakom in pašnik z grmičevjem.

Trgovec *Maks Gomilšek* je nekoliko višje od današnje trgovine Soča posedoval veliko stanovanjsko hišo z gospodarskim poslopjem in dvoriščem (252), za njo pa dva velika zelenjavna vrtova. Nekoliko višje pri Tomassinijevi hiši si je pridobil še kozolec, med njim in usnjarskimi delavnicami ob Koprivnici pa še travnik in njivo.

Usnjarska družina *Jeretinov* je imela veliko kmetijo (363), ki se je s svojimi zgradbami ter z dvema velikima zelenjavni vrtovoma, dvema njivama in travnikom raztezala na območju današnje Miklošičeve ulice. Na Dolgem polju severozahodno od cerkve sv. Duha, so posedovali dve leseni gospodarski poslopji s tremi njivami in travnikom, ob Koprivnici usnjarsko delavnico in bivšo cerkvico sv. Andreja, ki je že bila prezidana v stanovanjsko poslopje. Na Golovcu so si pridobili njivo, na Babnem pa dva travnika in še eno njivo. Na Spodnji Dobrovi so poleg lesenega gospodarskega poslopja nedaleč od Koprivnice imeli travnik in travnik z grmičevjem, v Liscah pa okoli dveh lesenih gospodarskih poslopij še vinograd, travnik, dve njivi, dva listnata gozdova ter pašnik s sadovnjakom.

Nasproti današnje gostilne Branibor je večjo stanovanjsko hišo z gospodarskim poslopjem, dvoriščem (200) in velikim zelenjavnim vrtom posedoval cestni komisar *Janez Tomassini*. Na mestu današnje Gimnazije - Center je imel njivo in travnik. Posedoval je še tri lesena gospodarska poslopja ob današnji Gregorčičevi ulici, v Gaberjah pa večji travnik.

Stanovanjska hiša z gospodarskim poslopjem in dvoriščem (226) *Matije Baaderja* je stala na mestu današnje gostilne Branibor. Za hišo sta se nahajala zelenjavni vrt in manjši travnik. Na Grajskem hribu je imel še dva travnika in dve njivi.

Spodnji Lanovž je bil v rokah *Ignacija Novaka*, ki so ga poleg dvorca - zidane stanovanjske zgradbe (94) - sestavljala tri zidana in eno leseno gospodarsko poslopje. Okrog dvorca je ležalo veliko zemljiške posesti: dva ogromna travnika (ki sta skupaj merila 25 oralov in 609 kv. sežnjev), sedem njiv, velik zelenjavni vrt, pašnik in sadovnjak. Na Miklavževem hribu, kjer se je od poti, ki je vodila proti Liscam odcepila pot k cerkvici sv. Miklavža, je imel dve leseni in zidano gospodarsko poslopje z štirimi vinogradi, dvema njivama, velikim listnatim gozdom, dvema pašnikoma, zelenjavnim vrtom in travnikom s sadovnjakom.

Kmet *Jurij Krajnc* je imel na mestu današnje poslovno-trgovske zgradbe na začetku Mariborske ceste stanovanjsko hišo z gospodarskim poslopjem in dvoriščem (63). Okoli kmetije so se nahajali pašnik, njiva in zelenjavni vrt, na mestu nekdanjega Hotela Pošta pa je v njegovi lasti bila njiva, pri bivši cerkvici sv. Andreja pa še en zelenjavni vrt.

Karel Verhovšek je posedoval "dvorec barona Contija" (kasnejši Jožefov dvor), ki sta ga je sestavljali večje stanovanjsko in gospodarsko poslopje z dvoriščem (423). To je stalo pri današnji Prvi osnovni šoli. K dvorcu je spadalo še leseno gospodarsko poslopje ter velik zelenjavni vrt, štiri travniki ter tri velike njive. Na Dolgem polju ob Sušnici je Karel Verhovšek posedoval travnik, v Zavodni travnik in njivo, v Levcu pa še dva travnika. Na Golovcu, ob meji k.o. Spodnja Hudinja s k.o. Ostrožno, je imel še leseno stanovanjsko hišo z dvema travnikoma in štirimi njivami. Rožni dvor je bil v lasti *Karla Peera*, računskega in blagajniškega uradnika pri okrožnem uradu, ki je poleg samega dvorca - zidane stanovanjske hiše (44) -

obsegal še zidano in leseno gospodarsko poslopje. Okoli zgradb je imel zelenjavni vrt, tri travnike in dve njivi.

Ljubljansko predmestje

Hišno številko 3 in 4 so nosile stavbe, v katerih je že omenjeni Janez Jurij Steinmetz imel pivovarno.

Velika zgradba vojaškega špitala (637), ki je stala sredi današnjega Gledališkega trga, je imela hišno številko 5. C. kr. erar jo je leta 1811 kupil od Janeza Jurija Steinmetza in jo še nekoliko povečal. Prej je bila v njej vojaška kazina.

Franc Pak je na začetku današnje Ipavčeve ulice (na njeni zahodni strani) imel tesarsko delavnico s prostorom za les - hišno posest sta sestavljali dve stanovanjski hiši z gospodarskim poslopjem, zemljiško pa trije zelenjavni vrtovi. Na začetku Ostrožnega, na vzhodni strani ceste, ki je vodila proti Zalogu, je imel postavljen skedenj in zidano gospodarsko poslopje, zraven pa je imel tri travnike in njivo. V Zavodni je razpolagal z večjim travnikom in njivo.

Na mestu današnje gostilne Ojstrica je stala stanovanjska hiša z dvoriščem, ki je bila v lasti *Tomaža Rožanca*. Poleg hiše je imel zelenjavni vrt, na Golovcu pa njivo. V hiši je že tedaj bila gostilna.

Vodno predmestje

Mesar *Jožef Klobučar* (131) je imel pri Kapucinskem mostu, na zahodni strani ceste proti Laškem, stanovanjsko hišo z gospodarskim poslopjem in dvoriščem, okoli nje pa tri zelenjavne vrtove, travnik s sadovnjakom in pašnik. Pri današnji gostilni Ojstrica je posedoval pašnik, na Golovcu pa še njivo.

Na vzhodni strani te ceste je stala dolga in nizka hiša *Franca Zalokarja* (111) z zelenjavnim vrtom.

Nasproti Vodnega stolpa, na ovinku današnje Razlagove ulice (ki je bila tedaj še pot) sta stali leseno in zidano gospodarsko poslopje *Nikolaja Lubeja*, v njuni bližini pa so se nahajali še trije travniki, dve njivi in zelenjavni vrt ter ob današnji Aškerčevi še en zelenjavni vrt.

Med tema gospodarskima poslojema je stala stanovanjska hiša z gospodarskim poslopjem in dvoriščem *Gašperja Brenka* (68), ob njej pa trije travniki, tri njive in zelenjavni vrt. Zdi se, da je vse skupaj sestavljalo eno domačijo.

Breg

Številčenje hiš na Bregu se je začelo na jugu, torej pri vhodu v naselje iz smeri Laškega. Hišno številko ena je nosila lesena stanovanjska hiša *Andreja Brečka*, ki je stala med dvema lesenima gospodarskima poslopjema. Za hišo je imel dva zelenjavna vrtova, po hribu navzgor pa se je razprostiral listnati gozd. Na Polulah je imel še njivo.

Poleg Brečkove je stala lesena stanovanjska hiša in prav tako leseno gospodarsko poslopje *Antona Fervege*, ki je na polotočku med cesto in Savinjo posedoval še peščeno parcelo, njivo in travnik, na Spodnji Hudinji dva travnika in njivo, na Polulah pa še eno njivo.

Naslednja je bila zidana stanovanjska hiša s hišno številko 4 in je bila last *Marije Zupanc*. Ob hiši je izkoriščala pašnik, na Polulah pa dva travnika in njivo.

Zraven je stalo gospodarsko poslopje, nato pa stanovanjska hiša *Simona Kompana*. Pri hiši sta se nahajala pašnik in zelenjavni vrt, za Grajskim hribom je imel leseno gospodarsko poslopje, vinograd, travnik in krčevino, na Polulah pa je imel še eno leseno gospodarsko poslopje.

Matija Gobec je imel stanovanjsko hišo, ob njej pa zelenjavni vrt in pašnik, ob Brečkovem pa še listnati gozd. Na Polulah je posedoval še dve njivi in dva travnika. Zadnja stavba v tej dokaj strnjeni vrsti je bila stanovanjska hiša *Franca Juga*, ob njej pa je imel dva zelenjavna vrtova in pašnik, na Polulah pa dve njivi in travnik.

Hišne številke se nato nadaljujejo na nasprotni strani ceste, in sicer je hišno številko 8 nosilo eno od dveh zidanih gospodarskih poslopij *Jurija Goriška*. Za njima, proti Savinji, je posedoval še travnik, tri njive in peščeno parcelo.

Naslednja hišna številka je bila spet na drugi, zahodni strani ceste, tik pred potjo, ki je vodila do Kapucinskega samostana. To je bila zidana stanovanjska hiša z lesenim gospodarskim poslopjem *Matije Gospodariča*. Za hišo je imel zelenjavni vrt, na pobočju nad hišo pa še tri njive, travnik s sadovnjakom, listnati gozd ter dva vinograda.

Takoj na drugi strani te poti je stala stanovanjska hiša *Ignacija Gospodariča*, v kateri je bila gostilna, zraven te zgradbe je stalo skromnejše leseno gospodarsko poslopje, na drugi strani ceste pa sta se nahajali še dve leseni gospodarski poslopji. Za stanovanjsko hišo je posedoval travnik in zelenjavni vrt, pri gospodarskih poslopijih travnik in njivo ter na Spodnji Hudinji prav tako travnik in njivo.

Hišna številka 11 je bila izpuščena, naslednjo številko pa je nosila stanovanjska hiša na zahodni strani ceste, ki je pripadala *Jožefu Gospodariču*. Ta je imel še dve manjši gospodarski poslopji med hišama *Lovra Bargla* in *Martina Robleka* na mestu, kjer je cesta ob toku Savinje zavila proti zahodu. Ti dve gospodarski poslopji sta nosili hišno številko 20. Pri hiši se je nahajal zelenjavni vrt in travnik s

sadovnjakom, okoli gospodarskih poslopij pa dva zelenjavna vrtova, pašnik in travnik.

Zgradbe so se nato nadaljevale na vzhodni strani ceste. Prvi dve sta bili last *Ignacija Lavičnika* - ob cesti je stala stanovanjska hiša, za njo pa leseno gospodarsko poslopje. Za hišo sta se proti Savinji raztezala zelenjavni vrt in njiva. Hišno številko 14 je imela stanovanjska hiša *Janeza Kupca*, ki se je držala prejšnje. Leseno gospodarsko poslopje je stalo zraven hiše, nekoliko odmaknjeno od ceste. Za hišo je imel njivo in pašnik.

Lastnik naslednje stanovanjske hiše je bil *Tomaž Pečnik* - za hišo je imel njivo in travnik, na Polulah pa leseno gospodarsko poslopje z njivo in travnikom.

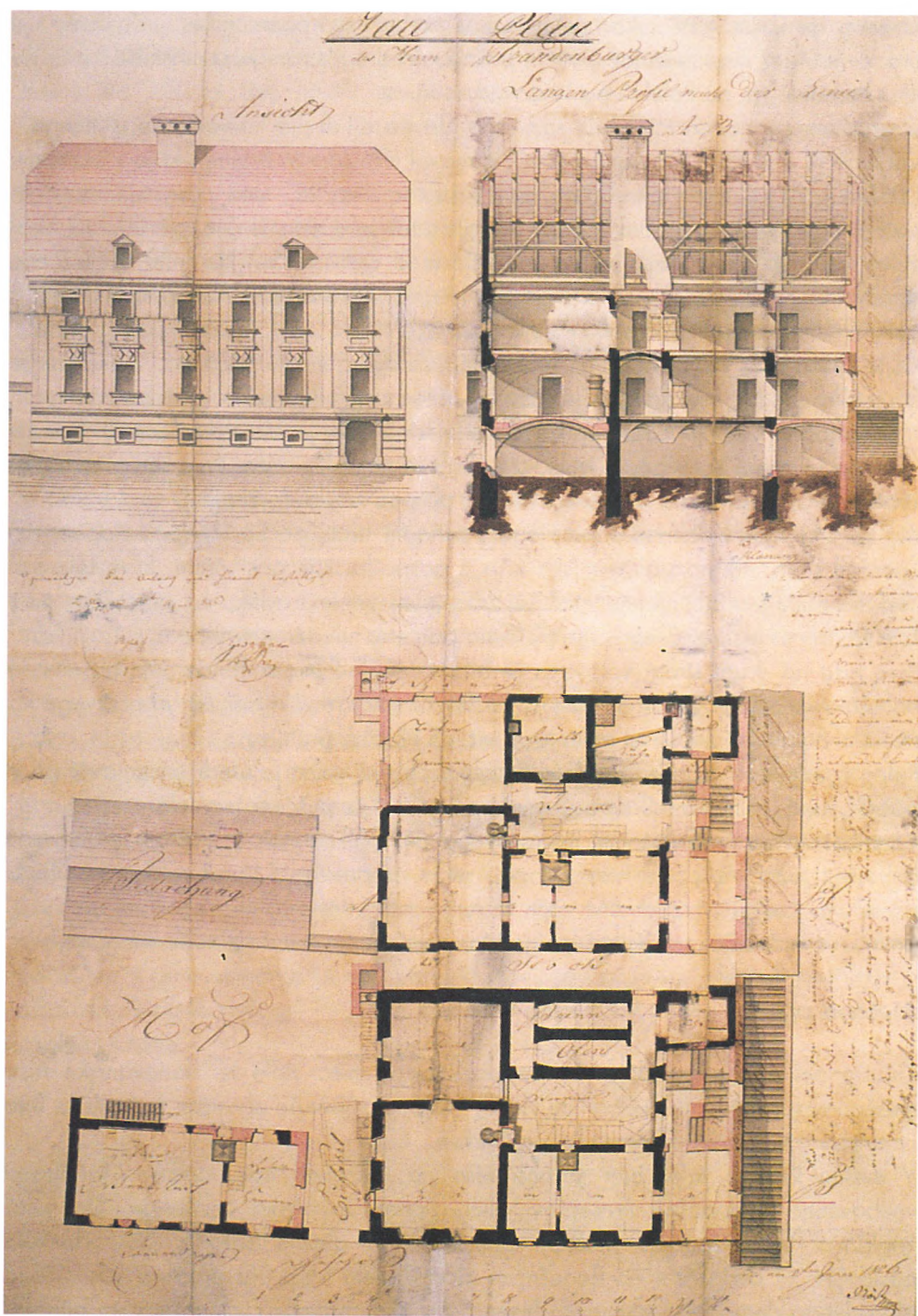
Nato se je zaporedje hišnih števil spet preselilo na zahodno stran ceste, kjer je stala stanovanjska hiša *Martina Robleka*, ob njej pa sta bila travnik in zelenjavni vrt.

Usnjarski delavnici *Jožefa Siebenbürgerja* sta imeli hišni številki 17 in 21 ter sta stali na severovzhodni strani ceste na ovinku v smeri Kapucinskega mosta. Okoli delavnic je imel še dva travnika. Hišni številki 18 in 19 sta bili izpuščeni, številko 20 pa sta nosili že omenjeni gospodarski poslopji *Jožefa Gospodariča*.

Takoj za ovinkom je stala stanovanjska hiša z gospodarskim poslopjem, last *Lovra Bargla*, za zgradbo je imel zelenjavni vrt in pašnik, na Polulah tri travnike in dve njivi ter na Spodnji Hudinji dva travnika in njivo.

Na isti, sedaj južni strani ceste, je bila stanovanjska hiša z gospodarskim poslopjem *Urbana Potočnika*, za njo pašnik in vrt, na Polulah pa je posedoval še travnik in njivo.

Zadnja stavba v tej vrsti je bila stanovanjska hiša z gospodarskim poslopjem lončarja *Martina Brandenburgerja*, ki je bila naslonjena na zid kapucinskih stopnic. Gradbeni načrt te enonadstropne hiše iz leta 1826 nam poleg pročelja in podolžnega profila nudi tudi čudovit vpogled v razporeditev prostorov. Vhod je bil pri kapucinskih stopnicah. Ob vstopu v hišo sta se na levi strani nahajala dva prostora, ki sta bila namenjena za klet. Privoz na dvorišče hiše in do kleti je bil urejen na drugi, vzhodni strani hiše. Na vogalu na zadnji strani hiše je bil majhen prostor za opravljanje male in velike potrebe, ki se je dvigal tudi v prvo nadstropje, kjer je bilo še eno stranišče, do katerega je bilo moč priti po zunanjem hodniku. A vrnimo se na vhod. Po stopnicah navzgor prispemo v visoko pritličje. Naravnost sta se nahajali dve večji predsobi, na levo štiri sobe, na desno pa manjša kuhinja ter prostor za žarilno peč. Če se povzpemo še v prvo nadstropje, pa ponovno vstopimo najprej v predsobo, na levo najdemo spet štiri sobe, na desno pa nekoliko večjo kuhinjo s shrambo, sušilnico in skladišče, skozi katerega je bilo moč priti na zunanji hodnik. Ob stanovanjski hiši je stalo še pritlično gospodarsko poslopje, v

Gradbeni načrt hiše lončarja Brandenburgerja na Bregu, 1826.
Zgodovinski arhiv Celje.

katerem je bila lončarska delavnica s sobo za pomočnike.⁵¹ Za hišo je Brandenburger imel zelenjavni vrt in pašnik, na drugi strani kapucinskih stopnic še en zelenjavni vrt, na Polulah pa še travnik in njivo.

Iz gradbenega načrta te hiše je razvidno, da sta bili v njej urejeni dve stanovanji. Verjetno je pod to streho kot najemnik stanoval tudi *Martin Brinner*, ki je v seznamu zemljiških parcel prav tako vpisan pod hišno številko 25, med posestniki stavbnih parcel pa ga ni najti. Na to nas navaja tudi podatek, da je pri tej hiši imel zelenjavni vrt. Razen tega je na področju med cesto in Savinjo imel še peščeno parcelo in njivo, na Polulah pa še dve leseni gospodarski poslopji, obkroženi s tremi njivami in dvema travnikoma s sadovnjakom.

Ko je cesta, ki je vodila iz Celja, preko Kapucinskega mostu prečkala Savinjo, se je razcepila na dva kraka. Proti vzhodu in nato na jug je vodila glavna cesta proti Laškem (ob tej cesti je ležalo opisano predmestno naselje Breg). Na zahod, strmo v hrib, pa je peljal kolovoz na Miklavžev hrib in naprej v Lisce. Prve štiri hiše na tej strani se včasih uvrščajo pod Breg, večkrat pa pod Miklavžev hrib.

Na začetku tega kolovoza je na njegovi zahodni strani ob Savinji (pod Kopunovim dvorom) stala zidana stanovanjska hiša z gospodarskim poslopjem, ki je bila last *Štefana Pinterja*. Ob njej je imel še zelenjavni vrt in travnik, na polotočku med Savinjo in cesto skozi Breg pa še peščeno parcelo, njivo in travnik.

Prva hiša na drugi strani kolovoza je bila v rokah *Simona Funde*. Ob hiši sta se nahajala še zelenjavni vrt in pašnik. Pri leseni stanovanjski hiši Antona Fervege na začetku Brega je imel še en zelenjavni vrt, na Polulah pa njivo.

Poleg Fundove je stala hiša *Jožefa Fervege*, ob njej pa si je uredil zelenjavni vrt in pašnik, med cesto skozi Breg in Savinjo pa je imel še peščeno parcelo in njivo.

Zadnja hiša je stala nasproti Kopunovega dvora, kot njen lastnik pa se omenja duhovnik *Jožef Vidic*. Za hišo, v breg, se je razprostirala kar obsežna zemljiška posest, sestavljena iz dveh večjih zelenjavnih vrtov, dveh travnikov, pašnika, travnika s sadovnjakom, listnatega gozda, manjkal pa seveda ni tudi vinograd.

Mestna posest

Znotraj nekdanjega srednjeveškega obzidja pa niso stale le stanovanjske hiše meščanov s trgovskimi ali obrtnimi lokali. Najpomembnejše zgradbe v mestu so bile namreč v rokah države, mesta ali pa Cerkve.

V mestni lasti je tako bila mestna hiša na Glavnem trgu, cerkev Marijinega vnebovzeta v današnji Prešernovi ulici, Špital, župnijska cerkev sv. Danijela, kaplanija in mežnarija, poslopji gimnazije in glavne šole z gospodarskim poslopjem in dvoriščem na današnjem Slomškovem trgu. Na prostoru kasnejšega Narodnega doma je mesto imelo leseno gasilsko shrambo. Last mesta sta bili tudi

⁵¹ ZAC, Občina Celje - okolica, Gradbene zadeve, sig. I/12.

še graška in ljubljanska mitnica. Na začetku današnje Ipavčeve ulice je stala majhna hišica z gospodarskim poslopjem, namenjena mestnemu pastirju. V lasti mesta sta bili še dve leseni gospodarski poslopji - eno se je nahajalo pri Steinmetzovi pivovarni v ljubljanskem predmestju, drugo pa ob Savinji blizu Stare grofije.

Magistrat je imel v k.o. Celje tudi precej zemljišč, predvsem skupnih pašnikov. Štirje so bili na Otoku, trije na začetku današnje Ipavčeve ulice, dva pri Spodnjem gradu, ob Savinji južno od Stare grofije ter na Dolgem polju južno od Contijevega dvora, po eden pa ob Marijini cerkvi, pri vojaškem špitalu, v Graškem predmestju ob današnji Gregorčičevi ulici, ob ljubljanski cesti pri mostu čez Sušnico in pri Glavni komercialni cesti ob meji s k.o. Spodnja Hudinja. Poleg pašnikov je mesto imelo še njivo med Glavno komercialno cesto in Rožnim dvorom, na Otoku pa še štiri travnike in prav tako štiri njive. Šolska last je bil manjši zelenjavni vrt za stavbo Glavne šole.

V okviru k.o. Celje pa je mesto seveda razpolagalo tudi z vsemi cestami in potmi ter vodnimi površinami (potoki Koprivnico, Sušnico, Ložnico, Voglajno in reko Savinjo).

V k.o. Spodnja Hudinja so mestno posest predstavljale štiri njive, pašnik in dva travnika na Spodnji Hudinji ter dve njivi na Golovcu. Na Golovcu, severozahodno od Senice, je mesto imelo skladišče smodnika.

V k.o. Zagrad je mestu kot ogromna parcela ostal še vedno nerazdeljeni listnati gozd, ki se je raztezal od Vipote do Tovsta in je meril kar 323 oralov in 1052 kv. sežnjev⁵². V tej k.o. je mesto imelo še dva manjša pašnika z drevjem, pašnik z grmičevjem ter pašnik. Skoraj celoten današnji Jožefov hrib je bil prekrit z ogromnim mestnim pašnikom (na katerem so rastle tudi posamezna drevesa), ki je meril 37 oralov in 747 kv. sežnjev. Ob robu tega velikega pašnika, sta v mestni lasti bili še dve manjši parceli - tudi pašnika. Pod Miklavževim hribom pa je - na prostoru današnjega mestnega parka - mesto ohranilo še večji pašnik deloma poraščen z grmičevjem in še eno parcelo manjšega pašnika. Mestnih pašnikov pa niso izkoriščali le meščani (ki jim je živino na pašo gonil mestni pastir), ampak tudi okoliški kmetje.

⁵² Na katastrski mapi je na področju mestnega gozda zapisanih kar nekaj ledinskih imen, med njimi je še posebej zanimivo "Mesna gora".

Državna posest

Državna last je bil Spodnji grad, ki je že od leta 1750 služil vojaškim namenom. V sklopu vojašnice je bilo še manjše gospodarsko poslopje in prostorno skladišče z dvoriščem. Pri vojašnici so se nahajali še trije zelenjavni vrtovi, v državni lasti pa je bil tudi trg pred vojašnico. Sredi današnjega Gledališkega trga je stala velika zgradba (kar 637 kv. sežnjev), v kateri je bil nastanjen vojaški špital.

Za nastanitev okrožnega urada je država leta 1825 od tržaškega trgovca Pilepiča kupila Prothasijev dvorec, h kateremu je spadal tudi zelenjavni vrt za dvorcem. Poleg tega je okrožni urad imel na Otoku manjše leseno gospodarsko poslopje z dvema travnikoma in dvema njivama, na mestu današnje bolnišnice pa še tri lesena gospodarska poslopja.

Kmetijska gospodarska družba pa je na Jožefovem hribu imela travnik in pašnik z drevesnico.

Župnija sv. Danijela

Cerkvena posest je bila kar obširna. Poleg opatiije (ob kateri je bil zelenjavni vrt) je bilo v cerkvenih rokah še zidano gospodarsko poslopje, ki je stalo za današnjo Glasbeno šolo. Med današnjima Kocenovo in Ulico XIV. divizije sta se nahajala župnijski travnik in njiva, ob izlivu Koprivnice v Voglajno travnik, njiva in zelenjavni vrt, pri cerkvi sv. Duha njiva in zelenjavni vrt, na Dolgem polju pa še travnik in večja njiva. Na prehodu iz Graškega predmestja preko mostu čez Koprivnico na Dolgo polje je stala podružnična cerkev sv. Duha z mežnarijo, pokopališčem in mrliško vežico. Na Spodnji Hudinji je bilo v lasti župnije kar sedem travnikov in šest njiv, v Gaberjah pa nekoliko manj, pet travnikov in tri njive. K tej posesti je spadala še cerkev sv. Maksimiljana (katera je od 1797 - 1831 služila kot skladišče za seno⁵³) z velikim kozolcem in manjšim lesenim gospodarskim poslopjem. V Zavodni (pod Kalvarijo) je bila v župnijski lasti lesena stanovanjska hiša z dvoriščem ter seveda zidana stanovanjska hiša in mežnarija pri cerkvi sv. Jožefa (cerkev je vpisana kot posest soseske Zagrad). Za sv. Jožefom je Cerkev razpolagala še z dvema travnikoma s sadovnjakom, sedmimi njivami, tremi travniki in dvema zelenjavnim vrtovoma, v Zavodni pa še z dvema travnikoma in njivo. Tudi v k.o. Lisce je župnija imela kar veliko posesti - vse na Miklavževem hribu. Že takoj na začetku vzpona na Miklavžev hrib je stal Kopunov dvor z dvema lesenima gospodarskima posloppema. Vrh hriba je obvladovala cerkvica sv. Miklavža, ob poti do nje, že čisto pri vrhu, pa so bila postavljena še štiri lesena gospodarska poslopja. Še eno župnijsko leseno gospodarsko poslopje je stalo ob Laški glavni cesti. K tem zgradbam sta spadala dva travnika, kar šestnajst njiv, pet listnatih

⁵³ Janko Orožen, *Zgodovina Celja...*, str. 612.

gozdov, pašnik, trije travniki s sadovnjakom, štirje vinogradi in pašnik z grmičevjem.

Kot lastnik travnika in dveh njiv na Golovcu je vpisan bivši celjski Minoritski konvent. Vendar je že l. 1808 cesar Franc I. samostan ukinił, njegovo zemljiško posest v bližnji okolici Celja pa je upravljalo gospostvo Konjice⁵⁴.

Prebivalci mesta, ki niso bili hišni posestniki

Marija Beran je imela zelenjavni vrt v današnji Kocenovi ulici, za sv. Jožefom pa še leseno gospodarsko poslopje s travnikom in dvema njivama. *Uršula Dolmetsch* je na Spodnji Hudinji posedovala travnik in njivo. Malo več posesti je imela *Marija Gaberšek*, ki je na Grajskem hribu ob cesti, ki je vodila v Osenco, imela leseno gospodarsko poslopje z vinogradom, travnikom, njivo ter listnatim gozdom. *Jožef Grežina* je pri bivši cerkvi sv. Andreja posedoval majhen zelenjavni vrt, na Spodnji Hudinji travnik, na Golovcu pa travnik in njivo. Posest *Antona Grilca* je predstavljala le njiva v Levcu. *Marija Hekl* je na Ložnici posedovala njivo in pašnik, na Golovcu pa dva pašnika in njivo. V lasti *Jurija Gumšerja (Vunggerja)* je bilo le majceno leseno poslopje, ki je stalo na mestu današnjega Narodnega doma. *Anton Juršič* je imel na današnji Zelenici leseno gospodarsko poslopje s travnikom in dvema njivama. *Jožef Kaule* si je pridobil le travnik na Otoku, blizu Spodnjega gradu. *Janez Vencelj Keinhoffer* je v Graškem predmestju posedoval zelenjavni vrt. *Helena Klobučar* je imela na Otoku poleg lesenega gospodarskega poslopja še travnik in večjo njivo. *Anton Koštomaj* je imel v lasti le manjši travnik na Spodnji Hudinji. *Jurij Krajnc* je na Golovcu posedoval njivo, ob kolovozu, ki je peljal iz Polul v Košnico, pa je imel domačijo, sestavljeno iz zidane stanovanjske hiše, enega zidanega in štirih lesenih gospodarskih poslopij, obkoljenih z vinogradom, petimi njivami, dvema travnikoma poraslima z grmičevjem, dvema travnikoma s sadovnjakom, njivo s sadovnjakom, pašnikom s sadovnjakom, parcelo listnatega gozda ter dva obširna mešana gozdova (skupaj sta merila kar 34 oralov in 637 kv. sežnjev). *Ferdinand Kramperger* je imel v Levcu travnik in njivo. *Helena Megerka* je imela med današnjima Stanetovo in Aškerčevo ulico zelenjavni vrt. *Jožef Mežnar* je imel zelenjavni vrt tik ob bivši cerkvi sv. Andreja. Ob Laški glavni cesti je na pobočju Miklavževega hriba imel dve leseni gospodarski poslopji, okoli njiju pa dva vinograda, dve njivi, listnati gozd, travnik s sadnim drevjem in pašnik z grmičevjem. *Urar Jurij Nigl* je med današnjo Aškerčevo ulico in tedanjim tokom Voglajne imel zelenjavni vrt in majhno njivo. *Marija Pekan* je na Lavi, ob poti, ki je blizu Ložnice vodila proti Savinji (k.o. Medlog), razpolagala s tremi travniki, tremi njivami in lesenim gospodarskim poslopjem. *Jožef Petek* je imel v Levcu njivo. *Luka Rančigaj* je za sv. Jožefom posedoval dva travnika in njivo. Lončar *Simon Sabotič*

⁵⁴ Pri vseh parcelah, katerih lastnik je bilo gospostvo Konjice, je pripisano "ex Minoritten Güld".

je imel med današnjo Kocenovo in Razlagovo ulico njivo, v ozadju vzhodne strani današnje Gubčeve ulice pa podolgovato njivo in manjši travnik, na Zgornji Hudinji pa je njegova žena Julijana Sabotič imela tri manjše travnike in dve manjši njivi. *Tadej Sam* je na Spodnji Hudinji posedoval dva travnika, njivo in pašnik ter v Novinah travnik in njivo. *Jožef Stegenšek* je imel na Spodnji Hudinji travnik, njivo in pašnik. *Franc Stergaršek* je razpolagal z travnikom in njivo na Lavi. *Janez Wachtel* je imel na Golovcu travnik in njivo. V lasti župana *Andreja Zweyerja* pa je bil le zelenjavni vrt pri današnji Srednji ekonomski šoli.

Posest, ki so jo v k.o. Celje imeli kmetje iz sosednjih k.o.

Kmetje iz okolice so v k.o. Celje imeli zanemarljivo malo stavbnih in zemljiških parcel. Te so navadno ležale ob meji z njihovo domačo katastrsko občino. V njihovi lasti so bili predvsem njive in travniki.

Kmet *Jože Dokler* iz Spodnje Hudinje je na Dolgem polju severno od Rožnega dvora obdeloval dve njivi in travnik.

Na Dolgem polju med Rožnim dvorom in Glavno komercialno cesto je kmet *Blaž Dimec* z Ostrožnega imel tri travnike in dve njivi.

Kmet *Andrej Gaberšek* iz Gaberij je imel zidano gospodarsko poslopje na Dolgem polju pri Rožnem dvoru, ob njem pa dve njivi in travnik, ob Glavni komercialni cesti pa še eno njivo in travnik.

Valentin Gaberšek iz Gaberij je pri Rožnem dvoru posedoval njivo in travnik.

Kmet *Martin Končan* s Spodnje Hudinje je pri Rožnem dvoru razpolagal z dvema njivama in travnikom.

Na Otoku ob Ložnici je kmet *Janez Ribižel* iz Medloga imel njivo, travnik in pašnik z grmičevjem.

S hišno številko vasi Spodnja Hudinja, a kljub temu še v k.o. Celje, je na Dolgem polju zahodno od Spodnjega Lanovža ob Sušnici kmet *Jurij Tofant* imel leseno stanovanjsko hišo in leseno gospodarsko poslopje. Okoli kmetijice je imel še tri njive in travnik s sadovnjakom.

Janez Vrečer z Ostrožnega je imel pašnik z dvema lesenima gospodarskima poslopjema pri mostu preko katerega je Glavna komercialna cesta prečkala potok Ložnico.

Priloge

Legenda:

Hišne številke:

- prva številka je današnja, v oklepaju pa iz leta 1826 (pri ulicah znotraj nekdanjega obzidja)
- pri ostalih tabelah je navedena le hišna številka iz leta 1826

P. št. = parcelna številka.

S = stavbne parcele.

Z = zemljiške parcele.

or. = orali.

sež. = kvadratni sežnji.

Kmetje iz okolice, ki so imeli posest v k.o. Celje

Lastnik	Hišna številka, naselje	S		Z	
		sež.	or.	sež.	
Blaž Dimec	1, Ostrožno		1	1481	
Jožef Dokler	4, Sp. Hudinja		1		83
Andrej Gaberšek	4, Gaberje	16	3	1256	
Valentin Gaberšek	3, Gaberje				1295
Martin Končan	13, Sp. Hudinja		1		603

Glavni trg (Haupt Platz)

Hišna št.	P.št.	Lastnik	Poklic	Celje				Sp. Hudinja			Ostrožno		Zagrad			Lisce			Medlog			Košnica		SKUPAJ			
				S		Z		S	Z		Z	Z		S	Z		S	Z		S	Z	S	Z	S	Z		
				or.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.
1(113)	28	Franc Baumbach	lekarnar		176		330											1	937					176	1	1267	
2(114,115)	29	Jožef Siebenbürger	usnjar	460	4	1179	74	16	278	1	897	2	970	219	35	547	34	1	1145	42	583			829	62	799	
3(116)	30	Franc L. Herzmann	usnjar	215		121		4	715															215	4	836	
4(117)	32	Andrej Fröhlich	jermenar	101		91		1	1582															101	2	73	
5(118)	33	Pavel Keindelsdorfer	trgovec	116		129		1	534															116	1	663	
6(119)	34	Janez F. Fröhlich	okr. komisar	78		99																		78		99	
7(120)	35	Anton Kautsch	stotnik	104		117			1135					13	256									104	13	1508	
8(121)	36	Franc Zabukošek	pivovar	178		180																		178		180	
9(122)	37	Friderik Trautvetter	steklar	140		811			1208									1	222					140	2	641	
10(124,125)	38	Maks Andree	odvetnik	529		111		3	658									59	6	1452				588	10	621	
11(126)	58	Anton Kolnik	vrvar	42																				42			
13(6)	120	Janez Delcot		121	2	41																		121	2	41	
16(4)	122	Ignacij Klančnik	milar	222		55			1206															222		1261	
17(3,2)	123, 124	Karel Schnepfleitner	uradnik	339	5	93																		339	5	93	
		SKUPAJ		1	1221	13	157	74	29	916	1	897	2	970	219	48	803	93	11	556	42	583	2	49	107	82	

* Jožef Siebenbürger je imel še dve hiši: na Glavnem trgu (5, 14, 121 - današnja in tedanja hišna številka ter parcelna številka zgradbe) in v Prešernovi ulici (4, 109, 20).

** Maks Andree je imel na Glavnem trgu še eno hišo (11, 127, 59).

Gospodka ulica (Herrn Gasse)

Hišna št.	P št.	Lastnik	Poklic	Celje			Sp. Hudinja			Ostrožno		Zagrad			Lisce			Medlog			Košnica			SKUPAJ							
				S		Z	S	Z		Z	S	Z		S	Z		S	Z		S	Z		S	Z		S	Z				
				or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.		
1(128)	60	Konstancaj Rath	sodar	198		1101																			198	1	770				
3(129)	61	Terezija Sima	pekovka	254	3	453		2	494	1	556	193	14	1333	47	30	856								494	52	492				
5(130)	62	Primož Okrogelnik	izd. stolpnih ur	45																				789		45	789				
7(131)	63	Joachim Jauth	pivovar	312	1	133						89		197											929	401	1	1259			
9(132)	64	Jažef Krein	mizar	187		98		2	1470																935	187	3	903			
11(133)	65	Jakob Schumacher	posar	91		65																			1290	91	1355				
13(134)	73	Volbenk Pramberger	svetnik	156		973			1344															43	12	1229	199	14	346		
15(135)	74	Ignacij Ruprich	trgovec (?)	70		1207																				70		1207			
17(136)	75	Mihael Pak	kamnosek	78		73	22	3	579																25	13	639	125	16	1291	
19(137)	76	Ignacij Wokaun	pek	231	2	645			317			9	2	1492						1	1556						240	7	810		
21(138)	77	Ignacij Uhl	uradnik	103		82																				980	103		1062		
23(139)	81	Jažef Wittmann	hišni posestnik	132		38								1133													132		1171		
25(140)	82	Marija Zabukošek	usnjar	581	16	368																			5	363	581	21	931		
27(141)	85	Jažef Pauer	klobučar	95		641																			31	1	177	126	1	818	
2(7)	119	Jažef Bacho	tiskar, trgovec	122	4	193		1	658		510																122	5	1361		
4(8)	118	Jakob Zupanc	trgovec	147		112		4	915																1	175	147	5	1202		
6(9)	117	Jažef Stibenegg	kanclist	68																							68		648		
-10)	116	Jažef Mortner	glavničar	93		504																					93		1170		
-11)	115	Andrej Garišek	čevljar	60				1	347																		60	1	347		
-12)	113	Anton Dirnbäck		139		92			873																			139		965	
16(13)	112	Janez Küttl	profesor	151		329			418			16	1	479														167	1	1226	
18(14)	111	Luka Zimmermann	ključavničar	75		968																					896	75	1	264	
20(15)	110	Janez Mayerhörmann	čevljar	73				1	793																			73	1	793	
22(16)	109	Janez Halner		51		10		1	849																			562	51	1	1421
24(17)	108	Vaclav Markel	izd. orgel	88		117							1	65															88	1	182
26(18)	107	Janez Nep Souvan	svetnik	87																									87		

Muzejski trg (Šolska ulica, Schul Gasse)

Hiš. št.	P.št.	Lastnik	Poklic	Celje			Sp. Hudinja		Ostrožno			Zagrad			Medlog			SKUPAJ		
				S		Z	Z		Z	S		Z	Z		Z	S		Z		
				sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.		
3(145)	89	Franc Padonek		85		99										85		99		
2(147)	88	Franc Klobučar	mesar	41				1006						2	1335	41	3	741		
1(152)	78	Sigismund Thurn	grof	476		1410	9	279	8	818						476	18	907		
5(146)	87	Anton Pešec	čevljar	31												31				
6(148)	84	Andrej Janc		34		17		965								34		982		
7(149)	83	Franc Tramšek	čevljar	51		565		933								51		1498		
9(150)	80	Franc Stöckler		31	1	730	1	76			69	1	221			100	3	1027		
4(151)	79	Pavel Postensel		40		15		1302								40		1317		
		SKUPAJ		789	2	1236	12	1361	8	818	69	1	221	2	1335	858	28	171		

Na okopih (Šolska ulica, Schul Gasse)

Hišna št.	P.št.	Lastnik	Poklic	Celje			Sp. Hudinja		Zagrad			Ostrožno	Medlog		SKUPAJ		
				S		Z	Z		S	Z	Z	Z	Z		S	Z	
				sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	
4(154)	72	Henrik Guttman	mizar	84						20		931			104		931
13(153)	71	Janez Nendl	barvar	260	4	500						1182	1	288	260	6	370
11,9(155)	70	Jožef Potočnik	mizar	54		15		949							54		964
5(156)	69	Anton Mežnar	krčmar	79	2	668			32	7	1001		4	191	111	14	260
3(157)	68	Ana Dienstl		36		17		700							36		717
1(158)	67	Jožef Turnšek		27											27		
		SKUPAJ		540	6	1200	1	49	52	8	332	1182	5	479	592	22	42

Slomškov trg

Hišna št.	P.št.	Lastnik	Poklic	Celje		Sp. Hudinja		Zagrad		Medlog		SKUPAJ	
				S	Z	Z		Z		Z		S	Z
				sež.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	sež.	or.
11(163,164)	57	Anton Krajnc		78								78	
6(170)	49	Janez Nalber		16								16	
4(167,168)	44	Martin Smeh	hišni posestnik	206	196	3	1310	3	216		1209	206	7 1331
3(166)	43	Marija Teržan		142	115						938	142	1053
SKUPAJ				442	311	3	1310	3	216	1	547	442	8 784

Kocenova ulica (Špitalska ulica, Spital Gasse)

Hiš. št.	P.št.	Lastnik	Poklic	Celje			Zagrad		Medlog	SKUPAJ		
				S	Z		Z		Z	S	Z	
				sež.	or.	sež.	or.	sež.	sež.	sež.	or.	sež.
-(183)	22	Kajetan Tauschl	sodar	111		63			1149	111		1212
-(182)	23	Jurij Kožel		143	3	218	3	600		143	6	818

Prešernova ulica (Ulica novih vrat, Neuthor Gasse; Minoritski trg, Minoritten Platz; Poštna ulica, Post Gasse)

Hišna št.	P. št.	Lastnik	Poklic	Celje				Sp. Hudiinja			Zograd			Lisce			Medlog			Košnica			SKUPAJ					
				S		Z		S	Z		S	Z		S	Z		S	Z		S	Z		S		Z			
				or.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.		
2(184)	26	Gregor Gorišek		143		1063			657			1041											143	1	1161			
1(185)	27	Janez Wolf	klobučar	88		14																88		983				
7(42)	126	Leopoldina Cavanagh	baronica	159		15			1146													159		1161				
9,11(41)	127	Helena Šunko	trgovka	360	3	1533		4	95			813				1	1348					360	10	589				
13(38)	131	Andrej Zorzini	trgovec	91		44																91		44				
15(36)	132	Franc Batič	ključavničar	80		35			1044													80		1079				
15a(34)	135	Andrej Herr	krojač	81		62																81		62				
17(33)	136	Vincencij Langer	posestnik	337		190																337		190				
21(32)	137	Jožef Kaulič	gostilničar	94		20																94		661				
23(31)	138	Kristina, Anton Gurnik	poštar	393		162	54	14	782				57	10	287	641	55	1298				1145	80	929				
25(30)	139	Janez Stretti	katlar	100		115												912				100		1027				
27(29,28)	140,141	Janez Werl	pek	181		44				122	32	590				1	526					303	33	1160				
2(108)	21	Janez Vernišek	čevljar	55		57	17	2	484													72	2	541				
4(110)	19	Marija Wirth	klobučar	93	1	189			1521				840									93	2	950				
6(111)	18	Ursulina Banhoffen		80																		80						
8(92)	16	Jožef Benediki Wagner	strugar	137	8	1077						519							72	21	614	209	30	610				
10(43)	155	Peter Lininger	trgovec	204	1	590										6	914					204	7	1504				
12(44)	154	Marija Perko	klobučar	114		71																114		71				
14(45)	153	Simon Primožič	kovač	84		126			1398			442										84	1	366				
16(46)	152	Danijel Dereani	trgovec	221	2	1253	26	9	946				57	14	1249							304	27	248				
(48)	148	Janez Westermayer	kovač	66		60		1	485													66	1	545				
(49)	147	Jožefa Ichtenthaler	sedlar	54	1	358		1	1007													54	2	1365				
(50)	146	Jožef Geiger	knjigovez	52		22					1	338										52	1	360				
(51)	145	Franc Omerzi	gostilničar	259		164			611								1565					259	1	740				
(52)	144	Anton Theiser	kovač	129	5	939																129	5	939				
(53)	143	Franc Uršič		114	2	165						684										114	2	849				
SKUPAJ				2	569	28	368	97	37	576	122	36	467	114	24	1536	641	68	173	72	21	614	3	15	216	534		

¹¹ Poleg te sta stali še dve hiši, prav tako last Helene Šunko. Vse tri so se nahajale na mestu današnje stavbe z dvojno številko 9, 11 (40, 128 in 39, 129).

Trg Celjskih knezov (Grajski trg, Burg Platz)

Hiš. št.	P.št.	Lastnik	Poklic	Celje			Sp. Hudinja			Medlog			Ostrožno			Zagrad			SKUPAJ		
				S		Z	Z		S	Z		Z	S	Z		S	Z		S	Z	
				sež.	or.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.
2(27)	99	Anton Hecht	krznar	38		691													38		691
3(25,26)	100	Tomaž Gorišek	gostilničar	95		969			47	2	1274								142	3	643
4(24)	101	Franc Badonik	gostilničar	105															105		
5(23)	102	Jožef Knez	tkalec	109	1	149		1536											109	2	85
6(22)	103	Jožef Opadnik		111		69													111		69
7(142)	86	Jurij Stepišnik	tesar	157	2	1091	13	986			1199	278	47	7	1132	204	24	1486			
SKUPAJ				615	4	1369	14	922	47	3	873	278	47	7	1132	709	30	1374			

Ljubljanska cesta - do mitnice

Hiš. št.	P.št.	Lastnik	Poklic	Celje			Lisce			Medlog			SKUPAJ			
				S		Z	S		Z	Z	S	Z		S	Z	
				sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.

Gledališka ulica (Theater Gasse)

Hišno št.	P.št.	Lastnik	Poklic	Celje			Sp. Hudinja		SKUPAJ		
				S		Z	Z		S	Z	
				sež.	or.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.
-(60)	183	Janez Bianchi	čevljar	45		34		530	45		564
-(61)	182	Marija Krainer		50		37			50		37
7(62)	181	Janez Erhardt	mizar	140	2	1111			140	2	1111
9(64)	180	Anton Kren	kolar	57		64		720	57		784
5(65,66)	179	Janez Eichberger	ključavničar	172		32		424	172		456
SKUPAJ				464	2	1278	1	74	464	3	1352

Linhartova ulica (Nova ulica, Neu Gasse)

Hiš. št.	P.št.	Lastnik	Poklic	Celje				Sp. Hudinja			Zagrad			Medlog		SKUPAJ			
				S		Z		S		Z	S		Z	Z		S		Z	
				or.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.
-(68)	178	Andrej Pilepič	trgovec		36				4	694				1	939		36	6	33
-(70)	175	Jožef Prizler			41					335							41		335
-(72)	174	Luka Jurač	ostrogar		67	1	1598				15		1369				82	17	1367
-(77)	170	Janez Jeretin			171		419		1	828							171	1	1247
4(67)	177	Jurij Wach			62														62
22(69)	176	Marija Debovšek	tkalec		56		123	16	1	1008							72	1	1131
20(71)	173	Jurij Steinmetz	zvarar		1449	5	888		6	1350	162	5	875		544	1	11	18	457
18(74)	172	Jožef Permozer	izdel. pil		63														63
14(76)	171	Franc Hriber			103	2	538												103
8(79)	169	Sebastian Englert	krojač		61		1417		1	129					1002		61	2	948
6(80)	168	Janez Pipan			52		1005												52
2(82)	166	Janez Leitmayer	vrvar		103		1525												103
SKUPAJ				1	664	12	1113	16	15	1144	177	6	644	2	885	1	857	37	586

ekova ulica (Kovaška ulica, Schmidt Gasse)

št.	P.št.	Lastnik	Poklic	Celje		Zagrad		Medlog	SKUPAJ		
				S	Z	Z		Z	S	Z	
				sež.	sež.	or.	sež.	sež.	sež.	or.	sež.
01)	1	Terezija Skubic	pek	89	228		477	987	89	1	92
02)	2	Adam Graf	kovač	61	23	2	601		61	2	624
03)	3	Jožef Kurz	krojač	64			794		64		794
SKUPAJ				214	251	3	272	987	214	3	1510

va ulica (Kovaška ulica, Schmidt Gasse)

Lastnik	Poklic	Celje		Sp. Hudinja		Medlog	SKUPAJ	
		S	Z	Z		Z	S	Z
		sež.	sež.	or.	sež.	sež.	sež.	or.

Stanetova ulica - do mitnice (Graška ulica, Graetzer Gasse)

Hiš. št.	P.št.	Lastnik	Poklic	Celje				Sp. Hudinja				Zagrad			Lisce			Medlog			SKUPAJ			
				S		Z		S		Z		S	Z		S	Z		S		Z		S	Z	
				or.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.
-(91)	156	Anton Perko	vrvar		69	1	162											1	67		69	2	229	
1(90)	157	Martin Gorjanc	lončar		129				2	1137											129	2	1137	
3(89)	158	Karel Rakusch	trgovec		104		1030														104		1030	
3(88)	159	Helena Schiffer	pekovka		290	1	313				141	18	1480								431	20	193	
5(87)	160	Anton Mihelič	protokolist		59					867											59		867	
7(86)	161	Franc Herzog	usnjar		179		24		3	418											179	3	442	
9(85)	163	Jakob Dečman	trgovec, pek		261	6	1051				50	6	579				3	1182			311	16	1212	
11(84)	164	Janez Christianelli	kirurg		93		728										764				93		1492	
13(83)	165	Elizabeta Stegnic	pek		116		84		1	814											116	1	898	
2(93)	15	Franc Kreiner	pasar		116	2	1169			1263											116	3	832	
4(94)	13,14	Janez Nep. Peter	trgovec		273		980				63	3	815	78	11	682					410	15	877	
6(96)	12	Franc Spreitzenbarth	lectar, pivovar		212		486		1	805			981								212	2	672	
8(97)	11	Jožef Laznik	usnjar		189		195		1	92											189	1	287	
10(98)	10	Anton Zabukošek	lectar, pivovar		128		164	19	2	66											147	2	230	
12(99)	9	Jožef Pader	kovač		100		13						948								100		961	
SKUPAJ				1	718	13	1599	19	13	662	254	30	3	78	11	682	5	413	1	1053	74	159		

Ozka ulica in Zagata

(Tranča in Prosta ulica, Transcha in Frey Gasse)

Hiš. št.	P.št.	Lastnik	Poklic	Celje		Sp. Hudinja		SKUPAJ	
				S	Z	Z	S	Z	
				sež.	sež.	sež.	sež.	sež.	
4(35)	134	Tomaz Pipan	profesor	45	31		620	45	651
SKUPAJ				45	31		620	45	651

Graško predmestje (Graetzer Vorstadt)

H. št.	P.št.	Lastnik	Poklic	Celje				Sp. Hudinja				Zagrad		Ostrožno			Lisce			Medlog		SKUPAJ			
				S		Z		S		Z		Z		S	Z		S	Z		Z		S		Z	
				or.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.
2	219	Valentin Glinšek			18		88					1426											18	1514	
3	220	Jožefa Stesič	kmet		216		948																216	948	
4	199	Jožef Hoffmann	krojač		111		1513																111	1513	
5	201	Jakob Zabukošek	usnjar		83		837							68	6	1192							151	7 429	
6	216	Maks Gomilšek	trgovec		267		1469																267	1469	
7	202	Valentin Jeretin	usnjar		513	4	428			1022			34	9	788	70	8	173	1	966			617	24 177	
8	213	Janez Tomassini	cest. komisar		278	1	1337		2	233													278	3 1570	
9	203	Matiija Baader			226		417					1105											226	1522	
11	288	Ignacij Novak	posestnik		467	38	1134									85	12	324					552	50 1458	
12	269	Jurij Krajnc	kmet		63		1226																63	1226	
15	278	Karel Verhovšek	posestnik		463	11	633	130	7	1268	8	1244									973		593	28 918	
16	282	Karel Peer	uradnik		103	7	831																103	7 831	
SKUPAJ				1	1208	67	1261	130	10	923	10	575	34	9	788	223	27	89	2	339	1	1595	127	775	

Ljubljansko predmestje (Laibacher Vorstadt)

H. št.	P.št.	Lastnik	Poklic	Celje		Sp. Hudinja		Zagrad		Ostrožno		SKUPAJ				
				S	Z	Z		Z		S	Z		S		Z	
				sež.	sež.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	or.

Breg (Rann)

H. št.	P.št.	Lastnik	Lisce			Košnica			Zagrad		Sp. Hudinja		SKUPAJ		
			S		Z	S		Z	S	Z	Z		S		Z
			sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	
1	30	Andrej Brečko	39	1	552			140					39	1	692
3	28	Anton Fervega	60		420			175			1364	60	1	359	
4	26	Marijo Zupanc	36		54			505				36		559	
5	24	Simon Kompan	45		99	7			10	901		62		1000	
6	23	Matija Gobec	22		783			960				22	1	143	
7	22	Franc Jug	16		79			415				16		494	
8	20	Jurij Garišek	69	5	267							69	5	267	
9	19	Matija Gospodarič	63	4	1470							63	4	1470	
10	18	Ignacij Gospodarič	115	1	1165						1098	115	2	663	
12,20	14	Jožef Gospodarič	42		336							42		336	
13	12	Ignacij Lavičnik	41		389							41		389	
14	11	Janez Kupec	41		419							41		419	
15	9	Tomaž Pečnik	72		350	19	1	206				91	1	556	
16	7	Martin Roblek	52		723							52		723	
22	3	Lovro Bargl	50		79		1	490			1536	50	2	505	
23	2	Urban Potočnik	56		136		1	991				56	1	1127	
25		Martin Brinner			363	30		1500				30	1	263	
25	1	Martin Brandenburger	162		112			330				162		442	
2	38	Simon Funda	33		182			133				33		315	
3	37	Jožef Fervega	34		342							34		342	
26	39	Štefan Pinter	81		969							81		969	
26	36	Jožef Vidic	26	3	1422							26	3	1422	
SKUPAJ			1155	20	1111	56	6	1045	10	901	2	798	1221	30	655

Vodno predmestje (Wasser Vorstadt)

H. št.	P.št.	Lastnik	Poklic	Celje			Sp. Hudinja			SKUPAJ		
				S		Z	Z		S	Z		
				sež.	or.	sež.	sež.	sež.	or.	sež.		
1	235	Jožef Klobučar	mesar	131		1174		538	131	1	112	
2	234	Franc Zalokar		111		272			111		272	
2	232	Gasper Brenk		68	3	950			68	3	950	
3	231	Nikolaj Lubej		57	1	36			57	1	36	
SKUPAJ				367	5	832		538	367	5	1370	

Mestna, državna in cerkvena posest

Lastnik	Celje				Sp. Hudinja				Zagrad			Lisce			SKUPAJ				
	S		Z		S		Z		S		Z	S		Z		S		Z	
	ar.	sež.	ar.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.	or.	sež.
Magistrat Celje		294	35	884	15	4	676		366	333		8	213			309	414	506	
Kmetijska gospodarska družba									1	238							1	238	
Minoritski konvent						6	276										6	276	

Prebivalci mesta, ki niso imeli v lasti stanovanjskega poslojja

H. št.	Lastnik	Celje			Sp. Hudinja			Zagrad			Lisce			Košnica			Medlog			SKUPAJ		
		S		Z	S		Z	S		Z	S		Z	S		Z	S		Z	S		Z
		sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.	sež.	or.	sež.
177	Marija Beran			113			11		1004										11		1117	
112	Uršula Dolmetsch					1	575													1	575	
6	Marija Gaberšek						10	1	792										10	1	792	
158	Jožef Grežina			60			714														774	
132	Anton Grilec																	1132			1132	
28	Marija, Janez Heckl						1275											1221	1		896	
-	Jurij Gumšer (Vungger)	7																	7			
-	Anton Jursič	18	1	521															18	1	521	
1	Jožef Kaule		1	306																1	306	
-	Janez Keinhoffer			156																	156	
-	Helena Klobučar	28	1	802															28	1	802	
1	Anton Koštomaj						395														395	
125	Jurij Krajnc						526					207	49	104					207	49	630	
18	Ferdinand Kramperger																	431			431	
1	Helena Megerka			86																	86	
6	Jožef Mežnar			86						63	7	960							63	7	1046	
2	Jurij Nigl			52																	52	
34	Marija, Ana Pekan														16	1	1425	16	1	1425		
43	Jožef Petek														1	615			1	615		
48	Luka Rančgaj								973												973	
90	Simon Sabotič			753			447														1200	
22	Tadej Sam						1414											785		1	599	
67	Jurij Stegensek					1	685														685	
24	Franc Stergaršek																	551			551	
81	Janez Wachtel					1	1492														1492	
-	Andrej Zwyer			191																	191	
	SKUPAJ	53	4	526		7	1123	21	2	1169	63	7	960	207	49	104	16	5	1360	360	77	1442

DIE BESITZVERHÄLTNISSE DER CELJER BÜRGER IM LICHT DES FRANZISZEISCHEN KATASTERS 1825/26

Zusammenfassung

Die Stadt Celje (Cilli) bildete im Jahre 1825 mit ihren drei halbländlichen Vorstädten (der Graško/Grazer Vorstadt im Norden, der Vodno/Wasser Vorstadt im Süden und dem Ljubljanaer/Laibacher Vorstadt im Westen, dem Otok (Insel) und dem Dolgo polje (Langefeld) die Katastralgemeinde Celje. Ihre Gesamtfläche war klein, umfaßte sie doch nur 312 Morgen und 1080 Quadratklafter, davon waren 264 Morgen und 314 Quadratklafter Grundparzellen, 16 Morgen und 1319 Quadratklafter Bauparzellen, Wasserflächen und Wege nahmen 31 Morgen und 1047 Quadratklafter ein.

In der Stadt selbst waren Holzbauten nach dem Großbrand im Jahre 1798 beinahe verschwunden - aus der Katastralmappe (1825) und aus dem Grundparzellenprotokoll (1826) geht hervor, daß es in der Stadt keine Holzwohnhäuser mehr gab, hölzerne Konstruktion wiesen nur noch einige kleinere Wirtschaftsgebäude auf, und interessanterweise das Feuerwehrdepot. Anders war es in der näheren Umgebung, wo Holzgebäude (vor allem Wirtschaftsgebäude der Bürger) noch immer oft anzutreffen waren. Die Stadt zählte laut Bauparzellenprotokoll aus dem Jahre 1826 163, samt den Vorstädten aber 185 Häuser (Spodnji Lanovž/Unter Lahnhof, Rožni dvor/Rosenhof und Contijev marof ali Jožefov dvor/Josephhof auf dem Dolgo polje/Langefeld eingeschlossen). Die Fassaden größerer, vornehmerer Häuser gingen auf die bedeutenderen Straßen im Stadtkern selbst (der heutige Glavni und Slomškov trg, die Gosposka, Prešernova und Stanetova Straße). Die größten Gebäude in der Stadt waren Staatsbesitz - das Gebäude des Kreisamtes (das Prothasi-Palais), die Kaserne (Spodnji grad) und das Militärspital in der Ljubljanaer/Laibacher Vorstadt. Zu den größten Gebäuden der Stadt gehörte die Stara grofija/die alte Grafei, ein Besitz des Grafen Sigismund Thurn. Auch im Stadtbesitz verblieben bedeutende Gebäude wie etwa alle drei Kirchen (St. Daniel, Hl. Geist und die Marien- oder die Deutsche Kirche), das Rathaus (damals noch auf dem Glavni trg), das Stadtspital, die Gebäude des Gymnasiums und der Normalschule auf dem heutigen Slomškov trg. Die Stadtbehörde ermöglichte zwar durch die Versteigerung der Stadtmauer im Jahre 1825 die Entwicklung der Stadt außerhalb des alten Stadtkerns, doch dies war ein langwieriger Prozeß, der im Jahre 1825 noch keine konkreten Ergebnisse brachte - die Stadt war in jener Zeit noch fest in den mittelalterlichen Rahmen eingespannt.

Fast jedes Bürgerhaus innerhalb der ehemaligen mittelalterlichen Mauer hatte an seiner Hofseite neben den Gebäuden landwirtschaftlichen oder gewerblichen Charakters auch einen kleineren oder größeren Gemüsegarten. In der Stadt selbst befand sich hie und da noch eine kleine Wiese oder Weide. An der östlichen Seite, auf dem Gelände zwischen der Stadt und der Voglajna, auf dem Otok sowie auf dem Dolgo polje gab es große Wiesen- und Ackerparzellen. Das Dolgo polje verdankte gerade den charakteristischen schmalen und langen Äckern seinen Namen. In der Katastralgemeinde gab es keine Wälder. In den Feld- und Fahrwegen zeichnete sich bereits das Netz der späteren Straßen außerhalb der Stadtmauer ab.

Der Großteil des Grundbesitzes der Bürger befand sich in den umliegenden Katastralgemeinden. Der meiste Besitz befand sich in der Katastralgemeinde Zagrad/Schloßberg, wo die Stadt einen gemeinsamen Laubwald in Vipota hatte, auf dem Jožefov hrib aber eine gemeinsame Stadtwiese, zum Teil von Bäumen gesäumt. Auf den Anhöhen besaßen die Bürger Weingärten mit Winzern. Groß war auch der Besitz der Bürger in der Katastralgemeinde Lisce/Leisberg (vor allem der Laubwald in Lisce und Weingärten auf dem Miklavžev hrib/Nicolaiberg) und in der Katastralgemeinde Spodnja Hudinja/Unterkötting (vor allem Wiesen und Ackerflächen auf dem Golovec/Galgenberg). Etwas weniger Gründe erwarben sie in der Katastralgemeinde Medlog/Mellag (vor allem Wiesengründe) und in der Katastralgemeinde Košnica/Koschnitz (überwiegend Misch- und Laubwald). Sehr gering war der Grund- und Baubesitz der Celjer Bürger in der Katastralgemeinde Ostrožno/Ostroschno/Fortswald.

ON THE LANDHOLDING CONDITIONS FOR CELJE CITIZENS IN THE FRANZ I. CADASTRAL RECORDS FOR THE YEARS 1825/26

Abstract

In 1825, the town of Celje with its three semi-district boroughs (Graško to the north, Vodno to the south, and Ljubljansko to the west), together with Otok and Dolgo polje, constituted the cadastral community of Celje. Its surface area was modest, for it comprised only 312 acres and 1080 sq miles, of which 264 acres and 314 sq miles were cultivated land; building plots covered 16 acres and 1319 sq miles, while water surfaces and roads accounted for 31 acres and 1047 sq miles.

In the town itself, during the great fire of 1798, the wooden buildings were almost completely wiped out: from the cadastral map (1825) and the record of building plots (1826), it is evident that there were no longer any wooden houses left in the town; the only wooden structures still left standing were some smaller outhouses and, interestingly enough, the fire-station itself. The picture, however, was different in the nearby surroundings, where wooden structures (particularly outhouses for local inhabitants) were still a fairly common feature. According to the records for 1826, the number of building plots in the town amounted to 163, and in the urban environs to 185 houses (including Spodnji Lanovž, Rožni dvor, and the Conti farmstead on Dolgo polje). The facades of the richer houses faced onto the most important streets in the very heart of town (the present day squares, Glavni trg and Slomškov trg, and the streets Gosposka, Prešernova and Stanetova ulica). The largest buildings in the town were state-owned - the District Administration Office (Prothasijev dvorec), the barracks (Spodnji grad) and the military hospital in the Ljubljansko suburb. Amongst the largest buildings in the town one may also include the Stara grofija, the property of Count Sigismund Thurn. There were also several other important buildings owned by the town, such as: all three churches (sv. Danijel, sv. Duh, and Marijina or the German Church), the town hall (then still on the Glavni trg /Main Square/), the town hospital, the buildings of the *gimnazija* and the elementary school on the present-day Slomškov trg, and others. Through the sale of the town fortifications in 1785 the municipal authorities had actually intended to promote the outward expansion of the town; this, however, proved to be a lengthy process, which still in 1825 could not boast of any tangible results, for at that time the town still remained firmly entrenched within its medieval framework.

Almost every town house within the compass of the former medieval walls had, on the courtyard side - in addition to buildings or sheds for farming or craft purposes -

a smaller or larger vegetable garden. Even in the town itself, it was still possible to find a small meadow or pasture. On the east side, on the land between the town and Voglajna, on Otok and Dolgo polje, great stretches of meadowland and fields predominated. *Dolgo polje* (lit. Long Field) was so named precisely because of its characteristically long, narrow fields. There were no forests in the cadastral district. The country roads and cart-tracks, however, were already tracing the network of roads later to develop outside the town confines.

Most of the townspeople's landholdings were held in the surrounding cadastral districts. The greatest number of these was to be found in the cadastral district of Zagrad, where the town communally owned a deciduous forest in Vipota, and on *Jožefov hrib* a communal pastureland, partly covered by trees. On the hills, the townspeople had vineyards with small cottages. The people of Celje also had considerable landholdings in the cadastral districts of Lisce (particularly the coniferous forest of Lisce and the vineyards on Miklavžev hrib), and in Spodnja Hudinja (mainly the pastures and fields on Golovec). Somewhat less land was acquired in the cadastral district of Medlog (mainly meadows), and in Košnica (mostly mixed and deciduous forest). In the cadastral district of Ostrožno, the people of Celje had only insignificant land and property holdings.

Andrej Pančur

**CELJANI V KRSTNIH
KNJIGAH
OD 1773 DO 1857**

Ekstremi

21. marca 1853 so ob pol sedmih zjutraj v gostilni Zlati lev v Graškem predmestju na hodniku našli izpostavljeno deklico, ji pri krstu dali ime Kajetana, za botra pa so ji našli kar Georga Hrena, posestnika gostilne, in njegovo ženo Kajetano, ki pa jo je zaradi odsotnosti zastopala sobarica Franciška Adrinigg.¹

Na novega leta dan 1834 se je v mestu Celje gospodu Ludviku Jožefu Rozeti, nadporočniku v dvanajstem linijskem pehotnem regimentu kneza Alojza Lichtensteinskega, in njegovi ženi Mariji, rojeni Jaeger, rodil sin s polnim imenom Ludvik Feodor Marija Jožef Franc. Še istega dne so ga krstili v cerkvi sv. Danijela, pri čemer so mu kot botri ob strani stali visokorodni gospod nadporočnik Ivan von Tiron, gospa Ivana Rozet, plemkinja "od Heufelda", feldmaršal vitez Majjonich in njegova soproga Clara von Majjonich, rojena baronesa Neuedorf, potem trgovec na Dunaju Jožef Franc Rozet in naposled gospod kapetan Friderik Barthe in gospa Ana Barthe, ravnateljeva vdova; slednja kot namestnika botrov.²

To sta le dve povsem nasprotni si zgodbi, ki jih lahko za obdobje od leta 1773 do leta 1857 preberemo v krstnih matičnih knjigah B, C, D, E, F, G in H za faro Sv. Danijel, ki je takrat obsegala mesto Celje z bližnjo okolico. S pomočjo teh knjig pa ne dobimo le polno zanimivih zgodbic, temveč predvsem njihovo povprečje, ki se izraža v pravem malem bogastvu statističnih podatkov.

Spoznajmo krstne knjige

Najzgodnejše krstne knjige so bile seveda napisane v latinščini, pri čemer je vsak novi krščenec dobil svoj odstavek s celo kopico podatkov o njem, o njegovih starših in njegovih botrih. Z aprilom leta 1778 pa so te podatke začeli zapisovati v sprva še okorno in z roko narisano tabelo, ki so jo sčasoma začeli tiskati po posebnih predpisih, dokler niso z majem leta 1784 vse podatke v te tabele začeli pisati v nemščini in nič več v latinščini. Ta oblika krstnih knjig se je nato z manjšimi spremembami obdržala skozi ves obravnavani čas.

Ob opisovanju rubrik v krstnih knjigah si bom pomagal z besedami samega župnika, ki je leta 1789 "po zakonu gubernijskega ukaza in knezoškofovskem naročilu" vpisal formular krstnega lista v krstno knjigo "in temu primerno sestavil

¹ Vsaka navedba vira krstnih knjig navaja črko te knjige, stran in zaradi lažje orientacije po teh straneh tudi natančen datum rojstva, če je to mogoče. Knj. H, str. 101 (21. marec 1853).

² Knj. F. str. 412 (1. januar 1834).

zahtevano potrnilo"³. Rubrike za vsakega krščenca si na dveh straneh sledijo od leve proti desni, pri čemer je najbolj na levi vpisan "dan, mesec in leto" rojstva in krsta. Leto, pogostoma pa tudi mesec, sta se na splošno vpisovala na vrhu vsake strani, za vsa okenca te strani skupaj, le ko sta se mesec ali leto zamenjala, se je v okence vnesel popolnejši datum.

Temu okencu nato sledi "hišna številka z dodatkom kraja ali ulice". V našem primeru, ko fara Sv. Danijela obsega mesto s predmestji in še kraje okoli mesta, je vedno vpisan kraj s hišno številko, npr. Mesto 74 ali Graško predmestje 14 ali Gaberje 3, nikoli pa ni vpisana samo ulica. Redkokdaj je poleg kraja in hišne številke vpisana tudi ulica, kot npr. za mesto v letih 1817/18 Poštna ulica, Kovaška ulica, Špitalska ulica⁴, ali pa hišna številka celo ni navedena⁵. Kraju sledi "otrokovo krstno ime", v posebnih majcenih okencih pa so odključali še njegovo vero (ali je katolik ali protestant), spol in zakonski ali nezakonski stan.

Če je bil "rojen zakonski sinček (ali hčerkica)", se je v naslednji okenček vpisalo "očetovo ime, poklic in vero" in še v naslednjega "materino ime in krstni priimek in vero". Če pa je bil "rojen nezakonski sinček (ali hčerkica)", se je vpisalo "samo ime matere, če se oče nadalje ni sam izrekel." Pri tem se je vpisovanje očetovega poklica uveljavilo šele z 19. stoletjem, vere pa niso nikoli vpisovali. Zaradi povsem katoliškega okolja, kjer so bili le redki druge vere, bi bilo drugačno početje tudi povsem brezsmiselno. Očetova ali materina vera se je tako kljub navodilom vpisovala le takrat, ko sta bila oče ali mati nekatoličana, kot je bil npr. ščetarski mojster Karel Sager, ki je bil evangeličansko augsburške vere⁶, ali Amanda Pickart, rojena Standfield, ki je bila anglikanske vere⁷. Primeri, ko je bil oče nezakonskega otroka znan, so bili tudi zelo redki, zelo veliko pa je naknadnih priznanj očetovstva, če se je neporočena mati poročila.

Naslednji okenček je pripadal botrom, ki imajo vpisan "krstni priimek in stan, od njega [botra] lastnoročno napisan" ali, če ga je vpisal župnik, "potrjen z dodanim znakom", se pravi podpisom ali križcem. Botra sta bila skoraj vedno dva, moški in ženska, redkokdaj jih je bilo več, predvsem pri kakšnem plemiču. Od štiridesetih let 19. stoletja pa se vse pogosteje pojavljajo samo po eden boter ali ena botra. Takrat se s krstom ni bilo šaliti. "Krstni obred je namreč zaščitil otroka pred zlo usodo in obenem zagotavljal dobro prihodnost njemu in posredno družini. Zato je

³ Knj. C, str. 150.

⁴ Torej sedanja Prešernova, Lilekova (ž) in Kocenova ulica. Glej Metka Plank: Imena celjskih ulic in trgov do leta 1945, Celjski zbornik, Celje, 1987, str. 349 - 358.

⁵ Tako je npr. vpisano le "Mesto v lastni hiši". Knj. E, str. 577 (30. avgust 1815).

⁶ Njegov sin je bil seveda krščen kot katolik. Knj. H, str. 168 (23. avgust 1855).

⁷ Knj. H, str. 185.

družina s posebno pozornostjo izbrala botra, ki naj bi v bodočnosti varoval krščenca, a ne bi odrekel potrebne pomoči tudi ostalim družinskim članom. Ker si je družina ob krstu utrjevala prijateljstva, poklicna razmerja, sorodstvene vezi, je Cerkev zelo zaskrbljalo, da ne bi bilo zavezništvo med krščencem, družino in botri pomembnejše od zakramenta samega. Duhovniki so sicer prigovarjali, da je botrstvo postranskega pomena in da je večje število botrov nepotrebno,⁸ kar je posredno vplivalo na zmanjšanje števila botrov v tem času. Celo plemiči so lahko imeli sedaj le enega botra, kot dvojčka Henrika Blagatinška pl. Kaisersfelda, ki jima je za botro izbral grafico Leshes, rojeno Wurmbrand Stuppach.⁹

Poleg botrov tako najdemo vpisane le še osebe, ki so dojenčku pomagale na svet ali v sveto katoliško vero, se pravi "ime in stanovanje babice", ki je pomagala pri porodu, in "župnika, lokalnega kaplana, kurata", odvisno od tega, kdo je malčka pač krstil.

Vse to bogastvo podatkov sem predvsem statistično obdelal in rezultate prikazal po sledečih poglavjih, poglavjih, ki so neredko problemska enota zase in v katerih vsi ti problemi, ki sem se jih do sedaj le dotaknil (datum in kraj rojstva, ime, vera, spol in stan krščenca, pomen in stan staršev in botrov) zaživijo pod popolnejšo osvetlitvijo.

Nemarnosti, ki ljudi ženejo med detektive

Poseben problem, ki se pojavlja pri branju krstnih knjig, je (ne)vestnost, s katero je župnik vpisoval krste.¹⁰ Tako si datumi rojstev in krstov dostikrat ne sledijo po kronološkem vrstnem redu, kar pomeni, da jih je župnik vpisoval neredno, ene prej kot druge. Možno je, da si je pri tem pomagal z manjšimi zapiski, ki jih je ob priložnosti nato prepisal v knjigo.

Vendar se je kljub temu lahko zgodilo, da je koga preprosto pozabil vpisati. Tako sta bila verjetno kmet Ivan Zupanc z Zgornje Hudinje in njegova žena Marija zelo presenečena, ko sta šla za svojega štirinajstletnega sina Franza na župnišče po krstni list, ki ga je sin potreboval kot dokazilo za starost pri sprejemu na gimnazijo,

⁸ Marta Verginella: Družina v Dolini pri Trstu v 19. stoletju, Zgodovinski časopis, 44, št. 2, 1990, str. 185.

⁹ Knj. H, str. 42 (27. december 1850).

¹⁰ Se danes lahko pride do takšnih problemov, zato je "župnik ali duhovnik, ki ga v službi nadomešča, dolžan skrbeti, da se matične in druge župnijske knjige natančno spisujejo in vestno hranijo" in je "župnik dolžan vpisovati v matične knjige čimprej." Glej Pravilnik o cerkvenih matičnih in drugih uradnih knjigah s pripombami slovenskih škofij, Jugoslovanska škofovska konferenca, Ljubljana, 1991, str. 4.

zapiska o krstu pa niso in niso mogli najti. Presenečenje in sramota je bila tudi na cerkveni strani, zaradi česar je župnijski urad brž dal pobudo in je mestni magistrat zaslišal oba starša, krstno botro Marijo Dimec in kmečkega botra Ivana Resnika. Iz zaslišanj je počasi postalo razvidno, da se je Franc rodil v noči iz šestega na sedmi november leta 1819 na Zgornji Hudinji in je bil nato sedmega v celjski fari tudi krščen. Ko so nato te podatke vnesli v krstno knjigo, je bodoči gimnazijec končno dobil potrdilo o svoji starosti in s tem možnost vpisa na gimnazijo.¹¹

Veliko večje težave pa so nastopile, če so glavni protagonisti krsta že pomrli. Splošno je bilo znano, da je bila Antonija Podlesnik leta 1823 rojena in krščena v celjski fari, vendar ni bila vpisana v krstno knjigo. Z vpisom se je nato odlašalo in odlašalo, dokler ni prišlo leto 1858. Vendar sta takrat najbolj zanesljivi priči, oče Štefan Podlesnik, po poklicu tesar, in mati Uršula Terezija, viničarjeva hči, rojena Slovšek iz Lisc, umrli že leta 1834 in leta 1852. Pomagati ni mogel tudi že leta 1842 umrli boter in lončar Martin Gorjanc. Živela je le še botra Antonija Nöst, soproga zidarskega mojstra, ki pa se je na žalost spominjala le tega, da je botra, nič pa ni vedela o natančnem dnevu krsta, niti kdo je bil duhovnik, ki je opravil krstni obred, niti kdo je bila babica, ki je pomagala pri porodu. S prav mučnim detektivskim iskanjem so zato morali najti druge priče. Za najprimernejšo se je izkazala Marija Zaveršek, ki je bila leta 1819 navzoča na poroki mladega para. Spominjala se je tudi, da je bila mala Antonija rojena istega leta kot njen sin Ivan, ki se je rodil 29. avgusta 1823 in da je med obema rojstvom preteklo največ pol leta. Ker nihče drug ni vedel točnega datuma rojstva in krsta, so zagrabili to Marijino pričevanje; z okoliščinami je bila pač še najbolje seznanjena, in sklepali, da naj bi bil krst v pozni jeseni po vseh svetih. Kot najbolj verjeten datum so zato zapisali 13. november 1823. Marija se je tudi spominjala, da je bila babica stara ženica Katarina Ribešiel, ki so ji po domače pravili Juračka in ki je živela na Bregu, kjer je leta 1852 umrla. Večje težave pa so bile z imenom duhovnika, ki se ga ni spomnil prav nihče. Ker sta leta 1823 v Celju službovala vikar Ferdinand Feichtinger in kaplan Sigmund Jurančič, so domnevali, da je ta krst opravil vikar.¹² Njegova malomarnost mu vsekakor ni mogla biti v ponos.

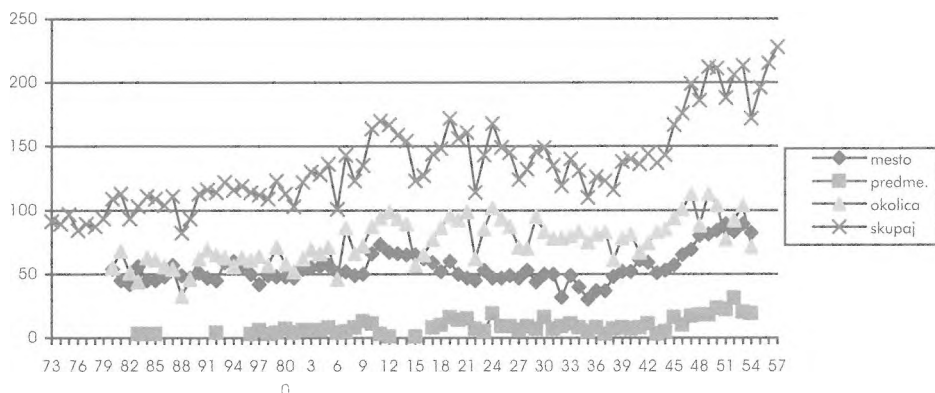
Rojstva postavimo na ogled

Najbolj osnoven podatek, ki nam ga krstne knjige ponujajo naravnost na pladnju, so števila rojstev. Upadanje ali naraščanje rojstev, zlasti če jih spremljamo skozi daljše obdobje, nam nakazujejo določen porast ali upad števila prebivalcev in s

¹¹ Knj. F, str. 87 (6. november 1819); Knj. F, dokument 8. novembra 1833 (stran ni označena).

¹² Knj. H, dokument iz 14. februarja 1858 (stran ni označena).

tem tudi povečanje ali zmanjšanje skupnih rojstev, ali pa nas opozarjajo na krizne in zlate čase, zaradi katerih se ljudje odločijo imeti manj ali več otrok. Zaradi samega obsega fare Sv. Danijela, ki je poleg mesta Celje obsegala tudi predmestja in bližnjo okolico, lahko pogledamo še gibanje števila rojstev posebej za mesto, posebej za predmestja in posebej za okolico¹³, potem pa jih primerjamo s skupnim številom rojstev. Oglejmo si torej spodnji graf:

Za 18. stoletje tako ne opazimo dramatičnega porasta števila rojstev, temveč na splošno umirjeno rast. Nenaden upad je opazen samo v letu 1788, vendar se je stanje kmalu spet stabiliziralo. Z novim stoletjem pa so se začele dogajati večje spremembe, število rojstev je na splošno do leta 1811 dramatično naraščalo, nakar se do leta 1815 zmanjšuje, potem pa zopet nastopi sunkoviti vzpon. Z dvajsetimi leti se začne daljše obdobje postopnega upadanja števila rojstev s približno petletnimi velikimi nihanji. Šele s koncem tridesetih in začetkom štiridesetih let se začne dotlej nevideno obdobje skokovite rasti.

Števila rojstev v mestu, predmestjih in okolici seveda sledijo glavnim trendom, čeprav so tudi med njimi prisotne določene razlike. Tako sta mesto in okolica obe zadnji desetletji 18. stoletja po številu rojstev ostajala na nekako enaki ravni, čeprav je imela okolica rahlo prednost. Sredi prvega desetletja novega stoletja pa se je podeželje začelo vidno oddaljevati od mesta in je celo diktiralo potek krivulji skupnih rojstev. Tako odtlej potek okoliške krivulje deli skupno usodo z zgoraj opisanim potekom skupne krivulje. Število rojstev v mestu pa je po vrhu leta 1811 začelo počasi, vendar zanesljivo upadati, tako da sta mesto dramatični krizi v letih

¹³ Skupni podatki zaobsegajo obdobje od leta 1773 do 1857, podatki za mesto, predmestja in okolico pa od leta 1780 do 1855.

1815 in 1822 povsem obšli. Vendar, če je število rojstev v mestu začelo prej upadati, je začelo tudi prej naraščati, namreč sredi tridesetih let, torej pol desetletja pred okolico. In to naraščanje je bilo dokaj strmo in predvsem zanesljivo, s čimer je mesto po številu rojstev v petdesetih letih skoraj že ujelo okolico, skupaj s predmestji pa tudi prehitelo. Število rojstev v predmestjih je bilo seveda v primerjavi z mestom in okolico povsem zanemarljivo. Opaznejši porast prav tako kot okolica prvič doživijo na prehodu iz drugega v tretje desetletje. Razen redkih izjem je bilo nato število rojstev po predmestjih vedno pod deset, čeprav so v najbolj kriznih letih tudi ta rojstva znatno popravljala mestno krivuljo. Dramatični porast so predmestja doživela celo desetletje kasneje kot mesto, od leta 1845 dalje, ko so začeli graditi železnico.

Prav tako opazimo podobne trende, če navedena rojstva združimo po petletjih, kar prikazuje spodnja tabela:

	Celje mesto	predmestja	okolica	vsaj rojstva
1775/79				450
1780/84	242	6	281	529
1785/89	246	3	250	499
1790/94	262	4	315	581
1795/99	245	16	316	577
1800/04	260	29	307	596
1805/09	259	38	341	638
1810/14	337	15	462	814
1815/19	298	35	381	714
1820/24	242	60	440	742
1825/29	240	40	416	696
1830/34	221	51	402	674
1835/39	204	31	378	613
1840/44	276	34	390	700
1845/49	352	79	509	940
1850/45	427	115	448	990
skupaj	4111	556	5636	10753
petletno povpr.	274	37	376	672

Gre torej za počasno naraščanje števila rojstev vse do prve polovice drugega desetletja 19. stoletja, ko se dramatično povečajo in nato počasi upadajo do štiridesetih let, ko sledi novi skok. Podobne ugotovitve kot zgoraj veljajo tudi za razmerja med mestom, predmestji in okolico, le da lahko s pomočjo tabel natančneje opazujemo vzpon predmestij v zadnjih dveh obravnavanih petletjih. Tabela nam tudi omogoči izračunati skupno število rojstev teh krajevskih enot in s

tem petletno povprečno število rojstev. Po tako dobljenih podatkih je še bolj vidna velika prednost okolice pred mestom (376 rojstev nasproti 247) in dramatični vzpon mesta in predmestij od štiridesetih let dalje.

Vendar nam vse te številke malo povedo o demografskih značilnostih takratnega prebivalstva. Po vsej verjetnosti število takratnega prebivalstva skozi vso to dolgo obdobje ni ostajalo na enaki ravni, temveč je do neke mere naraščalo ali padalo. V veliko pomoč pri interpretaciji zgornjih številok nam bi bili torej podatki o številu prebivalstva za različna leta, s pomočjo katerih in s pomočjo števila rojstev bi nato izračunali stopnjo rodnosti.

Do neke mere uporabne podatke imamo tako za leta 1783, 1798, 1818, 1834, 1840¹⁴, 1843¹⁵ in 1850¹⁶, vendar le za mesto Celje. Na žalost bom zato poskušal izračunati stopnjo rodnosti le za celjske meščane in bom predmestja in okolico pustil ob strani. V ta namen sem sestavil naslednji tabeli:

	št. hiš	preb.	na hišo
1783	182	1401	7.7
1798	192	1478	7.7
1818	246	1818	7.4
1834	207	1594	7.7
1840	203	1563	7.7
1843	195	1793	9.2
1850	218	1677	7.7

	preb.	rojstva	rodnost
1780/84	7005	242	34.5 ‰
1795/99	7390	245	33.2 ‰
1815/19	9090	298	32.8 ‰
1830/34	7970	221	27.7 ‰
1840/44	7815	276	35.3 ‰
1840/44	8965	276	30.8 ‰
1850/54	8385	427	50.9 ‰

Vendar nam podatki, ki bi samo neposredno prikazovali število prebivalstva takratnega mesta, niso dostopni¹⁷, temveč so dostopni podatki o številu hiš v mestu za leta 1783, 1798, 1834 in 1840 in za leto 1850 samo število prebivalcev. Oba podatka, torej 1793 prebivalcev v 195 hišah, sta dostopna za leto 1843. Leta 1818 pa je skozi mesto potoval virtemberški prirodoslovec Jurij pl. Martens, ki je izvedel, da ima mesto 246 hiš in 1818 prebivalcev, kar zneso 7.4 prebivalca na hišo. Če navedeno število hiš primerjamo z ostalimi, ugotovimo, da jih je močno preveč.

¹⁴ Janko Orožen: Zgodovina Celja in okolice I. del, Od začetka do leta 1848, Celjski zbornik, posebna izdaja, Celje, 1971, str. 401.

¹⁵ Janez Cvirn: Biser na Savinji, Celje na starih razglednicah, EPSI, Celje, 1993, str. 18.

¹⁶ Janko Orožen: Zgodovina Celja in okolice II. del (1849 - 1941), Celjski zbornik, posebna izdaja, Celje, 1974, str. 43.

¹⁷ Neposredno dani podatki so v prvi tabeli poudarjeni, ostali pa so izračunani iz njih.

Zato se raje pozabavajmo s številom prebivalcev na hišo in z njihovo pomočjo poskusimo izračunati število mestnih duš. Ko govorimo o tem, "lahko na splošno rečemo, da je za agrarno naselje značilno, da stanuje v eni hiši ena družina, kmečki posestnik z ženo in otroci, hlapci in deklami, če jih je kaj. Za urbana naselja pa je značilno, da živi v eni hiši po več družin, da je v eni hiši več stanovanj, več gospodinjstev. Večnadstropne hiše so tipičen znak večjih urbanskih naselij. V kmečkih naseljih pride na eno hišo manj prebivalcev, v mestih več."¹⁸ Kam naj torej uvrstimo Celje? Brez dvoma lahko rečemo, da je v tem obdobju Celje imelo med 500 do 2000 prebivalcev, po Vasiliju Meliku pa so mesta takšne velikosti na Štajerskem v drugi polovici 19. stoletja v povprečju imela 7.6 - 7.7 prebivalcev na hišo¹⁹. Zato lahko Celju, katerega "hiše so bile večinoma majhne, le nekaj je bilo večjih, enonadstropnih, dvonadstropne so bile redkost"²⁰ mirne duše pripišemo okoli 7.7 prebivalca na hišo. To število pa se presenetljivo ujema s tistim za leto 1818 in je premajhno za leto 1843.

Po tako dobljenih podatkih naj bi mestno prebivalstvo med leti 1773 in 1843 počasi naraslo od 1365 na 1793 prebivalcev, v kar je vštet tudi rahel upad v tridesetih letih, kar pa se ujema s takratnim znižanjem števila rojstev. Sosednja tabela tako prikazuje stopnjo rodnosti za tista petletja, v katera sodijo omenjeni izračuni števila prebivalcev. Opazno je postopno upadanje rodnosti (podatki za leto 1818 se spet odlično ujemajo) od 34.5‰ do 27.7‰ in s štiridesetimi leti povečanje na 35.3‰ oziroma 30.8‰, kar sovпада s ponovnim naraščanjem števila rojstev v teh letih. Tako pridobljeni rezultati se približujejo rodnosti za celotno Štajersko ali samo Celjsko okrožje²¹. Bega le podatek za leto 1850, ko naj bi bila rodnost neverjetnih 50.9‰. Po vsej verjetnosti je podatek za število prebivalcev v tem letu odločno prenizek in je po ekspanzivnih štiridesetih letih mesto štelo veliko več kot pa samo 1677 prebivalcev.

Dobljeni rezultati nam seveda ne povedo prav veliko o dejanskem prirastku takratnega prebivalstva, kajti manjkajo nam še podatki o smrtnosti. Ko pa bo opravljeno tudi to delo, bomo vedeli veliko več kot nekaj teh sklepov: Prebivalstvo je nadaljevalo svojo enakomerno rast iz 18. tudi v 19. stoletje, v drugem desetletju

¹⁸ Vasilij Melik: Rast mestnega prebivalstva na Slovenskem pred prvo svetovno vojno, *Ekonomski revija*, 7, Ljubljana, 1956, str. 515.

¹⁹ Vse hiše verjetno niso bile nastanjene, čeprav po vsej verjetnosti njihovo število ni bilo tolikšno, da bi drastično spremenile naše približne izračune. O številu nenastanjenih hiš v Ljubljani glej npr. Andrej Studen: Stanovati v Ljubljani, *Studia humanitates*, Apis, Ljubljana, 1995, str. 20.

²⁰ Janko Orožen: Zgodovina Celja in okolice I. del, o.c., str. 401.

²¹ Celjsko okrožje 1771-73 ca 37.4‰; Štajerska 1784 33.5‰; Štajerska 1802 34.2‰; Štajerska 1817 32.3‰; Celjsko okrožje 1830-45 32.1‰. Glej Fran Zwitter: Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stoletja do današnjih dni, *Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani*, Ljubljana, 1936, str. 44, 91.

se je rast znatno pospešila, nakar sledi delno nazadovanje, ki ga prekine ponovna rast v štiridesetih letih.

Opazen je dramatičen vpliv vojn avstrijskega cesarstva s francoskim in gospodarska kriza, ki je sledila s koncem teh vojn. Francoski vojni leta 1805 in 1809 sta prinesli na prvi pogled povsem različne posledice, prva zmanjšanje števila rojstev s 136 na 100²² in druga povečanje s 135 na 164. Če pa pogledamo natančneje, vidimo, da je šele "29. decembra francozki general Marmont s svojo armado v Cele prišel" in je od meščanov zahteval ogromne količine živeža, opreme, konjev in denarja, "razun tega so pa ti Francozi v Celi ino okrog mesta še mnogo škode včinili." Nakar "je šlo po storjenem miru v Bratislavi od 1. do 15. januarja 15 157 Francozov s 3531 konjev skoz Cele nazaj v Italio."²³ Nasprotno pa so leta 1809 že "26. ino 29. maja ino 4. junia Francozi pod generalom Makdonaldom vnovič v Cele prišli. Komaj so ti naprej odšli, je že general Marmont 18. ino 19. junia drugo francozko armado skoz Cele peljal"²⁴, pri čemer sta obe armadi spet veselo plenili. Za razliko od prejšnje vojne pa so Francozi sedaj odšli domov že z začetkom novembra. Bolj kot leto 1806 moramo torej za prvo vojno upoštevati leto 1807, ki beleži dramatično povečanje števila rojstev (143). Vojni, ki sta precej prizadeli Celje in okolico, sta torej imeli za posledico nenadno povečanje števila rojstev v naslednjem letu. Ali lahko torej govorimo o povojnem baby-boom fenomenu, ko vojnim strahotam sledi večja rast prebivalstva? In če vojni leta 1797 in 1813 nista imeli enakega učinka, to pomeni, da prva celjskega območja ni usodneje prizadela, druga pa se ga je sploh izognila.

Če so vojne kratkoročno delovale na rast rojstev, so gospodarske razmere dolgoročno. Do velike krize, ki je prekinila dobo prejšnje relativne blaginje, je prišlo s koncem francoskih vojn, kar se je izražalo z zaporedjem treh slabih letin, posledica katerih je bila zadnja velika lakota leta 1817. S padcem kontinentalne blokade pa je tudi neagrarno gospodarstvo prav tenko piskalo. "Šele od približno 1825. leta dalje se je konjunktura v Avstriji spet opomogla - in ta konjunktorni cikel, ki se je zdaj pričel, moremo imeti za prvega industrijske revolucije. Njegove pridobitve se v naslednji krizi niso več izgubile."²⁵ "Sledil je gospodarski vzpon, sicer počasnejši kot na evropskem zahodu, a vseeno znaten, ki je popeljal

²² Upoštevati je seveda potrebno, da pari v času spočetja niso mogli predvideti tako nenadnih dogodkov, kot je vojna in s tem poslabšanja življenjskih razmer, s čimer se zmanjša želja po otrocih, temveč so se posledice teh dogodkov pokazale šele čez slabo leto.

²³ Ignac Orožen: Celska kronika, 1854, Celje, str. 185.

²⁴ Ignac Orožen: Celska kronika, o.c., str. 187.

²⁵ Ernst Bruckmüller: Nove raziskave zgodovine avstrijskega meščanstva, Zgodovinski časopis, 45, 1991, 3, str. 375

monarhijo do srede stoletja do praga nove, industrijske dobe.²⁶ Slovensko ozemlje je pri tem capljalo nekoliko zadaj, zato lahko o gospodarskem vzponu govorimo šele od tridesetih let dalje.

Število rojstev je tako na Celjskem v času slabih letin upadalo, vendar je bil to le trend, ki se je pričel že nekaj let prej. Presenetljivo pa se število rojstev poveča prav v letu lakote 1817, tudi naslednje leto ni nič manjše. Leta pomanjkanja torej niso vplivala na upad rojstev. Ali torej Celje z okolico ni bilo občutneje prizadeto? Opaznejša je kriza v dvajsetih letih, ki pa se podaljša še v trideseta. Mesto je potemtakem pričelo čutiti blagodatni konjunkturi šele s štiridesetimi leti, zlasti potem, ko je leta 1846 "pervokrat pripeljal hlapon po železnici iz Maribora v Cele"²⁷. Kakor je značilno za vsa hitro razvijajoča se mesta, so zlasti hitro rasla predmestja (oziroma število rojstev v predmestjih).

Sedaj je zadnji čas, da natančneje pogledamo, kateri kraji so sploh sestavljali celjska predmestja in kateri okolico.

Rojena v mestu na hišni številki 112 ali na pohodu od Vranskega do Celja

Na tej hišni številki se je v varnem zavetju plemiškega doma leta 1840 plemiču Francu Serafinu Segenschmiedu, cesarsko kraljevemu prvemu okrožnemu komisarju in njegovi ženi Juliji, rojeni Stafford, rodila hči Irena Amilija Anna Leopoldina.²⁸ Ta mala plemkinja je torej privekala na svet na povsem drugačnem kraju in ob povsem drugačnih pogojih kot Marija, hči vojaka-prostaka Georga Ganjoura in Suzane, rojene Giunosero, ki jo je mati rodila kar med pohodom od Vranskega do Celja.²⁹

Vendar sta to le dva skrajna primera, kje vse so se lahko rodili otroci in kako natančno so kraje rojstva zabeležili v matične knjige. S pomočjo teh podatkov bom tako poskusil natančneje prikazati podobo predmestij in okolice, kar prikazuje priložena tabela Vsi kraji. Predmestja so nastala ob glavnih vhodih v mesto in so nosila temu primerna imena, torej Graško, Ljubljansko in Vodno predmestje. V 18. stoletju jih še niso posebej poimenovali, temveč so jih preprosto označili kot "izven mesta". Ko je leta 1785 mesto prodalo svoje mestno obzidje in mestne rove³⁰, ki so

²⁶ Peter Vodopivec: Odmev industrijske revolucije na Štajerskem v prvi polovici 19. stoletja, Časopis za zgodovino in narodopisje, 1 - 2, 1979, str. 265

²⁷ Ignac Orožen: Celska kronika, o.c., str. 200.

²⁸ Knj. F, str. 512 (15. maj 1840).

²⁹ Knj. E, str. 565 - 566 (4. april 1815).

³⁰ Ignac Orožen: Celska kronika, o.c., str. 173.

ju nato počasi podirali in zasipali, je padla največja bariera med mestom in predmestji. Od druge polovice drugega desetletja 19. stoletja dalje pa se predmestja že omenjajo. Glede na število rojstev je bilo največje Graško predmestje, temu sledi Ljubljansko, kjer je zlasti opazen vpliv vojaške bolnišnice, zgrajene za časa francoskih vojn. Otroci vojakov in oficirjev so tako delno prispevali k skupnemu številu rojstev, kar za malenkost zniža zgoraj izračunane stopnje rodnosti, kajti vojske takrat niso šteli k mestnemu prebivalstvu. Drugi kraj, kjer se je rojeval mladi vojaški podmladek, je bila vojašnica v mestu, nekdanji spodnji grad Celjskih grofov. To pa niso bile edine javne zgradbe, kjer je kdo privekal na svet. Marsikdo je bil rojen v mestni bolnišnici, dvojčka Jožefa in Avgusta pa je Terezija Hubert, rojena Grizek, žena kramarja in gostilničarja, povila kar v mestnem zaporu.³¹ Le kaj je zagrešila ta noseča ženska?

Najmanjše od vseh predmestij je bilo Vodno, stisnjeno na omejenem prostoru med mestom in Savinjo. K dramatični rasti števila rojstev v drugi polovici štiridesetih let je po vsej verjetnosti pripomogla železnica oziroma na njenih tleh zgrajena železniška postaja. Prenekateri otrok železniških uslužbencev je tako prvič ugledal svet prav v zgradbi železniške postaje. Po zapisih v krstnih knjigah pa naj bi postaja leta 1851 prešla pod mesto, s čimer se je rast Vodnega predmestja delno upočasnila. Železnica pa ni vplivala le na mesto in predmestja, temveč tudi na okolico. Nekateri malčki so se tako v petdesetih letih rodili v hiši železniškega čuvaja v Pečovniku ali na Polulah, nekdo pa celo v hišici železniškega čuvaja na železniškem mostu v Zagradu.³²

Če se zdaj ozremo na okolico, opazimo v tabeli celo paleto različnih krajev. V rojstne in matične knjige so resda vpisani še nekateri drugi kraji, ki pa se pojavljajo le občasno. Zato sem jih priključil večjim krajem, in to tistim, v okviru katerih so tudi kdaj omenjeni. "Forstwald"³³ sem tako prištel k Ostrožnemu, s katerim ga občasno enačijo.³⁴ Ostrožno se omenja precej pozneje, prvič šele leta 1785, nato se do leta 1802 omenjata oba, po tem letu, razen redkih izjem, vse do leta 1816 zopet samo Forstwald, nakar oznaka Ostrožno popolnoma prevlada. Na podoben način sem Kalvarijo (Kalwarienberg)³⁵ prištel k Zagradu, Vipoto k Pečovniku³⁶, Spodnji Lanovž

³¹ Knj. H, str. 76 (22. april 1852).

³² Knj. H, str. 98 (20. februar 1853).

³³ Vsi kraji so ponavadi zapisani z nemško abecedo in tako v nemški različici. Včasih pa vseeno pride do izjem, kot je npr. 3. marca 1813 namesto Rann zapisano po slovensko Breg ali po nemškem črkopisu namesto Laisberg Lischze, torej Lisce. Knj. F, str. 183 (31. julij 1823). V petdesetih letih pa je vikar Ignac Orožen poleg samih krajev zapisoval celo še imena in priimke zapisoval po slovensko.

³⁴ "Forstwald oder Ostroschno". Glej npr. Knj. D, str. 66 (22. januar 1798) ali Knj. D, str. 67 (1. februar 1798).

³⁵ Knj. H, str. 66 (11. oktober 1851).

(Unterlanhof) h Gaberjam³⁷ in Jožefov (Aljažev hrib) k Zagradu. Ostale, bolj nevsakdanje kraje sem štel pod rubriko "drugo", kot npr. tiste, ki so bili rojeni na poti ali v Čretu v fari Teharje³⁸ ali v graščini Stopnik (Marof)³⁹ ali v porodnišnici v Gradcu⁴⁰. Sem pa prištel tudi tistih devet iz leta 1818, ki jih zaradi slabe čitljivosti preprosto nisem mogel prebrati.

Poseben problem je kraj Lopata iz fare Galicija, ki se nekako od srede osemdesetih let 18. stoletja pojavlja za približno dve desetletji. Po Ignacu Orožnu so leta 1787, v času jožefinskih cerkvenih reform, "gališko farno okolico Lopato celski fari pridružili ino novo podfaro ali kuracijo sv. Jožefa osnovali, ki je obsegla okolice Zavodno, Grad, Pristavo, Pečovnik ino 6 stanov v Rifnem Gojzdu."⁴¹ Nenadno neomenjanje teh krajev za dve desetletji potrjuje zgornji zapis.

Če sedaj pogledamo, kateri so bili po številu rojstev najštevilčnejši kraji v okolici Celja na začetku (Košnica, Pečovnik, Zagrad, Breg, Lava, Lisce) in na koncu obravnavane dobe (Zagrad, Pečovnik, Ostrožno, Breg, Lava, Gaberje, Lisce), ne ugotovimo bistvenih sprememb. Pri tem opazimo večji razvoj Ostrožnega skozi obravnavano obdobje, ki je "ob ustanovitvi davčnih občin 1784 šele nastajalo, ob ustanavljanju katastrskih občin 1825 je pa bilo že tako močno, da je lahko postalo jedro ene izmed njih."⁴² Večji vzpon so doživele Gaberje, ki so še dramatičnejši vzpon zabeležile v drugi polovici prejšnjega stoletja, ko "so se po ustanovitvi državne Cinkarne (1873 - 1875), še bolj pa Westnove tovarne emajlirane posode (1894), razvile v industrijsko in delavsko predmestje Celja."⁴³ Košnica pa je nasprotno začela zaostajati.

Nezakonski nebodijih treba

"Le kaj je tebe treba bilo?" se je verjetno potihem (starši pa naglas) spraševala Marija Krell, samska hči nadzornika v Celju, ko je rodila nezakonskega Karla Konstantina. Naj je bila sramota še tako velika, otroku so vseeno morali najti botra.

³⁶ Knj. C, str. 1 (15. oktober 1784).

³⁷ Npr. Knj. E, str. 607 (14. avgust 1816).

³⁸ Knj. F, str. 115 (24. september 1820).

³⁹ Knj. C, str. 13 (12. junij 1785).

⁴⁰ Pri tem se v porodnišnici ni rodil kakšen nezakonski otrok, temveč celo otrok trgovca. Knj. H, str. 4 (13. julij 1849).

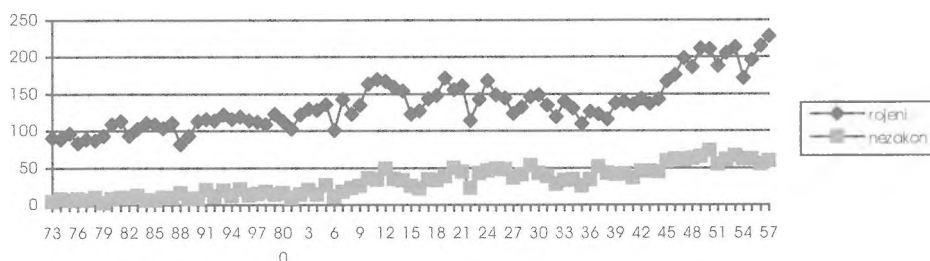
⁴¹ Ignac Orožen: Celska kronika, o.c., str. 174.

⁴² Janko Orožen: Zgodovina Celja in okolice I. del, o.c., str. 427.

⁴³ Janez Cvirn: Biser na Savinji, Celje na starih razglednicah, EPSI, Celje, 1993, str. 44.

To sta postala mizar Karl Lehmann in natararica Marija Korošec, kar je bilo "izpod" uradniškega stanu, pač posledica nezakonskega rojstva.⁴⁴

Problem nezakonskih otrok je bil v takratni Avstriji zelo pereč, posebno v avstrijskih alpskih deželah, ki so dosegale najvišji delež nezakonskih otrok v Evropi. Na Koroškem je bilo tako npr. v šestdesetih letih kar 45.8% vseh otrok nezakonskih, na Štajerskem pa 30%.⁴⁵ Poglejmo si, kakšen je bil delež nezakonskih otrok v takratni fari Sv. Danijel in to za posamezna leta, ki jih prikazuje graf, in za posamezna petletja, ki jih prikazuje tabela:

	rojstva	nezakonski	% nezakon.	oče neznan	% nez. očet.
1775/79	450	33	7,3%		
1780/84	529	46	8,7%		
1785/89	499	50	10,0%	26	52,0%
1790/94	581	71	12,2%	60	84,5%
1795/99	577	80	13,9%	67	83,8%
1800/04	596	74	12,4%	72	97,3%
1805/09	638	102	16,0%	94	92,2%
1810/14	814	187	23,0%	184	98,4%
1815/19	714	152	21,3%	145	95,4%
1820/24	742	206	27,8%	193	93,7%
1825/29	696	228	32,8%	210	92,1%
1830/34	674	176	26,1%	153	86,9%
1835/39	613	194	31,6%	167	86,1%
1840/44	700	213	30,4%	181	85,0%
1845/49	940	310	33,0%	256	82,6%
1850/54	990	317	32,0%	194	61,2%

⁴⁴ Knj. H, str. 42 (23. december 1850).

⁴⁵ Michael Mitterauer: Familienformen und Illegitimität in ländlichen Gebieten Österreich, v Archiv Für Sozialgeschichte, Bd. XIX, 1979, str. 123 - 124.

Pri raziskovanju tega fenomena sem se tudi jaz srečaval s problemom, da "ravno v starejših listinah nezakonsko poreklo otroka pogostoma sploh ni ali pa je le občasno zabeleženo" in "da se otroci, ki so umrli kot dojenčki, ki jih je bilo naravnost med nezakonskimi posebej mnogo, v matičnih knjigah sploh ne pojavljajo."⁴⁶ Za obdobje od leta 1770 do 1784 so se tisti nezakonski otroci, ki so bili zapisani, zapisovali celo ločeno od ostalih v rubriko *Proles illegitimae*⁴⁷. Naj bodo podatki za zgodnejše obdobje še tako nezanesljivi in pomanjkljivi, pa so od devetdesetih let 18. stoletja dalje povsem točni.

Primerjajmo te podatke najprej s podatki za celotno Štajersko:⁴⁸

1785 oz. 87	9.3%
1794	10.4%
1802	11.2%
1810	14.6%

1820	22.1%
1830	20.1%
1840	24.3%
1850	23.7%

Že na prvi pogled je očitno dokajšnje ujemanje med Celjem in celotno Štajersko. Pri obeh zasledimo velik porast v burnih letih Napoleonovih vojn, odločilni skok pa v kriznih letih, ki so sledila tem vojnám. Od dvajsetih let dalje procent nezakonskih otrok bolj ali manj ostaja na isti ravni, torej pri nekako 30%. Pri tem je fara Sv. Danijel vedno nekaj procentov nad štajerskim povprečjem, kar to faro uvršča med območja z rahlo večjo stopnjo nezakonskih otrok na Štajerskem, ki svoj vrh s 33% doseže v obdobju 1845/49. Vendar pa Celja ti procenti nikakor ne uvrščajo v sam vrh štajerskih območij, ki na Zgornjem Štajerskem doseže 40 do 60%.

Eden od vzrokov, ki so vplivali na porast oziroma zmanjšanje števila nezakonskih rojstev, so bila tako imenovana ženitna dovoljenja, ki so jih revnejši prosilci težje dobili. Potem ko je Marija Terezija leta 1765 ukinila prepoved poročanja nepreskrbljenih oseb, se je število nezakonskih otrok precej zmanjšalo. Z 19. stoletjem pa se je nasprotno začelo širiti stališče, da prevelika ženitna svoboda povzroča prevelik porast prebivalstva, zlasti najrevnejšega in najnekoristnejšega, kar je pripeljalo do ponovnega uvajanja ženitnih dovoljenj, ki so jih od leta 1820 dalje izdajale občine, na Štajerskem pa so se obdržala vse do leta 1868.⁴⁹

⁴⁶ Michael Mitterauer: Familienformen und Illegitimität in ländlichen Gebieten Österreich, o.c., str. 137.

⁴⁷ Knj. B, str. 131 - 150.

⁴⁸ Povzel sem po Michael Mitterauer: Familienformen und Illegitimität in ländlichen Gebieten Österreich, o.c., str. 126.

⁴⁹ Vlado Valenčič: O ženitni svobodi in njenih omejitvah od fevdalizma do liberalizma, Zgodovinski časopis, 22, Ljubljana, 1968, str. 251.

Ponovno uvajanje ženitnih dovoljenj torej sovпада z visokimi stopnjami nezakonskih rojstev, nikakor pa ne z obdobjem njihovega največjega porasta. Te dovolilnice so torej nekako le pomagale ohranjati doseženo visoko stanje. Glavne vzroke je torej potrebno iskati drugje.

Pri tem nam bodo v veliko pomoč podatki o stanju oziroma poklicu nezakonskih mater. Za razliko od njihovih zakonskih družic, pri katerih imajo le njihovi možje navedene te podatke, so župniki namesto poklica neznanih očetov navedli poklic matere. Le v redkih, izjemnih primerih, imamo navedena poklica za oba starša; kot v primeru, ko je plemič Jožef Bacho priznal očetovstvo nezakonski hčeri Jožefe Macurin, milarjeve hčerke⁵⁰. Poglejmo si torej te podatke za vsakih pet let (in leto 1801, ker jih za prejšnjo leto kot za celo 18. stoletje skoraj ni), ki jih prikazuje priložena tabela Poklici nezakonskih mater.

Pri tem so pod oznako S upoštevani sorodniki, se pravi hčerka kmeta, obrtnika in podobno, nisem pa upošteval tistih nezakonskih rojstev, kjer tudi ni naveden poklic matere, kar se je zlasti pogostoma zgodilo v prvih izbranih letih. Pri vojaštvu in uradništvu, za katerega je več kot očitno, da gre lahko le za vojake ali uradnike hčerke ali vdove, pa sem oznako S izpustil. Ko tako pogledamo skupna števila, takoj ugotovimo, da se je največ nezakonskih otrok rodilo prav najnižjim slojem družbe, torej deklam (Magd, Dienstmagd, Hausmagd, Dienstmensch) in gostačinjam, katerih status se ni pretirano razlikoval. Višji status kajžark se do neke mere kaže že v tem, da je število nezakonskih otrok pri njih skoraj takšno kot pri njihovih hčerkah, pri kmetih (in viničarjih) pa tako in tako povsem prevladujejo kmečke hčerke.

Izmed drugih poslov izstopajoče kuharice, sobarice in pestunja so le simbolično zastopane. Več je šivilj, ki se zlasti pojavijo s petdesetimi leti, s čimer napovedujejo bedno dobo, ko bodo čedalje bolj slabo plačana konkurenca krojačem. Poleg dninark in delavk, ki so prišle z železnico, pa najdemo celo kramarki in beračici. Sina Lukasa je tako rodila samska kramarka s trakovi, ki ji je pri izbiri botra kljub temu uspel velik met, saj ji je uspelo pritegniti užitinskega uradnika.⁵¹ Naša pričakovanja izpolnijo tudi hčere gostilničarjev in natakharice, ki so pri delu v Bakhovih hramih težje ostajale neomadeževane kot druge njihove sovrstnice.

Za skoraj poklicno bolezen pa so nezakonskega otroka lahko štele igralke, ki so se med gledališkimi gostovanji ustavile tudi v Celju. Leta 1845 sta nezakončka rodili kar dve, najprej Ana Maričnik in Marija Delisle. Prva je hčerki Amaliji dobila za

⁵⁰ Knj. E, str. 189–190 (15. junij 1805).

⁵¹ Knj. G, str. 99 (27. julij 1845).

botro šiviljo Amalijo Offenbacher, ki pa jo je zaradi odsotnosti zastopala igralska kolegica Marija Sekersberg⁵², druga, rojena Dunajčanka Marija Delisle pa je za botro uspela pridobiti celo soprogo poštnega mojstra Marijo Gurnik⁵³. Ker očeta seveda nista bila znana (javnosti), sta bila ta dva poroda klepetavim mestnim matronam verjetno povod za prenekatero prijetno urico.

Vendar niso bili le revnejši in kmečki sloji ter različne "problematične" osebe deležne blagoslova nezakonskih rojstev, temveč se je to lahko zgodilo tudi v "boljših" družinah. Antonija Krumberk, ki je povila malega Edvarda, je bila tako hči naduradnika⁵⁴, Jožefa Seiell z malo Amalijo pa hčerka uradnika⁵⁵. Ne gre zanemariti tudi različnih hčerk obrtnih mojstrov; taka je bila npr. hčerka krojaškega mojstra Marija Englerth z malim Jožefom.⁵⁶ Tu so tudi bolj premožne hišne posestnice kot Marija Jezernik z Brega⁵⁷ ali celo zemljiške posestnice, kot je bila Uršula Čater⁵⁸. Nezakonske otroke pa so lahko rodile tudi vdove, ki so s spolnim življenjem nadaljevale tudi po moževi smrti, pa so tako kot hišna posestnica Ana, rojena Weber, ovdovela Bertancel⁵⁹, rodile nezakonskega potomca.

Da takšna rojstva za višje družbene sloje niso bila preveč zaželena, nakazuje izbira botrov, ki za to priložnost velikokrat ne doseže ugleda, ki bi ga sicer pri zakonskem otroku. Za hčerko naduradniške hčerke sta bila tako najbolj pri roki kar pastor Jožef Novak in gostačinja Ana Grünwald, pri krstu otroka krojačeve hčerke pa sta sodelovala mežnar Mark Bourbon in babica Ana Zettin. Zlasti cerkveno osebje in babice so velikokrat priskočili na pomoč ob takšnih kočljivih situacijah, kot je bila izbira botra za nezakonskega otroka. Vendar so bili tudi ti botri, ki so živeli v tesnem stiku s cerkvijo, krvavi pod kožo. Mežnarjeva hči Marija Bourbon je tako rodila nezakonsko hčerko Marijo, očetovstvo pa je kasneje priznal prav mežnar Martin Pečnak.⁶⁰ Tako je vse ostalo v krogu istega poklica.

Tabela nam kaže tudi, koliko nezakonskih otrok se je rodilo v mestu in predmestjih (M) in koliko v okolici (O). V okolici se jih je tako vedno rodilo nekaj več kot v mestu, razen leta 1855, ko se razmerje obrne. Če k temu prištejemo še veliko število nezakonskih mater, katerih delo je bilo vezano na kmečki svet, ugotovimo,

⁵² Knj. G, str. 99 (31. julij 1845).

⁵³ Knj. G, str. 102 (14. september 1845).

⁵⁴ Knj. F, str. 436 (2. junij 1835).

⁵⁵ Knj. F, str. 435 (20. maj 1835).

⁵⁶ Knj. F, str. 508 (20. februar 1840).

⁵⁷ Knj. F, str. 511 (15. april 1840).

⁵⁸ Knj. H, str. 17 (29. januar 1850).

⁵⁹ Knj. H, str. 40 (5. december 1850).

⁶⁰ Knj. G, str. 436 (21. junij 1835).

da moramo glavne vzroke za porast nezakonskih rojstev iskati v okolici mesta. Pri tem vsekakor čudi velik delež dekel, ne manjkajo pa tudi gostačinje in kajžarke, ki so nezakonskega otroka rodile v mestu. Nekatere dekline so bile seveda lahko zaposlene tudi v mestu, prav tako gostačinje, težje pa kajžarke. Vprašanje je, če v resnično tolikšnem številu ali pa so le rodile pri mestnih sorodnikih?

Na takratnem podeželju so se v predmarčni dobi dogajale dramatične spremembe, ki jih lahko označimo kot agrarno revolucijo (krompir, koruza, detelja, razširitev živinoreje in obdelovanja ledin...). Ta je imela za posledico večje povpraševanje po dodatni delovni sili in povečanje njihovih mezd, s tem pa tudi povečanje števila dekel in hlapcev, pa tudi gostačev in kajžarjev, ki so se preživljali z delom pri kmetih. To je povzročilo, da so tudi na nezakonske otroke teh slojev začeli gledati povsem drugače. Niso se več toliko ozirali na moralne norme, temveč predvsem na to, da je vsak novorojenček dobrodošla in prepotrebna prihodnja delovna sila. Zato tudi na nezakonsko potomstvo hčerk kmetov niso več gledali kot na nebodijihitrea, temveč kot na delovno silo. Potreba do dodatni delovni sili in iz tega izvirajoča stopnja nezakonskih otrok, se je seveda pojavljala tudi že v prejšnjih časih, vendar je ravno sedaj dosegla najvišjo točko. Spolno življenje je veliko bolj sproščeno zadihalo, kar so ti sloji prebivalstva s pridom izkoristili, saj se nezakonski materi ni bilo potrebno več bati, da bo izgubila službo. Ta nov toleranten odnos je seveda zajel tudi mesta. V mestu je bilo namreč zaposlenih veliko podeželanov, ki so večjo spolno svobodo prinesli s seboj v novo okolje. In tudi tu so, kakor kaže, zgledi vlekli.⁶¹

Da nezakonski otroci nikakor niso bili povsem nezaželeni, priča tudi sama redkost omemb najdenčkov. Kaj je njihove matere prignalo v takšno dejanje, ne vemo, saj ne vemo niti njihovih imen. Leta 1805 so tako našli najdenčka starega eno leto in mu pri krstu dali ime Ivan⁶². Za najdenčka, starega približno četrto leto, pa so celo domnevali, da je bila njegova mati vojakova žena.⁶³

Zanimiv fenomen, ki ga prikazuje zgornja tabela o nezakonskih otrocih, je procent očetov, ki so bili neznani. Z izjemo 18. stoletja, ko so se cerkvene oblasti posebno potrudile, da bi v krstne knjige vpisali tudi očeta nezakonskega otroka, je bil procent neznanih očetov zelo visok, tudi dobrih 90%. Vendar se nato skozi vso predmarčno dobo opaža počasen, toda zanesljiv upad neznanih očetov, kar pomeni, da se je sčasoma vse več in več očetov nezakonskih otrok poročilo z

⁶¹ Michael Mitterauer: Familienformen und Illegitimität in ländlichen Gebieten Österreich, o. c., str. 175 - 188.

⁶² Knj. E, str. 207 - 208 (14. december 1805).

⁶³ Knj. E, str. 197 - 198 (2. september 1805).

njihovimi materami in nato priznalo očetovstvo (ali ga prevzelo, če niso bili biološki očetje). Konec našega obdobja je bilo takšnih primerov že skoraj 40%. Skoraj vedno je pri takšnih otrocih pozneje pripisano, da so pozakonjeni z naknadnim zakonom, čemur sledi stran poročne knjige, v kateri je zapisana ta poroka. V okenčku, kjer je pri zakonskih otrocih ime očeta, pa je nato zapisano očetovo priznanje pred dvema pričama, kar ga določa za očeta tega otroka.

Naknadna poroka je bila lahko že eno leto ali vsaj nekaj let po rojstvu nezakonskega otroka, nemalokrat pa je preteklo celo nekaj desetletij. V tem dolgem času so seveda nezakonski otroci dobili tudi bratce in sestrice. Gostač Sebastijan Rebov je tako leta 1851 priznal kar tri nezakonske otroke, ki jih je imel s kajžarko Marijo, rojeno Lednik in ovdovelo Pangert iz Lokrovca, pri kateri je tudi stanoval. Hčerka Helena se jima je rodila že leta 1832, sinova Jožef in Martin pa leta 1835 oziroma 1837.⁶⁴

Tudi večletna čakanja na krst

Ta zgodba se začne 5. januarja 1853 v brazilskem pristaniškem mestu Porto Alegre, kjer se je tega dne kapitanu Frideriku Pickartu, po poreklu iz Maribora, in njegovi ženi Amaliji, rojeni Standfield, Angležinji aglikanske veroizpovedi iz daljnega Leedsa, rodil sin. Tega so šele 4. maja 1854 krstili v vili Santa Leopoldo, ki kot mesto njegovega rojstva leži prav tako v zvezni državi Rio Grande do Sul. Vendar ga niso krstili v katoliški cerkvi, temveč ga je v evangeličanski nemški skupnosti krstil pastor Avgust Wilhelm Klenze na ime Ivan Edvard Friderik Pickart, ob strani pa so mu kot botri stali John Standfield, Ivan Pickart in Ivan in Charlotte Trummer. Še istega leta najdemo par z majhnim otrokom v brazilski prestolnici Rio de Janeiro, kjer se družini 29. avgusta pridruži sveže rojena hčerka. Po vrnitvi v očetovo domovino, se oče, sicer katolik, zaposli kot inženir na železnici, starša pa nato data 20. januarja 1856 v cerkvi sv. Danijela hčerko krstiti na ime Karolina Elizabeta Terezija in ji za botra izbereta meščanskega milarja Jožefa Costo in njegovo ženo. Vendar dvoletna Karolina ni krščena kot katoličanka, temveč, verjetno po materinem zgledu, kot protestantka. Obratno pa je bil njen že prej po protestantskem obredu krščen brat istega dne na prošnjo in s privolitvijo staršev, sprejet v rimokatoliško cerkev, v kar je slab mesec prej privolil tudi prečastiti knezoškofovski lavantinski ordinariat.⁶⁵

⁶⁴ Knj. F, str. 526.

⁶⁵ Knj. H, str. 185.

Ta krstna pustolovščina obeh otrok iz Brazilije je bila seveda edinstvena. V krstnih in rojstnih knjigah nisem našel več nobene podobne. Vendar pa ta primer poleg problema versko mešanih zakonov in s tem problema vere otrok, odlično nakazuje še en, za obravnavani čas očiten pojav - na vse bolj pogosto in vedno daljšo razliko med dnevom rojstva in dnevom krsta. Včasih, ko je bila smrtnost otrok in posebno smrtnost novorojenčkov veliko višja kot danes in je za cerkev obstajala velika nevarnost, da bo otrok umrl prej, kot pa bo s krstom sprejet v katoliško (ali kakšno drugo krščansko) občestvo, je krst takorekoč sledil rojstvu. Duhovščina in seveda tudi verni starši so si še posebej močno prizadevali, da bi bil otrok krščen čim prej, ponavadi še isti dan.

Na za verujočo skupnost žalostne primere nekrščenih otrok opozarjajo ne tako redke zabeležke v krstnih in matičnih knjigah, ki govore o "mrtvorojenih" ali "nekrščenih" dojenčkih. Ločijo torej med dvema vrstama prezgodnje smrti. Najprej so tu tisti, ki so bili že rojeni mrtvi, nato pa tisti, ki so po porodu umrli tako hitro, da jih ni bilo mogoče krstiti kot npr. "nekrščena in po porodu umrla" Eva⁶⁶. Ker pa obravnavane matične knjige niso toliko rojstne, temveč predvsem krstne, se je zlasti v zgodnejšem obdobju dogajalo, da takšnih rojstev preprosto niso vpisali. Zgoraj navedene številke o številu rojstev letno in po petletjih so zato zlasti za 18. stoletje delno višje.

In koliko je bilo takšnih primerov smrti? Poglejmo si takó števila za nekaj izbranih let:

	mrtvorojeni	nekrščeni
1813	6	8
1814	11	1
1815	2	7
1816	7	5
1817	1	3
1818	4	3
1819	5	2
1820	5	5
1821	4	5
1822	1	1
1823		4
1824		
1825		2

	mrtvorojeni	nekrščeni
1826	2	
1827		
1828	2	2
1829		3
1841	3	1
1842	3	2
1843	1	2
1844	3	3
1845	3	7
1846	7	4
1847	6	4
1848	5	3
1849	3	3

⁶⁶ Knj. F, str. 249 (22. december 1825).

V nekaterih letih je bilo mrtvorojenih in nekrščenih otrok tudi čez deset, druga leta pa le kakšna dva ali celo nobeden. Pri tem se nam seveda zastavlja retorično vprašanje: ali so leta brez teh žalostnih primerov smrti posledica manjše umrljivosti takoj ob porodu v določenih letih ali pa je to posledica nedoslednega vpisovanja teh rojstev, ki niso pripomogla k povečanju božje črede? Naj bo vzrok takšen ali drugačen, dejstvo je, da je npr. skoraj 6.5% takšnih rojstev (oziroma smrti) v letu 1820 vsekakor število, ki ga ne smemo spregledati. Zlasti še, če bi tem številkam lahko prišteli število umrlih otrok v kritičnem prvem letu življenja. Nekaj indicij v to smer nam puščajo samo v določenih letih pripisani datumi smrti, takó npr. za leto 1838, ko naj bi v prvem letu umrlo osem nebogljenčkov, kar pa je po vsej verjetnosti daleč premalo.

Visoka smrtnost novorojenčkov je bila tako glavni vzrok, da so starši in duhovščina pohiteli s krstom in tako otroku ob morebitni zgodnji smrti zagotovili vstopnico za nebesa. Vendar je ta hitrost pri krstu prav v prvi polovici 19. stoletja začela skrivnostno izginjati. To nam prikazuje spodnja tabela, ki nam po petletjih (razen zadnjega trilettja) prikazuje število dni, ki je preteklo od rojstva do krsta, torej ali en dan ali dva dneva ali tri in ali celo več dni, ter skupno število rojstev, ko krst ni bil na isti dan kot rojstvo:

	eden		dva		tri		več		vsota		vsi
5/09	77	12.1%	2	0.3%	1	0.2%			80	12.5%	638
10/14	54	6.6%	1	0.1%			1	0.1%	56	6.9%	814
15/19	66	9.2%	7	1.0%					73	10.2%	714
20/24	34	4.6%	1	0.1%	1	0.1%			36	4.9%	742
25/29	147	21.1%	3	0.4%					150	21.6%	696
30/34	175	26.0%	4	0.6%	1	0.1%	3	0.4%	183	27.2%	674
35/39	169	27.6%	7	1.1%	1	0.2%			177	28.9%	613
40/44	203	29.0%	12	1.7%	5	0.7%	5	0.7%	225	32.1%	700
45/49	315	33.5%	57	6.1%	13	1.4%	15	1.6%	400	42.6%	940
50/54	343	34.6%	108	10.9%	35	3.5%	64	6.5%	550	55.6%	990
55/57	228	35.7%	64	10.0%	29	4.5%	55	8.6%	376	58.8%	639
vsota	1811	22.2%	266	3.3%	86	1.1%	143	1.8%	2306	28.3%	8160

Prvič naj bi s krstom počakali za en dan šele leta 1804. Od takrat dalje pa zlasti krsti, ki so jih izvajali z enodnevno zamudo, niso bili nobena redkost več. Vse do druge polovice dvajsetih let je število "zamudniških" krstov nihalo od nekako 5 do 10%. Od druge polovice dvajsetih let pa se začne obdobje stalnega naraščanja krstnih zamud, najprej samo enodnevnih, z drugo polovico štiridesetih let tudi dvodnevnih, s petdesetimi leti pa tudi tro- in več dnevnih. V tem obdobju gre tako veliko povečanje zamudniških krstov, ki s petdesetimi leti prvič presežejo krste,

opravljene na isti dan, ko se je otrok rodil, predvsem na račun krstov, ki zamujajo dva ali več dni, s čimer začenja prejšnja enodnevna toleranca izgubljati pomen.

Več kot očitno torej Celjani skozi čas niso več čutili takšne potrebe po čim prejšnjem krstu kot nekoč. Ali je to posledica manjše otroške umrljivosti? Verjetno ne, kajti do občutnejšega izboljšanja mestne higiene in s tem tudi življenjskih in zdravstvenih pogojev in do boljše nege dojenčkov, kar najbolj očitno vpliva na stopnjo smrtnosti otrok, v tem času še ni prišlo, vsaj ne v tolikšni meri kot v drugi polovici 19. stoletja. Ali so torej takratni ljudje prenehali verovati v moč krsta kot vstopnice za klub verujočih in s tem posredno za nebesa? Ali si nedolžnih mrtvih otročičkov preprosto niso mogli zamišljati drugje kot pri Bogu? Mogoče.

Verski spreobrnjenci

Celjani so bili tako kot skoraj vsi prebivalci takratnega slovenskega ozemlja zvesti verniki svete rimokatoliške cerkve. Vendar so se med temi vernimi ovčicami smukali tudi nekateri "neverniki". Anglikanko Amilijo Pickart in njeno hčer smo že spoznali in zlasti med vojaštvom najdemo še prenekaterega protestanta z Ogrske. Edinstven pa je primer deklice z eksotičnim imenom Smaragda, ki je bila pravoslavne, in to po vrhu ne uniatske vere (grichisch nicht uniert). Njen oče je bil Georg Andievič, mati pa Ana Nikolajevna. Krstil je seveda ni domači katoliški duhovnik, temveč jo je sedem dni po rojstvu krstil zagrebški pravoslavni duhovnik Georg Nikolič.⁶⁷

Prevladujoče katoliško okolje je seveda močno vplivalo in pritiskalo na drugoverce, naj se odrečejo svoji krivi veri in se pridružijo goreči večini. V krstnih knjigah tako naletimo na posamezne priložene listine, kjer so zabeleženi nekateri primeri verskih spreobrnjencev. Vsakokrat so se ti spreobrnjenci odrekli protestantske oziroma luterantske augsburške vere, le enkrat se je spreobrnil poljski žid⁶⁸.

Najugodnejša priložnost za spreobrnitev je bila ob smrtni postelji, ko je bilo potrebno na vsak način doseči, da bi sočloveku ob tej zadnji priliki omogočili spoznati pravo vero in mu s tem omogočili pot v nebesa. Tako je šestinšestdesetletni Jožef Roze, zapisnikar v okrožnem uradu, po verskem pouku na smrtni postelji lahko sprejel katoliško vero in nato prejel smrtni zakrament, nakar je mirno umrl.⁶⁹ Hitro je bilo potrebno ukrepati tudi ob težkih nesrečah, npr. ob nevarni strelni rani,

⁶⁷ Knj. G, str. 187 (15. februar 1849).

⁶⁸ Knj. B, str. 88 (24. junij 1779).

⁶⁹ Knj. G (18. januar 1843).

ki si jo je prizadejal triintridesetletni vojak Andrejas Ambrozij z Ogrske⁷⁰, ali takrat, ko so je zalogovnik na železniški postaji Ludviku Borsu, dvaindvajsetletnemu ključavničarskemu pomočniku zdrobil noge in so ga brez vsakega upanja na ozdravitev, tako kot Andrejasa, pripeljali v vojaško bolnišnico, kjer ga je mestni kaplan pred dvema pričama vsaj prepričal, da se je še isti dan odrekel svoji krivi veri.⁷¹

Lahko pa se je zgodilo, da je po takšni smrtni nevarnosti, ob kateri je umirajoči po prejetem katoliškem verskem pouku spoznal svojo krivo vero in se spreobrnil ter nato dobil smrtni zakrament in odvezo, le-ta nenadoma ozdravel in od takrat naprej živel kot dober katolik; to se je zgodilo Kristjanu Stegnitzu, devetinšestdesetletnemu celjskemu hišnemu posestniku, po rodu Pomorjancu.⁷² Štiridesetletni Vilijam Meltzer iz Saške je po takšni ozdravitvi bil kmalu nato še birman; birmal ga je sam lavantinski knezoškof, ko je ob kanonski vizitaciji obiskal tudi Celje.⁷³

Seveda je bilo dosti tudi tistih, ki jim ni grozila nikakršna nenadna smrt, vendar so se kljub temu po predhodnem pouku katoliškega nauka in po prejeti odvezi prostovoljno in v prisotnosti dveh prič povsem odpovedali krivi veri in sprejeli rimokatoliško veroizpoved. To so storili v luterantski veri vzgajani šestindvajsetletni krojač Jakob Huth, po rodu iz Doljne Lužice⁷⁴, triindvajsetletni Jožef Germann iz Zgornje Saške⁷⁵, sedemintridesetletni pozamenter Jožef Jakob Schuhmacher, rojen v Ulmu⁷⁶, in enainsedemdesetletni upokojeni ritmojster in računovodja Wolfgang Leonard pl. Volkart, rojen v Nürnbergu⁷⁷. Sedemintridesetletni strojevodja iz kraljevine Württemberg Jožef Georg Ehsich pa leta 1857 za svojo spreobrnitev - po lastni želji in izrečni prošnji - ni potreboval le dovoljenja prečastitega knezoškofovskega lavantinskega ordinariata, temveč se je za izstop iz evangeličanske cerkve moral prijaviti tudi pri evangeličanskem župnijskemu uradu v Ljubljani, in to pred dvema pričama.⁷⁸

⁷⁰ Knj. H, str. 27 (13. junij 1850).

⁷¹ Knj. H, str. 55 (7. julij 1851).

⁷² Knj. F (28. januar 1825).

⁷³ Knj. F (2. maj 1834).

⁷⁴ Knj. E (26. junij 1807).

⁷⁵ Knj. E (23. julij 1810).

⁷⁶ Knj. E (30. januar 1813).

⁷⁷ Knj. F (31. december 1822).

⁷⁸ Knj. H, str. 1857 (12. februar 1857).

Določene aktivnosti po posameznih mesecih

Rojstva ne nihajo le iz leta v leto, temveč tudi mesečno. Števila rojstev namreč niso enakomerno razvrščena čez vsa leta. V tem ali onem letnem času se tako rodi več ali manj otrok, kar je neposredno povezano z neko prijetno dejavnostjo, imenovano spočetje in katero ljudje v različnih časovnih obdobjih različno vneto prakticirajo. Spočetje in rojstvo sta tako v življenjski soodvisnosti, brez enega ne bi bilo drugega (razen pri Devici Mariji), zaradi česar si moramo obe aktivnosti ogledati skozi podatke, dobljene v naših rojstnih knjigah. Z rojstvi ni bilo problemov, kajti podatke za vsa dolga obdobja od leta 1773 do 1854 sem zbiral po mesecih. Podatki, ki sem jih tako dobil, so torej natančni in neproblematični.

Povsem drugače je s podatki o času spočetja. Če sta namreč čas rojstva in krsta natančno zabeležena, župniki svojih faranov seveda niso mogli spraševati: "Katerega dne ste izpolnili svoje zakonske dolžnosti in spočeli otročička, ki sem ga danes krstil?" Do teh zaželenih podatkov lahko zato pridemo le neposredno iz števila rojstev po posameznih mesecih. Znano je, da od spočetja do rojstva nekako preteče deset luninih mesecev, se pravi štirideset tednov, kar zneso približno devet koledarskih mesecev. Razlika med obema radostnima dogodkoma naj bi bila torej devet mesecev. Probleme seveda povzroča kratki mesec februar, zaradi česar naj bi bili novorojenčki rojeni prve dni marca, spočeti v istem mesecu kot tisti rojeni februarja, se pravi v maju. Vendar, če to pravilo danes pozna izjeme, je bilo tako verjetno tudi nekoč in so se otroci rojevali tako predčasno kot prepozno. Danes imajo nedonošenčki velike možnosti, da preživijo, nekoč pa seveda ni bilo tako. O tem pričajo nekateri zapisi, npr. "mrtvorojeni moški 5 mesečni plod"⁷⁹ ali "mrtvorojeni moški 7 mesečni plod"⁸⁰ ali celo "mrtvorojeni deček v 8 in pol meseca nosečnosti"⁸¹ in "mrtvorojeni 9 mesečni plod"⁸². To seveda še ne pomeni, da je bil vsak nedonošenček obsojen na smrt, če se je rodil nekaj tednov prezgodaj. Teh par tednov in nesrečno prekratki februar verjetno ne bi smeli vplivati na popačenje podobe, ki jo dobimo, če preprosto predpostavimo razliko devetih mesecev, zlasti, ker nas ne zanimajo povsem natančne številke, temveč le splošni trendi. Te pa prikazujeta naslednja tabela in graf:

⁷⁹ Npr. Knj. G, str. 24 (15. februar 1842).

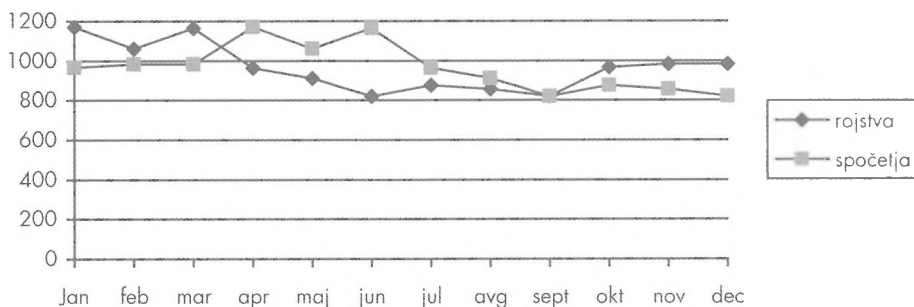
⁸⁰ Npr. Knj. G, str. 11 (29. januar 1841).

⁸¹ Knj. F, str. 131 (10. april 1821).

⁸² Knj. G, str. 169 (25. april 1848).

	rojstva	spočetja
januar	1172	965
februar	1059	982
marec	1164	984
april	963	1172
maj	910	1059
junij	821	1164

	rojstva	spočetja
julij	875	963
avgust	856	910
september	821	821
oktober	965	875
november	982	856
december	984	821

Pri rojstvih takoj opazimo vrhunce v prvih treh mesecih leta in nato postopno upadanje in nižjo raven rojstev skozi vso pomlad in poletje, tako da se raven rojstev zopet zviša šele z zadnjimi tremi meseci. Podobni trendi, vendar drugi meseci, so značilni za čas spočetja novorojenčka. Največ jih je bilo spočetih v mesecih april, maj in junij, ko tudi po ljudski modrosti ljubezen kar nekako plava po zraku, kar seveda ne ostane brez posledic. Z jesenjo in zimo pa postanejo ljudje manj aktivni na tem področju in začnejo bolj aktivno migati šele po novem letu. Stara šala o vplivu redukcij električne energije na rast prebivalstva torej tu ne drži, saj Celjani z daljšanjem noči niso sorazmerno povečali posteljnih dejavnosti.

Naši podatki se torej z ugotovitvijo, češ "medtem ko so meseci rojstva prvega otroka precej bolj naključni (neplanirani!), pa meseci rojstva ostalih otrok kažejo dokaj značilen vzorec večjega števila otrok, rojenih pomladi in jeseni (največ jih je bilo spočetih junija in decembra), ko so dojenčki imeli največ možnosti, da preživijo kritične prve tri ali štiri mesece po rojstvu"⁸³, ne ujema povsem. Junij je resda mesec, ko je bilo zelo veliko spočetij, nasprotno pa jih je bilo decembra najmanj. Do določenih, vendar ne odločilnih razlik je verjetno prišlo, ker sem upošteval tudi vse prvorojence. Nasprotno pa se moji podatki odlično ujema s podatki za Ljubljano v letih 1691 - 1700, kjer "imajo spočetja samo en vrh v letu,

⁸³ Jože Hudales: Slovenska družina med vzhodom in zahodom, Družinska struktura v Velenju in okolici v 19. stoletju, Celjski zbornik, 1994, str. 102.

in sicer v aprilu in maju, najmanj pa jih je pozno poleti in jeseni, padejo pa tudi v času velikonočnega posta."⁸⁴

Rojstva in spočetja torej niso odvisna od naključij, temveč so močno pogojena, kajti drugače bi po sistemu izbora naključnega števila vsi meseci morali biti podvrženi izravnavoči uravnilovki. Kateri so vzroki tukaj opisanim trendom, seveda ne moremo ugotoviti, predpostavimo lahko le večjo spolno aktivnost v določenem, za to pripravnejšem letnem času. Težko pa govorimo o kakšnem zelo razširjenem načrtovanju družine, pri katerem ne bi le načrtovali števila zaželjenih otrok oziroma starosti poročencev ob poroki in razmakov med posameznimi porodi⁸⁵, temveč tudi za rojstvo otroka najbolj zaželenega meseca.

Fantki in punčke

Eden od najbolj dostopnih podatkov v rojstnih in krstnih knjigah, do katerih pridemo brez posebnega truda, so označbe o spolu novorojenca (krščenca). Tu ni bilo potrebno storiti drugega kot prešteti kljukice v okenčkih, ki označujejo dečke ali deklice. Dobljeni rezultati pa so po petletjih naslednji:

	dečki		deklice		skupaj
1775/79	233	51.8%	217	48.2%	450
1780/84	281	53.1%	248	46.9%	529
1785/89	280	56.1%	219	43.9%	499
1790/94	310	53.4%	271	46.6%	581
1795/99	296	51.3%	281	48.7%	577
1800/04	306	51.3%	290	48.7%	596
1805/09	328	51.4%	310	48.6%	638
1810/14	396	48.6%	418	51.4%	814
1815/19	355	49.7%	359	50.3%	714
1820/24	385	51.9%	357	48.1%	742
1825/29	357	51.3%	339	48.7%	696
1830/34	329	48.8%	345	51.2%	674
1835/39	308	50.2%	305	49.8%	613
1840/44	372	53.1%	328	46.9%	700
1845/49	491	52.2%	449	47.8%	940
1850/54	539	54.4%	451	45.6%	990
skupaj	5566	51.8%	5187	48.2%	10753

⁸⁴ Marko Štuhec: Prebivalstvo Ljubljane v drugi polovici 17. stoletja na podlagi matičnih knjig, Kronika, 33, 1985, str. 130.

⁸⁵ Čim večja je starost ženske ob poroki, tem manj otrok bo lahko rodila in čim večji so razmaki med porodi, tem manj otrok rodi. Poznane so bile seveda tudi različne oblike kontracepcije, najbolj razširjen je bil prekinjeni koitus. Glej Jean-Louis Flandrin: Družina, Sorodstvo, družina in spolnost v Franciji od 16. do 18. stoletja, Delavska enotnost, Ljubljana, 1986, str. 201.

Teža števil, ki smo jih tako dobili, tehtnico odločno nagiba na stran moškega spola, in to kar na skoraj 52% vseh rojstev v celotnem obdobju. V nekaterih obdobjih je bila ta moška "prevlada" še bolj očitna; npr. v letih 1785/89, ko je bilo celo 56% od vseh rojenih fantkov. Na drugi strani statistične lestvice pa leži 48.6% za obdobje 1815/19, kar pa je skoraj nič, če ga primerjamo z najnižjim procentom rojenih deklic, ki znaša komaj 44%. Očiten je torej presežek fantkov nasproti punčkam, in to skoraj konstantno za vso obravnavano obdobje.

Po gornjih podatkih bi pričakovali, da bomo tudi med celotnim takratnim prebivalstvom našli več moških kot žensk. Vendar ni tako. V celotni Avstriji je namreč v 19. stoletju število žensk presegalo število moških v povprečju za štiri procente⁸⁶ in po vsej verjetnosti v Celju z okolico ni bilo drugače. Kje so se torej pozgubili vsi ti mnogi moški? Po vsej verjetnosti gre za posledico večje odpornosti deklic v nežnejših letih, kar se je seveda odražalo v večji umrljivosti dečkov, s čimer se je presežek moškega spola počasi izravnal z ženskim, dokler ga ta ni celo presegel. Števila žensk ni drastično zmanjšala niti velika smrtnost ob porodih, povečala pa jih je vsekakor še večja pričakovana življenjska doba kot pri moških. Moškim tako verjetno, prav tako kot danes, ni preostalo drugega, kot da so se tolažili z mislijo, da imajo večjo možnost izbire zakonskih sodrugov kot nasprotni spol.

Jožef in Marija

Z Jožefom in Marijo seveda ne mislim na sv. Jožefa Nazareškega in njegovo ženo božjo mater Marijo, starše Jezusa Kristusa, temveč na premnoge njune soimenjake, ki so bili krščeni s tema imenoma. Jožef in zlasti Marija sta bila takrat namreč najbolj pogosti celjski imeni. Priloženi tabeli nam tako poleg teh dveh imen kažeta po vrstnem redu uvrščena najbolj pogosta moška in najbolj pogosta ženska imena. Zaradi dolgočasnega ponavljanja bolj ali manj enakih imen, ki jih le sem ter tja prekinejo našim ušem bolj eksotično zveneči Januarusi, Kolomani, Hugoti in nevsakdanje Filomene, Malvine, Otilije in druge⁸⁷, ter zaradi nepotrebne pomnoževanja imenskih statističnih podatkov, sem se odločil pregledati imena naših krščencev le za vsaki dve leti od petih, začevši z letoma 1780/81 in končujoč z letoma 1850/51. V tabelah, ki sta tako nastali, pa nisem vpisal vseh imen, ki se

⁸⁶ William H. Hubbard: Auf der Weg zur Großstadt, Eine Sozialgeschichte der Stadt Graz 1850 - 1914, R. Oldenbourg Verlag, München, 1984, str. 13.

⁸⁷ Poseben problem je predstavljalo poslovenjenje nemškega ali latinskega zapisa imen. Pri latinskem Mathaeus sem se tako npr. namesto enako možne oblike Matej odločil za bolj razširjeno obliko Matevž. Podobno sem se ravnal tudi pri drugih imenih in sem tako Andreas prevajal v Andrej in ne Andraž, Nicolaus v Nikolaj in ne Miklavž in podobno.

pojavnjajo, temveč le najbolj pogosta. Ob množici skoraj 260 imen bi bilo drugačno početje tudi povsem brezsmiselno, poleg tega bi manjkala še prenekateri redkejša imena, ki se niso pojavila v obdelanih letih, gotovo pa se je z njimi kitil marsikateri drugi krščenec.

Na ta način smo dobili deset takrat najbolj pogostih imen, ki sem jih po pogostosti pojavljanja razvrstil v naslednjo tabelo:

1.	Marija	762
2.	Jožef	326
3.	Ivan	274
4.	Franc	261
5.	Ana	232

6.	Anton	218
7.	Terezija	183
8.	Jožefo	136
9.	Jakob	132
10.	Georg	122

Če ta imena nato primerjamo z desetimi najbolj pogostimi imeni iz leta 1980⁸⁸ (Marija, Franc, Jože, Anton, Ivan, Janez, Ana, Alojz, Frančiška, Jožef), ugotovimo, da poimenovanje naših najmlajših skozi dobro stoletje ni doživelo bistvenih sprememb. Marija ostaja na nespornem prvem mestu, iz četrtega na drugo mesto je napredoval Franc in od tu Jožefa izrinil na deseto mesto, vendar Jožefov položaj bistveno izboljšuje njemu soroden Jože na tretjem mestu⁸⁹. Poleg njih se med prvo deseterico v obeh obdobjih tako pojavljajo še Janez in njemu po izvoru enak Ivan ter Anton in Ana. Alojza in Frančiško iz leta 1980 pa tudi najdemo v naši tabeli med najbolj pogostimi imeni, in sicer na sedmem mestu med ženskimi in 21. med moškimi imeni.

Tako tudi primerjava spolno enakih imen ne bi smela prinesiti posebnih presenečenj. Med desetimi najbolj pogostimi ženskimi imeni iz naše tabele zasledimo Marijo, Ano, Terezijo, Jožefo, Agnes, Heleno, Frančiško, Elizabeto, Uršulo in Katarino. Več kot očitna je nesporna diktatura Marije, ki se v obravnavanem obdobju pojavi celo 762-krat in tako daleč za seboj pusti drugouvrščeno Ano (232 oseb). Nepomembnost An v primerjavi z Marijami se še poveča, če vemo, da se je prav ime Ana v primerih, da je krščenka nosila več imen, prav "lepilo" na ime Marija, bodisi kot Marija Ana ali Ana Marija. Po drugi strani pa je verjetno prav to nepisano pravilo, da pri poimenovanju krščenke z več imeni skoraj ne smemo spregledati Marije, pripomoglo, da so se ljudje lahko orientirali s pomočjo drugih imen in se niso izgubili v tem nepreglednem oceanu Marij.

⁸⁸ Podatke o imenih sem prevzel iz Janez Keber: Leksikon imen; Izvor imen na Slovenskem, Mohorjeva družba, Celje, 1988, str. 14 - 15.

⁸⁹ Več o Jožefu in njemu sorodnih imenih glej Damjan J. Ovsec: Jožef, O izvoru imena ter vse moške in ženske oblike, DOMUS, Kranj, 1996, 37. str.

Če ta ženska imena primerjamo s sedanjimi najbolj pogostimi (Marija, Ana, Frančiška, Jožefa, Terezija, Antonija, Angela, Ivana, Anica, Ivanka), ne naletimo na velika presenečenja, kajti imena ostajajo bolj ali manj enaka. Edino veliko spremembo prinaša Angela, ki sem jo v vsem obravnavanem preteklem obdobju zasledil le trikrat in ki je tako uspešno zamenjala danes bolj redko Agnes.

Večje spremembe prinašajo prvouvrščena moška imena. V obravnavani preteklosti si tako po pogostosti sledijo: Jožef, Janez, Franc, Anton, Jakob, Georg, Martin, Karel, Andrej in Mihael. V primerjavi s popolno prevlado Marije pri ženskih imenih nekoč in danes, so pri moških imenih rezultati veliko bolj izenačeni. Na prvem mestu je tako ime Jožef, ki ga je nosilo 326 krščencev iz tega obdobja, tesno za petami mu sledi Janez (274 oseb), temu pa tretjeuvrščeni Franc (261 oseb). Zaradi te velike izenačenosti se je lestvica najbolj pogostih moških imen skozi čas seveda lahko veliko pogosteje spreminjala. Kot kaže tabela, je bil takó v letih 1780/81, 1785/86 in 1845/46 namesto Jožefa na prvem mestu Ivan, od srede tridesetih let pa se je začel na prvo mesto prebijati Franc, ki je še v naših časih na prvem mestu. Prvih deset moških imen iz leta 1980 je namreč bilo: Franc, Jože, Anton, Ivan, Janez, Alojz, Jožef, Marjan, Milan, Andrej. Med ta moška imena se je z nekoč enaindvajsetega mesta vrnil Alojz, popolnoma novi, nekoč povsem neznani imeni pa sta Marjan in Milan. Slovanska imena, med katerimi ima Milan častno mesto, so se namreč pri Slovencih začela vse bolj uveljavljati šele s krepitvijo narodne zavesti in tako skupaj s slovenizacijo celjskega prostora izpodrivati nekoč običajne Friderike, Henrike, Gertrude in druge. Ker so pri moških imenih skoraj povsem izginila večbesedna poimenovanja krščencev, so izginili nekoč zelo pogosti Ksaverji, Nepomuki in Baptisti. Ksaver se je posebno rad družil s Francem v obliko Franc Ksaver, Baptist pa z Ivanom v Ivan Baptist.

Posebno viden pojav - tako danes in še posebno nekoč - predstavljajo nekatere najpogostejše moške in ženske oblike imen. Tako so nekoč tlačili prenekateri Jožefi in Jožefe, Ivani in Ivane, Antoni in Antonije, Karli in Karoline ter drugi. Pri tem vsekakor takoj pade v oči, da imajo zlasti zelo razširjena moška imena svoje malo manj uveljavljene ženske dvojnice, nasprotno pa premnoge Marije, Ane in Terezije sploh nimajo moške različice. Lahko se je le zgodilo⁹⁰, da je krščenec poleg ostalih moških imen nosil tudi povsem žensko ime Marija⁹¹. Takšno stanje je predvsem odraz večje družbene vloge moških v tistih časih, kar je seveda močno vplivalo na izbor imen in s tem nemalokrat tudi na izbor prihodnosti krščenca. Takratni "moški" svet se ni kazal samo v tem pojavu, temveč tudi pri

⁹⁰ V obravnavanem obdobju štirikrat, in sicer v letih 1785, 1805 in 1810.

⁹¹ Takšno ime je npr. nosil Julij Vilijem Rajmund Marija Kajetan, sin grofa Antona Rajmunda Lemberškega, okrožnega komisarja v Celju. Knj. F, str 338 (11. februar 1830).

možnostih izbora moških ali ženskih imen. Množici dobrih stopetdesetih različnih moških imen, ki se pojavljajo v obravnavanem obdobju, se pridružuje le dobrih sto ženskih. Ta razlika v možnosti izbora se še poglobi, če se spomnimo resnične diktature Marijinega imena med takratnim nežnejšim spolom.

Franc Ferdinand Maksimilijan Jožef Gregor Edvard Ludvik

Visokorodnemu in blagorodnemu gospodu baronu Francu Jožefu Juriču, cesarsko kraljevega avstrijskega veličanstva komorniku, gubernijskemu svetniku in celjskemu okrožnemu glavarju, in visokorodni in blagorodni gospe Franstini, rojeni grafici Thurn - Valssasini, se je 18. marca leta Gospodovega 1810 rodil sin, ki je bil dan kasneje krščen s polnim imenom Franc Ferdinand Maksimilijan Jožef Gregor Edvard Ludvik.⁹² Ta mali krščeneček, ki se je kital z impozantnimi sedmimi imeni, pa je bil v takratnem Celju z okolico prej izjema kot pravilo. Da bi lahko dobili jasnejšo sliko o številu imen, ki so jih prisodili takratnim malčkom, si pogledjmo spodnjo tabelo, ki prikazuje, koliko krščencev je nosilo eno, koliko dve in koliko tri in več imen:

	ENO IME		DVE IMENI		TRI IN VEČ		KRŠČENCI
1780/81	146	65,8%	63	28,4%	13	5,9%	222
1785/86	106	49,8%	100	46,9%	7	3,3%	213
1790/91	152	66,4%	69	30,1%	8	3,5%	229
1795/96	184	79,0%	45	19,3%	4	1,7%	233
1800/01	132	61,1%	78	36,1%	6	2,8%	216
1805/06	163	68,8%	62	26,2%	12	5,1%	237
1810/11	235	70,4%	88	26,3%	11	3,3%	334
1815/16	154	61,6%	83	33,2%	13	5,2%	250
1820/21	224	70,7%	85	26,8%	8	2,5%	317
1825/26	202	68,7%	78	26,5%	14	4,8%	294
1830/31	229	80,6%	40	14,1%	15	5,3%	284
1835/36	193	81,8%	34	14,4%	9	3,8%	236
1840/41	216	78,3%	47	17,0%	13	4,7%	276
1845/46	284	82,8%	49	14,3%	10	2,9%	343
1850/51	293	73,4%	86	21,6%	20	5,0%	399
VSOTA	2913	71,3%	1007	24,7%	163	4,0%	4083

V povprečju je v obravnavanem obdobju ob krstu kar 71% otrok dobilo le po eno ime, 25% dve in samo 4% tri ali več. Naš zgornji korenjak torej ni sodil le v

⁹² Knj. E, str. 349 - 350 (18. marec 1810).

družbeno elito, temveč tudi v "imensko" elito, kajti tudi med temi štirimi procenti odločno prevladuje spodnji razred krščencev s po tremi imeni. Skoraj vsi takratni Celjani so se tako lahko ponašali le z enim ali kvečjemu dvema imenoma. Če po vrhu še podrobneje pogledamo številke za posamezna leta, opazimo za prvo polovico obravnavanega obdobja pri krščencih z enim imenom povprečja pod skupnim povprečjem in za drugo polovico nad njim. Obratni trend seveda opazimo pri krščencih s po dvema imenoma; njihovo povprečje je v drugem delu obravnavanega obdobja občutno manjše kot v prvem. Tako lahko vsaj v grobih potezah opazimo trend naraščanja števila krščencev z le po enim imenom, kar navsezadnje vodi do tega, da je npr. moja nečakinja Ana Marija Tina v današnji Sloveniji prej velika izjema kot pa pravilo.

Ob prebiranju vseh teh imen se nam seveda venomer zastavlja vprašanje, zakaj so konkretni krščenci sploh dobili ta in ne druga imena? O posameznih, povsem modnih trendih, zelo težko govorimo, čeprav so, kot kaže tabela, tudi imena doživljala vzpone in padce v priljubljenosti, pri čemer pa dolgoletni trendi le redko pokažejo konstantno naraščanje ali upadanje priljubljenosti, kot npr. pri Franciški. Eden od dejavnikov je vsekakor bilo poimenovanje po vladarju in članih njegove družine. Koliko je bilo takšnih krščencev, pa je povsem nemogoče ugotoviti, kajti otroku so lahko dali to ime po kakšni drugi osebi z enakim imenom in ne po vladarju. Da pa takšnih poimenovanj ni bilo veliko, izpričuje majhno število Ferdinandov med vladavino Ferdinanda I. (1835 - 1848), tudi ne pretresljive sprememb v številu Francev z začetkom in koncem vladanja Franca I. (1792 - 1835).

Poglavitni dejavniki pri dajanju imen so bili torej drugje in dinastični moment ni igral skoraj nobene vloge. Kako poimenovati otroka, ni bila majhna stvar, kajti imena so lahko simbolizirala notranje ali zunanje družinske povezave, ki so se hotele utrditi ali navezati. Pri našem sedemimenskem malem junaku bi se verjetno lahko pokazala množica interesov, ki je starše vodila pri izbiri imen, če bi poleg vpisa v rojstno in krstno knjigo poznali še kakšna druga dejstva iz njegovega življenja. Tako pa je otrok prvo ime Franc mogoče⁹³ dobil kar po očetu, njegov boter Gregor pa je tudi pridal eno ime. Podobno je tudi Ivan Anton, sin Antona Klarfelda, eno ime verjetno dobil po očetu in drugo po botru Ivanu Eichbergerju.⁹⁴

⁹³ Takšno sklepanje na podlagi rojstnih in krstnih knjig je zelo tvegano, kajti krščenec je lahko dobil to ime po kakšni drugi, enako imenovani osebi, ki pa ni navedena v nobeni rubriki. Vendar lahko iz velike vloge, ki jo v življenju krščenca igrajo starši in botri, vsaj sklepamo o delni upravičenosti takšne metode.

⁹⁴ Knj. F, str. 249 - 250 [31. december 1825].

Eden od pomembnih dejavnikov, ki ga opazimo, je družinska tradicija prenašanja enih in istih imen iz roda v rod. Ta dejavnik je bil včasih celo tako močan, da nam je "spričo popolnega pomanjkanja domišljije pri dejanju imen znotraj družine"⁹⁵, neredko prav težko ugotoviti, kateri član družine se skriva za tem ali onim imenom. Krščenec je tako lahko dobil ime kar po očetu, kot je verjetno Karl Ivan Sager dobil svoje prvo ime⁹⁶, ali Kajetan Ivan Wachter svoje drugo⁹⁷. Po drugi strani pa je lahko tudi hčerka dobila svoje ime po materi, kot ga je Getrud Fernšek⁹⁸, ali pa je nezakonski krščenec prevzel materino ime, kot ga je Jožef Seidel od svoje matere Jožefe.⁹⁹

Drugi veliki vpliv pri dajanju imen, ki ga lahko razberemo iz našega vira, izhaja iz pomembnosti botrov in s tem njihovih imen za malčke. Tak primer sta dvojčka Ferdinand Karl in Angela Ivana, ki drugo ime nosita po botru Karlu Schpreitzenbartu in njegovi ženi Ivani.¹⁰⁰ V primerih, ko pa boter ni mogel biti osebno navzoč pri krstu, kjer ga je zato zastopala druga oseba, se je pri izboru imena pokazala tudi sama vloga zastopnika. Primer je krščenec Bogoslav Karl Hirenom Martin Zastek, ki je eno ime dobil po botru Karlu Heinrichu in drugo po zastopniku Hirenomiju.¹⁰¹ Vpliv botrovega imena pri izbiri imena za krščenca je še bolj opazen pri nezakonskih otrocih, tako npr. pri Konstantinu, sinu Jožefe Laubmeister, ki so ga po vsej verjetnosti poimenovali po botru Konstantinu Schaffmannu¹⁰².

Starši pa z izborom imena za otroka niso poskušali najti le zemeljskega zaščitnika, kakršen je bil boter, temveč tudi nebesnega, se pravi svetniškega. V času, ko je bila vera med ljudmi veliko bolj zakoreninjena kot danes, je bil to seveda zelo pomemben dejavnik pri izboru imena. Običajno so otroka poimenovali po svetniku, ki je imel god na dan njegovega rojstva. Vendar to ni bilo pravilo. Velikokrat so dali otroku tudi ime svetnika, katerega god bo šele prišel, toda ne več kot čez par tednov, kajti v drugačnem primeru bi se otrok lahko odtegnil svetnikovemu varstvu.¹⁰³ V rojstnih in krstnih knjigah se to opazi ob nenavadnem nakopičenju prej

⁹⁵ Aleksander Žižek: Izsek iz delovanja celjskega barvarskega ceha v letih 1760 - 1843, Celjski zbornik, 1994, str. 67.

⁹⁶ Knj. H, str. 168 (23. avgust 1855).

⁹⁷ Knj. E, str. 333 - 334 (6. april 1810).

⁹⁸ Knj. F, str. 340 (7. marc 1830).

⁹⁹ Knj. F, str. 101 - 102 (4. marec 1820).

¹⁰⁰ Knj. F, str. 107 - 108 (25. maj 1820).

¹⁰¹ Knj. G, str. 102 (21. september 1845).

¹⁰² Knj. H, str. 32 (29. avgust 1850).

¹⁰³ Janez Keber: Leksikon imen: Izvor imen na Slovenskem, o.c., str. 19.

skozi leto redkega imena; primer je Andrej, ki se pogostoma (npr. v letih 1780, 1790) pojavlja v mesecu novembru, po njem imenovanemu tudi andréjšček.

Kdo so bili starši

Z 19. stoletjem se v rojstnih in krstnih knjigah poleg imena in priimka staršev začenja navajati še njihov poklic oziroma stan. Ali natančneje, začenja se navajati poklic in stan za očeta, materin pa je tako in tako vezan na moževega. Da pri materah ni tega podatka, tako ni posledica nedoslednosti, temveč posledica vezanja ženinega stanu na moževega, zaradi česar te podatke najdemo le pri nezakonskih materah.

Celo množico poklicev, ki sem jih našel za vsako leto, sem zaradi lažjega pregleda razvrstil v priloženo tabelo Poklici staršev, in sicer na naslednji način (pri čemer ta razdelitev velja tudi za poklice botrov):

Najrazličnejše obrti sem razvrstil¹⁰⁴ v:

- kovinarske obrti: izdelovalci orgel, kleparji, ključavničarji, kositarji, kotlarji, kovači (podkovači, orodni kovači), pasarji, pilarji, puškarji, urarji (za velike ure in za žepne ure), zlatarji, zvonarji in žeblijarji;
- usnjarske in kožarske obrti: čevljarji, jermenarji, knjigovezi, krznarji, sedlarji, strojarji, usnjariji;
- tekstilne in oblačilne obrti: izdelovalci sončnikov (Paraplumacher), klobučarji, krojači, rokavičarji, šivilje, suknarji, tkalci, vrvarji;
- lesarske obrti: kolarji, mizarji, strugarji, tesarji in tesarji - polirji (Zimmermannspolir);
- obrti za obdelavo kamnin in podobno: barvarji, dimnikarji (Kaminfeger, Rauchfangkehrer, Schornsteinfeger), glavnikarji, lončarji, opekarji, stavbeniki, steklarji, zidarji in zidarji - polirji (Maurer Polier);
- živilske obrti: lectarji (Lebzelter), mesarji, klobasičarji, peki, pivovarnarji, slaščičarji, žganjarji, milarji;
- druge obrti: izdelovalci miniaturnarji (Miniaturmacher), ščetarji in tiskarji.

Pri tem v tabeli nisem ločil med obrtniki, ki so označeni kot mojstri, in onimi, ki to niso bili. V mestu tako najdemo večinoma mojstre, ki so pripadali različnim cehom, v okolici pa seveda večinoma take, ki to niso bili. Ker so imeli poseben status, sem pomočnike (in enega vajenca) kljub različnim strokam posebej razvrstil.

¹⁰⁴ Pri tem sem si zlasti pomagal z razdelitvijo v knjigi Andrej Studen: Pedenarca, ksel, kelnerca, žnidar, Socialnozgodovinska analiza izvora in poklicne strukture stanovančev izbranih ljubljanskih ulic iz let 1869 - 1910, Gradivo in razprave 13, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana, 1993, 228 str.

Pri drugem velikem razdelku, pri kmetijstvu, sem različne tipe kmečkega prebivalstva razdelil nekako po takratnem ugledu in družbenem položaju. Najnižje so bili tako gostači (Inwohner), ki niso imeli nobene posesti in so živeli ali na kmetiji ali v kajžarski koči ter se preživljali z dnino ali rokodelstvom. Na boljšem položaju so že bili kajžarji (Häusler, Keuschler), ki so imeli v posesti hiško in majhen košček zemlje, s katerim so dopolnjevali svojo mezdo.¹⁰⁵ V okolici Celja je bilo takó npr. v Zagradu, kjer je "na južnem pobočju Grajskega hriba in njegovega nadaljevanja mnogo vinogradov, kmečkih in meščanskih"¹⁰⁶, s tem pa tudi mnogo viničarjev. Poleg malih kmetov (Gärtner, Kleinhübler) pa so bili glavna skupina kmečkega prebivalstva vsekakor mnogi kmetje.

Takrat posebno močno razvejana poklicna skupina je bilo uradništvo, ki sem ga zato razdelil na:

- okrožno in okrajno uradništvo: okrajni glavarji, kanclisti, komisarji, tajniki in okrožni glavarji-kanclisti, fiziki, kirurgi, komisarji, pisarji-seli, zapisnikarji, zdravniki in drugi uradniki; sèm sem štel tudi uradnike, ki so bili zadolženi za zemljiško odvezo (Grundentlastungsbeamte);
- mestno uradništvo: kanclisti, komorniki, registratorji, sindiki, zapisnikarji in pisarji na magistratu in mestni kirurgi in župani;
- sodstvo, ne glede na to, ali je spadalo pod mesto ali pod okrožje ali pod deželo: krvni sodniki, pisarji, svetniki, tajniki in uradniki deželnega sodišča, pristavi in svetniki na okrožnem sodišču, sodni izvrševalci, sodni sluge, državni pravdniki;
- davčno, finančno in podobno uradništvo: uradniki na davčnem uradu, finančni nadzorniki, izterjevalci davkov, kontrolorji, pobiralci, pobiralci mitnin, pobiralci tobačnih dajatev, užitninski uradniki, uradniki za tobačne dajatve, komisarji za finančno nadzorstvo;
- prometno in gradbeno uradništvo: cestni komisarji, asistenti pri vodogradnjah, višji inšpektorji in uradniki na gradbeni direkciji, špedicijski uradniki;
- pod drugo pa sem štel tiste uradnike, ki jih glede na pomanjkljivo navedene podatke ni bilo mogoče razvrstiti v nobeno skupino.

V posebno skupino nižjih javnih uslužbencev sem štel jetniške paznike, konjederce (Abdecker, Wasenmeister), mestne pastirje (Stadtviehhalter), stražmojstre, nočne čuvaje in policiste. Posebno skupino državnih uslužbencev predstavljajo tudi železniški uslužbenci, in sicer:

- delavci: delavci in dninarji na železnici, delovodje, čistilci lokomotiv, kovači, kurjači, mizarji, predelavci, prižigalci luči (Lampenzünder), progovni čuvaji, strojevodje, strojni ključavničarji, vratarji na železniški postaji;

¹⁰⁵ Reinhard Sieder: Sozialgeschichte der Familie, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1987, str. 15 - 16.

¹⁰⁶ Janko Orožen: Zgodovina Celja in okolice I. del, o.c., str. 448.

- uradniki: nadzorniki gradnje železnice, pisarniški sluge, železniški uradniki. Slednji so začeli prihajati leta 1845 z gradnjo železnice, tako da je samo takrat "delavcev toliko prišlo iz Furlanije, Primorja ino Českega, da jih je vse živo okrog Cela bilo."¹⁰⁷ Vojaštvo sem po činih razdelil na oficirje (nadporočniki, podporočniki, majorji, naredniki, kapetani) in na vojake, skupaj z nižjimi čini (prostaki, vojaki, desetniki (Gefreite, Korporal)); med njimi najdemo celó deželnega brambovca (Landwehrmann). Ljudi, zaposlene v šolstvu, pa sem delil na učitelje in podobne (gimnazijski profesor, učitelj na glavni šoli, učitelj na normalki, šolski komisar) in na pomožno osebje (gimnazijski pomočnik, gimnazijski sluga, šolski sluga).

Potem nastopijo bolj gospodarski poklici kot gostinski; tu najdemo gostilničarje (Wirt, Ausschenskwirt, Gastwirt, Weinwirt, Gastgeber), kavarnarje in natararje. V zvezi s trgovino in prometom najdemo najrazličnejše trgovce (lesne, vinske, žitne, s sadjem, z bakrorezi, z železom, knjigotržce), prodajalce tobaka, špediterje in najpremožnejše veletrgovce. Med male trgovce in pomožno trgovsko osebje sem štel branjevce, kramarje-marketenderje, trgovske pomočnike, računovodje, služabnike, sluge in vajence. Kot posebno skupino sem štel podjetnike, zlasti različne lastnike industrijskih obratov, kot so steklarne, pivovarne, fužine in podobno.

Zelo veliko skupino predstavljajo še kmečki in hišni posli in podobno, se pravi babice, beračice, dekle, dninarji, hišniki, hlapci, kočijaži, kuharice, perice, pestunje, pomožni delavci, strežaji, služkinje, snažilci čevljev (Stiefelputzer), sobarice in vratarji.

Plemstvo, kamor sem štel samo tiste plemiče, ki niso navedli nobenega poklica, je skupina, ki je tesno povezana s posestniki, v glavnem z zemljiškimi posestniki, posestniki nepremičnin in upravniki ter zakupniki, tako po obliki premoženja kot po sami velikosti njihovega bogastva. Drug problem pa so hišni posestniki, ki se prav v tem obdobju začenjajo vse bolj pogosto pojavljati. Čeprav je zlasti pri njih poleg hišne posesti velikokrat pripisan še drug poklic (štel sem prav njega), se sčasoma ta njihova posest začinja šteti za tisti kapital, z oddajo katerega lahko zaslužijo prav pošteno premoženje. V nasprotju z njimi prejšnji hišni posestniki hiš niso oddajali, temveč so v njih stanovali.

Poleg vseh teh vrst poklicev, sem v tabeli razvrstil še cerkvene poklice (pastor, župnik, dekan, kanonik, kaplan, mežnar, organist), tiste, kjer je navedeno samo

¹⁰⁷ Ignac Orožen: Celska kronika, o.c., str. 199 - 200.

sorodstveno razmerje ali samo meščanski stan, in malo skupino svobodnih poklicev, kamor spadajo le tisti kirurgi, zdravniki, pravniki in odvetniki, ki niso navedeni kot državni uslužbenci, nadalje kiparji, slikarji, ranocelniki, lekarnarji in igralke, ki bi jih mirne duše lahko štel tudi k obrtnikom. Takratno celjsko meščanstvo je torej v pretežni meri nastajalo iz pomembnejšega uradništva in drugih državnih poklicev, v manjši meri iz bogatejših obrtnikov, gostincev, trgovcev in podjetnikov, skoraj nič pa iz tako imenovanih svobodnih poklicev. Le-ti so imeli možnost večjega uveljavljanja šele takrat, ko se je meščanski sloj že izoblikoval.

Po številu rojstev je tako najmočnejša poklicna skupina kmetijska, v kateri odločno prevladujejo kmetje, dosti manj, vendar še vseeno kar precej, je bilo gostačev in kajžarjev, ne gre pa zanemariti tudi viničarje. V okolici so torej prevladovali kmetje, ki pa so kot pomožno kmetijsko osebje lahko zaposlovali tudi večje število gostačev in kajžarjev, ki so po vsej verjetnosti izdatno krili tudi obrtniške potrebe okolice. Obrtniki, druga najštevilčnejša skupina so namreč večinoma delovali v mestu in predmestjih in so po številu rojstev skoraj dosegli polovico kmečkega. Največ se jih je rodilo v usnjarski in kožarskih obrteh, nato v tekstilnih in oblačilnih ter kovinskih obrteh. Usnjariji, čevljarji, mesarji, krojači, mizarji in klobučarji so bili glede na število rojstev vsekakor najbolj številčni obrtniški poklici.

Zanimiv fenomen v takratnih obrtniških poklicih so poročeni pomočniki. Obrtniški pomočniki so bili namreč takrat zaradi specifičnosti svojega poklica le redkokdaj poročeni, saj so veliko let prebili na potovanjih in so imeli stanovanje in hrano pri mojstru ter bili nasploh tesno vključeni v mojstrovo družino. Pri naših poročenih pomočnikih gre tako verjetno za obrtnike, ki jim je bila pot do pridobitve mojstrskega naziva zaprta (niso pripadali nobeni mojstrski dinastiji ali v cehu niso več potrebovali novih mojstrov), po vsej verjetnosti pa so bili že dovolj stari in dovolj ustaljeni, da so si lahko privoščili lastno družino. S tem so se seveda izločili iz kroga mojstrove družine.

Poklicna usoda takšnih pomočnikov bi bila veliko boljša, če bi jim za zakonskega partnerja uspelo uloviti vdovo po mojstru. Te so bile kar številne in med botri tako najdemo lepo število mojstric, ki so z večjo ali manjšo pomočjo moževo obrt uspešno vodile naprej, čeprav naj bi "obrt po enem letu ostala v hiši pokojnega mojstra samo tedaj, če je med tem naredil mojsterski izpit domači sin, ali če se je vdova vnovič poročila s pomočnikom, ki je imel vse pogoje za mojstra, ali da se je tak oženil s hčerjo pokojnega mojstra."¹⁰⁸

¹⁰⁸ Modest Golia: Obrtniško življenje v preteklosti, Celjski zbornik, Celje, 1951, str. 48.

Tretja najmočnejša poklicna skupina je bila raznolika skupnost kmečkih in hišnih poslov in podobno. Med njimi seveda zlasti izstopajo dekleta z nezakonskimi otroki. Vsekakor je bila to tista družbena skupina, ki je takratnim populacijskim izvedencem delala največ preglavic; zaradi njih so tudi zopet uvedli poročna dovoljenja.

Kako pomembno vlogo je imelo takratno Celje kot upravno središče, nam kaže velik delež novorojencev, ki so se rodili najrazličnejšim uradnikom, vojaštvu, šolskemu in železniškemu osebju; železnica je bila seveda tudi državno podjetje. Celju torej ne moremo reči mesto obrtnikov, prej bo prav mesto obrtnikov in uradnikov. Vendar iz števila rojstev ne smemo prehitro sklepati na deleže teh skupin med celotnim prebivalstvom. Uradniška populacija je namreč v veliki meri prihajala od drugod in je v mestu preživela povečini svoja najbolj aktivna leta, ko so sem jim tudi rodili njihovi potomci. Vojaška populacija pa je tako in tako pretežno moška; poročijo se večinoma oficirji, glede na celotno število navadnih vojakov pa le-ti veliko redkeje, čeprav, kot kaže tabela, tudi njihov delež ni povsem zanemarljiv. Število uradnikov je bilo torej veliko manjše, kot nam sugerirajo številke o rojstvih, število vojakov pa je bilo nasprotno veliko večje.

Izmed preostalih poklicnih skupin še posebej izstopajo tisti poklici, ki nam pomagajo vlivati radost v naša srca (želodce), torej gostilničarji in podobni dobrodušni možje in žene. Glede na število njihovega potomstva se takratnim Celjanom res ni bilo bati, da bodo kdaj ostali žejni ali lačni.

Kdo so bili botri

Skupno število botrov, za katere smo poiskali njihove poklice, je seveda veliko večje kot skupno število staršev. Prvič zato, ker lahko poklice botrov spremljamo že od vsega začetka¹⁰⁹ in drugič zato, ker sem pri starših upošteval le enega, ki je bil nosilec poklica (oče, pri nezakonskih mati), botra pa sta bila običajno vedno dva, vsak s svojim poklicem. Tudi takrat, ko sta bila botra enemu krščencu zakonski par in je bil stan žene označen le z nazivom njegova žena ali njegova soproga ali njegova zakonska žena, sem za ženo upošteval možev poklic. Tako so namreč razmišljali tudi takratni župniki, ki so poklic botre ponavadi označili kot soproga tega in tega, le redkokdaj pa so imele takratne ženske označen samostojni poklic, zlasti različne mojstrice, lastnice obratov in posestnice ter na drugi strani družbene lestvice različne dekleta, gostaćinje in podobno.

¹⁰⁹ Jaz osebno sem zaradi neznanja latinščine lahko to storil za od leta 1784 oziroma 1785 dalje.

S pomočjo priložene tabele Poklici botrov sem predvsem poskušal ugotoviti, ali je pretežni del botrov bil na višjem družbenem položaju kot starši otrok ali na nižjem. Zato je to tabelo seveda potrebno primerjati z zgoraj opisano tabelo o poklicih staršev.

Že na prvi pogled je očitno, da kmetijski poklici med botri niso zastopani v tolikšni meri kot med starši. Jasno je, da med botri nezakonskih otrok povsem prevladujejo kmetje, gostači, kajžarji in viničarji. Na podeželju so torej - od kmetov ekonomsko odvisni gostači in kajžarji - pri kmetih iskali tudi drugačne zaslombe. Boter namreč ni bil dolžan pomagati le krščencu, temveč v primeru stiske tudi njegovi družini. Na ta način so se med ekonomsko soodvisnima skupinama stkale trdne vezi, ki so koristile obema: kmetom so nudile zanesljivo pomožno delovno silo, gostačem in kajžarjem pa večjo življenjsko varnost. Različni kmečki in hišni posli so bili prav tako večinoma botri nezakonskim otrokom, ki so po večini pripadali isti družbeni skupini.

Kmetje pa so botre sicer poiskali ali med drugimi kmeti, s čimer so utrjevali zlasti sorodstvene in posestne vezi ali pa v mestu, zlasti med obrtniki, s katerimi so bili po vsej verjetnosti poslovno povezani. Zlasti za leti 1795 in 1800, ko je v krstnih knjigah pri stanu botrov v glavnem zapisano le, ali je kmečki in ali je meščanski, je lepo razvidno, da v okolici več kot polovica botrov izhaja iz družbeno uglednejšega mestnega okolja, v mestu pa nasprotno skoraj ni botrov kmečkega stanu. Če so kmetje, med katerimi so bili nekateri tudi precej premožni, torej hoteli poiskati botra z večjim družbenim ugledom, so se nujno morali odpraviti v mesto. Pri tem verjetno niso imeli posebnih težav, kajti sama bližina mesta je bila najbrž prav ugodno torišče za navezovanje poslovnih in družbenih stikov. Zelo veliko mestnih obrtnikov in precej manj uradnikov je bilo takó botrov v okoliškem svetu.

Za podeželje se je še ena poklicna skupina izkazala kot zelo zaželena za novačenje botrov - gostinski poklici. Do tega seveda ne pride zato, ker naj bi bili takratni okoličani večji potrošniki opojnih substanc kot meščani, temveč zaradi relativno velikega ugleda, ki ga je gostilničar imel v vaškem svetu. Že takrat so bili najpremožnejši kmetje, ki so se po strani ukvarjali še s trgovino, in gostilničarji, glavni krojilci vaškega življenja. Seveda pa se tudi meščani niso branili dobrega kozarca in bogatega gostilničarja za botra.

Za samo mesto je takšna hierarhična razmerja, kot se pojavljajo v vaškem svetu, težje ugotoviti. V obeh okoljih seveda ni bilo nobenega pravila, po katerem je potrebno botra nujno najti v družbeno višjem ali vsaj enakem sloju. Našemu prej navedenemu sinu okrožnega glavarja, malčku, ki je nosil kar sedem imen, sta bila

tako za botra kar Gregor Reinschitz, okrožni sel, in njegova samska hčerka Getrud, torej očetov podrejeni uradnik. Ali gre tu mogoče za osebno prijateljstvo?

Pri uradništvu, železniških uslužbencih in vojaštvu gre vsekakor za poklicne skupine, ki so bile navznoter dokaj zaprte in so botre iskale med sebi primernimi, čeprav po položaju višjimi. To pravilo v dokajšnji meri velja tudi za najrazličnejše obrti, zlasti še, ker je bil tukaj statusni položaj s cehovsko ureditvijo strogo predpisan. Pri obrtih presenečajo le živilske obrti, ki so po številu botrov najmočnejše zastopane, po številu staršev pa niso med najmočnejšimi. Ali so bili torej zlasti mesarji in peki dobrodošli botri ne le drugim mojstrom, temveč predvsem drugim družbenim razredom, ki bi jim v primeru pomanjkanja lahko znatneje pomagali? Pri tem je bil nedvomno v veliko pomoč še širok krog potrošnikov teh obrti, s katerimi so se mojstri morali spustiti tudi v pristnejše odnose.

Za meščane in podeželane, ki si niso poiskali botrov v nobeni od teh družbenih skupin, so bili več kot dobrodošli botri iz nadvse uglednih poklicnih skupin podjetnikov, plemstva, posestnikov in rentnikov, svobodnih poklicev in nevsezadnje hišnih posestnikov. Le kdo si ne bi za botra želel bogatega Franca Serafina pl. Schwarza, meščanskega trgovca in lastnika gospostva?¹¹⁰ Posebno še, če so bili ti pomembneži doma izven Celja, tako kot pivovarska mojstrica iz Maribora¹¹¹ ali hišna posestnica iz Gradca¹¹² ali veletrgovca in tovarnarja z Dunaja¹¹³ ali celo vitez Kraljevine obeh Sicilij in nosilec reda sv. Ludvika¹¹⁴.

Jaz pa se celo na koncu teh zgodb, ki jih krstne knjige prinašajo res zvrhano poln koš, ne morem znebiti neprijetnega vprašanja: "Kdo, za vraga, je že moj boter?"

¹¹⁰ Knj. E, str. 195 - 196 (24. avgust 1805).

¹¹¹ Knj. F, str. 511 (12. april 1840).

¹¹² Knj. G, str. 166 (1. december 1845).

¹¹³ Knj. F, str. 349 (17. junij 1830).

¹¹⁴ Knj. E, str. 577 - 578 (15. september 1815).

Vsi kraji

	1780/84	1785/89	1790/94	1795/99	1800/04	1805/09	1810/14	1815/19	1820/24	1825/29	1830/34	1835/39	1840/44	1845/49	1850/54
Celje-mesto	242	246	262	245	260	259	337	298	242	240	221	204	276	350	427
Groško predmestje								10	30	22	29	17	15	35	77
Ljubljansko predmestje						1	1	20	22	13	20	8	10	16	13
Vodno predmestje								5	8	5	2	6	9	28	25
Predmestja	6	4	3	16	29	37	14								
Babno	6	8	12	12	12	17	24	10	11	13	10	13	10	25	16
Breg	22	24	42	34	22	20	44	40	30	23	24	27	30	41	37
Dobrova	15	9	18	17	13	16	22	19	26	23	30	21	17	18	13
Gaberje	9	14	21	14	11	20	27	20	17	14	27	25	22	37	27
Košnica	29	24	24	21	20	23	22	18	31	24	30	27	24	15	17
Lava	21	13	11	15	21	18	29	23	31	39	29	22	23	36	31
Lisce	20	18	17	23	12	22	29	20	21	28	18	12	21	25	24
Lokovec	14	12	19	23	15	20	19	14	18	27	23	19	20	20	15
Ložnica	11	8	10	10	8	11	21	21	18	20	23	16	15	16	19
Medlog	18	13	14	17	12	10	18	22	22	20	19	22	23	20	10
Miklavški hrib	14	15	12	13	19	18	23	18	19	12	8	13	12	18	17
Ostrožno	13	16	27	27	31	30	37	21	32	30	35	43	41	41	43
Pečovnik	27	14		2	14	16	28	31	37	47	43	28	33	47	52
Polule	7	5	16	20	13	18	16	12	20	13	12	11	18	28	22
Pristava	2	2		2	5	6	8	5	6	2	2	2	2	2	7
Zavadna	1	3			5	8	16	20	25	17	12	9	13	8	7
Spodnja Hudinja	8	10	15	20	21	15	19	17	15	11	15	12	16	18	19
Zgornja Hudinja	15	17	24	25	22	25	30	26	16	19	18	24	25	19	17
Zagrad	27	12	0	2	17	24	26	13	42	34	22	32	25	73	55
Lopata		14	30	20	10	1			1		2				
drugo	2	1	1	3	3	1	2	11	2					2	

Poklici nazakonskih mater

	1		5		10		15		20	
	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O
dekla	1	1	1	4	7	11	5	10	6	11
gostačka					1	1				
S										
kajzarica										
S						1				
kmetica										
S						1			1	2
vinčarka										
S										
kuharica			1		1				1	
sobarica										
šivilja										
perica										
kramarica										
delavka										
dinarica										
pestunja					1					
beračica					1					
obrtnica										
S			1		1					
vajaštvo				1						
uradništvo					1				1	
meščanka										
S									2	
gostilničarka										
S										
natakarica										
hišna posestnica										
S										
zemljiška posestnica										
gospodinja						1				
samska										
igralka										
	1	1	3	5	13	15	5	10	11	13

25		30		35		40		45		50		55		
M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	
1	25	6	10	1	3	5	11	9	12	5	11	19	6	181
	2	1	1		8	2	10	2	8		10	1		47
			3				2				1	1	1	8
									2	5	3			10
					1				3		2		1	8
														0
	5		4		3		1		3	2	6		1	29
							1							1
			2		1		1		1					5
	1					1	1		1			1		8
					1					1				2
				1								5		6
												1		1
								1			1			2
								1	1			2		4
											1			1
														1
														0
					1			1		1	1			6
				1										2
2	1		1	2		1				4				13
								1						1
				1		1		1				2		7
														0
		1								1				2
1										2		1		4
							1			2				3
								1						1
						1		1	1	1		2		7
													2	2
								2						2
4	34	8	21	6	17	12	28	20	32	25	36	35	12	

	80	85	90	95	0	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50		
1	Jozef	11	18	16	22	20	25	21	22	23	32	23	21	18	21	33	326
2	Janez	13	22	10	15	19	14	22	14	12	27	13	17	14	29	33	274
3	Franc		15	14	12	13	24	17	12	15	10	19	24	22	26	38	261
4	Anton	10	22	12	7	17	13	18	12	18	21	12	3	11	17	25	218
5	Jakob	9	13	9	7	10	7	19	8	10	7	6	4	9	8	6	132
6	Georg	26	14	7	7	8	6	6	7	11	4	9	4	7	3	3	122
7	Marlin	11	8	4	8	3	5	9	6	4	7	10	8	9	7	8	107
8	Karel	2	3	3	7	3	1	4	8	7	5	4	5	5	7	17	81
9	Andrej	10	3	8	1	4	2	6	3	8	5	5	4	3	1	9	72
10	Mihael	4	3	4	2	5	6	5	5	7	7	2	3	6	4	7	70
11	Ksaver	7	1	4	1	4	13	6	4	1	4	2		2	3	3	55
11	Matevž	7	4	1	3	4	3	6	2	4	3	3	4	8	2	1	55
12	Valentin	6	4	9	3	4	5	3		5	4	1	1	1	4	1	51
13	Ignacij	1	3			5	3	2	10	5	4	1	3	7	3	3	50
13	Nepomuk	5	2	2	2	2	6	2	3	2	6	4	3	1	4	6	50
14	Tomaž	2	6	4	2	3	6	3	2	1	2	4	2	3		5	45
15	Maksimilijan		1	5	3	8	2	7	1	4	3	2		3	1	3	43
16	Matjaz	4	1	3	5	5	6	1	1	3	2	3	2	2		2	40
16	Blaž	1	7	2	3	3	1	3	1	3	3	6	3	1	1	2	40
17	Peter		2	3	1	1	2	8	4	4			3	1	2	2	33
18	Bartolomej	1	1	2		2	3	2	2		2	4	2	6	2	1	30
19	Ferdinand	1				1	1	3	4	5	4	1	2	2	1	4	29
19	Friderik			2	6		1		1	3	6	2	1	3	1	3	29
19	Kasper	3	1	1	1	1	6	6	3	3			1	1	1	1	29
20	Baptist	1		1			2	4	1		8	2		1	1	5	26
21	Alajz			2			1	2		3	2			2	3	10	25
22	Gregor	4	8	2	1			1		2	1	1	2		1		23
23	Štefan		3	2	2	2	1	2	1		2	1	1		2	3	22
24	Vincent		2	1	2	1	2	3	1	2	1	1			1	2	19
24	Serafin			2	1	2	5	4	1	1				1		1	19
25	Sebastijan		2		2	3	6		1		1		2	1			18
26	Filip		4	2			1	1	1	3		3			2		17
26	Edvard			1				5	1	1	2		4	1	1	1	17
26	Lovrenc		7	1		1		1		3	1		1		1	1	17
26	Pavel	3	2	1			3	2		2	1	1			1	1	17
27	Henrik		1		1	1			2	1			1	1	1	2	16
28	Avgust							1			1	3	2	3		5	15
28	Julij		1						1	1	1	2	1	2	4	3	15
28	Viljam			1	1			1	1	1	1	1	2	1	1	4	15
29	Leopold			1	1			1		1			1	2	2	5	14
29	Nikolaj	3	1	1	1		1		1	1			1	2	2		14
29	Rudolf						1	1			1	1	2	3		5	14
30	Florijan		2	1		1			1	2	2	2		1		1	13
30	Rajmund								3		1			4	2	3	13
31	Ludvik						1	3	1			2		1	3	1	12

	80	85	90	95	0	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
1	Marija	44	59	55	60	57	55	73	44	50	34	52	48	32	762
2	Ana	10	23	14	14	12	9	35	18	17	13	9	9	12	15
3	Yerežija	5	11	7	10	17	10	19	17	7	19	12	8	10	18
4	Juzena	5	4	9	6	6	10	9	11	14	18	14	3	9	8
5	Ignus	5	6	10	13	10	5	8	6	12	3	7	8	6	11
6	Helena	8	7	14	10	6	4	9	9	8	8	9	3	4	3
7	Františka	2	1	3	3	2	2	6	4	3	8	6	6	16	17
8	Elzabeta	5	3	6	10	3	4	9	4	2	4	8	9	7	3
9	Uršula	6	5	6	4	7	4	7	9	4	5	2	2	2	6
10	Karolina	6	3	2	3	5	4	8	9	4	8	1	5	3	4
11	Avencija	4	1	1	2	4	3	7	2	5	3	5	4	8	10
12	Barbara	3	5	10	5	1	2	10	5	4	5	3	3	1	1
13	Gartud	3	2	2	4	4	4	1	2	6	2	10	3	4	2
14	Ivana	4			2	4	1	4	7	4	1	3	2	1	4
15	Karolina	1			1	2	1	2	1	4	3	7	4	5	2
16	Jelijana	3	2	2	3	3	3	1	2	3	2	2	1	1	3
17	Margareta	2	1	1	1	1	1	3	1	2	5	3	2	2	2
18	Rezalija	1	2	1	2			1	1	2	3	1	2	1	3
19	Alojzija				1	1	3	2	2	2	2	2	1	5	3
20	Avnelija				1	3		3		1	1	2	2	6	2
21	Leopoldina				1		1	3	2	1	2	3	1	1	5
22	Avolonja				1	2	1	3	2	2	1	1	1	2	1
23	Agata	4	2	3		1	2		2	2					19
24	Lucija				2			1	2	1	2	3	2	3	14
25	Paola (Pavlina)	1						1	1	1		1	1	3	2
26	Wilijama						1	1	2	1	3	1	1	1	12
27	Cecilia						3	1	1	1	1	1	1	1	1
27	Kristina				1			1	1	1	1	1	1	2	1
27	Margareta	2	1						1	1	1	1	1	1	3
28	Emilija							1		1	1	1	1	2	7
28	Friderika						1	1	1	1	1	1	1	1	1
28	Hubalga									2	3				7
28	Rozina									2	3				7
29	Konstanzija				1			1	1	1			2		6
29	Ksaverija									3	1		2		6

Poklici
staršev

	5		10		15		20		25		30		35		40		45		50		55		VSOTA		
	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O			
OBRTI	13	2	28	3	28	1	23	1	17	10	20	4	20	1	8	2	25	3	24	4	23	5	29	8	302
kovinska			3		2		4	1	3	2	4	1	4		2		5		5		5		5	3	49
ustvarjarske in kazarske	4		7		6		4		7		5		5		3		4	1	8		4	2	6	1	67
tekstilna in oblačilna	6		5	1	6	1	7		3	1	5		1	1	1	2	3	2	4	1	4		4		54
lesna	1		2		2		4		3		2		2		1		1		3		3		5	2	26
obdelava kamna ipd.		1	1	1	2		2		2	2	2	1	4		1	6	2	1		5	1	3	1	3	38
živiljka	2		5		3		1		1	1	3	2	4		2		6		4		1		5		40
druge					3								1									1			5
pomočniki in vajenci		1	5	1	3		1		1	1						1		2	2	1	1	1	1	1	23
KMETIJSTVO	21	1	23	2	63	3	36	1	46		48	1	50		64	3	59	4	64	7	71	2	45	614	
ovčar			1	5	2	7	3	1	1		2	1	5		14	3	15	4	12		16	2	3	101	
kovčar				14		12		3	1		4		3		11		6		20	5	17		9	105	
vinčar				4		6		2	5		2		3		2		3		3		3		1	2	33
kmet		20			37		30	1	38		40		35		37		31		28	2	33		20	360	
mali kmet																		1			4		1	6	
mlinarstva		1				1			1							4								2	9
URADNIŠTVO	12		2		10		9		11		8	1	7	1	11		9		2	1	21	2	11	1	119
okrajno in okrajno	4		1		4		6		5		2	1	3		2		3				6	1	3		41
mesno	2				1				2		2		2		3						3	1			16
rodstva	2		1		2		2		1							2					6		4		20
delavci in finančni	4				2				3				2		2		3		2		2		2	1	23
prometno in strojebene							1								2		1		1		1		1		7
drugi					1						4		1	2		1					3		1		13
NUŽJI JAVNI USLUŽBENCI	2		1				2						1	1	2								1		10
ŽELEZNIČAR																			2	1	11	4	17	5	40
delavec																			2	1	10	4	10	4	29
uradniki																			2		1		2	1	11
POŠTA																	1								1
VOJAŠTVO	3	1	3	2	7	1	4	1	8	1	9		11		3		1		1		2		1		59
oficirji		1			2		4		3	1	3		8		3		1		1		1				28
vajenci	3		3	2	5	1	1	5		6		3									1		1		31
ŠOLSSTVO	1				2		1	1				2		3		3		3		3		3			19
učitelji	1				2		1	1				2		3		3		3		3		3			19
nizji uslužbenci																									0
GOSTINSTVO	2		6		2		3	2	2		6	1	2	1	2	2	1	2	3	1	7	1	4		50
TRGOVINA S PROMETOM	1		3		2						1						2		3		1		1	1	15
trgovci in spediterji	1		3		2						1						2		3		1		1		14
mali trg. in pomožna osebe																								1	1
PODJETNIKI																					1		1		2
KMEČKI, HIŠNI POSLI ipd.	2	1	2	4	9		5	10	7	11	2	25	7	10	2	3	5	11	12	13	5	13	21	6	197
PLEMSTVO			2		1		1		1																5
POSESTNIKI	1	1	1		2		2	1	2		3	1	2							1	2	2		3	24
ČERKEV			1	1					1				1						1		1				7
SVOBODNI POKLICI																			3					1	5
HIŠNI POSESTNIKI			2	1	1		1				1	1					1	5	2	5	2			2	24
SORODSTVO																								2	2
MEŠČANI							2		3				1		1				2				2		12
DRUGO					1		1								1	1	1	1	1	2	1		3	1	13

Poklici botrov

	85		90		95		00		05		10		15		20		25		30		35		40		45		50		55		VSOTA		
	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O			
ORBTI	28	36	6	2			5	2	54	28	56	37	47	23	24	52	44	52	33	46	18	27	41	22	38	27	50	37	43	22	903		
kovinska	2	4							7	3	7	5	3	5	2	4	3	6	4	5			4	11	5	3	4	9	6	4	106		
ustvarjalne in kazarske	11	9	4	2			2	13	13	12	6	10	4	12	5	11	8	4	7	2	5	4	2	3	8	17	10	6	6	6	196		
tekstilna in oblačilna	6	11							5	10	3	6	2	3	4	5	5	4	10	4	4	2	4	5	7	4	2	5	3	114			
lesna		1	1						5	3	3	8	4	3		11	1	8	2	7		2	2	3		4	3	10	2	83			
obdelava kmetu ipd.	1	4							11	2	1	5	3	4		5	9	2	5	8	5	4	7	6	9	3	7	12	4	1	118		
živilska	8	6	1				5		11	6	18	8	21	5	7	21	15	18	13	8	5	6	16	5	12	5	6	8	10	3	247		
druge									1	2	1											1					1			6			
pomočniki in vajenci		1							1	1	3	1				2	5	1	1	2	1	2		3		3	1	2	3	33			
KMETIJSTVO	6	14	2	40	4	54	2	42	2	37	4	62	7	38	3	62	6	72	8	70	1	74	1	57	4	82	3	73	15	64	909		
gosač		1										2	1				1		2	1	3		2		7	4	2	4	30				
kačičer									7		8	1															2			25			
vinčar																	1		2								2			10			
kneci	3	13	2	40	4	54	2	42			30	3	51	4	37	2	60	5	67	7	64			66	1	55	2	68	2	69	10	58	821
mali kmet																														6			
mliarstvo	3								2		1	3			1	2	1								2	2				20			
URADNIŠTVO	7	1	2	1	1	1	2		5	10	7	3	5	3	20	4	7	6	18	2	14	3	8	5	4	3	13	8	9	2	174		
okrajno in okrajno	1		1	1			1		1	9	4	3	3	3	5		2	7	1	5	1	1	3	2		3				1	58		
mesno	6	1					1		3	1	1				3		2		6		1		4					1		31			
sodstvo															1	1														7			
država in finančni																														26			
prometno in gradbeno									1						6	2	2				2		2		1	1	2	5	1	12			
drugi											2				2												4			40			
NIZJI JAVNI USLUŽBENCI			1	1	1	1			3		2				3	1	3	4	3	1	6		1	1	1	1	1	4	2	3	12		
ŽELEZNIČNA																														57			
deleži																											3	4	16	3	22	9	
uradniki																											1	2	7	2	15	7	34
POSTA	4						2		1	1			3						1	1	1								2	18			
VOJASITVO	1								1		5	3	9	1	9		5	2	4	1									2	51			
olicije	1								1		5	2	9		6		5			3			6							11			
vojniki													1	3					2	1	1									10			
ŠOLSTVO											2		3	1	2		1	2	1				4		3	2	3		2	1	27		
učitelji											1		3	1	2		1	2					2		3		3		1	19			
nizi uslužbeni																														8			
GOSTINSTVO	10	16	1	1			2		17	18	9	34	5	7	10	16	10	14	6	10	10	17	6	29	8	10	11	24	15	14	330		
TRGOVINA S PROMETOM	15	8	6	6			5	3	8	2	5	6	9	5	11	10	10	8	7				4	3	3	2	12	1	8	3	160		
trgovci in spediterji	15	7	6	4			5	3	5		4	3	7	2	10	10	10	8	7				4	2	3	2	10	1	7	3	138		
mali trg. in pomožno oselje	1		2						3	2	1	3	2	3	1														2	22			
PODJETNIKI													1										3		2		4	1	2	3	20		
KMETIJI, HSIŠNI POSLI ipd.		5					1		8	6	3	4	7	3	8	12	4	7	3	9			4	7	4	12	6	5	11	11	4	144	
PLEBŠTVO	3	4	2		2	4	3		3	1	7		3		3	1	1		1		1		1	1			1		2	43			
POSESTNIKI IN RENTNIKI					3		6		7		9	1	8		8		3	3	7		3		6	8	6	4	9	1	6	1	59		
ČERKEV	1				1		1		5	1				4	3		1	6		2	2		2	4	4	1	3	3		2	46		
SVOBODNI POKLIČI		2	2				2	1	2	1		3	2			3													3		26		
HIŠNI POSESTNIKI									4	1	4		4																	83			
SORODSTVO IN SOSEDI	6	21	2	1			1	1	2	2	4		4	1			1	2	3	3			2	2	1				1	60			
MESČANI	3	63	70		93	68	51	66	1	4	2	4	5	9	4	3	4	1	19	10	9	1	12	3	11	9	17	2	7	3	554		
DRUGO	1	3							1								1	2			1	1		2		1	2		3	3	21		

DIE EINWOHNER VON CELJE IN DEN TAUFBÜCHERN VON 1773 bis 1857

Zusammenfassung

Der vorliegende Artikel beruht auf den Taufbüchern B, C, D, E, F, G und H der Pfarre St. Daniel, die die Stadt Celje (Cilli) und ihre Vorstädte sowie die nächste Umgebung für die Zeit von 1773 bis 1857 umfaßte. Eine grundlegende Angabe, die sich in diesen Taufbüchern geradezu anbietet, ist die Geburtenzahl. Dabei zeichnet sich parallel zu der Geburtenziffer, die vom steirischen Durchschnitt nicht abweicht, ein gleichmäßiges Bevölkerungswachstum vom 18. zum 19. Jahrhundert ab, wobei ein beschleunigtes Wachstum im zweiten Jahrzehnt festzustellen ist, worauf ein Rückgang eintritt, der durch wiederholtes Wachstum in den vierziger Jahren erfolgt, vor allem in der Stadt und in den Vorstädten, was durch den Ausbau der Südbahn im Jahre 1846 noch beschleunigt wird. Dabei stechen besonders die Kriegsjahre 1805 und 1809 hervor bzw. das große Bevölkerungswachstum in der Nachkriegszeit. Im Gegensatz dazu schlug sich die große Hungersnot in der zweiten Hälfte des zweiten Jahrzehnts gar nicht in der Geburtenrate nieder, obwohl sie wahrscheinlich auf besondere Weise die nächsten zwei depressiven Jahrzehnte einleitete. Dabei kann man auch Wachstum in einzelnen Vorstädten beobachten, vor allem unter dem Einfluß der Eisenbahn sowie die Hochs und Tiefs zahlreicher Orte in der Umgebung.

Eines der deutlichsten Phänomene, die ehrliche christliche Seelen der damaligen Moralisten erschütterten, war der hier in den österreichischen Alpenländern höchste Prozentsatz an unehelichen Kindern im damaligen Europa. Obwohl Celje in dieser Statistik keinen führenden Platz einnahm, wich es nicht wesentlich vom hohen steirischen Durchschnitt ab. In beiden Fällen wurde ein hohes Wachstum in den turbulenten Jahren der Napoleonischen Kriege, ein entscheidender Sprung aber in den darauffolgenden Krisenjahren verzeichnet. Seit den zwanziger Jahren bleibt der Prozentsatz an unehelichen Kindern mehr oder weniger derselbe und liegt bei etwa 30%. Dabei liegt die Pfarre St. Daniel immer einige Prozente über dem steirischen Durchschnitt. Die meisten unehelichen Kinder wurden in den untersten Gesellschaftsschichten geboren, also von Mägden und Inwohnerinnen, aber auch von Keuschlerinnen und Bauertöchtern. Auch in den "besseren" Schichten kommen solche Geburten vor, obwohl Landberufe wegen des Bedarfs an neuen Arbeitskräften vorherrschten.

Noch ein Phänomen ist zu verzeichnen: eine immer häufigere und längere Zeitdistanz zwischen dem Geburtstag und dem Taufstag. Die Geistlichkeit und natürlich auch gläubige Eltern waren - wegen der hohen Sterblichkeitsrate der Neugeborenen und damit der Gefahr, daß sie ungetauft sterben würden - zunächst darum bemüht, das Kind möglichst bald taufen zu lassen, gewöhnlich gleich am Geburtstag. Mit der Zeit schwand diese Angst, während die Zahl der Taufverspätungen von zunächst einem Tag, später immer häufiger von mehreren Tagen, zunahm.

Die Kinder wurden natürlich nicht zufällig erzeugt und geboren, die höchste Geburtenrate war in den ersten drei Monaten des Jahres zu verzeichnen, es folgte eine allmähliche Abnahme und eine niedrigere Geburtenrate den ganzen Frühling und Sommer hindurch. Eine höhere Geburtenrate war wieder erst in den letzten drei Monaten zu verzeichnen. Ähnliche Trends, aber andere Monate, waren auch für die Zeit der Zeugung der Neugeborenen charakteristisch: die meisten wurden in den Monaten April, Mai und Juni gezeugt. In dem behandelten Zeitraum wurden mehr Jungen als Mädchen gezeugt (52% aller Geburten).

Die geborenen Kinder mußten natürlich auch benannt werden. Dabei unterscheiden sich die damaligen Namen nicht besonders stark von den heutigen. Der häufigste Mädchename war Maria, der alle anderen Namen fast zur Gänze in den Schatten setzte, bei den Jungennamen herrschte Josef vor, andere Namen erfreuten sich fast derselben Beliebtheit. Während sich die Mädchennamen auf einige wenige Namen reduzierten, unter denen Maria absolut vorherrschte, wählten die Eltern bei den Jungen zwischen einer viel größeren Zahl der Namen. Dabei trugen nicht wenige Täuflinge mehr als einen Namen, doch die Zahl der Täuflinge mit nur einem Namen nahm zu.

Einer der wichtigen Faktoren bei der Wahl des Namens war die Familientradition der Übernahme eines und desselben Namens von Generation zu Generation, von Bedeutung für die Namensgebung war auch der Einfluß der Paten und die Benennung nach Heiligen.

Neben den Namen der Kinder wurden in den Taufbüchern auch die Namen der Eltern sowie ihr Beruf angeführt. Nach der Geburtenzahl ist die stärkste Berufsgruppe die der Landarbeiter, in der die Bauern bei weitem überwiegen, weniger stark vertreten sind die Inwohner und Keuschler, nicht zu übersehen sind auch die Winzer. Die zweitstärkste Gruppe ist die der Gewerbetreibenden, die der Geburtenzahl nach fast die Hälfte der Gruppe der Landarbeiter erreichten. Zahlreich vertreten war das Bauern- und Hausgesinde, viele Geburten wiesen auch

auf den ausgesprochenen Beamten- und teilweise Militärcharakter der Stadt hin. Bei der Patenwahl hatten die Einwohner von Celje eine höhere oder mindestens gleiche Gesellschaftsschicht im Auge, der sie angehörten, die Inwohner und Keuschler wählten Bauern als Paten, die bäuerliche Bevölkerung gewöhnlich Stadteinwohner.

CITIZENS OF CELJE IN THE PARISH REGISTERS FROM 1773 TO 1857

Abstract

The paper presented is based on the parish registers B, C, D, E, F, G and H of the parochial district of Sv. Danijel (St. Daniel), which comprised the town of Celje, its outskirts, and the nearby surroundings; the article covers the period from 1773 to 1857. The most essential facts offered to us (as it were, on a salver) by these registers are details of the numbers of births. Using these parochial figures, together with calculations of the overall natality rate - which do not differ greatly from the Styrian average - we note that the population continued its even growth-rate from the 18th c. into the early 19th c.; then in the second decade of the 19th c. the growth rapidly accelerated, to be followed by a partial decline, which was brought to an end by further growth in the 1840s, particularly in the towns and suburban areas, where the increase was speeded up even more by the arrival of the railway in 1846. From this trend two years stand out in particular, the war years of 1805 and 1809, and the great postwar increase in the number of births. By contrast, however, the great famine during the second half of the second decade, with regard to its effect on the birth rate, completely bypassed this region, although it was probably in its own way an introduction to the following two decades of depression. In addition, we may also note the growth of individual town suburbs, particularly under the influence of the railway, and the rise and fall of too many surrounding districts.

One of the most striking phenomena, which shook the devout Christian souls of the moralists of the times, was the greatest recorded percentage of illegitimate children in the Austrian alpine regions of Europe as it then was. Although Celje was not among the leading "producers" of illegitimate children, we nevertheless do not note any marked deviation from the high Styrian average; in both regions we witness a great increase during the turbulent years of the Napoleonic wars, and a decisive upward leap in the crisis years which followed. From the 1820s onwards, the percentage of illegitimate children remained more or less at the same level, i.e. around 30% of all births. In this respect, the parish district of Sv. Danijel was regularly some percentage points above the Styrian average. Most of the illegitimate children were born to the lowest strata of society, that is to housemaids and lodgers, but there was also no lack of farm-wenches and peasants' daughters. Even the "better" classes could not avoid such births, although it was those with rural occupations who predominated, largely because of the need for extra labour.

A further trend to be noted is the increasing difference and ever-greater interval between the day of birth and the day of baptism. The clergy, and of course the faithful parents, were greatly concerned - primarily because of the high mortality

rate amongst the newborn, and hence the danger that the child might die unbaptised - to ensure that the infant was baptised as soon as possible, normally the very same day; with time, however, this fear began to abate, and the length of delay in baptising gradually increased from one day at first to, more and more often, several days.

The children were not, of course, conceived and born wholly by chance; instead, we notice a peak in births during the first three months of the year, and then a gradual tailing off, with a lower level of births throughout the spring and summer, so that the level does not begin to rise again until the last three months. Comparable trends, though for different months, are also characteristic of the time of conception of the newborn, most of whom were conceived during the months of April, May and June. During this period, however, more boys than girls were conceived, i.e. as many as 52% of children born were male.

Naturally, the children of the new generation also had to be given names, and these do not significantly differ from those given today. For girls, by far the most common name was Marija, which almost completely overshadowed other female names. For the opposite sex, the most frequent name was Jožef, although the other names were in close contest. A further difference was that the range of names for boys was less restricted than for girls - being overwhelmingly dominated by Marija - and so parents had a far greater variety of names to choose from. While many children at the time were given more than one name at christening, there was a noticeable trend towards an increase in single-name christenings. One of the important factors to be noted in the choice of names is the family tradition of handing down one and the same name from generation to generation; likewise important is the influence of godparents' and saints' names on the choice.

All these many children also, of course, had parents who - alongside their own name - had their profession entered in the parish registry of births. By number of births, it was the agricultural workers who formed the strongest professional community, in which the farmers were the decisively dominant group, although there were also a fair number of smallholders and crofters, not to mention the vine-dressers. The second most numerous group was formed by the craftsmen and traders who, by number of births, reached almost half the rate of the agricultural community. Since there was a great deal of work to be done, both on the farm and in the homestead, the high birth-rate was also a significant indicator, both official and partly military, of the importance of the town. In their choice of godparents, the citizens of Celje at the time aimed mainly at higher social groups, or at least at those equal to their own standing, while the smallholders and crofters looked mainly to the farming community, or generally to the townsfolk.

Žarko Lazarević

**GOSPODARSKA PODOBA
CELJA V PRVI POLOVICI
19. STOLETJA**

Gospodarska zgodovina Celja in njegove okolice do izteka prve polovice devetnajstega stoletja je zgodba o počasnem preoblikovanju stare gospodarske strukture v novo, drugačno, ki je kasneje v dvajsetem stoletju privedla do tega, da je Celje postalo industrijsko mesto, eno vodilnih v slovenskem prostoru. Toda to je zgodba, ki pripada poznejšim časom, korenine tega razvoja, brsti prvih sprememb pa so pognale veliko prej. O nebogljenosti teh prvih, začetnih korakov se lahko prepričamo iz naslednjega citata. Okrožni urad v Celju je namreč v letu 1845, natančneje v novembru - malo preden se je devetnajsto stoletje prevesilo v drugo polovico, ki je mestu prineslo veliko hitrejši razvoj in številne strukturne gospodarske spremembe - zapisalo: »Razen v mestu (sc. Celju) je komerčnih obrti na deželi zelo malo. Celo v mestih Slovenska Bistrica, Slovenj Gradec, Brežice in še bolj v mnogih trgih živijo meščani v glavnem samo od poljedelstva; obrtnost je zato nepomembna in se omejuje na najnujnejše poklice, ki redno pripadajo kategoriji policijskih obrti. Najpogostejša tudi na deželi sta od komerčnih obrti usnjarstvo in lončarstvo. Samo v navedenih mestih naletiš še na klobučarje, barvarje, pasarje in kleparje.«¹

Jože Šorn, ki opisuje te, nič kaj obetavne razmere v samem Celju in njegovi okolici, je v komentarju zapisal, da je obrtništvo v celjskem okrožju bolj životarilo, kot pa predstavljalo vodilno strukturo v gospodarskem življenju. Poleg tega pa tudi ugotavlja, da navedene obrti, z izjemo usnjarstva, niso imele pogojev, da bi se razvile v industrijo ali se zlile z njo.² Nosilci pobude za industrializacijo so torej morali priti od zunaj; industrializacija je bila posledica zunanjih vplivov, ni pognala korenin oziroma se razvila iz lastnih, notranjih vzgibov v mestu ali okolici.

* * *

Ko se povrnemo nazaj v čase poganjanja teh korenin, vidimo, da je bilo celjsko mesto majhno, njegovi prebivalci pa revni. Osnovna gospodarska dejavnost v mestu je bilo obrtnikovanje in trgovina, resda malo pomembno, a ne zanemarljivo, pa je bilo kmetijstvo. Obe obliki gospodarskega udejstvovanja, agrarna in neagrarna, sta se v vsakdanjem življenju meščanov prepletali. Prepletali sta se tako v razmerju mesta do podeželja, kakor tudi v mestu samem. Mesto je s svojimi gospodarskimi potenciali, to je z obrtno proizvodnjo in trgovino, v prvi vrsti streglo potrebam okoliškega podeželskega prebivalstva. Ponujalo jim je domače obrtniške izdelke, pa tudi drugovrstne artikle, ki so jih trgovci pripeljali iz drugih, oddaljenejših krajev. V mestu samem pa so trgovali tudi z vinom in žitom. Na drugi strani pa je podeželje mestnim prebivalcem v menjalnem procesu ponujalo

¹ Jože Šorn, Začetki industrije na Slovenskem. Documenta et studia historiae recentioris IV, Maribor: Založba Obzorja, 1984, str. 256.

² Prav tam.

kmetijske pridelke, kajti meščani vendarle niso uspeli sami pridelati zadostnih količin hrane na lastnih zemljiščih.³

Čeprav smo ravnokar zatrdili, da kmetijstvo za mesto ni bila značilna dejavnost in da so se celjski meščani le malo ukvarjali s kmetovanjem, pa moramo vendarle predstaviti tudi to gospodarsko plat. V končni podobi celjskega mesta je tudi kmetijstvo, pa čeprav skromno udeleženo, vendarle prispevalo svoj delež.

V drugi polovici devetnajstega oziroma sredi stoletja so celjski meščani in okoliški kmetje obdelovali svoje vrtove in polja po, za tedanji čas, običajnih postopkih. Zemljo so gnojili s hlevskim gnojem, ki je bil običajno goveje zvrsti, ne tako redko pa tudi konjske. Gnojili so vsa polja, a najbolj tista, na katerih so pridelovali krompir in koruzo. Poleg gnojenja so pridelek povečevali s kolobarjenjem v ciklu treh let. Poljščine so se izmenjavale v naslednjem vrstnem redu: pšenici ali rži je sledila ajda, naslednje leto so v zemljo položili semena krompirja ali koruze, v tretjem letu pa so na isti njivi želi oves ali pa kosili deteljo. Med pridelki so bile najbolj zastopane žitarice - pšenica in koruza, a tudi ajda, oves, rž in ječmen - in gomoljnice - krompir, zastopani pa sta bili tudi pesa in repa. Polja so obdelovali na običajen način, pri čemer so se tudi sodobniki zavedali, da kakega posebnega napredka v obdelovalnih postopkih ni. Zemljo so obdelovali sami, brez najemne delovne sile, z lastno živino. Pri obdelovanju polj in vrtov so uporabljali povsem običajno tehnologijo, o čemer pričajo uporabljena orodja: plugi, brane, motike, vile in grablje. Meščani so le malo pridelkov prodajali, kajti pridelek je komaj zadostoval za lastno prehrano, če ga že ni bilo potrebno dokupovati pri okoliških kmetih.⁴

V okviru kmetijstva je bila znatno zastopana živinoreja, o čemer priča kar številčna čreda v mestu.⁵ Meščani so redili vole, krave, teleta, prašiče in perutnino; vsa ta živina se ni odlikovala s svojim poreklom, v pasemskem oziru je bila prej slaba kot dobra. Živino so redili za lastne potrebe, prodali so le majhen delež, prodaji so bili namenjeni predvsem prašički. Pitanje živine meščanom ni predstavljalo posebnih težav v pomladanskih in poletnih mesecih, saj je bilo hrane na pašnikih oziroma

³ Niko Kuret, Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848. Topografski podatki po odgovorih na vprašalnice nadvojvode Janeza (1811) in Georga Götha (1842). Gradivo za narodopisje Slovencev, št. 3, Prvi del, 1 snopič. Ljubljana: SAZU, 1985, str. 105.

⁴ Kuret, Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo, str. 105.

⁵ V mestu samem sta bila dva žrebca, 47 kobil, 62 konj, skupaj 111 glav; v predmestjih in okolici pa še 24 žrebet, 4 žrebci, 260 kobil, 140 konj, skupaj 428. V mestu samem ni bilo volov, zato pa je bilo 121 krav, v predmestjih pa še 164 volov in 801 krava. Opatijska gosposočina je imela 2 konja, 3 krave, 2 teleti, 7 prašičev in 10 pujskov in še dva vola, ki so ju jeseni prodali in na pomlad zopet kupili dva nova za pitanje.

travnikih in vrtovih ob hišah dovolj. Če pa to ni zadostovalo, so živino gnali na pašo na bližnji Jožefov hrib. Povsem drugače pa je bilo v jesenskih in zimskih mesecih, ko krme ni bilo na pretek, saj tudi travniki, če niso bili namenjeni paši, niso bili primerno oskrbovani in sploh slabo gnojeni, zato je bil tudi pridelek sena skromen. Meščani so pomanjkanje krme premoščali s slamo vseh vrst in dokupovanjem sena ter detelje pri okoliških kmetih.

Nekaj malega so se meščani ukvarjali tudi s sadjarstvom (jabolka, hruške, češplje, češnje in breskve) in čebelarstvom, vendar niti prva niti druga dejavnost ni dosegala vidnejšega obsega. Namenjena je bila izključno lastni porabi. S sadjem in medom so meščane pač oskrbovali okoliški kmetje, bodisi v lastni režiji ob semanjih dnevih ali pa s posredovanjem celjskih prodajalcev živil.⁶

* * *

Različni, a dopolnjujoči gospodarski strukturi mesta in okolice sta za skladno zadovoljevanje različnih potreb mestnih in podeželskih prebivalcev predpostavljali menjalni proces. Tako je izmenjava gospodarskih uslug med mestom in podeželjem potekala v obliki sejmov, poslovno družabnih prireditiv, s katerimi je bilo Celje dobro preskrbljeno. Poleg tedenskih sejmov, ki so potekali vsako soboto, je bilo mesto prizorišče še petih letnih sejmov in sicer: 30. novembra je potekal Andrejev sejem, sredopostni sejem, 15. junija Vidov sejem, 1. avgusta Danijelov sejem, in 21. oktobra Uršulin sejem. Poleg teh mestnih sejmov so enake prireditve potekale še v neposredni mestni bližini, na Jožefovem hribu sta bila tako dva sejma, eden prvega maja in drugi 10. septembra. S tem pa priložnosti za kupčijo, ki so bile na voljo celjskim trgovcem in obrtnikom ter kmečkemu prebivalstvu iz bližnje in daljne okolice, še ni bilo konec, saj so prirejali še tri letne sejme tudi na Teharjah; 21. januarja Nežin sejem, dan po Marijinem oznanjenju (26. marca) in končno še 25. julija Anin sejem. Od srede druge polovice osemnajstega stoletja pa so v Celju prirejali tudi posebne konjske sejme.

Na teh sejmih so trgovali z različnimi artikli, vendar sta prevladovala trgovsko blago in živina. Običajno je lastnike zamenjalo od 80 do 130 glav živine. Število stojnic - tako tistih, ki so jih postavili obrtniki, trgovci, kramarji in še kdo -, na katerih so ponujali svoje blago, je bilo različno, odvisno od pomembnosti sejma. Predvidevamo lahko, da jih je bilo največ za časa Andrejevega sejma, ki je slovel kot najbolj obiskan. Takrat jih je bilo mogoče do 120, kolikor so jih največ našteali; drugače pa naj število stojnic ne bi padlo pod dvajset. Ko govorimo o sejemski dejavnosti, je vsekakor povsem na mestu tudi vprašanje o uspešnosti oziroma o

⁶ Kuret, Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo, str. 105-107.

obsegu sklenjenih kupčij na teh sejmi. Podatki so skopi, vendar pa omenjajo vsoto, ki naj bi se sukala od 2.000 do 12.000 goldinarjev.⁷

Živahnost in številčnost sejmskih prireditev nam pripoveduje, da je Celje, kot upravno središče na križišču različnih poti od severa proti jugu in od zahoda proti vzhodu, igralo tudi vlogo osrednjega gospodarskega središča tega območja. Seveda nimamo na voljo podatkov, ki bi natančno opredeljevali izhodiščne kraje udeležencev celjskih semanjih dni in bi nam tako zarisovali območni domet in vplivno gospodarsko področje celjskega mesta. Navkljub temu pa lahko posredno, a vendarle dokaj zanesljivo, določimo zaledje, ki je bilo gospodarsko usmerjeno proti Celju. V ta namen si bomo pomagali s teritorialno razprostranjenostjo celjskih cehov, ki niso bili omejeni samo na mesto. Za kaj takega je bilo namreč v mestu premalo obrtnikov. Glede na dejstvo, da so celjski cehi segali od južnih obronkov Pohorja do Save in od zgornje Savinje do Sotle, lahko to področje tudi prepoznamo kot mestno gospodarsko zaledje. Krajevno bi to področje opredelili v naslednjih koordinatah: od Slovenj Gradca, Slovenske Bistrice in Rogatca do Trbovelj, Sevnice in Brežic.⁸

Celjska sejmska dejavnost nam pripoveduje zgodbo o trgovini, katere osnovo so tvorili privilegiji, s katerimi so se podeljevali tržni dnevi. Da bi zaščitili trgovski značaj mesta, so oblasti zatrle nekaj sejmov v celjski okolici in prepovedale trgovanje tako kmetom kakor tudi plemičem. Ravno tako je bila prepovedana prodaja pred mestnimi vrati - kršilce so oglobili z dvemi goldinarji - in po hišah. Skušali so omejiti tudi kramarsko dejavnost, kajti kramarji, zlasti tisti iz drugih krajev, so bili nadležna konkurenca celjskim trgovcem.⁹ Izjema so bili le »Kranjci« (beri Kočevarji), ki so imeli za tovrstno dejavnost izrecno dovoljenje državnih oblasti. Kranjci so v Celje prinašali kavo, sladkor, južno sadje (pomaranče, limone, fige, mandeljne, rozine), morske ribe, ostrige, školjke in rožmarin. Proti tej konkurenci so celjski trgovci nenehno protestirali. V drugi polovici osemnajstega stoletja jim je na primer uspelo doseči, da so Kranjcem prepovedali prodajanje kave in sladkorja.

Znotraj trgovine je imela pomemben delež tudi kupčija s soljo, tem nujno potrebnim življenjskim artiklom. Celje je bilo središče tovrstne trgovine že od srednjega veka dalje; bilo je centrala za nadaljnjo distribucijo soli, ki so jo tedensko dovažali iz Ljubljane. Tudi tukaj so se celjski trgovci želeli znebiti konkurence in so pritiskali na

⁷ Nav. delo, str. 110.

⁸ Orožen - Felicijan, *Kratka gospodarska zgodovina Celja in okolice*. Celje: Odbor za proslavo 500-letnice mesta Celja, 1952, str. 13.

⁹ Nav. delo, str. 17.

oblasti, da naj bi prepovedale solne sejme v celjskem gravitacijskem območju. Tako so neuspešno terjali ukinitvev sejmov s soljo v Žalcu, Braslovčah, Vojniku, Slovenski Bistrici in Konjicah. Pomembno je bilo tudi trgovanje z moko, kajti časi pomanjkanja niso bili ravno redek pojav. Pomanjkanje so premoščali z nabavami moke pri hrvaških trgovcih v Varaždinu in Zagrebu, ki so v Celje pošiljali številne vozove, težko natovorjene z moko.¹⁰

Poleg sejmov, ki so bili najpomembnejša oblika izmenjave med mestom podeželjem, pa so v mestu obstajale tudi stalne trgovine.¹¹ Tako so v predmarčni dobi Celjani in obiskovalci mesta lahko nakupovali v dveh knjigarnah, v osmih blagovnih in špecerijskih trgovinah ter pri več prodajalcih živil in soli. Oskrbeli pa so se lahko tudi v trgovini s steklovino in železnino. Poleg tega so bila v mestu tudi skladišča steklovine, železnine in tobaka.¹²

* * *

Celje kot mesto, upravno, gospodarsko oziroma trgovsko in prometno središče je bilo stičišče pretoka ljudi. To pa so bili naravnost zgledni pogoji za širokopotezni vznik gostilničarstva v mestu. Gostilne kot javni prostori so imeli dvojno funkcijo; na eni strani so bile prostor, kjer je potekalo mestno družabno življenje; na drugi strani pa so nudile zavetje, pijačo in hrano stalnim in naključnim obiskovalcem, tako popotnikom kakor tudi obiskovalcem celjskih sejmov. Gostov očitno ni primanjkovalo, saj so v predmarčni dobi v celjskem mestu našeli kar triintrideset točilnic in gostiln, a tudi dve kavarni, ki so se trudile pritegniti pozornost meščanov in obiskovalcev. Pri kavarnah velja omeniti, da je bila zelo izborna tista, ki jo je leta 1835 odprl Karel Endres. Veljala je za čisto pravo kavarno, gostje pa so se lahko ob pitju kave kratkočasili še z igranjem biljarda.¹³

Celjske gostilne so bile različne kakovosti, nekatere so bile zgolj navadne točilnice, druge pa so se trudile doseči višji nivo, v modernem jeziku bi rekli, da so stremele k hotelirstvu, saj so poleg različnih pijač nudile tudi hrano in prenočišča. V začetku devetnajstega stoletja je mestna oblast pričela strožje nadzirati gostilne. Gostilno je bilo mogoče odpreti le z dovoljenjem magistrata, ki je pri proučevanju in odobritvi

¹⁰ Janko Orožen, Zgodovina Celja in okolice. I. del, Od začetka do leta 1848. Celje, 1971, str. 394-395.

¹¹ Stalnost trgovinskih obratov nam omogoča, da nekatere trgovce tudi poimensko naštejemo. Tako Orožen (Zgodovina Celja, str. 394-395) navaja naslednje trgovce: Franc del Negro (Schwarz) - Maks Andree - Jožef Skribe (manufakturna in špecerijska trgovina); Franc Poschky (trgovina z blagom in perilom); De Nikolo - Dereani (špecerijska trgovina); Zorzini; Pichler - Lininger - Ripšl (špecerijska in trgovina z železnino); Costa; Vital Jožef Rakusch - Jakob in Viktor Schneider - Ivan Stallner; Mulej - Gomilšek - Čik - Žerjav (trgovina s suknom, pozneje z železnino); Mihael Patriarh.

¹² Kuret, Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo, str. 109; Orožen, Zgodovina Celja, str. 395.

¹³ Kuret, Slovensko Štajersko v predmarčni dobi, str. 109; Orožen, Zgodovina Celja, str. 393.

ali odklonitvi vloge upošteval različne dejavnike, npr. potrebo po novi gostilni, lokacijo in nenazadnje tudi prosilčevo osebnost in njegov značaj. Gostilniška pravica je bila popolnoma osebnega značaja.

Po podelitvi dovoljenja za obratovanje pa je bilo poslovanje in življenje v gostilnah podvrženo številnim omejitvam in davčnim obremenitvam. Od leta 1811 so po vladni odredbi gostilničarji smeli gostom streči do enajstih zvečer, gostje pa so morali gostilno zapustiti najkasneje ob polnoči, če si gostilničar na magistratu ni izprosil posebnega dovoljenja za poznejši zapiralni čas. Zabava z glasbo in plesom je bila v gostilnah dovoljena v poznih popoldanskih urah, šele po četrtni se je smelo pričeti rajanje. Glasba je morala biti omejena na gostilniške prostore, godbeniki niso smeli spremljati gostov na ulico. Ob določenih praznikih ples in glasba nista bila dovoljena, zlasti je to veljalo za adventni čas in za veliki post. Število prepovedi oziroma uravnavanja gostilniškega življenja se s tem še ni zaključilo, saj je bil med drugim prepovedan tudi hazard. Na splošno pa je veljalo, da so se smeli gostje kratkočasiti z drugimi igrami, npr. s kegljanjem, šele popoldne, po znameniti četrtni uri. Vse to je bilo dovoljeno samo ob nesvetih, navadnih, običajnih, neprazničnih dnevih. V celjskih gostilnah je bilo dovoljeno tudi pustno rajanje, vendar so se morali gostje odreči danes tako priljubljenim maskam.

Vsa ta poslovna svoboda, ki so jo uživali gostilničarji, pa navsezadnje le ni bila zastoj. Davčna bremena, ki jih je oblast nalagala gostilničarjem niso bila majhna in lahka. Poleg običajnega obrtnega davka, ki ga je pobiral magistrat, so bili gostilničarji zavezani tudi plačevanju posebne deželnoknežje trošarine na pijačo in ne tako redko tudi posebej predpisane doklade, prav nič izjemnega pa ni bilo tudi obdavčenje glasbe, ki so si jo omislili gostilničarji. Vsi ti davki so seveda imeli vpliv tudi ali predvsem na poslovanje, kajti višja obdavčitev je tudi samodejno dvigovala cene gostinskih uslug.¹⁴ Sloves najodličnejših so proti koncu prve polovice devetnajstega stoletja uživale gostilne Pri zlati zvezdi, Pri Belem volu in Pri mestu Trstu (Zur Stadt Triest). Slednja je nudila tudi prenočišča potujočim rokodelcem.¹⁵

Pri gostilničarstvu se velja vprašati tudi o ponudbi pijače. Že zgoraj smo omenili, da so med drugim ponujali tudi kavo, pri čemer nam je ostala zakrita vsebina tistega »med drugim«. Celjski gostinci so svojim gostom stregli z običajnimi pijačami, se pravi z žganjem, pivom in vinom. Razen v primeru vina, ki so ga morali kupovati in nato dovažati iz drugih, vinski trti bolj ustreznih krajev, kakor je bila mrzla celjska okolica, so preostali dve pijači lahko kupovali v mestu samem,

¹⁴ Orožen-Felicijan, *Kratka gospodarska zgodovina Celja*, str. 18; Orožen, *Zgodovina Celja*, str. 392. Natančnejši pregled celjskih gostiln išči pri citiranem Orožnovem delu.

¹⁵ Kuret, *Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo*, str. 110

saj so bili tukaj obrtniki, ki so varili pivo in kuhali žganje. Vino iz celjske okolice je bilo namreč najslabše kakovosti, vsled tega so le redko uspeli najti kupce, tako da so ga ponavadi porabili kar doma.¹⁶

Povsem drugače pa je bilo pri pivovarništvu, ki je bilo v Celju znano že od druge polovice osemnajstega stoletja. V letu, ko se je osemnajsto stoletje prevesilo v devetnajsto, pa so Celjanom varili pivo kar trije. Pivovarnišтво je bilo zelo donosen posel, lastniki varilnic piva so sloveli, kakor zatrjuje Orožen, kot pravi magnati. Za največjo celjsko pivovarno je veljala pivnica Skalna klet v Gosposki ulici, ki je dobila ime po tem, da so prvotno pivo zaradi primerno nizke temperature, ki je omogočala daljšo uporabnost zvarjenega, shranjevali v skali. Zahvaljujoč sodobnemu opisu tega poslopja nam je omogočen vpogled v proizvodne prostore, istočasno pa tudi lahko ugotovimo, kako so se različne gospodarske dejavnosti med seboj dopolnjevale. Tako so bile pred sprednjim delom hiše na levi in desni strani velike vinske kleti, za njimi, pod varilnico piva pa velika klet za shranjevanje piva, v kateri je bilo prostora za 150 sodov. V pritličju je bil na sredini stavbe tudi velik dovoz na dvorišče. Na eni strani dovoza sta bili dve veliki pivski sobi s kuhinjo in prostori za služničad. Na drugi strani dovoza pa so bili proizvodni in skladiščni prostori: kuhinja z žganjarno, klet za žganje, varilnica in hladilnica piva, skedenj, greznica in dve drvarnici. V prvem in drugem nadstropju so bili številni bivalni prostori in sušilnica za slad. Iz drugega dvorišča pa je bil omogočen dostop do hleva (10 glav rogatega živine in 6 konj), svinjaka, kolarnice in kleti za živila. V prvem nadstropju drugega dela stavbe so bile nadalje še shramba za seno in slamo ter orodjarna, v drugem nadstropju pa stebrišče in sobe. Uporabljali so tudi podstrešje, ki je bilo deloma tlakovano, deloma pa pokrito z deskami. Tu so hranili in sušili žito, potrebno za varjenje piva.¹⁷

* * *

Odgovor na vprašanje, kaj so celjski meščani, poleg upravnih storitev ponujali podeželju, dobimo, če se pogledimo v mestno neagrarno gospodarsko strukturo. Poleg različnih trgovskih in gostinskih uslug je mesto ponujalo zlasti obrtniške storitve. Natančnejša struktura obrti oziroma ponudba mesta širšemu zaledju, ki je posnetek stanja iz leta 1843, je razvidna iz spodnje tabele.¹⁸ V tem tabelarnem pregledu bomo izpustili trgovce in gostilničarje, kajti njim smo že posvetili poseben razdelek oziroma ločeno obravnavo.

¹⁶ Kuret, Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo, str. 106.

¹⁷ Janko Orožen, Zgodovina obrti v Celju in Severovzhodni Sloveniji. Celje: Poslovno združenje za obrt, gostinstvo in komunalo »AGENS«, 1971, str. 101-103; Orožen, Zgodovina Celja, str. 387-388.

¹⁸ Kuret, Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo, str. 109.

obrtniki	število	obrtniki	število
urarji	2	žganjarji	2
kleparji	1	miljarji	2
prekajevalci	1	usnjarji	5
dimnikarji	2	tiskarji	1
čevljarji	6	glavnikarji	1
lectarji	2	knjigovezi	2
obročarji	1	nožarji	2
izvoščki	4	mesarji	4
izdelovalci rozolja	1	krznarji	2
kositrarji	1	krojači	6
vrvarji	2	ključavničarji	2
kotlarji	1	sedlarji	1
kovači	3	jermenarji	2
mizarji	5	kolarji	3
kamnoseki	1	slikarji	1
puškarji	1	tkalci	1
peki	6	strugarji	2
pasarji	2	izdelovalci čepic	2
čistilci madežev	1	tkalci sukna	1
irharji	2	klobučarji	4
lončarji	5	lekarnarji	2
steklarji	2	stavbeniki	2
barvarji	2	krtačarji	1
sodarji	1	konjederci	1
pivovarji	2	tesarji	2

Paleta obrti oziroma obrtne proizvodnje je bila široka in razvejana, da bi zadovoljila kar najširši obseg potreb tedanjega prebivalstva. Na široko je razprta in sega od povsem gospodarskih namenov, kakor tudi na področje higijene, oblačenja, zdravstva in prehrane. Po številčni zastopanosti so bile precej različne, kar je navsezadnje določalo povpraševanje in značaj obrtniških uslug in izdelkov. V primeru trajnejših uslug ali proizvodov je bilo število obrtnikov manjše ali tudi zastopano zgolj z enim samim obrtnikom. V nasprotnem primeru, kjer je bilo povpraševanje večje in dolgoročno stabilno, pa jih je bilo več. Ustrezen primer za ponazoritev tovrstne trditve je bilo področje oblačilnih obrti, če jih tako poimenujemo, kjer poleg krojačev in čevljarjev ter izdelovalcev pokrival (klobukov in čepic) srečamo še več šivilj, ki jih v zgornjo tabelo nismo uvrstili, ker nam ni znana njihova številčna zastopanost. Nedvomno pa so tudi te stregle povpraševanju mestnega in okoliškega prebivalstva po oblačilnih artiklih in tako dopolnjevale mestno obrtniško ponudbo.

Vse te obrti so bile povečini - razen nekaj izjem, ki jih bomo našeli v nadaljevanju - združene v cehih. Na začetku devetnajstega stoletja so bili v Celju v cehih organizirani naslednji obrtniki: peki, mesarji, usnarji, čevljarji, tkalci, barvarji, krojači, klobučarji, lončarji, kovači in kolarji, zidarji, kamnoseki in tesarji, mizarji, ključavničarji, urarji in tiskarji. Posamezni celjski obrtniki pa niso bili organizirani v okviru mesta, temveč na ravni dežele, ker je bilo premalo obrtnikov, da bi lahko vzdrževali samostojen ceh. Take obrti so bile: kotlarstvo, kositarstvo, slikarstvo in kiparstvo, zlatarstvo, sodarstvo, strugarstvo, pasarstvo, glavničarstvo, lasuljarstvo, pivovarništvo, milarstvo z lectarstvom in medeničarstvom, knjigoveštvo, knjigotrštvo in tiskarstvo. Vsi obrtniki pa niso bili prisiljeni vstopati v cehovska združenja, tako sta bili necehovskega značaja v Celju topilnica z livarno topov, zvonarstvo, opekarništvo, apneništvo in kamnolomstvo, izdelovanje solitra in pepelike ter steklarstvo.

Ko že govorimo o cehih, je zanimivo vprašanje številčne zastopanosti obrtnikov v cehih. Glede na dejstvo, da v celjske cehe niso vstopali samo obrtniki iz mesta, temveč da so v svojem okrilju združevali posamezne obrtnike iz precej obširnega območja - od Slovenj Gradca, Slovenske Bistrice in Rogatca do Trbovelj, Sevnice in Brežic -, je težko natančno opredeliti njihovo število. Za najštevilčnejša sta veljala v prvi polovici devetnajstega stoletja krojaški in čevljarški ceh, združevala naj bi po 150 mojstrov. Organizacijsko sta povezovala obrtnike s celotnega navedenega območja, uspela sta prodreti prav do gorskih vasi. Ostali cehi so bili številčno šibkejši. Maloštevilna pa sta bila pekovski in tkalski ceh, ki sta bila najbolj pod udarom konkurence, ki je prihajala iz domačih krušnih peči in statev, leta 1830 pa je bil tkalski ceh sploh ukinjen.¹⁹

Z navedbo dejstva, da je bil tkalski ceh ukinjen, smo se srečali s problemom spreminjanja družbenih in gospodarskih razmer, kajti prva polovica devetnajstega stoletja vendarle pomeni počasno usihanje življenjske moči cehov, pomeni pot k njihovem zatonu. Začetna in napredujoča industrializacija je začela sorazmerno naglo spreminjati gospodarsko podobo, v gospodarsko življenje je vnašala nove odnose. Svobodna gospodarska konkurenca, eden od temeljnih pogojev za vznik naglejši industrializacije in hitrejšega splošnega gospodarskega razvoja, je počasi, a na dolgi rok zanesljivo najedala socialno-ekonomsko okolje, v katerem so cehi igrali pomembno vlogo. Načelo svobodnega gospodarskega udejstvovanja, ki je resda sklepni korak k obči prevladi storilo šele sredi druge polovice devetnajstega stoletja, je v temelju spodjedalo osnovo obstoja cehov. Cehi so bili namreč oblikovani kot gospodarsko-socialna združenja. Če zanemarimo njihovo socialno

¹⁹ Orožen-Felicijan, *Kratka gospodarska zgodovina Celja*, str. 13-16; Orožen, *Zgodovina Celja*, str. 365-391.

vlogo - gre za temo, ki spada v drugačen kontekst - in se osredinimo na gospodarsko plat njihovega delovanja, ugotovimo zelo značilno in zanimivo vlogo njihove gospodarske narave. Na eni strani so skrbeli za izobrazbo mojstrov in s tem posredno, z naknadnim nadzorom pa neposredno, za stabilno kvaliteto obrtniških uslug. Na drugi strani pa so urejali poslovno življenje znotraj neke obrtniške stroke. Privilegiran položaj, ki so ga imeli in jim ga je priznavala tudi oblast, jim je omogočal, da so kontrolirali ponudbo, in to ne samo glede kakovosti, kar smo že omenili, temveč in kar je najpomembnejše, glede števila obrtnikov oziroma ponudnikov (izločanje nadležne konkurence!), delovnih pogojev in števila pomožne delovne sile, obsega in raznolikosti obrtniške proizvodnje, cene izdelkov in uslug. Cehi oziroma v njih združeni obrtniki so torej v gospodarskem življenju imeli privilegiran položaj, ki jim ga je omogočala s strani oblasti dovoljena oziroma podeljena monopolizacija tržišča v okviru cehovsko organiziranih strok. O tem več kot očitno pričajo ravnokar navedena dejstva, pa čeprav so imeli cehi pristojnosti formalno samo na strani ponudbe, dejansko pa se je na ta način, kar pa je zelo pomembno, posredno opredeljevalo in določalo tudi povpraševanje.

V celjskem primeru lahko tako cehovsko vlogo lepo razberemo iz njihovih pravil. Tako so nekateri cehi že s pravili izrecno omejevali število mojstrov, pomočnikov in vajencev. Naj navedemo le nekaj tovrstnih primerov omejitev: v mestu so po cehovskih pravilih smeli zakonito tkati le štirje mojstri, mesarji so smeli imeti samo dva pomočnika in po enega vajenca.²⁰ Tako pomembne in odločilne vloge pa v prihajajočih časih, kjer je postajal trg oziroma povpraševanje, edini in izključno merodajni razsodnik, ki je samodejno in brez zunanje prisile usklajeval ponudbo in povpraševanje, cehi nikakor niso mogli obdržati. Čas je delal proti njim, kar je v okviru številnih pristojnosti pospeševala tudi oblast vse od druge polovice osemnajstega stoletja dalje z vedno številnejšimi omejitvami cehovskih pravic, z različnimi opredelitvami oziroma razvrstitvami obrti, pri čemer se je vztrajno večalo število cehovskih spon oproščenih obrti.²¹ Zlasti je bil ta močan proces osvobajanja obrti izpod cehovskih okvirov značilen za stroke, ki so predelovale naravne dobrine, npr. lan, goveje kože, volno, les in druge surovine. Število takih obdelovalcev in predelovalcev je bilo veliko, močno razpršeno po vsej deželi, v mestih jih je bilo pravzaprav še najmanj. Nad njimi in njihovim delom ni imel nihče pregleda, sami pa tudi niso potrebovali nobene stanovske organizacije. V zaključku njihovega delovnega procesa so potrebovali le zadnji člen v verigi do potrošnika, to je trgovca in to trgovca kot prodajalca blaga in založnika.²²

²⁰ Orožen, Zgodovina Celja, str. 368.

²¹ Več o tem glej Šorn, Začetki industrije na Slovenskem, str. 70-74.

²² Nav. delo, str. 95.

Pri cehih oziroma obrti smo se že srečali z vprašanjem industrializacije, to je z dolgoročnim procesom družbene, predvsem pa gospodarske modernizacije, ki je značilnost prve polovice devetnajstega stoletja v širšem gospodarsko-političnem okolju. Za samo Celje lahko zatrdimo, da v obravnavanem času še ni imelo večjega posluha za tovrstne procese, tradicionalna gospodarska struktura je bila še trdna. Povsem drugače pa je bilo v okolici mesta, pojavljati so se pričeli zametki industrializacije, pri čemer bomo navedli le nekaj najznačilnejših primerov, kajti široko zasnovana predstavitev bi daleč presegla zastavljene okvire te razprave.²³ Naglejšo industrializacijo pa je samo Celje doživljalo po izgradnji Južne železnice, v desetletjih do izteka devetnajstega stoletja.

Prvi obrati, ki jim je že moč pripisati industrijski značaj, so se v okolici Celja pojavljali že v osemnajstem stoletju. Šlo je za steklarne, ki so jih povečini ustanavljali graščinski gospodje, kasneje pa so prešle v meščanske roke. Tehnologija proizvodnje stekla je potrebovala obilo energije, nudili so jo gozdovi v bližnji in daljni okolici Celja. Zato ni presenetljivo, da so bile steklarne običajno kar sredi gozdov, da je bil les vedno pri roki, obenem pa so se izognili dodatnim stroškom s prevozom lesa. Steklarne so bile gosto posejane v vsej celjski okolici, srečamo jih v Mislinji, v Skomrhah, v Rakovici in Oplotnici, na Svetini, v Loki pri Žusmu in Logu ob Sotli, v Jurkloštru in pri Št. Juriju ob Taboru. Vse te steklarne so živahno delovale, dokler jim je bilo na voljo obilje lesa. Kakor hitro pa se je lesna masa zmanjševala, so pričele usihati tudi steklarne, kajti les je postajal dragocena surovina. Tak razvoj pri eni od temeljnih proizvodnih sestavin je terjal nujno prestrukturiranje na nov vir energije. Tiste steklarne, katerih lastniki niso imeli možnosti ali kapitala, da bi namesto lesa pričeli kuriti premog, poglavitni energetski vir devetnajstega stoletja, so izgubile tla pod nogami. Preusmeritev na premog so od številnih steklarn na celjskem opravile le štiri: libojska, zagorska, trboveljska in hrastniška (naslednica jurkloštarske), se pravi tiste, ki so imele v neposredni soseščini tudi rudnike premoga. Celje ob vsem tem dogajanju vendarle ni stalo ob strani, nekaj meščanov se je ukvarjalo s proizvodnjo stekla, bili so lastniki steklarn na Svetini, v Rakovici, Libojah in pri Št. Juriju ob Taboru. Drugi pa so bili udeleženi pri živahni trgovini s steklom, nenazadnje so bila v Celju, kot trgovskem središču, tudi skladišča gotovih steklenih izdelkov.²⁴

V bližini Celja, to je v Št. Pavlu pri Preboldu je nastala tudi prva tekstilna tovarna na slovenskem Štajerskem in eden najstarejših industrijskih obratov na Slovenskem

²³ Natančen popis podjetij na celjskem področju, ki je sestavljen na osnovi trgovskih registrov in dopolnitev iz literature išči v delu Milka Mikole, *Stara industrijska podjetja na Celjskem*. Publikacije Zgodovinskega arhiva v Celju. Studije 2. Celje, 1996.

²⁴ Orožen-Felicijan, *Kratka gospodarska zgodovina Celja*, str. 31.

nasplah. Ta tekstilna tovarna, ki je pričela s proizvodnjo v letu 1842, je bila sestavljena iz dveh dopolnjujočih se proizvodnih procesov, obsegala je dva obrata, in sicer predilnico in tkalnico. Poleg parne energije so v tovarni izkoriščali tudi vodno silo, saj so z zajezitvijo potoka Bolska, ob njem je namreč stala tovarna, omogočili pogon velikega lesenega kolesa. Ustanovitelj tega industrijskega obrata, ki mu je pomembnost izkazal tudi nadvojvoda Janez s svojo prisotnostjo pri položitvi temeljnega kamna, je bil Gustav Adolf Uhlich, mož velike podjetnosti, ki ga je življenjska pot pripeljala iz Trsta v okolico Celja, kjer je zapustil številne sledi. Med drugim je bil tudi ustanovitelj laške pivovarne, spet enega od najstarejših industrijskih podjetij v celjski okolici, in lastnik term v Rimskih Toplicah.²⁵

Industrijski značaj lahko pripišemo tudi celjski opekarni, ki je obratovala od srede osemnajstega stoletja na Hudinji pod Golovcem in je bila dolga desetletja v mestni lasti, v začetku devetnajstega stoletja pa je prešla v privatne roke.²⁶ V celjski okolici se je razvijala tudi keramična industrija. Tako velja omeniti, da je vsaj od leta 1816 v Libojah v neposredni bližini steklarne in premogovnika pričela s proizvodnjo tovarna keramične posode.²⁷ Med stara industrijska podjetja v celjski soseščini uvrščamo tudi štorsko železarno, ki je uporabljala premog iz lastnega rudnika v Pečovju. Ustanovljena pa je bila resda leta 1851, vendar je zrasla iz prejšnjega rudarskega podjetja.²⁸

Celje je povezano tudi z zgodovino premogovništva. Danes je to sicer malo znano dejstvo, vendar so bili v okolici v prvi polovici devetnajstega stoletja kar pomembni rudniki premoga. Resda glede zalog niso bili ravno izdatni, tako da so zaradi intenzivnega izkopavanja v nekaj desetletjih usahnili. Premog je kot bogat energetski vir potrebovala nastajajoča industrija in železnica, katere potrebe so s čedalje bolj razpredeno prometno mrežo neprestano naraščale. Zato ne preseneča dejstvo, da je država na teren vztrajno pošiljala rudosledce, ki so skrbno preiskovali zemeljske plasti in iskali nahajališča premoga. Obsežna raziskovanja v celjski okolici so potekala v letih 1842-1847.²⁹ V gospodinjstvih se premog tedaj še ni na široko uveljavil, za kurjavo so ga - v nasprotju s kmeti, ki so ostali zvesti lesu -

²⁵ Katarina Kobe-Arzenšek, Prvi tekstilni industrijski obrati na Slovenskem. Publikacije Tehniškega muzeja Slovenije, št. 14. Ljubljana, 1968, str. 28-30; ista, 125 let tekstilne tovarne Prebold (1842-1967). Prebold, 1967; Orožen-Felicijan, Kratka gospodarska zgodovina Celja, str. 42.

²⁶ Šorn, Začetki industrije na Slovenskem, str. 129; Orožen-Felicijan, Kratka gospodarska zgodovina Celja, str. 31; Mikola, nav. delo, str. 6.

²⁷ Orožen-Felicijan, Kratka gospodarska zgodovina Celja, str. 31.

²⁸ Orožen-Felicijan, Kratka gospodarska zgodovina Celja, str. 38.

²⁹ Jože Šorn, Premogovništvo na slovenskem ozemlju do sredine 19. stoletja. Zgodovinski časopis, XVIII, 1964, str. 55-56.

uporabljali le celjski meščani, ki so se z navadnim rjavim premogom oskrbovali iz rudnika v bližnjem Pečovniku, medtem ko so črnega kupovali v Govcah pri Laškem in v Libojah.³⁰

Nahajališča premoga v okolici Celja niso bila neznana, vendar so jih natančno raziskali in opredelili šele idrijski rudosledci dve leti pred iztekom osemnajstega stoletja. Takrat so izdatnejše zaloge premoga izsledili v okolici Celja, Liboj in Šoštanja, se pravi na tistih krajih, kjer so že prej vedeli zanj. Intenzivnejše izkoriščanje se je legalno, z dovoljenjem rudarskih oblasti pričelo kmalu zatem. Rudniki premoga v Libojah in okolici - spremembam lastništva se bomo izognili - so bili v prvi polovici devetnajstega stoletja še izdatni, o čemer govorijo količine izkopenega premoga. V začetku je bil izkop še skromen, vendar je iz leta v leto naraščal. Tako so v letu 1801 iz zemeljskih globin na plano potegnili dobrih 23 ton premoga, naslednje leto že šest ton več, 1804. pa je izkop dosegel že slabih 36 ton rudnine.

To so bili začetki in kot vsi začetki nujno tudi skromni. Nekaj desetletij kasneje se je izkop v Libojah še povečeval in dosegel precej velike številke, ki so znatno presegle začetni izkop. Sredi prve polovice devetnajstega stoletja so v Libojah nakopali skorajda dvajsetkrat več premoga.³¹ Ko pa je finančno dovolj močni Ivan Friedrich, lastnik libojске steklarne, v štiridesetih letih prekinil neprestane menjave v lastništvu kopov v Libojah in okolici (Zabukovica, Britno selo, Sv. Neža) in jih osredinil v svojih rokah, je izkop premoga strmo naraščal.³² Friedrich je tako postal eden najmočnejših rudniških posestnikov v celjski okolici, ki mu konkurenca ni mogla do živega.

Skokovito naraščanje izkopa ne bi bilo možno brez zanesljivih odjemalcev. Nekaj nakopanega premoga je Friedrich porabil sam v lastni steklarni, nekaj pa ga je prodal raznim kupcem v Celju. Njegov največji odjemalec - za kakšne količine premoga je šlo nam ni znano - pa je bila preboldska tekstilna tovarna, ki je premog nujno potrebovala za nemoteno proizvodnjo. Leta 1844 so namreč v tej tovarni pognali parni stroj z močjo 36 KM, prvega na Spodnjem Štajerskem, ki je letno potreboval 900 ton premoga.³³

³⁰ Kuret, Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo, str. 110.

³¹ Izkop se je gibal v naslednjih razmerjih: leta 1832 585,2 tone, leta 1833 715,4 tone, leta 1834 667,8 tone, leta 1835 707 ton, leta 1836 656 ton in leta 1837 510,7 tone premoga. Glej Šorn, Premogovništvo na slovenskem ozemlju. Zgodovinski časopis, 1964, str. 41.

³² V to nas prepričujejo naslednji podatki o gibanju izkopanih količin premoga, ki je v letu 1847 presegla zavidljivih 1.000 ton.

³³ Šorn, Premogovništvo na slovenskem ozemlju, Zgodovinski časopis. 1964, str. 42.

Drugi rudnik v celjski okolici, to je zabukovski premogovnik, pa lastnikom ni omogočal večjega podjetniškega udejstvovanja. Premog so sicer kopali vse do srede devetnajstega stoletja, vendar je bil izkop navkljub trudu lastnikov prav boren, naravnost malenkosten v primerjavi z libojskimi rovi. Po predvidevanjih oblasti naj bi bila zmogljivost tega rudnika približno enajst ton premoga letno. Poleg vsega je lastnikom preglavice povzročala tudi prodaja, kajti celjski meščani in preboldska tekstilna tovarna so se pač oskrbovali drugje, pri bolj izdatnih dobaviteljih. Zaradi tega zabukovski rudnik ni bil v zadostni meri dobičkonosen, torej ne gre za presenečenje, da so lastniki na koncu obupali. Od leta 1836 dalje so premog v privatni režiji kopali tudi v Pečovju, kljub temu, da so bili tu sloji manj izdatni in tudi manj raziskani. Temu primeren je bil tudi izkop, ki ni dosegal vidnejših količin. Poleg privatnega rudnika, ob njem je zrastle tudi štorska železarna, je tam od leta 1844 obstajal tudi državni rudnik premoga. Povsem drugače pa je bilo zahodno od črte Celje - Laško, kjer je bil že od začetka devetnajstega stoletja znan rudnik premoga Govce pri Laškem, čigar izkop je pričel strmo naraščati neposredno pred zgraditvijo železnice ob Savinji.³⁴

* * *

Ob koncu prve polovice devetnajstega stoletja pa je Celje doživelo še eno pridobitev moderne dobe. Do Celja je namreč leta 1846 prispela železnica, glasnik nove dobe, ki je prinašala številne spremembe, med njimi tudi ali zlasti gospodarske. Razširitev železniškega omrežja do Celja je oznanila začetek novega, predvsem pa hitrejšega sveta. Hlapi in rezki piski prvih lokomotiv na celjski železniški postaji so Celjanom odprla nova obzorja, svet je postal širši, dogajanje hitrejše. Železniški tiri, te kapilare gospodarskega življenja druge polovice devetnajstega stoletja, so obetale v temelju prevetrili gospodarsko strukturo v mestu, kajti vlaki so olajšali prodor blaga iz drugih, tudi zelo oddaljenih krajev. To pa je predstavljalo resno grožnjo oziroma izziv domači, tradicionalni gospodarski podlagi; v naslednjih desetletjih je zato stekel proces prilagajanja celjskega gospodarstva spremenjenim gospodarskim okoliščinam.

Prvi vlak oziroma natančneje rečeno prva lokomotiva je na preizkusni vožnji v Celje pripeljala 27. aprila iz Maribora. Redni železniški promet na relaciji Gradec - Celje pa je stekel dober mesec dni kasneje. Opoldne 2. junija je iz Gradca v Celje ob bučni glasbeni spremljavi zapeljal prvi vlak, ki sta ga vlekli dve lokomotivi (z imenoma Aussee in Straßengel), okrašeni z zastavami in venci. Ker so se Celjani zavedali, da gre za pomemben dogodek, je bilo temu ustrezno tudi slavje v mestu,

³⁴ Šorn, Premogovištvu na slovenskem ozemlju, Zgodovinski časopis 1964, str. 43-44, 56-57.

še zlasti zaradi številnih uglednih gostov, ki so v počastitev tako pomembne prilike dopotovali s prvim »celjskim« vlakom z Dunaja ter iz Gradca in Maribora.³⁵

Iz voznega reda razberemo, da sta s celjske železniške postaje - za katero so morali pridobiti prostor z zasutjem in utrditvijo poplavnega področja Voglajne, ki so ji tudi predstavili strugo, da bi se izognili poplavnim nevšečnostim - dnevno proti Mariboru odpeljala dva vlaka. Prvega, ki je bil mešane sestave, se pravi tovorni in potniški obenem, so strojevodje pognali proti Mariboru polno uro pred poldnevom, naslednji pa je bil že večerni, pol ure manj, kot dvanajst ur kasneje. V nasprotni smeri, se pravi iz Maribora proti Celju, pa je dopoldanski mešani vlak krenil ob desetih, popoldanski potniški pa petnajst minut pred peto. Približno tri ure kasneje so potniki že lahko izstopili v Celju in se podali domov ali pa so se odpravili po drugih opravkih, če niso bili Celjani. Celje je položaj končne postaje, ki je tudi v gospodarskem oziru mestu prinesel koristi s prekladanjem blaga in večjim številom potnikov, izgubilo tri leta pozneje, kajti ob vstopu v novo leto 1849. je železniški promet s podaljšanjem južne železnice stekel tudi naprej od Celja, do bližnjega Laškega.³⁶

³⁵ Andreas Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli*. Graz, 1909, str. 362.

³⁶ Ivan Mohorič, *Zgodovina železnic na Slovenskem*. Ljubljana, Slovenska Matica, 1968, str. 18-19.

DAS WIRTSCHAFTLICHE BILD VON CELJE IN DER ERSTEN HÄLFTE DES 19. JAHRHUNDERTS

Zusammenfassung

In der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts war Celje (Cilli) eine kleine Stadt, seine Einwohner aber arme Bürger. Die grundlegenden wirtschaftlichen Bereiche stellten Handel und Gewerbe dar, von geringer Bedeutung, dennoch nicht zu übersehen, war die Landwirtschaft. Agrar- und Nichtagrarwirtschaft waren im Alltagsleben der Bürger miteinander verflochten, sowohl in ihrem Verhältnis zum ländlichen Bereich als auch in der Stadt selbst. Die Stadt befriedigte mit ihrem wirtschaftlichen Potential, d.h. mit Gewerbeproduktion und Handel, in erster Linie die Bedürfnisse der in der Umgebung lebenden Landbevölkerung. Dieser bot die Stadt einheimische Gewerbeerzeugnisse, aber auch andere Artikel an, welche die Händler aus entfernteren Orten herbeiholten. In der Stadt selbst wurde auch mit Wein und Getreide gehandelt. Auf der anderen Seite bot die ländliche Umgebung den Stadteinwohnern Agrarprodukte im Tauschhandel an, denn der Ertrag vom eigenen Land der Stadteinwohner reichte für ihre Versorgung nicht aus. Im Rahmen der städtischen Landwirtschaft herrschten die Vieh-, vor allem die Rinder- und Schweinezucht vor, wovon eine stattliche Herde sowohl in der Stadt als auch in ihrer unmittelbaren Umgebung zeugt. Mit der städtischen Agrarproduktion deckte man ausschließlich den Eigenbedarf.

Zahlreiche Gewerbebezüge, die zum Großteil in Zünften zusammengeschlossen waren, versuchten die Bedürfnisse der damaligen Bevölkerung nach Möglichkeit zu befriedigen. Ihre Tätigkeit war breit gefächert und reichte vom rein wirtschaftlichen Bereich bis zu Hygiene, Bekleidung, Gesundheit und Ernährung. Zahlenmäßig waren sie unterschiedlich vertreten, ausschlaggebend waren dabei letztendes die Nachfrage und der Charakter der gewerblichen Leistungen und Erzeugnisse. Im Falle der dauerhafteren Waren und Leistungen oder der geringen Nachfrage war die Zahl der Gewerbetreibenden gering, manchmal sogar nur durch einen einzelnen Gewerbetreibenden repräsentiert. Im Gegenfall, wenn die Nachfrage größer und langfristig stabil blieb, war ihre Zahl größer.

Der Austausch von wirtschaftlichen Leistungen zwischen Stadt und Land erfolgte auf verschiedene Art und Weise. Bei Endprodukten kam sie überwiegend durch Vermittlung von Händlern zustande, aber auch durch unmittelbaren Kontakt zwischen Hersteller und Verbraucher. Neben den ständigen Ladengeschäften, die ihre Ware täglich feilhielten, wurden in der Stadt und ihrer unmittelbaren

Nachbarschaft zahlreiche regelmäßige Märkte abgehalten, die gut besucht waren. An Gelegenheiten, Geschäfte zu machen, mangelte es also nicht.

Da Celje Verwaltungs-, Kultur-, Verkehrs- und Wirtschaftszentrum seines weiteren Raumes war, nimmt es nicht wunder, daß in der Stadt das Gaststättengewerbe florierte. Im Vormärz sollen sich nicht weniger als 33 Gaststättenbetriebe unterschiedlichster Qualität um die Gunst der Gäste bemüht haben, von gemeinen Schenken zu echten Kaffeehäusern und beinahe Hotels.

Für die erste Hälfte des 19. Jahrhunderts sind Industrialisierungs-, gesellschaftliche und wirtschaftliche Modernisierungsprozesse charakteristisch. In Celje selbst sind im behandelten Zeitraum diesbezüglich noch keine nennenswerten Veränderungen festzustellen, wohl aber in der näheren Umgebung, wo die ersten Industriebetriebe gegründet wurden. Kennzeichnend für diese Zeit ist der Aufstieg des Kohlebergbaus in der Umgebung und in der unmittelbaren Nähe von Celje. Er wurde durch die Industrialisierung und durch den Ausbau des Eisenbahnnetzes gefördert (die Südbahn erreichte Celje im Jahre 1846).

THE ECONOMIC PROFILE OF CELJE IN THE FIRST HALF OF THE 19th CENTURY

Abstract

During the first half of the nineteenth century, the town of Celje was small, and its inhabitants were poor. The basic economic activities in the town were crafts and trades, and merchandising; peasant farming, although of little importance, is still not to be neglected. Both forms of economic activity - agrarian and non-agrarian - were intertwined in the relations between the town and the enviring region, and within the town itself. Celje, with its economic potential - mainly craft products and trade - primarily served the needs of the inhabitants of the local region. It offered them domestic appliances and also a range of articles which were brought in by traders from remoter regions. In the town itself, trade was also carried out in wine and corn. By way of exchange, the rural population provided the townsfolk with cultivation tools, since the town-dwellers were not able to produce sufficient quantities of food on their own plots. Amongst the smallholders in the urban district, the dominant farming activities were animal-rearing, particularly the breeding of cows and pigs, as is evidenced by the many herds both within the town and in the environs. Smallholding production by the townspeople was intended purely for personal use.

The range of crafts and trades, which was chiefly organized by the trade-guilds, was widely disseminated in the town in order to satisfy to the fullest extent the diverse needs of the local populace. The choice available was extremely broad, ranging from articles intended primarily for household use, but also extending into the domains of hygiene, clothing, health-care and nutrition. With regard to their proportional representation, considerable differences could be noted amongst the crafts, for the ultimate determining factor was the demand for and importance of trade/craft services and products. In instances involving longer-lasting goods or services, or in cases of reduced demand, the number of craftsmen/traders was diminished to such an extent that occasionally only one person was left in business. By contrast, when demand was greater and there was long-term stability, the number of craftsmen increased.

The exchange of services between the town and the outlying region took place in various ways. Ready-made products were handled mainly through an intermediary trader, but also through direct contact between producer and user. In addition to the established trading-stores, which operated on a regular daily basis, there were also

many regular trade-fairs which were held in the town and the immediate environs, and were very well attended. There was, therefore, no lack of opportunity for purchase.

Since Celje was the administrative, cultural, transport and economic centre of the wider region, it is hardly surprising that the town should have rapidly developed its catering facilities - inns and hostelrys; so much so that, in the pre-March period (approx. 1800-1850), the visitor could choose from as many as 33 public houses or inns of very diverse quality, ranging from the most ordinary "bars" to proper cafés, and even hotels.

What was significant in the first half of the 19th c. was the process of industrialization, and the progress towards social and economic modernization. In Celje itself, at this time, one still cannot detect any notable movement in this direction; in the surrounding locality, however, the situation was different, for it was there that the first industrial companies began to emerge. During this period, there was also an important increase in coal-mining in the Celje region. The direct result of this was to stimulate industrialization and the construction of the rail network, which, in 1846, also reached Celje.

Ivanka Zajc Cizelj

**ŠOLSTVO V CELJU
V LETIH 1780–1848**

Glavna šola

Šolo v Celju prvič omenjajo v drugi polovici XV. stoletja. V XVI. stoletju so se začele pojavljati protestantske šole - za celjsko območje je bila taka šola v Govčah pri Zalcu. Vir dokazuje, da sta morala celjska meščana 1593. leta plačati 10 dukatov kazni, ker sta svoje otroke pošiljala v omenjeno šolo.¹ Z zmago protireformacije so protestantske šole ukiniti, z delom pa so nadaljevale šole ob cerkvah.

Tako je pred uveljavitvijo prvega osnovnošolskega zakona obstajala v Celju javna učna ustanova, ki je imela svoje prostore v hiši poleg farne cerkve; v letu pred ukinitvijo jo je obiskovalo 50 učencev, poučeval jih je Benedikt Schluga, ki je svoje učiteljstvo nadaljeval tudi v novoustanovljeni glavni šoli. Trirazredno glavno šolo so svečano odprli 9. junija 1777. leta. Kronika omenja, da je cesarica Marija Terezija za to šolo prispevala 50 dukatov. Število učencev se je že v prvem letu potrojilo - na javnih izpiti (skušnjah) 26. in 27. septembra 1777. leta je bilo prisotnih 161 otrok.

Ker staro poslopje ni več ustrezalo, so meseca julija začeli z gradnjo nove stavbe z dvema učilnicama; za gradnjo je gubernij prispeval 650 gld., sredstva za opremo učilnic pa so zbrali s prostovoljnimi prispevki. Gradnjo so že jeseni končali in 9. novembra se je začel zimski tečaj pouka v novih prostorih. Šola je bila kmalu pretesna in 1821. leta so ji prizidali še dve učilnici. Stavba je bila last občine, zato jo je občina tudi vzdrževala, del sredstev je bilo dolžno prispevati tudi okrožje; glavna šola je namreč imela status okrožne ustanove (die Kreishauptschule).

Prvi učiteljski kader je, z izjemo Benedikta Schluga, izhajal iz duhovniških vrst. Sestavljali so ga:

- direktor in prvi učitelj p. Mansuetus Zangerl, minoritski duhovnik,
- katehet p. Magnus Pechinger, frančiškan,
- drugi učitelj p. Edmondus Haack, frančiškan,
- tretji učitelj Benediktus Schluga, ki je bil obenem tudi mežnar in cerkveni pevec.

Za višjega direktorja šole so imenovali c.k. svetnika in okrajnega glavarja Jožefa v. Weingartna, za nadzornika pa Martina Bertholottija, doktorja sv. pisma in c.k. mestnega župnika. Namestili so tudi šolskega slugo Josephusa Cornelia.²

V okviru celjske glavne šole je delovala tudi pripravnica za učitelje trivialk: prvi podatki o izprašanih učiteljskih kandidatih obstajajo za leto 1781.³

¹ Andreas Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli*, Graz 1909, str. 221, 222.

² Zgodovinski arhiv v Celju (v nad. ZAC), fond Mestna šola Celje (v nad. MSC), fasc. 55, kronika.

Da bi uredili pouk in preprečili nepotrebno zamujanje ter potepanje otrok, so leta 1788 sprejeli odlok, ki je predpisoval, da je potrebno pri vsaki redni šoli z zvoncem dati znak za začetek in konec pouka. Tako naj bi starši vedeli, kdaj morajo učence poslati v šolo, učitelji pa, kdaj morajo biti v šoli in pripravljene za pouk. Celjski magistrat je določil, da bo eden od učencev višjega razreda dal ustrezen znak pred začetkom in po končanem pouku v mestni farni cerkvi z najmanjšim, t.j. loretto zvonom.

Leta 1821 so za krajevnega šolskega paznika imenovali Jakoba Teutschmanna, gostilničarja in pekovskega mojstra, ki je imel nalogo bedeti nad gospodarstvom glavne šole - kontrolirati predložene šolske račune in podpirati učitelje pri njihovih prošnjah. V tem letu so zgradili tudi novo šolsko poslopje.⁴

Leta 1826 je direktor glavne šole začel akcijo za odprtje 4. razreda. V zvezi s tem je študijska dvorna komisija julija 1827. leta izdala odredbo št. 5885, s katero je dovolila, da se na celjski glavni šoli poskusno, za tri leta, organizira 4. razred in postavila med drugimi naslednje pogoje:

- da se namesti učitelj risanja (der Zeichnungslehrer) za dobo treh let z učno obveznostjo 18 - 20 ur tedensko in letno plačo 350 gld; poučeval naj bi risanje, stavbarstvo, osnove geometrije in posamezne sorodne predmete;
- ostali fond ur (13 ur tedensko) naj prevzamejo katehet in učitelji nižjih razredov; če bi nastal zaradi tega deficit v nižjih razredih, bi za poučevanje v le-teh namestili pomožnega učitelja.⁵

Četrty razred so odprli leta 1828. Že čez dve leti (1831) je ta razred dobil vzporednico - najprej provizorično za tri leta, in sicer pod naslednjimi pogoji:

- da že nastavljeni učitelj četrtega razreda s pomočjo pomožnega učitelja prevzame predpisane predmete,
- da mestna občina poskrbi za izboljšanje plače učitelja (letno za 50 gld.),
- da mestna občina prevzame vse stroške za opremo in ogrevanje učilnice.⁶

Na podlagi odloka visoke deželne uprave v Gradcu št. 5754 z dne 13. aprila 1830 je prišlo leta 1831 do ločitve otrok po spolu in ustanovitve dekliške šole, ki je delovala kot trivalka z dvema razredoma in štirimi oddelki. Šola ni imela lastnega poslopja, zato je prostorski problem reševala z najetimi učilnicami in pozneje stavbami. S 15. marcem je na šoli začela delovati še delovna šola (die Arbeitsschule), v kateri so se deklice izpopolnjevale v ročnih spretnostih. Pouk ročnih

¹ Arhiv Slovenskega šolskega muzeja (v nad. SŠM), fasc. 78.

² ZAC, fond MŠC, fasc. 55, kronika.

³ Arhiv SŠM, fasc. 78.

⁴ Arhiv SŠM, fasc. 78.

del ni bil obvezen za vse šoloobiskujoče deklice, tiste pa, ki so ga obiskovale, so morale poleg običajne šolnine plačevati še prispevek za praktični pouk.⁷

Od skupno 20 krajev, ki jih je zajemal šolski okoliš leta 1839, jih je bilo v celoti všolanih le 9 (Celje, Breg, Babno, Gaberje, Lava, Ložnica, Polule, Spodnja Hudinja in Zavodna), delno sta bila všolana dva kraja (Miklavžki hrib in Zagrad), nevšolanih pa je bilo tudi 9 krajev (Dobrova, Košnica, Lisce, Lokrovec, Medlog, Ostrožno, Pečovnik, Pristava in Zgornja Hudinja), kar zneso 360 všolanih in 246 nevšolanih hiš. Tako je bilo od skupno 624 otrok všolanih le 398 ali 63,8% (197 dečkov in 201 deklica), nevšolanih pa 226 ali 36,2% (110 dečkov in 116 deklic).⁸

Šoloobiskujoči otroci na glavni in dekliški šoli

v letih	1796	1806	1816	1828	1836	1846
dečki	73	70	183	284	373	348
deklice	24	37	46	100	130	128
skupaj	97	107	229	384	503	476

Starost šoloobiskujočih otrok

v letih	1816		1828	
	dečki	deklice	dečki	deklice
5 let	0	2	0	0
6 let	7	3	7	13
7 let	16	6	29	20
8 let	14	5	33	16
9 let	29	6	38	16
10 let	23	12	35	19
11 let	24	8	29	10
12 let	22	3	35	5
13 let in več	48	1	32	1
neznano	0	0	46	0 ⁹

Iz navedenih razpredelnic je razvidno, da je mestni šoli (glavno, dekliško) obiskovalo manj deklic kot dečkov, starostno pa so bile deklice v povprečju mlajše od dečkov. Pri deklicah je bila zgornja meja starosti v obravnavanih letih 13 let, pri dečkih pa 21. Šolska obveznost je bila takrat šestletna - od 6. do 12. leta. Višja

⁷ ZAC, fond MŠC, fasc. 55, kronika.

⁸ Arhiv SŠM, fasc. 79/1.

⁹ ZAC, fond MŠC, fasc. 6 in 7, katalogi za leta 1796, 1806, 1816, 1828, 1836 in 1846.

starostna struktura pri dečkih v tem obdobju je delno tudi posledica dejstva, da so deklice obiskovale samo prvi in drugi razred glavne šole; tretji in pozneje četrti pa sta bila rezervirana za dečke.

O učnem jeziku, ki so ga uporabljali na glavni in dekliški šoli, ni neposrednih podatkov - zapisnik okrajnega urada iz leta 1861 pa priča, da je bil pouk na glavni šoli v Celju do leta 1845 izključno v nemškem jeziku. Slovenščina kot drugi deželni jezik je bila bolj malo upoštevana in še to samo v nižjih razredih.¹⁰

Leta 1848 je bila v zvezi z zahtevami po enakopravnosti narodov sprožena tudi akcija za večje pravice slovenščine na celjski glavni šoli. Zahtevali so, da omenjena šola postane dvojezična - torej enakopravnost nemškega in slovenskega jezika ("... da tudi slovenski jezik dobi svoje pravice na c.k. glavni šoli in da ta glavna, farna in obvezna šola, postane dvojezična - tako naj bi z uspehom uporabljali oba jezika t.j. nemškega in slovenskega.")¹¹

Nedeljska začetna šola

Slovenska nedeljska šola je bila začetna. V njej so pridobivali osnovno znanje otroci, ki niso znali nemškega jezika - torej otroci slovenskih staršev. Bila je pod vodstvom in nadzorstvom duhovščine. Poudarek je bil na verski vzgoji; nekateri otroci pa so obiskovali samo pouk verouka - leta 1837 je bilo teh otrok 40 (30 deklic in 10 dečkov).

Najstarejši dokumenti o delovanju te šole sežejo v leto 1829, verjetno pa je delovala tudi že prej. Obiskovali so jo dečki in deklice, doma v glavnem iz celjske okolice; prevladovale so deklice. Imenovala se je Slovenska nedeljska šola in je imela dva oddelka - nižjega in višjega.

Predmetnik je bil glede na to, da je šlo za nedeljsko šolo dokaj zahteven, vendar pa je z leti na zahtevnosti zgubljajal. Za leto 1829 so navedeni naslednji učni predmeti: verouk, poznavanje črk, črkovanje, branje, pisanje, računanje, pisanje po nareku, pisni izdelki in nravnost.

1837. leta je šola imela dva razreda in tri oddelke. V prvem oddelku prvega razreda so poučevali verouk, poznavanje črk, črkovanje, zlogovanje, branje in nravnost; v drugem oddelku prvega razreda in v drugem razredu pa verouk,

¹⁰ Landesarchiv Graz, Schulbehörde - Landesschulrat - Bezirksschulrat - Stadt und Cilli - Umgebung, fasc. 1.

¹¹ Landesarchiv Graz, Schulbehörde..... fasc. 1.

branje, računanje in nравnost. Tu se vidi zmanjšan obseg zahtevnosti - iz predmetnika je v celoti izpadlo pisanje s pisnimi izdelki.¹²

Šoloobiskujoči otroci na slovenski nedeljski šoli

v letih	1829	1830	1831	1834	1837	1841
dečki	?	45	39	17	40	14
deklice	?	58	53	72	89	43
skupaj	81	103	92	89	129	57 ¹³

Iz tabele je razvidno, da so na slovenski nedeljski šoli prevladovalе deklice, medtem ko je bilo na mestni šoli ravno obratno. Starostna struktura učencev je bila nekoliko višja kot v mestni. V povprečju so bile deklice, ki so obiskovale to šolo, nekoliko starejše od dečkov - na splošno pa je bilo šoloobiskujočih na tej šoli starejših od 12 let več kot pa mlajših. V teh ugotovitvah niso zajeti tisti otroci, ki so obiskovali samo verouk.

Nedeljska nadaljevalna šola za deklice

Nedeljska nadaljevalna šola, imenovana tudi ponavljalna, je bila namenjena predvsem nemško govorečim deklicam, ki so končale mestno dekliško šolo (trivialko) in je delovala v okviru te šole kot dopolnitev že pridobljenega znanja. Dekleta so se izpopolnjevala v pisanju, branju in računanju (računanje na pamet, lepomis, pravomis, pisanje latinice...). Starost deklic, ki so obiskovale to šolo, je bila od 11 do 17 let.

Šoloobiskujoče deklice na nedeljski ponavljalni šoli

v letih	1837	1838	1840	1842	1844	1845
število	12	13	19	17	17	14 ¹⁴

Šola je bila slabo obiskovana in je zato delovala le krajši čas - od 1837. do 1845. leta, ko je bila zaradi slabega obiska ukinjena.

¹² Arhiv SŠM, fasc. 81.

¹³ Arhiv SŠM, fasc. 81.

¹⁴ Arhiv SŠM, fasc. 81

Nedeljska nadaljevalna šola za dečke

Nedeljska nadaljevalna šola je delovala v okviru celjske glavne šole in je bila namenjena dečkom, ki so se odločili za obrtne poklice. Pouk v splošnih predmetih je bil ob nedeljah in praznikih, in sicer po dve uri tedensko; učil jih je navadno eden od učiteljev glavne šole, verouk pa kaplan mestne fare. Med tednom so bili učenci zaposleni pri mojstrih.

Šola je imela tri oddelke, v katerih so poučevali naslednje predmete:

- v prvem oddelku (pripravljalnem) verouk, branje, pisanje, računanje in nравnost;
- v drugem oddelku verouk, branje, pisanje, računanje, pravopis, pisne izdelke, pisanje po nareku in nравnost;
- v tretjem oddelku (risarskem) risanje.

V glavnem so to šolo obiskovali sinovi obrtnikov in kmetov.¹⁵

Šloobiskujoči dečki na nedeljski nadaljevalni šoli

v letih	1829	1837	1845
število učencev	84	89	131 ¹⁶

Šola je kot nedeljska delovala od leta 1829 in bila vsa leta dobro obiskana. Večina otrok, ki so to šolo obiskovali, pa je bila doma izven Celja oziroma njegove okolice.

Gimnazija

Prvi poskus ustanovitve gimnazije sega v 18. stol. - leta 1799 je gubernij območnemu sodniku dr. Nikolaju Lippitschu izdal dovoljenje za zbiranje prispevkov za ustanovitev gimnazije. Veliko sta k ustanovitvi pripomogla tudi knezoškof lavantinski Leopold Maksimilijan grof Firmian in prošt stolne cerkve Paul Jeschenagg. Sredstva, ki so jih zbrali do leta 1808, so znašala 30.000 gld.

Cesar Franc I. je z dopisom deželne vlade 10. septembra 1808 odobril ustanovitev gimnazije v Celju pod pogojem, da ustanova z odprtjem šestega* razreda dobi ustrezno poslopje. Pouk v prvem razredu se je začel novembra 1808 v hiši Tadevža Perka na Poštni ul. 40.

¹⁵ ZAC, fond MŠC, fasc. 10.

¹⁶ Arhiv SŠM, fasc. 81.

Stara gimnazija na Slomškovem trgu.
Foto Sherpa.

Prostorski problem so v začetku reševali z najemanjem učilnic; gradnja gimnazijskega poslopja se je po odobritvi načrta začela 22. februarja 1810. leta. Potrebni denar so zbrali v Celju in v krajih, ki so spadali v celjsko okrožje.

Ta čas (1811) je opat Hobling uredil učilnici za prva dva razreda v farovžu, tretji in naslednje leto četrti razred pa sta dobila prostor v Fröhnlichovi in v Kranzovi hiši na Glavnem trgu.

Jeseni 1813. leta je bilo gimnazijsko poslopje zgrajeno; svečana kolavdacija je bila 15. novembra 1813. leta. V poslopju je bilo prostora za pet učilnic in prefektovo stanovanje. Jeseni 1819. leta je ustanova prišla v tretji rang in s tem dobila dovoljenje za odprtje 6. razreda - tako je bil znova odprt prostorski problem, ki so ga najprej rešili z najetjem učilnice v kapucinskem samostanu in dokončno leta 1831 s prizidkom, v katerem so uredili knjižnico in učilnico.

Kot direktor zavoda je nastopil okrožni glavar baron von Dienersberg, kot njegov namestnik pa opat in mestni župnik Hobling. V prvem razredu je poučeval Ivan Anger iz Linza. Od leta 1810 je bil prefekt duhovnik Tomaž Hirsch; njegovo mesto je leta 1829 zasedel učitelj gramatike Ivan Gabriel Seidl. Latinščino in grščino je poučeval Leo Effenko, in ko je ta odšel za prefekta v Maribor, ga je zamenjal Elias Rebitsch. Matematiko in prirodoslovje je poučeval Friderik Frank, verouk duhovnik Bartolomej Pervenie, zgodovino, zemljepis in matematiko Ivan Suppanitsch, humanistiko pa Ivan Gabriel Seidl.¹⁷

* Janko Orožen, *Zgodovina Celja in okolice I. del*, Celje 1971 navaja, da je bil pogoj peti razred.

¹⁷ Andreas Gubo, nav. delo, str. 338, 341, 347, 350, 351.

Verrechnung

Rechnung über die im August 1866 ausgegebenen, und seit dem Verrechnungsjahre ab und abgehenden
 Bekräge für den im Jahre 1866 gehaltenen Schulunterricht.

Post.	Anz. Kap.		R. 18.		Cor. März	
#2		<u>Einnahme.</u>	fl.	kr.	fl.	kr.
1.		Einlagen aller Lehrerinnen	214	48		
2.		Einl. der H. General-Lage	502	68		
<u>Summe</u>			716	116		
<u>Ausgabe.</u>						
3.	1	dem Kopf der Schulkinder für den abgehenden Schuljahr			30	
4.	2	dem Mas. u. ammissionen Kopien für den Schuljahr			863	30
5.	3	dem Kopien für die Schullehrerinnen			368	80
6.	4	dem Kopien für die Schullehrerinnen			248	
7.	5	dem Kopien für die Schullehrerinnen			109	20
8.	6	dem Kopien für die Schullehrerinnen			48	26
<u>Summe</u>					1717	52
oder			716	116		
Zu dem von dem Schuljahr			716	116		
den Liquidationsausgaben abgezogen sind mit			427	40		
so ergibt sich ein Ueberschuss von			289	76		
von dem Ueberschuss der Ueberschuss von abgezogen						
a. Das dem Ueberschuss der Ueberschuss der Ueberschuss						
b. Das dem Ueberschuss der Ueberschuss der Ueberschuss						
c. Das dem Ueberschuss der Ueberschuss der Ueberschuss						
<u>Summe</u>			427	76		
Ueberschuss der Ueberschuss der Ueberschuss der Ueberschuss			289	76		
zu dem Ueberschuss der Ueberschuss der Ueberschuss			716	116		

R. S. Kram's and Co. am 19. März 1866.

[Handwritten Signature]

Prejemki in izdatki za leta 1819 narejen prizidek h gimnazijskemu poslopiju. Zgodovinski arhiv Celje.

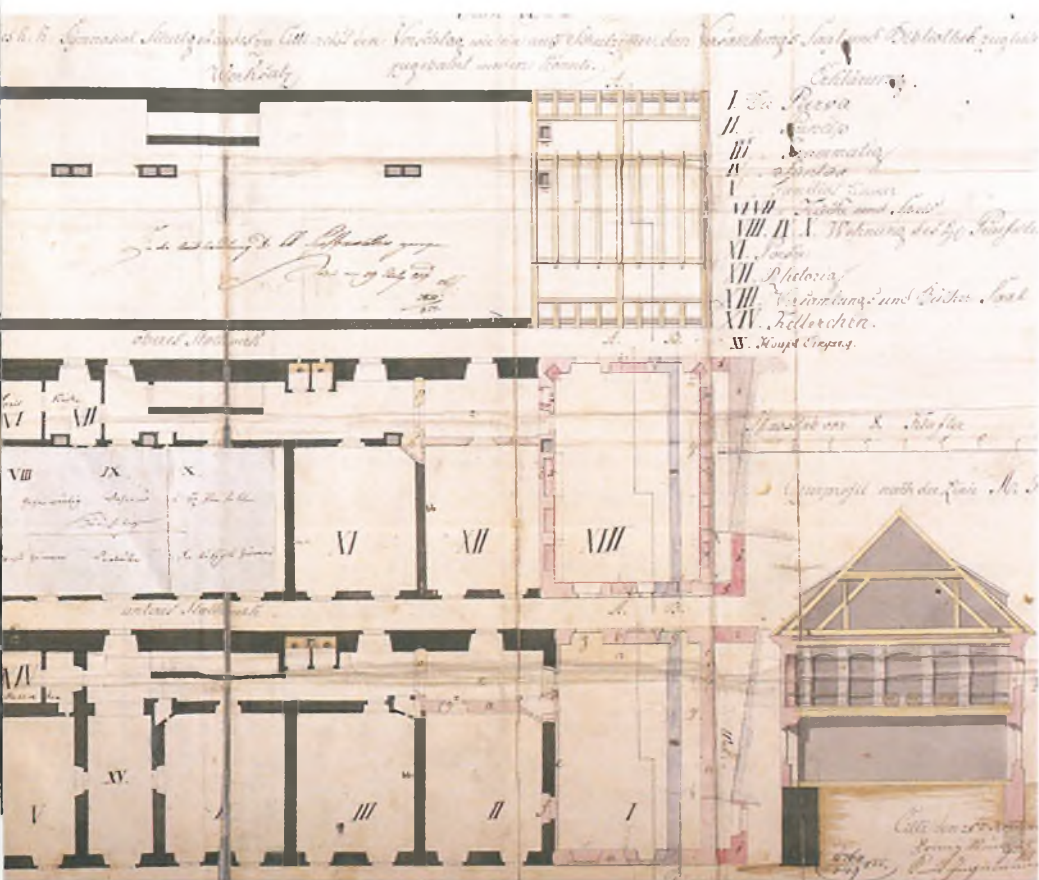
Šolobiskujoči dijaki celjske gimnazije

leto	razred						
	prvi	drugi	tretji	četrti	peti	šesti	skupaj
1809	19	0	0	0	0	0	19
1810	24	19	0	0	0	0	43
1811	24	26	31	0	0	0	81
1812	35	15	17	23	0	0	90
1813	49	22	17	18	21	0	127
1819	72	37	35	30	20	0	194
1820	104	29	29	33	22	25	242
1821	94	79	23	29	29	19	273
1825	66	51	35	57	50	45	304
1826	40	56	41	23	28	47	235
1827	32	24	41	32	25	21	175
1831	27	16	16	25	16	9	109
1841	40	27	19	17	20	16	139
1846	51	31	40	18	24	21	185
1848	38	34	32	26	25	15	170 ¹⁸

Število gimnazijskih dijakov je strmo naraščalo vse do leta 1825, ko je doseglo svoj višek s 304 šolobiskujočimi dijaki. Leta 1826 se je številka šolobiskujočih zmanjšala kar za 69; delno je bil vzrok v odprtju četrtega razreda glavne šole, ki je predstavljal v bistvu neke vrste izobrazbo za meščanske poklice.

Najmanj dijakov je gimnazijo obiskovalo leta 1831, in sicer le 109. Po tem letu se je število šolobiskujočih zopet dvignilo - tako je v letih 1832 do 1848 gimnazijo obiskovalo v povprečju 140 dijakov letno.

¹⁸ ZAC, fond Gimnazija Celje, fasc. 3

Adaptacija gimnazijskega poslopja leta 1819.
 Zgodovinski arhiv Celje.

DAS SCHULWESEN IN CELJE 1780-1848

Zusammenfassung

Die erste Erwähnung der Schule in Celje (Cilli) reicht in die zweite Hälfte des 15. Jahrhunderts. Im 16. Jahrhundert tauchten protestantische Schulen auf - für den Raum Celje die Schule in Govče bei Žalec. Nach dem Sieg der Gegenreformation wurden protestantische Schulen abgeschafft, die Schulen in der Nähe von Kirchen setzten ihre Tätigkeit fort.

In Celje bestand vor der Verabschiedung der ersten Schulordnung eine öffentliche Lehranstalt, deren Räume sich neben der Pfarrkirche befanden. In dem Jahr vor ihrer Auflösung wurde sie von 50 Schülern besucht, die von Benedikt Schluga unterrichtet wurden. Seine Lehrtätigkeit setzte er an der neugegründeten Hauptschule fort.

Die dreiklassige Hauptschule wurde am 9. Juni 1777 feierlich eröffnet. Die Zahl der Schüler wuchs im ersten Jahr ums Dreifache an. An den öffentlichen Prüfungen am 26. und 27. September 1777 waren 161 Kinder anwesend. Im Jahre 1828 erhielt die Schule noch die vierte Klasse, die nur den Knaben vorbehalten blieb.

Seit der Gründung der Celjer Hauptschule konnten die Lehrer der Trivialschulen hier ihr Praktikum ableisten, und seit 1829 gab es eine "Sonntagszeichnungschule", welche die Knaben für Gewerbeberufe ausbildete.

Im Jahre 1831 wurde eine Trennung vollzogen nach dem Geschlecht der Schüler und eine Mädchenvolksschule - Trivialschule mit zwei Klassen und vier Abteilungen - gegründet. Bald nach deren Gründung nahm im Rahmen dieser Schule eine Schule für Handarbeit ihre Tätigkeit auf, für welche die interessierten Mädchen einen besonderen Beitrag zu entrichten hatten.

Zusätzliche Ausbildung bot den Mädchen eine weiterführende Sonntagsschule. Da sie schwach besucht war, stellte sie ihre Tätigkeit nach ein paar Jahren ein.

Neben diesen zwei Volksschulen, deren Unterrichtssprache vorwiegend Deutsch war, gab es in diesem Zeitraum in Celje auch eine slowenische Volksschule mit dem Status einer Sonntagsschule.

Der erste Versuch der Gründung eines Gymnasiums in Celje reicht ins 18. Jahrhundert zurück. Im Jahre 1799 wurde eine Initiative zum zielgerichteten

Sammeln von finanziellen Mitteln gestartet. Auf die Gründung selbst mußte man bis 1808 warten, als der Kaiser durch ein Schreiben der Landesregierung die Gründung genehmigte unter der Bedingung, daß die Anstalt bis zur Eröffnung der sechsten Klasse ein eigenes Gebäude erhalten werde. Das Gymnasium war bis 1813 in gemieteten Räumen untergebracht. In diesem Jahr bezog es ein neues Gebäude mit fünf Schulklassen. Im Herbst 1819 wurde es mit der Eröffnung einer sechsten Klasse vollständig. Die Zahl der Gymnasialschüler wuchs bis zum Jahr 1825 steil an, bereits im darauffolgenden Jahr nahm sie ab. Die Ursache dafür ist vermutlich in der Eröffnung der vierten Klasse der Hauptschule zu suchen.

SCHOOLING IN CELJE DURING THE PERIOD 1780 - 1848

Abstract

The first mention of a school in Celje reaches back to the second half of the 15th c. During the 16th c. there began to appear Protestant schools: for the Celje district there was one such school in Govče pri Žalcu. Following the triumph of the counter-Reformation, the Protestant schools were disbanded, although their work was continued by schools attached to the churches.

In Celje, before the passing of the first law on primary schools, there existed a public teaching establishment which had its premises in a house beside the parish church; in the year before its dissolution, it was attended by 50 pupils, taught by Benedikt Schluga, who later continued his teaching work in the newly established main school.

The three-form main school was officially opened on 9 June 1777. During the first year, the number of pupils had trebled: at the public examinations on 26 and 27 September, 161 children were present. In 1828, the school further acquired a fourth form; this, however, was reserved only for boys.

Right from its establishment, the Celje main school had been running a training school for elementary teachers, and from 1829 there was an extension Sunday school for boys, at which they were taught the professional crafts.

In 1831, the education of boys and girls became separated, and a girls' elementary-primary school was established, with two forms and four classes. Shortly after it had been established, the school also began to conduct a handiwork class, for which a special supplement had to be paid for the girls interested.

Further schooling was available to the boys through the Sunday extension schools; however, because of poor attendance, this lasted only a few years.

In addition to the two primary schools - at which teaching was carried out mainly in German - in Celje at that time there was also a Slovene primary school in operation, though it had the status of a Sunday-school.

The first attempt to establish a *gimnazija* in Celje goes back to the 18th c.: it was, in fact, in 1799 that an initiative was launched to raise funds for this purpose. For

the formal establishment, however, they had to wait until the year 1808, when the Emperor - by a regional government notification - gave his approval for the establishment of a *gimnazija*, under the condition that once the institution had opened a sixth form it should acquire its own premises. Up till 1813, the *gimnazija* operated on rented premises; now, however, it transferred to the new building, with five classrooms. In autumn 1919, with the opening of the sixth form, it gained full-fledged status. Right up to the year 1825, the number of *gimnazija* pupils steeply increased; in this year, however, the number began to diminish, the cause of which may probably be explained by the opening of a fourth form at the main school.

Ivanka Zajc Cizelj

**ZDRAVSTVO V CELJU
V LETIH 1780–1848**

Bolnišnične ustanove

Prve "bolnišnice" so nastajale pri samostanih, kjer so skrbeli za bolne menihe in v okviru prostorskih možnosti tudi za ostale bolnike. Kot samostojne ustanove pa so se v skrbi za ostarele in onemogle začeli v 15. stol. pojavljati špitali.

Špital v Celju je bil ustanova celjskih grofov in je neposredni predhodnik bolnišnice. Špital, ki je bil v bistvu sirotišnica, se je vzdrževal z lastnimi prihodki. Ustanovo je vodil špitalski mojster, ki je bil voljen; njemu so bili podrejeni špitalski kontrolor, špitalska upravница in beraški sodnik. V 18. stol. se omenja tudi špitalski zdravnik, ki je dobival "plačo" za svoje delo v špitalu delno v denarju in delno v naturalijah.¹

Ko je špital konec 18. stol. izgubil vso posest in je ostalo samo osnovno poslopje, je moral drugje poiskati materialno podlago za svoje delovanje. 1784. leta mu je cesar Jožef II. namenil premoženje 1783. leta ukinjenih bratovščin:

- Matere božje 7 žalosti (766 gld.),
- Sv. rožnega venca (54 gld.),
- Srečne smrti (47 gld.),
- Sv. Izidorja (7 gld.) in
- Mrtvaške bratovščine (4 gld.).²

Tako je 878 gld. predstavljalo osnovo za špitalski fond, ki ga je upravljal mestni svet; ta je poskrbel tudi za poenostavitev špitalske uprave. V špitalski fond so pritekala tudi sredstva, ki so mu jih posamezniki namenili v oporokah in volilih.

Vse do leta 1824 je bil špital namenjen siromašnim ljudem, ki so ostareli, oslabei ali zboleli in niso imeli sorodnikov, da bi skrbeli zanje.

Leta 1824 pa so bili narejeni prvi koraki za začetek celjskega civilnega bolnišničnega zdravljenja. Takrat sta kaplan Sigismund Juvantschitsch in trgovec Pavel Kajndelsdorfer sklenila, da poskrbita za obnovo špitala, ki so ga po požaru pokrili samo z deskami. S pomočjo okrožnega komisarja Antona pl. Reichenberga in magistratnega svetovalca Wolfganga Pramberga sta zbrala 1202 gld., 45 1/2 kr. in špital je v letih 1824/25 dobil novo ostrešje. Na novo so uredili in opremili tudi šest sob, ki so jih namenili bolnikom in to je v bistvu predstavljalo začetek celjske bolnišnice.³

¹ Zdravstvo v Celju in okolici, Janko Orožen in drugi, Celje 1952, str. 11-14.

² Celska kronika, Ignac Orožen, Celje 1854, str. 173.

³ Celska kronika, I. Orožen, str. 192.

Recept & Ausweis

Dieser Recept zeigt die auf den 1ten Decembris 1814 in der Kaiserlichen Hof- und Landes-Regierung zu Wien eingereichte Rechnung über die Kosten der Verpflegung der Kranken im k. k. allg. b. Krankenhaus zu Wien vom 1ten Januar 1814 bis zum 31ten Decembris 1814.

Beschreibung	Menge	Preise												Summe
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Cher Weissbrot
Cher Weizenbrot
Cher Roggenbrot
Cher Gerstebrot
Cher Haferbrot
Cher Weizenmehl
Cher Roggenmehl
Cher Gerstemehl
Cher Hafermehl
Zusammen

K. k. Hof- und Landes-Regierung zu Wien
1814

Premoženje špitalov in oskrbovalnic v letih 1814-1816 v celjskem okrožju. Zgodovinski arhiv Celje.

Civilno bolnišnico je prehitela vojaška - v 18. stol. je Celje dobilo vojašnico in s tem se je pojavila potreba po zdravstveni ustanovi. Država je že leta 1811 od celjskega meščana Ivana Steinmetza kupila zemljišče, na katerem so pozneje zgradili vojaško bolnišnico.⁴

Kolera, ki je kosila po deželi leta 1836, je zahtevala veliko žrtev tudi v Celju in to je bil neposreden povod, da je mestni špital dobil status okrožne bolnišnične ustanove.⁵

Lekarne

V 18. stol. sta bili v Celju dve lekarni. Po pritožbi lekarnarja Feriantschitscha so drugo lekarno ukinili, od Feriantschitscha pa zahtevali, da oskrbuje stranke s kvalitetnimi zdravili in vzdržuje sposobnega pomočnika. Lekarno je štirikrat letno nadziral deželni medikus.⁶

Leta 1781 je lekarnar Feriantschitsch umrl. Lekarno so ocenili lekarnarji iz Maribora in Ptuj; njena vrednost z vsemi medicinskimi terjatvami je znašala 1064 gld. 88 kr. Prevzel jo je Jakob Kaiser, ki je bil v sorodu s Feriantschitschem in je do takrat delal v olimski lekarni.⁷ Po njegovi smrti 1790. leta je lekarna prešla v roke Franca Ksaverja Baumbacha. Njemu je 1816. leta sledil sin, ki pa se je bolj ukvarjal z analizo zdravilnih vrelcev in je leta 1818 lekarno prepustil materi Ani.

Do tega časa je lekarniški poklic veljal za obrt; kandidat je moral najprej tri leta obiskovati latinske šole, nato je opravil izpit pred cehom in ga dal potrditi centralnemu gremiju v Gradcu. Dodatno je bil od srede 18. stol. potreben za opravljanje samostojne obrti še izpit na medicinski fakulteti. Dvorni dekret 1820. leta je za lekarnarje predpisoval doktorat iz kemije ali izpit za magistra farmacije na univerzi.

Z leti se je spreminjal tudi videz lekarn in lekarnarjevo delo - na pomenu je izgubila lekarnarjeva "kuhinja", v kateri je izdeloval zdravila; nadomestili so jo večji farmacevtski laboratoriji in lekarne so v bistvu postale samo posredovalnice zdravil. Lekarnarjevo delo pa se je osredinilo na mešanje (pripravo) in prodajo zdravil.⁸

⁴ Zdravstvo v Celju in..., str. 17.

⁵ Celska kronika, I. Orožen, str. 198.

⁶ Andreas Gubo, Geschichte der Stadt Cilli, Graz 1909, str. 307.

⁷ Andreas Gubo, nav. delo, str. 314.

⁸ Zdravstvo v Celju in..., str. 170.

Zdravstveni delavci

V 18. stol. so zdravstvene storitve opravljali padarji in ranocelniki (kirurji). Delo ranocelnikov je bilo zahtevnejše, vendar v praksi delo enih in drugih ni bilo strogo ločeno. Ranocelniki so imeli tudi strožje pogoje, če so hoteli opravljati obrt kot padarji; opravljali so izpit pred cehom (v komisiji je moral biti tudi zdravnik ali fizik), če pa so hoteli obrt opravljati samostojno, so morali poleg navedenega opraviti še izpit iz kirurgije in porodništva na liceju.⁹

Kakšno delo so opravljali deželni zdravniki in ranocelniki, je razvidno iz odredbe dvorne pisarne 15. aprila 1824, s katero je postavila cenik storitev za posege, ki so jih ti opravljali pri sirotah in najdenčkih ter posameznih revežih in okrajnih ubožcih.

Medicinski poseg

	cena:
- puščanje krvi	12 kr.
- puljenje zoba	6 kr.
- uporaba rožiča za puščanje krvi	3 kr.
- uporaba pijavke	8 kr.
- uporaba mehurnika z zalepkom in zdravilom, če ni komplikacij (gnojenja) in nadaljnjega zdravljenja	18 kr.
- uporaba navadnega klistirja	6 kr.
- uporaba katetra	12 kr.
- odprtje abscesa, žleze, bule ipd.	8 kr.
- vbrižg v katerokoli naravno telesno odprtino (usta, nos, uho ...)	4 kr.
- obvez rane, enostavne in komplicirane razjede	3 kr.
- naravnanje enostavnega ali kompliciranega izpaha	1 fl. 12 kr.
- oskrba zloma noge	1 fl. 36 kr.
- menjava opornice (povoja) pri izpahu in zlomu noge	6 kr.
- sanacija kile, (hernia)	24 kr.
- odstranitev tujka iz katerekoli naravne telesne odprtine	24 kr.
- uporaba igle za ustavitev krvavitve	18 kr.
- ovoj okončine pri oteklini	4 kr.
- enostaven kilni pas z usnjenim opornikom in naramnicami	48 kr.

⁹ Zdravstvo v Celju in ..., str. 15, 16.

- dvojni kilni pas z usnjenim opornikom in naramnicami	1 fl.	
- amputacija prsta na roki ali na nogi		48 kr.
- amputacija dlani, roke, stopala ali noge	3 fl.	
- operacija zajčje ustnice	2 fl.	
- razrešitev uzdice		12 kr.

Posegi, ki niso zajeti v tem ceniku, so bili praviloma cenejši od navedenih storitev.¹⁰

Kot padarja sta bila na začetku osemdesetih let 18. stol. nameščena Anton Cristianelli in Georg Beck. Njima je občina za obravnavanje bolnih delikventov namesto plačila dala nekaj zemlje.¹¹ Antona Cristianellija je nasledil sin Ivan, ki je prodal obrt ranocelniku Rudolfu Nekermannu. Padarju Antonu Neuhardt, ki je tudi deloval približno v tem času, je sledil kirurg Matija Ipavic in njemu Gregor Jesenko.

V skrbi za zdravje so bili okrožnim uradom dodeljeni okrožni zdravniki, imenovani fiziki. Prvi celjski okrožni zdravnik je bil dr. Ignac Frey pl. von Freydenfeld, ki je umrl leta 1781. Na njegovo mesto je gubrenij imenoval dr. Muleya. Freyov namestnik dr. Pulsky pa je bil premeščen v Slovenj Gradec.¹²

Po statističnem poročilu je leta 1839 v celjskem okrožju delovalo 8 doktorjev medicine, kirurg, 4 porodničarji, pljučni zdravnik, 2 splošna zdravnika, 2 magistra kirurgije (operater, kirurg), 40 ranocelnikov, 5 lekarnarjev, 3 živinozdravniki in 56 babic.¹³

¹⁰ ZAC, Fond Okrožni urad Celje (OUC) fasc. 139, sig. 139/1180.

¹¹ A. Gubo, nav. delo, str. 307.

¹² Zdravstvo v Celju in ..., str. 16; Gubo, nav. delo, str. 307.

¹³ ZAC, OUC, fasc. 139, sig. 139/1196.

DAS GESUNDHEITSWESEN IN CELJE 1780-1848

Zusammenfassung

Der Vorgänger des Celjer Krankenhauses war ein Spital, das bis 1824 nur für Verwaiste und Schwache bestimmt war. In diesem Jahr erhielt es sechs Krankenzimmer und wurde so zum Vorgänger der öffentlichen Krankenanstalt. Einige Jahre vor dem zivilen erhielt Celje ein Militärkrankenhaus. Der unmittelbare Anlaß dafür, daß das Stadtspital den Status einer Kreiskrankenanstalt erhielt, war die Choleraepidemie im Jahre 1836.

Im 18. Jahrhundert wirkten in Celje zwei Apotheken. Nach einer Beschwerde des Apothekers Feriantschitsch wurde die zweite Apotheke geschlossen, Feriantschitsch selbst wurde jedoch aufgefordert, seine Kunden mit Qualitätsheilmitteln zu versorgen. Der Apothekerberuf galt noch im 18. Jahrhundert als Gewerbe. Ein Hofdekret aus dem Jahre 1820 schrieb für die Apotheker bereits ein Doktorat in Chemie oder eine Magisterprüfung in der Pharmazie an der medizinischen Fakultät vor.

Sowohl pharmazeutische wie auch medizinische Dienstleistungen lagen im 18. Jahrhundert noch in den Händen von "Gewerbetreibenden", die Bader bzw. Wundärzte (Chirurgen) hießen. Die Arbeit der Bader war anspruchsvoller, doch in der Praxis wurde zwischen der Tätigkeit des einen und des anderen nicht streng unterschieden. In Celje waren im behandelten Zeitraum zwei Bader bzw. Wundärzte und ein Kreisarzt, genannt Physikus, tätig.

Laut statistischem Bericht aus dem Jahre 1839 wirkten im Kreis Celje 8 Doktoren der Medizin, ein Chirurg, vier Geburtshelfer, ein Lungenarzt, zwei praktische Ärzte, 2 Magister der Chirurgie (ein Operateur und ein Chirurg), 40 Wundärzte, 5 Apotheker, 3 Tierärzte und 56 Hebammen.

HEALTH-CARE IN CELJE DURING THE PERIOD 1780 - 1848

Abstract

The precursor of the Celje Hospital was the *špital* (nursing-home), which up till 1824 had been intended exclusively for the impoverished and the infirm; in this year, however, it acquired six hospital rooms, and so became the forerunner of the public hospital institution. Somewhat earlier to acquiring a civilian hospital, Celje had already established a military hospital. The immediate reason for the upgrading in status of the town nursing-home to that of a regional hospital institution was the outbreak of a cholera epidemic in 1836.

In the 18th c., there were two pharmacies operating in Celje. Following a complaint by the pharmacist Feriantschitsch, the other pharmacy was closed down, while the complainant was obliged to supply the people with quality drugs and medicines. In the 18th c., the pharmaceutical profession was still regarded as a craft or trade; thus, following an imperial decree of 1820, pharmacists were further required to hold a doctorate in chemistry, or to have obtained a master's degree in pharmacy at a Faculty of Medicine.

Just as the pharmaceutical services in the 18th c. were still in the hands of "tradesmen", so too were the services of doctors, who were popularly known as "quacks" or "wound-healers" (surgeons). The work of the wound-healers was more demanding, although in practice there was no strict delineation between the two professions. In Celje, during the period under study, the medical service generally included two quacks or wound-healers, and one district doctor, known as the *fizik* (physician).

According to available statistics, in the year 1839 the medical service in the Celje district included: 8 MDs, one surgeon, 4 obstetricians, one lung doctor, 2 general practitioners, 2 masters of surgery, (an operator, and a surgeon), 40 wound-healers, 5 pharmacists, 3 veterinary surgeons, and 56 midwives.

SINOPSIS

UDK 35.071(497.4 Celje)“1748/1850”:352/353

Aleksander ŽIŽEK, dipl. zgodovinar, Zgodovinski arhiv v Celju, Trg Celjskih knezov 10, SI-3000 Celje

UPRAVNI RAZVOJ CELJA V LETIH 1748 - 1850

Pospešeno uvajanje absolutistične državne uprave v 18. stoletju je trčilo na precejšen odpor starih oblastnih in v primeru mesta Celja tudi mestnih samoupravnih organov, ki so si na vse načine prizadevali ohraniti zgodovinske pozicije in vpliv.

Posamezni opisani primeri nesoglasij med kresijo in mestnim svetom ter seznanitev s pristojnostmi in delovanjem enega in drugega oblastva, nam razkrivajo proces preoblikovanja prej suverenega mesta v upravno enoto modernizirane države.

UDK 711.424(497.4 Celje)“18/19”

Branko GOROPEVŠEK, prof. zgodovine in geografije, Osrednja knjižnica Celje, Muzejski trg 1a, SI-3000 Celje

PROSTORSKA ŠIRITEV CELJSKEGA MESTA OD KONCA 18. DO SREDE 19. STOLETJA

Razprava v uvodu pojasnjuje bistvo mest ob koncu 18. stoletja. Ugotavlja, da so mesta bila pomembna družbena in gospodarska središča ter da so vsebolj postajala dominantna poteza v pokrajini. Nikakor pa jih ne moremo primerjati s sodobnimi urbanimi središči, saj se je vloga mest v zadnjih dveh stoletjih močno spremenila. V nadaljevanju avtor ugotavlja, da se Celje do srede 19. stoletja prostorsko, s posameznimi izjemami, sploh ni širilo. Razprodaja obzidja in gradnja teharske ceste v zadnji četrtini 18. stoletja je imelo zgolj simbolem pomen, saj mesto v tem času še ni moglo ponuditi nič takega, kar bi omogočalo hitro rast prebivalstva in s tem tudi mesta.

UDC 35.071(497.4 Celje)“1748/1850”:352/353

Aleksander ŽIŽEK, B.A. Hist., History Archives of Celje, Trg Celjskih knezov 10, SI-3000 Celje

ADMINISTRATIVE DEVELOPMENT DURING THE PERIOD 1748 - 1850

The accelerated introduction of absolutist state administration in the 18th c. ran up against considerable resistance from the old regional authorities and, in the case of Celje, also from the municipal self-governing bodies, which endeavoured by all means to preserve their historical position and influence.

Individual recorded examples of disagreement between the regional administration (*kresija*) and the town council, together with information regarding the jurisdiction and operation of the respective authorities, reveal to us the process of transforming a formerly sovereign town into an administrative unit of a modernized state.

UDC 711.424(497.4 Celje)“18/19”

Branko GOROPEVŠEK, Teacher of History and Geography, Central Library Celje, Muzejski trg 1a, SI-3000 Celje

SPATIAL EXPANSION OF THE TOWN OF CELJE TO THE MID-19th CENTURY

The introductory discussion describes the essence of towns at the end of the 18th c. It is noted that towns were important social and economic centres, and hence became increasingly the dominant feature in the region. The towns of that time, however, can in no way be compared to modern urban centres, for over the past two centuries the role of towns has undergone immense transformation. Further on in the paper, the author concludes that up till the mid-19th c. the town of Celje - with the exception of some specific parts - did not expand at all. The selling off of the old fortifications and the building of the Teharje road in the last quarter of the 18th c. had only symbolic significance, for at that time the town was unable to offer anything that might create conditions for a swift increase in population, and hence in the size of the town.

UDK 323.32(497.4 Celje)“1780/1848”

Janez CVIRN, dr., izredni profesor, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2
SI-1000 Ljubljana

MEŠČANSKI SVET 1780 - 1848

Čeprav se življenjski svet celjskega, moralni ekonomiji cehovskega sveta podrejenega tradicionalnega meščanstva, vse do štiridesetih let ni bistveno spreminjal, so se od srede 18. stoletja tudi v mestu ob Savinji morali soočiti z nosilci nove (civilne) meščanske družbe, ki je bila stari diametralno nasprotna. Prvi znanilci novega ideala meščanske (civilne) družbe so bili pri celjski kresiji zaposleni državni uradniki, v glavnem izobraženci, ki so si - stoječ izven tradicionalne stanovske členitve - že zelo zgodaj prizadevali za reformo tradicionalne poznofeudalne stanovske družbe. Ob njih pa so bili zagovorniki novega idelala meščanske (civilne) družbe tudi profesorji na leta 1808 ustanovljeni celjski gimnaziji ter pripadniki nekaterih drugih (sicer redkih) intelektualnih poklicev (npr. odvetniki).

UDK 728.1(497.4 Celje):711.435

711.435(497.4 Celje)“1798/1850”:613.5

Andrej STUDEN, dr., Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana

K ZGODOVINI CELJSKEGA BIVANJSKEGA VSAKDANJKA V PREDMARČNI DOBI

Avtor obravnava gradbeno zgodovino mesta Celja. Ugotavlja, da je usodno prelomnico v gradbenem razvoju mesta pomenil velik požar leta 1798, ki je skoraj popolnoma upelil mesto. Obnova mesta je končala srednjeveško in baročno fazo mestnega razvoja. Hiše so postajale zidane in višje, v starem mestnem jedru pa so začeli nizatati nove ulice. V nadaljevanju avtor vzame pod drobnogled hiše in stanovanja ter higienske in zdravstvene razmere v Celju v predmarčni dobi.

UDC 323.32(497.4 Celje)"1780/1848"

Dr Janez CVIRN, Senior Lecturer, Faculty of Philosophy, Ljubljana University, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana

WORLD OF THE TOWNSPEOPLE 1780 - 1848

Although the manner of life of the townspeople of Celje - the world of the traditional townsfolk, subordinated to the moral economy of the guilds - did not essentially change right up to the 1740s, after the mid-18th c. the town on the Savinja also had to confront the representatives of the new (civil) bourgeois society, which was diametrically opposed to the old order. The first heralds of the new urban (civil) society were the state officials employed in the Celje (Austro-Hungarian) administration; these were mainly educated persons who - since they were not caught up in the traditional vying for rank - very soon concerned themselves with reform of the traditional, post-feudal hierarchical society. In addition to them, support was also lent to the new ideals of a bourgeois (civil) society by teachers at the Celje *gimnazija* (estd. 1808) and by certain other members (admittedly few) of the intellectual professions, e.g. advocates.

UDC 728.1(497.4 Celje):711.435
711.435(497.4 Celje)"1798/1850":613.5

Dr Andrej STUDEN, Institute for Recent History, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana

TOWARDS A HISTORY OF EVERYDAY DWELLING LIFE IN CELJE IN THE PRE-MARCH PERIOD

The author deals with the architectural history of the town of Celje. He establishes that the fatal turning-point in the architectural development of the town was marked by the great fire of 1798, which almost completely reduced the town to ashes. The reconstruction of the town brought to an end the medieval and baroque phase of its development. Buildings now became higher and built of brick or stone; in the old town-centre new streets began to emerge. In the further text, the author concentrates on houses and apartments, and on the hygienic and health conditions in Celje in the pre-March period.

UDK 332.21(497.4 Celje)"1825/1826":332.32
332.32(497.4 Celje)"1825/1826":332.21

Bojan CVELFAR, prof. zgodovine in sociologije, Zgodovinski arhiv v Celju, Trg Celjskih knezov 10, SI-3000 Celje

POSESTNE RAZMERE CELJSKIH MEŠČANOV V LUČI FRANCISCEJSKEGA KATASTRA LETA 1825/26

Majhna katastrska občina Celje je leta 1825 obsegala mesto, Graško, Vodno in Ljubljansko predmestje, Otok ter Dolgo polje. Lesenih stavb v mestu s 163 hišami skorajda ni bilo več. Skoraj vsaka hiša znotraj nekdanjega mestnega obzidja je imela na dvorišni strani zelenjavni vrt, v bližnji okolici pa so meščani imeli predvsem njive in travnike. Večino zemljiške posesti pa so si meščani pridobili v sosednjih katastrskih občinah, predvsem gozdove, pašnike in vinograde v katastrskih občinah Zagrad in Lisce ter travnike in njive na Golovcu v katastrski občini Spodnja Hudinja.

UDK 314.18(497.4 Celje)"1773/1857":314.3/.4
314.3/.4(497.4 Celje)"1773/1857":314.18

Andrej PANČUR, profesor zgodovine in filozofije, Trbovlje 1420, Novi dom 33a, SI-1422 Trbovlje

CELJANI V KRSTNIH KNJIGAH OD 1773 DO 1857

Članek temelji na krstnih knjigah fare Sv. Danijela, ki je obsegala mesto Celje, njegova predmestja in bližnjo okolico, in sicer za obdobje od leta 1773 do 1857. Z njihovo pomočjo je tako predstavljeno naraščanje in upadanje števila rojstev, fenomen nezakonskih otrok, razlike med dnevom rojstva in dnevom krsta, spočetja in rojstva po posameznih mesecih, razmerje rojstev med spoloma, pogostost imen krščencev in poklici staršev ter botrov. Nekatera poglavja tvorijo samostojno problemsko enoto.

UDC 332.21(497.4 Celje)"1825/1826":332.32
332.32(497.4 Celje)"1825/1826":332.21

Bojan CVELFAR, Teacher of History and Sociology, History Archives of Celje, Trg Celjskih knezov 10, SI-3000 Celje

ON THE LANDHOLDING CONDITIONS FOR CELJE CITIZENS IN THE FRANZ I. CADASTRAL RECORDS FOR THE YEAR 1825/26

In the year 1825, the small cadastral district of the municipality of Celje comprised the town, as well as the Graško, Vodno and Ljubljansko *predmestje* (boroughs), Otok, and Dolgo polje. Scarcely any wooden buildings remained in this town of 162 houses. Almost every house within the former city walls had maintained, on the courtyard side, a vegetable garden, while in the nearby districts the local people had mainly fields and meadows. Most of the land possessions, however, were obtained through the cadastral registers of neighbouring districts - mainly woodlands, pastures and vineyards from the cadastral districts of Zagrad and Lisce, and meadows and pastures at Golovec in the cadastral district of Spodnja Hudinja.

UDC 314.18(497.4 Celje)"1773/1857":314.3/.4
314.3/.4(497.4 Celje)"1773/1857":314.18

Andrej PANČUR, Teacher of History and Philosophy, Trbovlje 1420, Novi dom 33 a, SI-1422 Trbovlje

CITIZENS OF CELJE IN THE PARISH REGISTERS FROM 1773 TO 1857

The article is based on the parish registers of the parochial district of Sv. Danijel (St. Daniel), which comprised the town of Celje, its outskirts and nearby surroundings; the period covered is from 1773 to 1857. With the aid of these records, a presentation is given of: the rise and fall in the number of births, the phenomenon of illegitimate children, the differences between birth-dates and christening-dates, birth and conception rates for individual months, the ratio of births between the sexes, frequency of Christian names, professions of parents and godparents, in which certain chapters form an independent problem-unit.

UDK 330.34(497.4 Celje)"1800/1850"
94(497.4 Celje)"1800/1850":330.34

Žarko LAZAREVIĆ, dr., znanstveni sodelavec, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana

GOSPODARSKA PODOBA CELJA V PRVI POLOVICI DEVETNAJSTEGA STOLETJA

Predmet obravnave v razpravi so gospodarske razmere v Celju v prvi polovici devetnajstega stoletja. Avtor predstavi tako agrarni sektor, ki sicer ni bil prevladujoč, kakor tudi neagrarni sektor celjskega gospodarstva: proizvodni in storitveni (trgovina, obrt). Gre torej za predstavitev klasične, tradicionalne gospodarske strukture v mestu in bližnji okolici. V nadaljevanju izpostavlja še inovacijske procese, to je začetno industrializacijo in prihod železnice do Celja in s tem povezan napredek v premogovništvu.

UDK 37(497.4 Celje)"1780/1848"

Ivanka ZAJC CIZELJ, mag., Zgodovinski arhiv v Celju, Trg Celjskih knezov 10, SI-3000 Celje

ŠOLSTVO V CELJU V LETIH 1780 - 1848

V obravnavanem obdobju so v Celju delovale osnovne in strokovne šole ter gimnazija. Osnovni šoli sta bili glavna šola, ki so jo do leta 1831 obiskovali dečki in deklice skupaj, pozneje pa so deklice dobile trivialko in nedeljska šola, namenjena slovensko govorečim otrokom. V okviru glavne šole je delovala pripravnica za učitelje trivialk in nedeljska nadaljevalna šola za dečke. V okviru dekliske šole pa je potekal pouk ročnih del.

UDC 330.34(497.4 Celje)"1800/1850"
94(497.4 Celje)"1800/1850":330.34

Dr Žarko LAZAREVIĆ, Professional Associate, Institute for Recent History, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana

THE ECONOMIC PROFILE OF CELJE IN THE FIRST HALF OF THE 19th CENTURY

The topic under discussion concerns the economic conditions in Celje during the first half of the 19th c. The author presents both the agrarian sector - which was not, in fact, dominant at the time - and also the non-agrarian sector of the Celje economy: production and services (shop-keeping, crafts and trades). This is, therefore, a presentation of the classic, traditional economic structure in the town and its closer environs. In the further text, a survey is given of the still innovatory processes, i.e. the early forms of industrialization and the arrival of the railway in Celje, together with the resultant increase in coal-production.

UDC 37(497.4 Celje)"1780/1848"

Ivanka ZAJC CIZELJ, M.A., History Archives of Celje, Trg Celjskih knezov 10, SI-3000 Celje

SCHOOLING IN CELJE DURING THE PERIOD 1780 - 1848

During the period studied, there were primary schools, technical schools, and a *gimnazija* (high school/grammar school) functioning in Celje. The two primary schools were the main schools which, up to the year 1831, were attended by boys and girls together; later, however, the girls were provided with an elementary school and a Sunday school intended for the Slovene speaking children. Within the scope of the main school there was also a preparatory school for elementary school teachers, and a Sunday extension school for boys. At the girls' Sunday school, handwork was taught. In 1808, the *gimnazija* was founded, and achieved full status with the opening of the sixth form in 1819, thus offering the pupils the basis for further studies.

UDK 614/619(497.4 Celje)“1780/1848”

Ivanka ZAJC CIZELJ, mag., Zgodovinski arhiv v Celju, Trg Celjskih knezov 10, SI-3000 Celje

ZDRAVSTVO V CELJU V LETIH 1780 - 1848

Razvoj celjskega zdravstva je povezan z nastankom bolnišnice ter z delovanjem zdravstvenih delavcev in lekarnarjev.

Predhodnik celjskega civilnega bolnišničnega zdravljenja je bil celjski špital, ki je leta 1836 dobil status okrožne bolnišnične ustanove.

UDC 614/619(497.4 Celje)“1780/1848”

Ivanka ZAJC CIZELJ, M.A., History Archives of Celje, Trg Celjskih knezov 10, SI-3000 Celje

HEALTH-CARE IN CELJE DURING THE PERIOD 1780 - 1848

The development of health care in Celje is linked to the emergence of hospitals and to the activity of the medical assistants and pharmacists.

The precursor of civilian hospital treatment in Celje was the *celjski špital* (Celje hospital), which in 1836 acquired the status of a regional hospital institution.

Po mnenju Ministrstva za kulturo št. 415-37/95 z dne 22. 3. 1995 štejejo publikacije Muzeja novejši zgodovine Celje med proizvode, za katere se plačuje 5% davek od prometa proizvodov.

Andrej PANČUR

Andrej STUDEN

Ivanka ZAJC CIZELJ

Aleksander ŽIŽEK